Çernişevskiy

Nasıl Yapmalı?

Çeviren: Mazlum Beyhan

1. Cilt
Roman
3. Basım

EVRENSEL BASIM YAYIN

Nikolay Çernişevskiy

*

Nasıl Yapmalı?

*

Birinci Cilt

Roman

Rusça Aslından Çeviren

Mazlum Beyhan

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu/ İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - İnfo@evrenselbasim.com
Evrensel Basım Yayın 241
Nasıl Yapmalı? I: N. G. Çernişevskiy

Birinci Basım Ekim 2003 - İkinci Basım Şubat 2008
Üçüncü Basım Şubat 2010
Çeviren: Mazlum Beyhan
Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç
Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

Birinci Cilt

Dostum

O. S. Ç.'ye[1]...

“NE YAPMALI?”DA NE YAPILIYOR?

Asıl adı Ne Yapmalı? olan ve günümüzden yaklaşık 140 yıl önce yazılan Nasıl Yapmalı?’dan gerek yazıldığı dönemde, gerekse sonraları o kadar çok söz edildi ve bu “roman bile olmayan roman”da fuhuş edebiyatından siyasal propagandaya kadar o kadar çok şey yapıldığı öne sürüldü ki, Çernişevskiy’in hem karşıtları, hem de yandaşları için soru sürekli olarak gündemde kaldı: Ne Yapmalı?’da ne yapılıyor?

Çernişevskiy Nasıl Yapmalı?’yı 4 Aralık 1862 ile 4 Nisan 1863 arasını kapsayan dört aylık sürede, Petropavlovsk zindanında yazdı. Ama dört ayda yazılan bu romanın Rus toplum hayatı üzerinde yarattığı sarsıntı öylesine büyük oldu ki, Dostoyevski ve Tolstoy’dan, Kropotkin ve Lenin’e kadar pek çok yazın ve eylem adamı, kimi yerin dibine batırarak, kimi yücelterek, Nasıl Yapmalı?’yı konuştu. Nasıl Yapmalı?’yı tartıştı.

Romanın ana temasının “kadın sorunu” olduğu, aşk, evlilik ilişkilerinin romanın başlıca konularını oluşturduğu sıkça öne sürülmüş ve işin garibi bu yanlış görüş, geniş ölçüde benimsenmiştir de. Hiç kuşkusuz kadın sorunu romanda çok önemli bir yer tutmaktadır, ama bu hiçbir zaman romanın “ana tema”sını oluşturacak düzeyde değildir. Genellikle gericiler ve liberallerce benimsenmiştir bu düşünce. Çernişevskiy’i ahlaksızlığın vaizi, Nasıl Yapmalı?’yı ise porno edebiyatı olarak gösterebilmek için onlara gerekli olan da buydu. Tsiteviç adında Odessa’lı bir profesör, 1870 yılında Nasıl Yapmalı? üzerine yazdığı broşürde –bilebildiğimiz kadarıyla 5 baskı yapmış profesörün bu broşürü!– şunları söylüyordu: “Roman ergenlik çağına henüz giren gençlerimizi hedef almakta ve canlandırdığı tablolarıyla, hayal güçleri ve zihinleri zaten perişan olan bu gençleri daha da kızıştırmayı amaçlamaktadır.”

Doğaldır ki, ne hayal güçleri ve zihinleri asıl perişan olanlar gençlerdi, ne de romanda “kızıştırıcı sahneler” bulunuyordu.

Feodal Rusya’nın Çernişevskiy’i can düşmanı bilen, yazara ve onun düşüncelerine kara çalmak isteyen egemenlerinin olanca güçleriyle sürdürdükleri bu propagandanın etkili olmadığını, hatta tersine işlediğini söylememize gerek yok.

Evet, düş güçleri muşambalaşmış feodallerin propagandaları öylesine tersine işledi ki, Kropotkin'in belirttiğine göre Nasıl Yapmalı? dönemin Rus gençliği için bir tür siyasal program niteliğine büründü. Ne Turgenyev'in, ne Tolstoy'un, ne de başka herhangi bir yazarın yapıtı gençlik üzerinde böylesine etkili olabilmişti.

1860 köylü "reform"u hazırlıklarının sürdürüldüğü dönem... Tüm Rus toplumunun toplumsal olaylara karşı duyarlı olduğu bu yıllarda Çernişevskiy'i ilerici demokrat hareketin önderi ve tüm ilerici Rus gençliğinin öğretmeni olarak görüyoruz. Çarlığın korkunç sansürüne karşın Çernişevskiy'in her atılımı egemenlerin maskesini yüzlerinden biraz daha indirmekte, demokrasi ve sosyalizm düşüncesinin yalnız gençlik arasında değil, geniş yığınlarca da benimsenmesine yol açmaktadır.

Artık 1860'ların sonudur ve Rusya'da toplumsal savaş iyice tırmanmıştır. Çernişevskiy ve arkadaşları ilerici durumdaki bu yükselişi değerlendirerek, gericilere, tutuculara ve onların suç ortakları olan liberallere karşı savaş bayrağını iyice yükseltmişlerdir. Çarlığa karşı başlatılan bu geniş boyutlu savaşın her alanında, ama gerçekten her alanında yönetici, yönlendirici olarak görülen kişi Çernişevskiy'dir. Onun katkısının, yönlendirici etkisinin, yönetiminin bulunmadığı hiçbir devrimci girişim yoktur. "Eski bir yazarın anılarında" yer alan şu sözler dikkat çekici: "Tüm Rus İmparatorluğu'na yayılmış olan bütün ilerici örgütler ağı, Petersburg'da Çernişevskiy tarafından yönetiliyordu."[2]

Çernişevskiy yalnızca Ruslar arasında değil, Çarlık Rusyası topraklarında yaşayan öteki halklar arasında da etkiliydi: Ukrayna'dan Şevçenko ve Franko, Polonya'dan Serakovski ve Ogrizko, Ermenistan'dan Nalbandyan, Gürcistan'dan Nikoladze, yazarla sürekli ilişki içindeydi.

Çernişevskiy'in yazınsal etkinlikleri de, toplumsal eylemleri de artık Çarlık için yaşamsal tehlike oluşturmaya başlamıştı. 1861 yılında yazarın peşine hafiyeler kondu; attığı her adım, ettiği her söz anında yetkililere iletiliyordu. Ve bir yıl sonra, 1862 Haziranında karşı saldırı başlatıldı. Önce, yazarın ilerici-demokrat savaşımın kürsüsü durumuna getirdiği "Sovromennik" (Çağdaş) dergisi kapatıldı, bir ay sonra da (7 Temmuz 1862) Çernişevskiy tutuklanarak Çar II. Aleksandr'ın bizzat verdiği emirle Petropavlovsk Zindanına kapatıldı. Çarlığın en tehlikeli düşmanlarının kapatıldığı bu zindanın küçücük bir hücresinde tam iki yıl yapayalnız kaldı

Çernişevskiy. Olacak şey değildi bu, neyle suçlandığını bile söylememişlerdi kendisine! Hiçbir yasal hakkını kullanmasına olanak tanımamışlardı. Bu açık zorbalığı protesto etmek için açlık grevine başladı yazar; dokuz gün sürdü grevi.

Bütün bu olup bitenler onun ne devrimci inancını sarsabildi, ne de yazınsal etkinliğine ara vermesini sağladı. Petropavlovsk Zindanındaki hücresinin, kalın demir parmaklıkların kapattığı minicik penceresi önünde Çernişevskiy. Nasıl Yapmalı?'yı yazdı.

Artık zaman yitirilemezdi; ezilmeli, yok edilmeliydi bu fesatçı. Mahkemeye kanıt diye sunulan bütün belgeler sahteydi, ama yine de yazara "Mevcut düzeni devirme yönünde düşünceleri olduğu" gerekçesiyle Sibirya'da –14 yılı sibirya madenlerinde kürek cezası olmak üzere– ömür boyu sürgün mahkûmiyeti verildi. Çar II. Aleksandr yargıtayın bu gözü dönmüş kararını büyük bir pervasızlıkla kürek cezasını yarıya indirerek onayladı.

Çernişevskiy Sibirya madenlerinden ancak yirmi yıl sonra dönebildi.

Çarlığın hıncı korkunçtu; yazarın, Sibirya'ya gönderilmeden önce başkentte bir direğe bağlanarak "halka teşhir edilmesi" de unutulmadı. Demokrat yazar Herzen, "Kolokol" (Çan) adlı dergisinde Çarlık yöneticilerine şöyle haykırıyordu: "Siz Çernişevskiy'i 15 dakikalığına bir direğe bağladınız. Ama onun sizi, tüm Rusya'yı kendine kaç yıllığına bağladığını biliyor musunuz? Lanet olsun size! Lanet olsun!"

Kürek ve sürgün, yazarın sağlığını bozmuş ama direncini kıramamıştı. Sibirya'dan yazın, estetik, felsefe, eleştiri, ekonomi, politika üzerine binlerce sayfa bilimsel yazı ve Prolog adlı bir romanla döndü Çernişevskiy.

Nasıl Yapmalı?'nın içeriği son derece kapsamlıdır. Yine de, "Bu roman neyi anlatıyor?" sorusuna "yeni insanlar"ı anlatıyor denilse, bu hem kısa, hem de doğru bir yanıt olacaktır. Artık temelleri sarsılmaya başlamış olan feodal Rusya'da yeni güçler doğmuş ve bunlar eskiyle çatışmaya başlamışlardır. Turgenyev'in de bu çatışmaya yer verdiği görülür, ancak onda olay, babalarla oğullar arasındaki görüş ayrılıkları boyutundadır. Çernişevskiy ise eski insanlarla yeni insanlar arasındaki çatışmanın sınıfsal özünü kavramıştır. Onun "eski" insanları artık babalar değildir. Bu eskiler

arasında, örneğin Storeşnikov gibi gençler de bulunur. Çernişevskiy'in eskileri, ülkeyi yönetmekte olan egemenler, beyler, paşalar, toprak sahipleri, kısaca soylular ve onlara bağlı olarak gelişmeye başlayan burjuvazidir. Bunlar aşağılık, kişiliksiz, açgözlü, namussuz insanlardır. Kapatmaları olan bir Fransız kadını bile onların yüzüne şöyle haykırabilir: "İğrenç insanlar! Aşağılık insanlar. İki yıl Paris'te orospuluk yaptım, altı ay hırsızların, uğursuzların yuvası olan bir otelde yaşadım, yine de size benzer üç kişiyi bir arada görmedim!"

Çernişevskiy'in yeni insanları; Rahmetov, Lopuhov, Kirsanov ve Vera Pavlovna'dır. İyi yürekli, tertemiz insanlardır bunlar. Ama Rus edebiyatında çokça görülen, işten, eylemden kopuk, habire hayaller kuran öteki iyi yüreklilere benzemezler. Canlı, atılgan, mücadeleci insanlardır. Ahlaki üstünlükleri, sarsılmaz iradeleri ve yüce ülküleriyle örnek insanlardır. İçinde emeğin, çalışmanın yer almadığı bir yaşamı düşünemezler. Yalnız kendileri değil, herkes güzel yaşasın, mutlu olsun, yoksullar, mutsuzlar, sömürgenler, asalaklar olmasın isterler.

Bu yeni insanlar için kadın, dosttur, yoldaştır; hayatın bütün alanlarında verimli etkinliklerde bulunacak insandır. Doğa müthiş bir akılla donatmıştır kadını, ama bu akıl topluma hiçbir katkıda bulunamamaktadır, çünkü toplum bu aklı elinin tersiyle itmekte, ezmekte, yok etmektedir.

Aşk hem Lopuhov'un, hem de Kirsanov'un akli ve ahlaki güçlerine güç katar. Kirsanov'un sevgisi öylesine soylu, öylesine güçlüdür ki, arkadaşının mutluluğunu bozmamak için aradan çekilir. Böylece dünya edebiyatının demirbaş konularından olan aşk üçgeni sorunu Nasıl Yapmalı?'da tümüyle yeni ve soylu bir çözümle sunulur okura.

Çernişevskiy Rus edebiyatında bütünüyle olumlu, devrimci kadın tipini yaratan ilk yazardır. Bir küçük burjuva ailesinin kızı olan Vera Pavlovna'nın okuru büyüleyen kimliğine kavuşması hiç kolay olmamıştır. Ailesinden, Mişel Storeşnikov'dan kurtulabilmesi ve Lopuhov'u sevme ve onunla hayatını birleştirme hakkını elde edebilmesi için epeyce acı çekmesi gerekmiştir. Çok sayıda genç kızı yoksulluğun ve çirkefin batağından çıkaran dikiş atölyesini kurması da kolay olmamıştır. Vera Pavlovna'ya göre kadının mutluluğu, duygularını dile getirebilmesinde, aşkta eşit olmasında değildir. Erkekle toplumsal eşitliğini her bakımdan sağlamadıkça

mutlu olamaz kadın. Eşitliğin olmadığı yerde gerçek aşk ve mutluluk da yoktur. Kadına saygının olmadığı yerde, aşkın sevinci de yoktur.

Çernişevskiy Vera Pavlovna tipiyle kendini toplumun devrimci dönüşümüne adayan kadının destanını yazmıştır.

Vera Pavlovna güzel insanlarla birliktedir. Onların yardımıyla aklının gücünü, enerjisinin yaratıcılığını ve duygularının zenginliğini açığa çıkarma olanağını bulur. Ancak o ulaştığı başarılarla yetinen bir insan değildir. Kirsanov'a, tüm hayatını, varlığını, her şeyini vereceği, yazgısını bağlayacağı bir işe sahip olmak istediğini söyler. Mevcut sansür koşulları ve Vera Pavlovna'nın kişiliğindeki gelişmenin o ana dek sergilenen mantığı düşünüldüğünde, Çernişevskiy'in bu sözlerle, arkadaşlarının nicedir yürütmekte olduğu devrimci eyleme Vera Pavlovna'nın da katılmaya hazırlandığını söylemek istediği açıktır.

Çernişevskiy eserindeki kişilerin birer masal kahramanı değil, sıradan insanlar olduklarını savunur. Bununla birlikte bir de "özel insan" gösterir: Rahmetov. "Sayıları nerdeyse bir elin parmağını geçmeyen devrimcilerden biri" olan Rahmetov, atılgan, kararlı, özverili, korku nedir bilmeyen, zorluklar karşısında yılgınlığa kapılmayan kusursuz bir insandır. Rahmetov'a verilen göreve bitmiş gözüyle bakılır; noktası noktasına yerine getirir üzerine aldığı işi. Toplumsala boyun eğmeyen kişisel hiçbir şeyi yoktur. Kendisini "iş"ine öylesine verir ki, çok geçmeden onunla tek bir beden olur, "iş"i artık onun kişisel yaşamıdır.

Çarlığın kendisine karşı her kıpırdanışı ezme konusunda alabildiğine azgınlaştığı o dönem koşulları içinde Çernişevskiy, Rahmetov'un yığınlar arasında örgütlenme çalışmalarını yürüttüğünü daha açık dile getiremezdi. "Rahmetov hakkında söylediklerimden çok daha fazlasını biliyorum" diyordu büyük yazar. Kitaptaki bölük pörçük imalardan Rahmetov'un son derece meşgul olduğu, "korkunç zor ve çetin bir iş"le uğraşmakta olduğu ve "bu işin kendisiyle hiçbir ilgisinin bulunmadığı" anlaşılmaktadır. Bu "özel insan"ın sürekli olarak bir yerlere gidip gelmesi, her gün yeni yeni insanlarla bağlar kurması da onun "bir şeyler"le esaslı bir şekilde meşgul olduğunu göstermektedir.

Çernişevskiy'e gelene kadar dünya edebiyatında hiç mi ilerici tipi yaratılmamıştı? Özellikle de Balzac, Stendhal gibi yazarların "ilerici"yi es

geçmeleri mümkün müydü? Kuşkusuz ki hayır. Örneğin Balzac, döneminin ilericilerine, özellikle de 1832 Paris ayaklanmasına katılan devrimcilere ilgisiz kalmazken, Stendhal de “gerçek insanlar”ı İtalyan “carboner”leri arasında görüyordu. Ama gerek Balzac’ın Michel Chretien’i, gerekse Stendhal’in Parma Manastırı’nın Palla Ferrantesi romantik devrimcilerdir, hayalcidirler, sübjektiftirler, hatta biraz eksantriktirler.

Devrime romantikçe bakış Çernişevskiy’in “özel insan”ı Rahmetov’da da vardır. Ama her şeye karşın Rahmetov, işinde kendisini nelerin beklediğini çok iyi hesaplar; kendine karşı asketizme varan bir acımasızlık içindedir. Bu bakımdan Rahmetov’un dünya edebiyatında, Marx’ın devrimci tipi çizecek yazarlardan istediği Rembrant’ın iç karartıcı, sert renkleriyle yaratılmış ilk devrimci olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Hıristiyan hümanizminin özünü oluşturan boyun eğmeye, katlanmaya, kısaca Hıristiyan ahlakına alabildiğine karşıdır Çernişevskiy. Bağrında sosyalist geleceğin tohumlarını taşıyan “yeni insan”, başkaları için mücadele etmeyi kendine vazgeçilmez bir görev bilir. Böylece Lopuhov, Vera Pavlovna’nın; Kirsanov, Kryukova ve Katerina Polozova’nın kurtuluşu için mücadele ederken, Vera Pavlovna da yoksulluğun batağında çırpınan genç kızları kurtarmayı kendine görev bilir.

Çernişevskiy karşıtları, sanki büyük yazar böyle bir şey öne sürüyormuş gibi, “En sonunda bütün toplumsal sorunları ortadan kaldıracak her derde deva ilacı bulduk: Dikiş makineleri!” diyerek Vera Pavlovna’nın dikiş atölyesiyle epeyce alay etmişlerdir. Turgenyev bile Duman’ında bu alaya katılmaktan kendini alamamıştır. Oysa Çernişevskiy, karşıtlarının öne sürdükleri gibi ilkel ve vülger bir çözüm önermiyordu toplumsal sorunlara. Atölye olayı Çernişevskiy’e insanlar arasında yeni birtakım ilişkilerin kurulması gerektiğini göstermek için, devrimin ve sosyalizmin zaferinden önce ahlak olarak bambaşka, yepyeni bir insan olmada emeğin önemini, sömürünün olmayışının önemini göstermek için gerekliydi. Özel mülkiyet toplumunun yaşam biçimini elinin tersiyle itebilen herkes “yeni insan” olabilirdi ve olmak zorundaydı.

Sosyalizmin ahlak ilkelerini Çernişevskiy, erkekle kadın arasındaki özel ilişkiye, aşka, evliliğe, aileye uyguluyordu. Sosyalizm ülküsünü ütopya dünyasından çıkarıp, üstelik de yarı feodal bir toplumun koşullarında yaşayan insanlar arasındaki gerçek ilişkilere taşıması, Çernişevskiy’in

gösterdiği en büyük yararlılıklardan biridir. 1860-70'ler Rusyasındaki demokratik intelligentsiya arasında sosyalizmi, geleceğin toplumsal yapısını oluşturacak bir ülkü gibi görmenin ötesinde hemen bugünden sosyalist ilkelere uygun yaşamaya hazır insanlar bulunuyordu. Çernişevskiy bu noktada da ütopik değildi, gerçekçi bir yazar olarak romanını yaşadığı gerçekliğe uygun yazmıştı; o böyle insanların bulunduğunu biliyordu, kendisi de bu insanlardandı; hele roman yayımlandıktan sonra başta Ulyanov kardeşler olmak üzere bunlara ardı ardına yenileri de katıldı.

Aslında Nasıl Yapmalı?'da epeyce otobiyografik malzeme bulunmaktadır. Lopuhov ve Rahmetov pek çok bakımdan yazarın kendisidir. Vera Pavlovna, başta yazarın karısı Olga Sokratovna Çernişevskaya olmak üzere, Rusya'nın ilk kadın doktorlarından Obruçeva ve ünlü Rus fizyoloğu Seçenov'un birleştirilmesiyle yaratılmıştır. Rahmetov'da pek çok tipten yararlanıldığı anlaşılmaktadır: Saratov'lu bir toprak sahibi olan ve servetinin yarısını devrimci çalışmalarında kullanması için Herzen'e, kalan yarısını da sosyalist bir topluluk oluşturabilmesi için Markiz Adaları'na yollayan Rahmetov, Polonyalı devrimci Serakovski, Bakunin; Dobrolyubov ve yukarıda da değindiğimiz gibi Çernişevskiy'in kendisi. Kirsanov'da da fizyolog Seçenov'dan pek çok şey bulunmaktadır.

Nasıl Yapmalı? birçok ilerici kuşağın yetişmesinde, yetkinleşmesinde, "toprağının ikinci bir kez derinlemesine sürülmesinde" çok önemli rol oynamıştır.

"Hangimiz, hem de defalarca okumadık bu kitabı?" diye yazıyordu Plehanov, "Hangimiz hayran olmadık? Çoğumuzun pisliklerinden arınıp daha güzel, daha temiz, daha canlı, daha atılgan, daha yürekli olması hep onun sayesinde değil midir? İlk yayımlandığı günden nerdeyse bugüne kadar Rusya'da baskı makineleri, tezgâhlar hep onun için uğuldamadı mı?"

Yalnızca Rahmetov'u yaratmış olduğu için bile Çernişevskiy'in üstün bir yararlık gösterdiğini söyleyen Lenin de Nasıl Yapmalı?'yı birkaç kez okumuştu. "Öyle büyük bir dikkatle okuyordu ki bu romanı, satır aralarından öyle incelikler bulup çıkarıyordu ki, şaşıp kalıyordum..." diyor Krupskaya anılarında.

Nasıl Yapmalı? üzerine ileri geri sözler eden menşevik N. Valentinov'a Lenin'in 1904 yılında Cenevre'den verdiği karşılık çok sert oldu: "Ne

dediğinizin farkında mısınız siz? Bakın açıklıyorum: Nasıl Yapmalı?'ya ilkel, yavan, zayıf demeye kimsenin hakkı yoktur! Yüzlerce insan bu kitabın etkisiyle ilerici olmuştur. Çernişevskiy ilkel ve yavan şeyler yazmış olsaydı bu hiç mümkün olabilir miydi? Örneğin benim ağabeyim bu kitaba vurgundu; ben de vurgunum Nasıl Yapmalı?'ya. Beni derin bir biçimde ikinci bir kez sürmüş, çapalamıştır bu kitap. Sorabilir miyim, ne zaman okudunuz siz Nasıl Yapmalı?'yı? Ağzı süt kokarken okuyanlara bu kitabın vereceği bir şey yoktur. Genç yaşlarda okunduğunda anlaşılamayacak denli derin düşüncelerle dolu ve çetrefildir Çernişevskiy'in kitabı. Sanırım ilk kez 14 yaşındayken okumaya çalışmıştım Nasıl Yapmalı?'yı. Hiçbir yarar sağlamayan, üstünkörü bir okumaydı bu. Ağabeyimin idam edilmesinden sonra Çernişevskiy'in romanının onun en sevdiği kitap olduğunu bilerek yeniden elime aldım Nasıl Yapmalı?'yı ve bu kez birkaç gün değil, birkaç hafta sürecek bir okumaya giriştim. Ancak o zaman anlayabildim derinliğini. Öyle bir iki atımlık değil, insana yaşam boyu yetecek bir baruttur bu kitap. Hiç zayıf bir kitabın böylesine güçlü etkisi olabilir mi..?"

M. Beyhan

I

Enayi

1856 Temmuzunun on biri sabahı, Petersburg'un Moskova Garı yakınlarındaki büyük otellerden birinin personeli şaşkınlık ve endişe içindeydi. Bir gün önce akşam saat dokuz sularında otele elinde bir bavulla gençten bir adam gelmiş ve oda istemişti. Kayıt için otel kâtibine kimliğini veren adam, odasına çay ve pirzola getirmelerini, gece rahatsız edilmemesini, çünkü yorgun olduğunu ve uyumak istediğini, ama yarın sabah saat sekizde onu mutlaka uyandırmalarını, zira ivedi bir işi olduğunu söylemiş, sonra da odasına kapanarak kapıyı içerden kilitlemişti. Odasından bir süre çatal bıçak sesleriyle çay takımının tıkırtıları duyulmuş, ama hemen sonra ses seda kesilmişti; uyumuştu anlaşılan.

Ertesi gün sabah sekizde kat hizmetçisi dün gelen müşterinin oda kapısını çalmış, ama bir karşılık alamamıştı. Hizmetçi kapıyı biraz daha hızlı çalmış, sonra daha hızlı; müşteriden gene ses çıkmamıştı. Anlaşılan derin bir uykuya dalmıştı adam. Hizmetçi çeyrek saat kadar bekledikten sonra kapıyı bir kez daha çalmış, ama müşteriyi yine uyandıramamıştı. Bunun üzerine gidip öteki hizmetçilere ve büfeciye danışmıştı.

"Sakın başına bir şey gelmiş olmasın?"

"Kapıyı kırıp bakalım!"

"Yok, olmaz. Kapı kırmak polisin işi."

Kapıyı bir kez daha çalmaya karar vermişlerdi sonra; bu kez çok hızlı çalacaklardı, eğer yine uyanmazsa gidip polise haber vereceklerdi. Ama işte bu son deneme de başarısızlıkla sonuçlanmış ve müşteriyi yine uyandıramamışlardı. Bunun üzerine polise bir adam göndermişlerdi ve şimdi polisin gelmesini bekliyorlardı. Acaba müşteriye ne olmuştu ve bu iş nasıl sonuçlanacaktı?

Polis memuru saat ona doğru geldi ve kapıyı bir kez de o çaldı. Sonra otel hizmetçisine çalmasını söyledi; durumda bir değişme yoktu.

"Bizden günah gitti! Haydi bakalım çocuklar, hep beraber omuz verelim!"

Kapıyı omuzladılar. Ama içerde kimsecikler yoktu.

“Hele bir de karyolanın altına bakın!”

Müşteri karyolanın altında da yoktu. Polis memuru masaya gitti. Masanın üzerinde bir pusula buldu. Pusulada iri harflerle şunlar yazılıydı:

Akşam saat on birde çıkacağım ve bir daha geri dönmeyeceğim. Sabaha doğru ikiyle üç arasında Liteyniy köprüsünden ses vereceğim. Olup bitenlerden dolayı hiç kimseden kuşkulanılmasın.

“Vay anasını, durum şimdi anlaşıldı,” dedi polis memuru, “biz de bir türlü anlayamıyorduk... Meğer neymiş!”

Büfeci:

“Neymiş meğer İvan Afanasyeviç?” dedi.

“Hele bana bir çay getir, anlatayım.”

Polis memurunun anlattıkları, otelde uzun süre heyecanlı tartışmalara neden oldu. Hikâye şuydu:

Gece saat iki buçuk sularında (O gece hava bulutlu ve karanlıktı[3]) Liteyniy köprüsünün tam ortasında önce parlayan bir alev, bunun hemen ardından da bir silah sesi duyulmuştu. Gece bekçileriyle o sırada sokaktan geçmekte olan birkaç yaya hemen köprüye doğru atılmışlar, ama silah sesinin geldiği yerde kimseyi bulamamışlardı. Demek ki birinin bir başkasını değil de kendisini vurması söz konusuydu. Hemen oracıkta suya dalacak gönüllüler bulunmuş, bir yerlerden zıpkınlar, hatta bir de balık ağı bulunup getirilmiş ve suyun dibinde bir arama tarama faaliyetidir başlamıştı. Suyun altını üstünü taramışlar, yoklamışlar ama elli altmış kadar iri tahta parçasından başka bir şey bulamamışlardı. Kısacası ortada cesede benzer bir şey yoktu. Böylesine karanlık bir gecede cesedi nereden bulacaksın? Aradan geçen şu iki saatlik süre içinde ceset büyük olasılıkla denize sürüklenmişti. İşin yoksa git koca denizde ceset ara! Böylece ortaya ceset varsayımını yadsıyan ilericiler çıkmıştı.

“Ne malum, belki de ceset falan yoktur! Sarhoşun ya da şakacının teki şenlik olsun diye ateş edip kaçmıştır ve şimdi şu telaşlı kalabalığın arasında durup, ‘amma iş becerdim ha!’ diye bizimle alay ediyordur!”

Ama çoğunluk, sağduyuyla düşünüldüğünde hep olduğu gibi tutucu çıkmış ve eski varsayımı savunmuştu:

“Ne şakası! Böyle şaka mı olur! Adam alnının ortasına kurşunu sıktı, işte bu kadar!”

İlericiler yenilmişlerdi. Ama yenenler, her yengiden sonra hep olduğu gibi, bölünmüşlerdi:

“Tamam, kendini vurmuş, ama bunu niçin yapmış?”

Tutucuların bir kısmı “sarhoştu” düşüncesini savunurken, diğer bir kısmı da “iflas etmişti” görüşünü ileri sürmüştü. Bu arada birisi, “Enayinin tekiymiş,” demişti. Bu “enayinin tekiymiş” görüşünde herkes, hatta adamın intihar ettiğini kabul etmeyenler bile birleşmişti. Gerçekten de ister sarhoşun biri olsundu intihar eden, ister iflas etmiş biri, ya da intihar falan etmeyip salt milletle dalga geçmek için böyle bir numara yapmış şakacının teki... ne fark ederdi? Enayinin tekiydi bu işi yapan ve enayice bir iş yapmıştı.

Gece, köprüdeki olay burada kapanmıştı. Sabah ise Moskova Garı yakınlarındaki otelde enayinin enayilik etmediği, gerçekten intihar ettiği ortaya çıkarılmış bulunuyordu. Ama yine de bu hikâyenin sonu için yenilenlerin de kabul ettikleri bir durum söz konusuydu: Yani adam şaka etmemiş, gerçekten intihar etmişse, yine de enayinin tekiydi. Herkesi memnun bırakan bir sonuç çok sağlam bir temele dayanıyordu, bu yüzden de tutucular tam bir zafer sevinci içindeydiler: Gerçekten de, köprünün üstünde ateş edilerek yapılan şey yalnızca bir şakaysa, bu işi yapanın enayi mi yoksa şakacının teki mi olduğu daha da kuşkulu bir durum alıyordu. Ama burada şöyle bir durum vardı; adam tam köprünün üstünde ateş etmişti kendine. Kim yapabilirdi böyle bir şeyi? Tam köprünün üstünde... Hem niçin köprünün üstünde? Aptallık değil de nedir bu? Düşünebiliyor musunuz? Tam köprünün üstünde! Mademki tam köprünün üstünde, öyleyse hiç kuşku yok enayinin tekiymiş bu adam!

Bununla birlikte kimilerinde yeni birtakım kuşkular ortaya çıkmıştı: Adam köprünün üstünde intihar etmiş –köprünün üstünde intihar edilmez– öyleyse adam intihar etmemiş. Ama akşama doğru karakola çağrılan hizmetçiler, kendilerine gösterilen sudan çıkarılmış delik şapkanın otele dün

gelen müşterinin şapkası olduğunu söyleyince adamın intihar ettiği kuşku götürmez bir kesinlik kazandı, inkârcılık ve ilericilik denen şey kesin bir yenilgiye uğradı.

Herkes adamın enayi olduğunda birleşmişti. Ama birden, “Köprü üstünde ha! Pes doğrusu! Kurşunu tam tutturamazsam diye besbelli... fazla acı çekmemek için yani... Kendini tam vuramayıp yaralasa bile suya düşecek ve daha kendine gelemeden suda boğulup gidecek... Evet, evet, bunun için köprünün üstünde... Millette ne akıllar var, pes doğrusu!” demeye başlamışlardı.

İş iyice karışmıştı: Hem enayi, hem akıllı!

II

Enayice işin ilk belirtisi

Aynı gün öğle saatlerine doğru Kammennıy Ostrov'da küçük bir daça'nın üç odasından birinde oturmuş genç bir kadın, bir yandan dikiş dikiyor, bir yandan da canlı, umut dolu Fransızca bir şarkı mırıldanıyordu. Şöyle deniyordu şarkıcıkta:

“Yoksuluz biz, ama emekçiyiz, güçlü kollarımız var. Cahiliz, karanlıklar içindeyiz, ama aptal değiliz ve aydınlık istiyoruz. Okuyup öğreneceğiz ve bilgi bizi kurtaracak; çalışacağız ve emeğimiz bize varlık sağlayacak. Bu iş böyle olacak, yaşayan görecek.

Ça ira,

Qui vivra, verra.

Kabayız, ama kabalığımızdan yine kendimiz çekiyoruz. Bir yığın kör inançla dolu kafamız, bunun da acısını biz çekiyoruz ve bunun farkındayız. Mutluluğu arayacağız, insanlığı bulacağız ve hepimiz iyi olacağız. Bu iş böyle olacak, yaşayan görecek.

Bilgiyle donanmamış emekten verim alınmaz. Başkaları da mutlu olmadan biz mutlu olamayız. Aydınlanacağız ve varlıklı olacağız; mutlu olacağız, kardeş-bacı olacağız. Bu iş böyle olacak, yaşayan görecek.

Öğreneceğiz, çalışacağız; şarkı söyleyeceğiz, seveceğiz; dünya cennet olacak. Yaşamaktan sevinç duyacağız, bu iş böyle olacak, o günler gelecek, hepimiz göreceğiz o günleri.

Donc, vivons,

Ça bien vite ira,

Ça viendra,

Nous tous le verrons.[4]”

Şarkının sözleri ateşli, atılgan; ezgisi canlı, neşeliydi. Bir iki hüzünlü nota yok değildi ezgide ama bunlar da şarkının bütününe egemen olan ışıktı, aydınlık hava içinde yok oluyordu. Sonra nakarat ve son dörtlük de alıp götürüyordu ezgideki bu bir iki hüzünlü notayı... Ya da en azından alıp götürebilirdi, erir, yok olurdu bu hüzünlü notalar eğer kadının ruh hali başka türlü olsaydı... Ama şimdi bu bir iki hüzünlü nota şarkıda sürekli olarak baskın çıkıyor, en çok onlar duyuluyordu. Kadın da farkındaydı bunun, tam bu notalara geldiğinde silkiniyor, sesini alçaltıyor, bunları izleyen neşeli bölümde sesini yükseltiyordu... Ama hemen sonra şarkıdan kopuyor ve kendi düşüncelerine dalıyordu, böylece de hüzünlü notalar yeniden baskın çıkıveriyordu şarkıda. Aslında genç kadının üzüntüye yenilmeyi sevmediği belliydi; yalnız üzüntü de ondan geri kalmak istemiyordu sanki; istediği kadar uğraşsın kadın, bir türlü kurtaramıyordu kendini üzüntüden. Ama şarkı ister hüzünlü, ister gerektiği gibi neşeyle söylensin, kadın büyük bir hamaratlıkla dikiş dikiyordu. Çok iyi bir terziydi bu kadın.

Odaya hizmetçi girdi, gencecik bir kız.

“Nasıl olmuş pelerinim Mâşâ? Bunu da kendime dikiyorum... Düğününüzde giymek için.”

“Ama... Bunda benim için dikilenden daha az nakış var?”

“Ya ne olacaktı! Gelin düğünde herkesten güzel olmalı!”

“Size bir mektup getirdim Vera Pavlovna.”

Üzerinde Şehiriçi damgası bulunan zarfı yırtarken Vera Pavlovna bayağı şaşırmış gibiydi. “Ama nasıl olur? O Moskova’da değil mi?” Mektubu çabucak açtı. Yüzü bembeyaz oldu, elleri iki yanına düştü. “Yo, olamaz, ben iyi okuyamadım herhalde, mektupta böyle şeyler yok!” Elini yeniden kaldırıp mektuba bir kez daha göz attı. İki saniye ya sürdü ya sürmedi bu iş. Gözleri mektuptaki birkaç satıra takılıp kaldı. Uzun süre hiç kımıltısız aynı yere bakan bu aydınlık gözler biraz sonra karardı, karardı, mektup, güçsüzleşen parmaklarından dikiş makinesinin üzerine düştü; genç kadın elleriyle yüzünü kapadı ve ağlamaya başladı. “Ne yaptım... Ne yaptım ben?”

“Veroçka, nen var? Ağlamak ve sen..? Olacak şey değil bu! Ne oldu sana böyle?”

Odaya hızlı, ama hafif ve çekingen adımlarla genç bir adam girmişti.

“Oku... Masanın üzerinde...”

Genç kadın artık ağlamıyordu; bir koltuğa çökmüş kımıltısız oturuyordu, soluk bile almıyordu sanki.

Genç adam mektubu aldı ve gözü mektuba değer değmez o da sarardı, elleri titremeye başladı. Uzun süre baktı mektuba, oysa yazılanların hepsi on beş yirmi kelimeydi.

“İkinizin de huzurunu bozuyordum. Sahneden çekiliyorum. Sakın bana acımaya kalkmayın; ikinizi de öyle seviyorum ki, verdiğim karar beni yalnızca mutlu ediyor. Elveda!”

Genç adam epeyce bir süre alnını ovarak ayakta durdu, sonra bıyıklarıyla oynamaya başladı, sonra paltosunun yenine baktı... Sonunda düşüncelerini toparlayıp genç kadına doğru birkaç adım attı. Beriki hâlâ soluk almıyormuş izlenimi veren bir kımıltısızlıkta öylece oturuyordu. Adam kadının elini eline aldı:

“Veroçka!”

Ama adamın eli eline değer değmez genç kadın bir çığlık atıp elektrik çarpmış gibi elini çekti, bedenini geri atıp adamdan uzaklaştı. “Çekil! Dokunma bana! Kan içindesin! Onun kanı var üzerinde! Seni görmeye dayanamıyorum! Bırakıp gideceğim seni! Gideceğim! Çekil, çekil yanımdan!” Bunları söylerken bir yandan da elini kolunu çırparak birini kovuyormuş gibi durmadan havayı itekliyordu. Sonunda birden kendini koltuğa bıraktı, elleriyle yüzünü kapattı.

Hıçkırıklardan boğulacak gibiydi:

“Ben de kan içindeyim! Onun kanı bu! Senin suçun yok! Suçlu olan... Suçlu olan yalnız benim! Ah ne yaptım ben! Ne yaptım!”

Hıçkırıklardan boğulacak gibiydi.

Genç adam çekine çekine:

“Veroçka!” dedi usulca. “Veroçka, dostum benim!”

Genç kadın derin bir soluk aldı ve sakinleşmiş ama hâlâ titreyen bir sesle:

“Canım benim, n’olur yalnız bırak beni,” dedi; güçlükle konuşuyor gibiydi. “Bir saat sonra gene gel, o zaman kendime gelmiş olurum. Bana bir bardak su ver ve beni yalnız bırak!”

Genç adam sessizce boyun eğdi. Odasına geçip yeniden yazı masasının başına oturdu. Çeyrek saat önce nasıl da rahat ve huzurluydu masasında... Kalemini aldı... “İşte böyle anlarda kendini tutmalı insan... Tutabilirim ben kendimi, çünkü iradem var. Kuşkusuz bütün bunlar geçecek, geçecek...” Oysa elinde tuttuğu kalem önündeki makalenin satırları arasına kendi başına bir şeyler yazıyordu: “Buna dayanabilecek mi? Ne korkunç bir şey bu? Mutluluğumuz mahvoldu!”

Bitişik odadan bir ses duyuldu:

“Canım benim gel konuşalım!”

Genç kadının sesi boğuk ve sertti.

“Canım benim, ayrılmalıyız. Kararımı verdim. Evet, çok zor olacak bu, ama birbirimizin yüzüne bakmak bundan daha zor bir şey. Onun katili benim. Senin için öldürdüm onu.”

“Veroçka, bunda senin ne suçun var?”

“Hiçbir şey söyleme, hele beni haklı çıkarmaya hiç çalışma, yoksa senden nefret ederim. Her şeyin, ama her şeyin suçlusu benim. Sana yönelik böylesine acı verici bir karar aldığım için bağışla beni canım, ama bil ki bu benim için de aynı ölçüde acı verici. Ama yapabileceğim tek şey bu, bir süre sonra sen de hak vereceksin bana. Bundan kaçamayız canım! Şimdi beni dinle. Ben Petersburg’dan ayrılıyorum. Geçmişi anımsatan yerlerden uzaklaşmak en doğrusu gibi geliyor bana. Eşyalarımı satacağım, bu parayla bir süre yaşayabilirim galiba... Nerede mi? Tver, Nijnıy... neresi olursa. Daha bilmiyorum, ama hiç önemi yok! Büyük kentlerde müzik dersleri verebilirim herhalde... Ders alacak kimse bulamazsam çocuk bakıcılığı yaparım. Kısacası, fazla para sıkıntısı çekmem gibi geliyor; ama yine de darda kalırsam sana yazarım. Ne olur ne olmaz, sen yine de bir kenara benim için biraz para koy. Bilirsin, gereksinimlerim, ona göre de harcamalarım fazladır, eli sıkı bir insan olmama karşın bu böyledir. Başka

türlü yapamıyorum. Duyuyorsun değil mi canım? Senin yardımını geri çevirmiyorum. Senden kırgın ayrılmadığımın, sana karşı sevgi dolu olduğumun kanıtıdır bu... Evet, gel şimdi de vedalaşalım... Sonsuza dek görüşmemek üzere... Hemen kente git sen, hemen, şimdi! Yalnız kalınca ben daha rahat hissedeceğim kendimi! Yarın burda olmayacağım, dolayısıyla yarın yine dönebilirsin buraya. Moskova’ya gideceğim önce, taşrada nerelerde öğretmen aranıyor ona bir bakacağım. Beni uğurlamak için istasyona gelmeni yasaklıyorum. Elveda canım, uzat bana elini, son kez sıkayım.”

Adam onu kucaklamak istedi ama genç kadın buna engel oldu.

“Yo, olmaz. Gerek yok buna! Ona karşı saygısızlık olur bu. Ver elini, sıkayım, bak görüyor musun, ne kadar kuvvetli sıkıyorum! Hadi bakalım... Elveda dostum!”

Adam kadının elini bir türlü bırakmak istemiyordu.

“Yeter, haydi git artık!” Kadın elini zorla çekti, adam da daha fazla direnmedi. “Bağışla!”

Adama sevgi dolu baktı, ama yine de sert, kararlı adımlarla odasına doğru yürüdü ve bir kez olsun başını çevirip ardına bakmadı.

Adam uzunca bir süre şapkasını arandı, dört beş kez eline bile aldığı oldu şapkasını, ama neyi aradığını, elinde neyi tuttuğunu bilmiyordu. Sarhoş gibiydi. Sonunda aradığı şeyi elinde tuttuğunu fark etti, antreye çıktı, paltosunu giydi; artık avlu kapısına yaklaşıyordu: “Arkamdan koşan da kim? Mâşâ herhalde... Fenalık geçirmiş olacak...” Dönüp arkasına baktı, birden Vera Pavlovna’nın kollarının boynuna dolandığını hissetti, sımsıkı kucaklamıştı onu sevdiği, kucaklamış, öpüyordu.

“Dayanamadım, canım, dayanamadım! Haydi şimdi git! Elveda!”

Geri dönüp koşa koşa doğruca odasına gitti ve kendini yatağın üzerine attı; nicedir tuttuğu gözyaşları sel gibi akmaya başladı gözlerinden.

III

Önsöz

Kadın okurlar herhalde şöyle diyordur:

Hım, demek romanın konusu aşk ve romanın kahramanı da kadın... Eh, roman iyi olmasa da bunlar iyi şeyler...

Ben de cevap veriyorum:

“Haklısınız!”

Erkek okurlara gelince, onlar böyle sudan şeylerle yetinmez. Neden derseniz; erkeğin düşünce yeteneği hem doğa vergisi olarak fazladır hem de kadınlara göre çok daha gelişmiştir. Erkek okurum şöyle diyor (kadın okurum da herhalde aynı şeyi düşünüyor ama bunu açığa vurmaya gerek görmediği için onunla tartışma imkânına sahip bulunmuyorum). Evet, erkek okurum şöyle diyor: Biliyorum ben, bu intihar eden bey hiç de intihar falan etmedi. Ben de bu “biliyorum” sözünü yakalıyor ve şunları söylüyorum: Senin hiçbir şey bildiğin yok, çünkü sana daha hiçbir şey anlatılmadı. Oysa sen yalnızca sana anlatılanları bilirsin. Romanıma bu şekilde başlamakla sana hakaret ettiğimi, seni aşağıladığımı bile bilmiyorsun. Doğru söyle, bilmiyordun bunu değil mi? Eh, böylece öğrenmiş oldun!

Evet, romanımın ilk sayfaları okurlar hakkında pek iyi düşünmediğimi – ne pek iyisi, basbayağı kötü düşündüğümü– ortaya koyuyor. Yazarların hemen hep başvurdukları bir kurnazlığa ben de başvurdum: Romanımın ortalarından ya da sonlarından kopardığım etkili, heyecanlı sayfalarla başladım öykümü anlatmaya; üstelik bunları bir de sis perdesiyle örttüm. Sen, okurum, iyi yüreklisin, çok iyi yüreklisin, bu yüzden de bir şeyleri ne araştırır incelersin, ne de birtakım ön kestirimlerde bulunursun. Romanın okunmaya değer bir şey olup olmadığını ilk sayfalardan kestirebileceğini hiç sanmam. Neden dersen, iyi bir önsezin yoktur senin; iyi bir önsezinin iki yardımcıya ihtiyacı vardır: Bunlardan biri yazarın ünlü biri olması, ikincisi de başvurduğu yöntemin etkili olmasıdır. Ben sana hayatımda yazdığım ilk hikâyeyi anlatıyorum, bu bakımdan karşındaki yazarın sanatsal yeteneği var mıdır yok mudur bilmiyorsun sen (senin kendilerine müthiş

sanatsal yetenekler yükleyip benimsediğin öyle çok yazarın var ki!). Öte yandan imzamın da senin için gözboyayıcılığı yok henüz, bu durumda benim de sana ucuna etkileyicilik yemi takılmış bir olta fırlatmaktan başka çarem yok. Bu yüzden bana kızma, çünkü suç bende değil, sende: Senin o içten saflığın zorluyor beni bu aşağılık davranışa. Ama artık elimdesin ve ben de hikâyemi yemsiz, oltasız sürdürebilirim. Bundan böyle artık gizemli hiçbir şey olmayacak ve sen her karmaşık olayın çözümünü yirmi sayfa önceden göreceksin; tüm hikâyenin çözümünü ise sana ilk fırsatta ben söyleyeceğim. Şimdilik şu kadarını söyleyeyim ki: Mutlu bir son var hikâyemizin sonunda, kadehler tokuşturularak, şarkılar söylenerek, neşeli bir hava içinde sona eriyor olaylar; abartma, ballandırma gibi etki yöntemleri yok bundan böyle. Güzel okurum benim, bu yazarın yağlandırıp ballandırma için hiç mi hiç zamanı yok, çünkü o sürekli olarak senin kafandaki karmaşanın, olayları kavrayışındaki karışıklığın sana ve başka bir yığın insana nasıl gereksiz acılar çektirdiğini düşünüyor. Sana bakınca hem acımak, hem gülmek geliyor içimden: Kafan incir çekirdeğini doldurmaz ıvır zıvırlarla öylesine dolu ki, bu seni hem güçsüz yapıyor, hem de kötü.

İnsanlara karşı böylesine kötü olduğun için sana dargınım; oysa insanlar sensin: Bu durumda nasıl oluyor da kendine karşı böylesine kötü olabiliyorsun? Sana karşı ileri geri konuşmamın nedeni bu. Ama senin kötülüğün, kafanı yerinde kullanmayışından kaynaklanıyor, bu bakımdan da sana kızarken sana yardım etmek zorundayım. Acaba nerden başlasak bu yardıma? İstersen şu anda neler düşündüğünden başlayalım: Bu nasıl yazar böyle, benimle nasıl böyle küstahça konuşabilir! diye düşünüyorsun, değil mi? Anlatayım sana nasıl yazar olduğumu:

Bende sanatsal yetenek denen şeyin damlası bile yok. Dili bile doğru dürüst kullanamadığımı görüyorsundur belki. Ama sen kafanı takma bunlara ve beni yine de oku, güzel okurum! Yararını göreceksin beni okumanın. Gerçek, güzel şeydir, kendisine hizmet eden yazarın eksiklerini kapatır. Bu yüzden sana şunu söylüyorum: Eğer seni uyarmamış olsaydım sen belki bu hikâyede esaslı bir sanat gücü ve hikâyenin yazarında şiirsel birtakım yetenekler bulacaktın. Ama seni uyardım; sanatın, yeteneğin damlası yok bende dedim ve sen artık benim hikâyemin bütün üstünlüğünün gerçekliğinde olduğunu biliyorsun.

Gene de, yüreciği apak okurum benim, seninle konuşurken sana her şeyi sonuna kadar açıklamam gerekiyor. Yarım bırakılmış sözlerin gerisini kestirmeye meraklısındır sen, ama bu işin ustası sayılmazsın. Bende sanatsal yetenek denen şeyin damlası yok dediğime bakıp da sakın bundan senin büyük bildiğin yazarlarından daha kötü bir yazar olduğum ve romanımın da onların yapıtlarından daha zayıf olduğu sonucunu çıkarma. Bu değil söylemek istediğim. Ben sana hikâyemin, gerçekten sanatsal yeteneği olan insanların yapıtları yanında zayıf kaldığını söylüyorum, yoksa sen şu ünlü yazarlarının o çok ünlü yapıtlarıyla rahatça kıyaslayabilirsin bu romanı, hatta onlardan üstün tutabilirsin: Böyle yaptığında yanılmış olmayacağına inanabilirsin. Her şeye karşın benim kitabımdaki sanat, onların yapıtlarındakilerden daha üstündür; bu yönden gönlün rahat olsun.

Öyleyse bana teşekkür et; değil mi ki sen seni aşağılayanların önünde saygıyla eğilirsin, öyleyse benim de önümde eğil.

Ama okurlarım, aranızda sayıları gitgide artan bir bölük insan var ki, onlara saygı duyuyorum. Büyük çoğunluğa karşı ise küstahım. Ama ben bugüne dek hep bu büyük çoğunluğa seslendim. Demin andığım insanlara karşı ise hep alçakgönüllü, hatta çekingen davranıyorum. Onlarla anlaşmak, onlara dert anlatmak sorun olmuyor da ondan. Hem buna gerek de yok. Onların düşüncelerine değer veriyorum ve onların benden yana olduklarını biliyorum. Ey iyi insanlar, güçlü, dürüst, yetenekli insanlar! Siz bir süredir görünmeye başladınız aramızda, ama artık sayınız az değil ve hızla çoğalıyorsunuz. Eğer okurum siz olsaydınız, bütün bunları hiç yazmazdım; eğer siz daha ortaya çıkmamış olsaydınız, ben de daha bunları yazmaya başlamazdım. Siz daha çoğunluk değilsiniz, çoğunluk değilsiniz ama okurlarım arasında da varsınız, bu yüzden de ben şimdilik yazmak zorundayım.

Birinci Bölüm

VERA PAVLOVNA'NIN

ANA-BABA EVİNDEKİ HAYATI

I

Vera Pavlovna ana-baba evinde son derece sıradan bir eğitim almıştı. Tıp fakültesi öğrencisi Lopuhov'la tanışmadan önceki yaşamı için belki ilginç denebilirdi, ama olağanüstü bir yanı olduğu söylenemezdi. Davranışlarında ise daha o günlerde bile birtakım özellikler vardı.

Vera Pavlovna'nın çocukluğu Sadovaya ile Semyonovski köprüsü arasında yer alan Gorohova'daki çok katlı bir evde geçti. Bugün bu evin, bütün evlerin olduğu gibi bir numarası var, ama 1852 yılında daha evlere numara konulmamışken üzerinde şöyle bir yazı vardı: "Muvazzaf Müsteşar İvan Zaharoviç Storeşnikov'un Evi" Yazı böyle diyordu ama İvan Zaharoviç Storeşnikov öleli nerdeyse on beş yıl oluyordu ve evin sahibi artık oğlu Mihail İvanoviç'ti; resmi belgeler bunun böyle olduğunu gösteriyordu. Evin kiracılarına göre ise Mihail İvanoviç evsahibinin oğluydu, evin sahibi ise Anna Petrovna'ydı. İki ana giriş kapısı, ayrıca caddeye açılan dört kapısı ve derinlere uzanan üç avlusuyla bugün de oldukça büyük sayılan bu ev, o günlerde haydi haydi büyüktü. Caddeye açılan dört kapının da merdivenleri vardı ve bu merdivenlerin en gösterişlisinden birinci kata çıkılıyordu. Bugün olduğu gibi 1852 yılında da bu katta ev sahibesi oğluyla birlikte oturuyordu. Anna Petrovna o yıllarda nasılsa bugün de öyle hatırı sayılır bir kadın. Oğlu Mihail İvanoviç'e gelince, o da o yıllarda nasıl yakışıklı ve seçkin bir subaysa, bugün de öyle.

Birinci avlunun sayısız karanlık merdivenlerinden dördüncü kata çıkıldığında sağa düşen dairede bugün kimin 'yaşadığını' bilmiyorum, ama 1852 yılında burada evin kâhyası Pavel Konstantiniç Rozalskiy otururdu. Sağlam yapılı, hatırı sayılır bir adam olan Pavel Konstantiniç Rozalskiy ile, uzun, boylu zayıf ama sağlıklı bir kadın olan karısı Mariya Alekseyevna'nın yetişkin bir kızları –Vera Pavlovna'nın ta kendisi– ve dokuz yaşında bir oğulları vardı.

Pavel Konstantiniç bu evdeki kâhyalık görevi dışında bir devlet dairesinde masa şefi yardımcılığı yapıyordu. Devletteki görevinden fazlaca bir kazancı yoktu, ama evin yönetiminden bayağı para geçiyordu eline; aslında bu yine de mütevazı bir gelirdi ve başkası olsa çok daha fazla kazanabilirdi, ama Pavel Konstantiniç kendi deyimiyle, vicdandan habersiz

olanlardan değildi; ev sahibesi de ondan çok memnun olduğu için buradaki on dört yıl süren çalışması boyunca, on bin ruble kadar bir sermaye yapabilmişti kendine. Bu para içinde ev sahibesinden aldıklarının tutarı olsa olsa üç bin ruble kadar bir şeydi, geri kalanlar karısının rehin karşılığı faizle para verme gibi zararsız birtakım operasyonlarıyla biriktirilmişti.

Mariya Alekseyevna'nın da bir sermayeciği vardı; dedikoducu kadınlara bu sermayenin beş bin ruble dolayında olduğunu söylüyordu ama gerçekte daha fazlaydı. Bu sermayenin çekirdeğini Mariya Alekseyevna'nın devlet memuru olan ve on beş yıl önce ölen ağabeyinin kürkü, birkaç kat elbisesi ve mobilyalarının satışından elde edilen para oluşturuyordu. Yüz elli ruble kadar tutan bu parayı Mariya Alekseyevna da kocası gibi rehin karşılığı faizle işletmeye başladı ama o kocasından daha gözü pek davranıyor ve rizikolu sayılabilecek durumlarda da para vermekten çekinmiyordu. Hatta bu yüzden birkaç kez zokayı yuttuğu da olmuştu: Üçkağıtçının biri kendisine nüfus cüzdanını rehin bırakarak beş ruble almıştı; daha sonra adamın nüfus cüzdanını çaldığı anlaşılmış ve Mariya Alekseyevna'nın işin içinden sıyrılabilmesi için beş rublenin üstüne su içmek bir yana on beş ruble kadar bir para harcaması gerekmişti. Başka bir dolandırıcı da yirmi ruble karşılığında altın bir saati rehine bırakmış ama saatin öldürülmüş birinin üstünden alındığı anlaşılınca Mariya Alekseyevna'nın paçayı kurtarabilmek için yüklüce sayılabilecek bir miktar harcaması gerekmişti. Rehin alırken ince eleyip sık dokuyan kocası belki onun gibi zararlara uğramıyordu, ama buna karşılık Mariya Alekseyevna'nın da sermayesi hızla büyüyordu. Para kazanmak için bazen sıradışı birtakım fırsatlar da çıkıyordu. Bir gün (Vera Pavlovna daha küçüktü; yetişkin bir kız olsaydı Mariya Alekseyevna imkanı yok yapmazdı böyle bir şeyi, ama o zaman niye yapmasın, çocuk nasılsa küçük ve bir şeyden anlamıyor! Gerçekten de bir şey anlamıyordu Veroçka, gelgelelim aşçı kadın her şeyi çocuğun anlayacağı bir dille bir bir anlatıvermişti... Öte yandan başka zaman olsa aşçı kadın bunları Veroçka'ya dünyada anlatmazdı, çünkü bunlar çocukların bileceği şeyler değildi... Ama işte aşığıyla kafayı çekip eve döndüğü bir gün bu davranışından dolayı Mariya Alekseyevna'dan her zaman yediği dayakların en şiddetlisini yiyince –zaten bir gözü hep mordu Matryona'nın; Mariya Alekseyevna'nın dayaklarından değil, aşığının dayaklarından; böylesi daha iyidir, çünkü gözleri dayaktan morarıp şişmiş aşçı kadınlar daha ucuzdur!– evet o güne kadar yediği dayakların en şiddetlisini yiyince

artık dayanamayıp isyan etti ve çocuğa her şeyi bir bir anlattı. Aşçı kadının Veroçka'ya anlattığı olay şuydu) Bir gün Mariya Alekseyevna'ya o zamana kadar kimsenin görmediği bir tanıdığı gelmişti; etine dolgun, şık, güzel bir kadındı bu; gelmiş ve evlerinde kalmaya başlamıştı; konukluğu bir hafta kadar sessiz sakin geçmişti; yalnız kendisini sivil giyimli, yakışıklı bir adam sık sık ziyaret ediyordu. Veroçka'ya şekerler, bebekler de getiriyordu bu adam; bir seferinde iki de kitap getirmişti, ikisi de resimliydi kitapların: Birinde çok güzel resimler vardı; hayvanlar, şehirler... Öteki kitabı konuk gider gitmez annesi Veroçka'nın elinden almıştı, böylece Veroçka bu kitabın resimlerini bir kez, o da konuk kendisine gösterirken görebilmişti. Her neyse, bu tanıdık hanım bir hafta kadar onlarda kaldı. Evde sakin bir hava vardı, o kadar ki, bu bir haftalık süre içinde Mariya Alekseyevna, ne içinde bir sürahi votka bulunan küçük dolabına yaklaştı (anahtarlarını kimseye vermezdi bu dolabın) ne Matryona'ya ve Veroçka'ya bir fiske vurdu ve ne de ciyak ciyak bağırıp küfür etti. Derken bir gece Veroçka konuk hanımın çığlıklarıyla uyandı; evde telaşlı bir koşuşturmadır gidiyordu. Sabah Mariya Alekseyevna küçük dolabına gitti ve her zamankinden fazla oyalandı dolabın önünde. Bir yandan da sürekli olarak, "Tanrıya şükür, bunu da kazasız belasız atlattık!" diye söylenip duruyordu. Hatta Matryona'yı da dolabın önüne çağırdı ve, "Hadi sağlığına Martyonuşka," dedi, "sana da az iş düşmedi!" Sonra da dolap ziyaretlerinden sonra hep olduğu gibi şirret şirret bağırıp sövmek şurda dursun, Veroçka'yı öptü ve dinlenmeye odasına çekildi. Sonra evde bir hafta kadar tam bir sessizlik egemen oldu, konuk hanım da bağırmıyordu, yalnız odasından hiç dışarı çıkmıyordu; sonra da büsbütün gitti. O gittikten sonra yanında bir polisle sivil bir memur (ama artık bu başka bir sivildi) geldi ve Mariya Alekseyevna'ya ağır sözler söyleyip küfretti. Ama Mariya Alekseyevna da ondan bir milim geri kalmadı: "Bana ne be sizin işlerinizden! Eğer evimde kimi konuk ettiğimi çok merak ediyorsanız, adres bürosuna gidip kütük defterlerine bakın! Pskov'lu bir tüccar karısı, adı Sevastyanova, kendisini tanırım, oldu mu... hadi bakalım, basın gidin artık!" Sivil memur biraz daha sövüp saydıktan sonra gitti ve bir daha da görünmedi. Veroçka bütün bunları sekiz yaşındayken gördü, dokuz yaşına girdiğindeyse Matryona her şeyi kendisine anlayacağı bir dille ve ayrıntılı olarak anlattı. Aslında bu sık sık yinelenen olaylardan değildi, hatta tek olaydı diyebiliriz. Buna benzer başka olaylar da oluyordu ama öyle fazla değil.

Veracık on yaşına girdiğinde bir gün annesiyle bitpazarına giderken, yolun Gorohova'dan Sadovaya'ya saptığı köşede ne olduğunu anlamadan annesinden okkalı bir şaplak yedi: "Karşında koca kilise duruyor, ahmak! Baksana bütün iyi insanlar haç çıkarıyor, sen ne duruyorsun!"

Veracık on iki yaşına girdiğinde sanat okuluna verildi ve kendisine bir piyano öğretmeni tutuldu: Sarhoş, ama çok iyi yürekli bir Alman'dı öğretmeni. Çok da iyi bir öğretmen olmasına karşın sarhoşluğu nedeniyle ucuza ders veriyordu.

On dördüne girdiğinde Veroçka artık ailesinin bütün giysilerini dikebiliyordu. Allahtan ki ailesi pek kalabalık değildi.

On altısını sürmeye başladığındaysa annesi kendisine şöyle bağırmaya başlamıştı: "Suratını yıkasana kız, şu çingene suratını! Kime çektin bilmem ki, yıka yıka ağarmaz bir suratın var! Bostan korkuluğu!"

Teninin esmer oluşu yüzünden Veracık az çekmedi anasından ve o da kendisini ciddi ciddi çirkin saymaya başladı. Eskiden annesi ona yırtık pırtık giysileri değer bulurken, şimdi nedense birdenbire giyimine özen gösterir olmuştu. Veroçka üzerinde cicili bicili giysiler, annesiyle kiliseye giderken hep şöyle düşünürdü: "Bu güzel giysiler bir başkasının üzerinde olsa kim bilir ne yakışırdı! Bense ne giysem hep çingeneyim, hep bostan korkuluğu: İster basma olsun üzerimdeki, ister ipekli! Oysa güzel olmak kim bilir ne güzeldir! Ah, nasıl isterdim güzel olmayı!"

On altısını bitirdiğinde Veroçka enstitüyü de bitirmiş, piyano dersleri de sona ermişti; öğrenim gördüğü okulda artık kendisi ders veriyordu; annesi ona dışardan başka dersler de bulmuştu.

Böylece aradan altı yedi ay kadar bir zaman geçti; annesi artık ona "çingene" ve "bostan korkuluğu" diye bağırmıyordu, üstüne üstlük daha da şık giydirmeye başlamıştı. Matryona ise (bu artık üçüncü Matryona idi; öteki Matryona'nın sol gözü morarmış olurdu, bununsa sol yanağı morarmış oluyor. Ama her zaman değil) Veroçka'ya Pavel Konstantinoviç'in müdürüyle, boynunda nişan asılı bir başka büyük müdürün ona talip olduğunu anlatıyordu. Gerçekten de Pavel Konstantinoviç'in çalıştığı dairede küçük memurlar aralarında, masa şeflerinin kendi düzeyindeki yüksek memurlara, evleneceği kızda çeyiz

değil güzellik aradığını belirttiğini, bir de Pavel Konstantinoviç'in çok iyi bir memur olduğunu söylediğini konuşuyorlardı.

Bu işin sonu nasıl olurdu, kestirmek güç; yalnız müdür bey öyle ağırdan aldı, aklı başında bir karar verebilmek için öyle uzun uzadıya düşündü ki, bu arada başka birtakım gelişmeler oluverdi.

Ev sahibesinin oğlu, annesinin kendisinden birkaç duvar kâğıdı örneği getirmesini istediğini söylemek için kâhyaya uğradı, valide hanım oturduğu daireyi elden geçirmek istiyormuş da... O güne kadar bu tür emirleri hep hanımefendinin uşakları iletirdi. Mariya Alekseyevna ve kocası gibi görmüş geçirmiş insanlar bir yana, durum bu işlere hiç aklı ermeyenler için bile apaçıktı. Hanımefendinin oğlu uğramışken yarım saatten fazla oturdu ve kâhyalarının evinden çay içmeye bile tenezzül etti (çiçek çayı sunuldu kendisine). Mariya Alekseyevna ertesi gün kızına rehinde kalmış bir gerdanlık armağan etti, iki de yeni elbise ısmarladı. Elbiseler çok kaliteliydi, sadece kumaşları bile birininki 40, ötekininki 52 ruble tutuyordu; fırfırları, farbelaları, kordelalarıyla elbiseler 174 rubleye malolmuştu Mariya Alekseyevna'ya; ya da en azından kocasına söylediği rakam bu kadardı. Oysa Veroçka iki elbise için 100 rubleden daha az harcandığını biliyordu (alışveriş onun yanında yapılmamış mıydı!). Ama olsun, 100 rubleye de bir çift güzel elbise diktirebilirdi. Veracık elbiselere çok sevindi, gerdanlığını da çok sevdi, ama en önemlisi, annesinin nihayet kendisine Karolyov'dan ayakkabı almaya razı olmasına sevindi. O güne kadar Veroçka'ya alınan ayakkabılar hep bitpazarındandı ve hep biçimsiz şeylerdi; oysa Karolyov'un ayakkabıları ayakta ne güzel dururdu!

Diktirilen elbiseler boşa gitmedi: Ev sahibinin oğlu ikide bir kâhyanın evine uğramaya başladı; delikanlı kâhyanın evine uğruyordu ama kâhya ve karısından çok kızlarıyla konuşuyordu. Berikilere gelince, bu şerefli konuğu nereye oturtacaklarını bilemiyorlar, el üstünde tutuyorlardı. Neyse, bilinen şeyler bunlar, uzun uzadıya anlatmaya gerek yok.

Bir gün öğleden sonra annesi Veroçka'ya şöyle dedi: "Veracığım, şöyle esaslı bir şekilde giyinmeni ve çok güzel olmanı istiyorum. Sana bir sürpriz hazırladım: Operaya gidiyoruz... İkinci balkondan, hani hep general karıları oturur ya, işte ordan bilet aldım... Görüyorsun ya küçük aptal, her şeyi senin için yapıyorum, paraya pula acıdığım yok... Sana yaptığımız harcamalar babanın canına tak etti. Yalnızca okuduğun enstitünün sahibi olan madama

ödediğimizi bir düşün... Sonra piyanocuya verdiklerimiz!.. Ama senin bunları hiç mi hiç gördüğün yok. Nankörün, ruhsuzun tekisin çünkü!" Mariya Alekseyevna kızına yalnızca bunları söyledi, ne küfür etti, ne de başkaca ağır sözler söyledi. Bu söylediklerine de küfür denemezdi herhalde! Mariya Alekseyevna artık kızıyla hep bu şekilde konuşuyordu; sövmeye nicedir son vermişti, dövmeye ise, işte şu şube müdürü dedikodusu çıktığından beri hiç başvurduğu yoktu.

Operaya gidildi. Birinci perdeden sonra localarına hanımefendinin oğluyla biri sivil, öbürü asker giyimli iki arkadaşı uğradı; sivil giyimli olan zayıf, incecik ve çok şıktı; asker giyimli olansa şişmanca ve sallapati biriydi.

Konuklar oturdular ve uzun süre aralarında fıs fıs bir şeyler konuşup durdular. Daha çok hanımefendinin oğluyla sivil arkadaşı konuşuyordu; asker olan pek az katıldı konuşmalara. Mariya Alekseyevna kulak kesilmiş dinliyordu, ama tek tek her sözcüğü iyice duyabildiği halde konuşmalardan hiçbir şey anlamıyordu, çünkü konuklar Fransızca konuşuyorlardı. Bütün konuşmadan topu topu dört beş sözcük çıkarabilmişti: Belle, charmante, amour, bonheur[5]... Ama ne yararı vardı bu sözlerin? Belle, charmante... Mariya Alekseyevna çingene suratlı kızının belle ve charmante, olduğunu ne zamandır zaten biliyordu; amour konusuna gelince, şükür kör değildik, hanımefendinin oğlunun boğazına kadar amour'a gömülmüş olduğu apaçık ortadaydı; öte yandan amour varsa, elbette bonheur olacaktı... Kısacası, ne yararı vardı bu sözlerin? Önemli olan evlenme teklifiydi, hemen evlenme teklif edecek miydi, etmeyecek miydi oğlan?

Mariya Alekseyevna kızına doğru eğildi ve:

"Vera, nankör kız! Ne diye sırtını dönüyorsun adamlara! Locamıza gelmekle sana hakarette mi bulundular? Tam tersine, aptal! Sana şeref verdiler! Söylesene, 'düğün' nasıl denir Fransızca? Maryaj mı? 'Gelin' ve 'güvey' nasıl denir? Ya 'evlenmek'?"

Veroçka sorulanları söyledi.

"Yok, bu sözler geçmedi. Bana bak Vera, yoksa bana yanlış şeyler mi söylüyorsun, ha! Eğer öyleyse fena yaparım!"

“Hayır, söylediklerim doğru. Yalnız siz onlardan bu sözleri duyamayacaksınız. Hadi çıkalım, burada daha fazla kalamam ben!”

Mariya Alekseyevna’nın yüzü bir anda kıpkırmızı oldu:

“Ne, ne dedin! Seni kahpe seni!”

“Gidelim burdan. Daha sonra ne isterseniz yapın bana! Yalnız ben burda kalmaya devam edemem! Niçin olduğunu size sonra anlatırım anneciğim (Vera bunu yüksek sesle söylemişti), başım korkunç ağrıyor, oturamayacağım burada... Lütfen!”

Veroçka ayağa kalktı.

Kavalyeler telaşlandılar. Mariya Alekseyevna sertçe ama aynı zamanda kibar olmaya da çalışarak:

“Geçer, Veroçka,” dedi. “Mihail İvanoviç’le birlikte biraz koridora çık, geçer.”

“Hayır, geçmez. Kendimi hiç iyi hissetmiyorum. Lütfen biraz acele edin anneciğim.”

Kavalyeler kapıyı açtılar, iki yandan Veroçka’nın kollarına girmek istediler, ama izin vermedi körolasıca kız! Koşup mantolarını getirdiler, arabaya binmelerine yardım ettiler. Mariya Alekseyevna uşaklara gururla bakıyordu: “Görün aşağılık herifler, bizim kavalyelerimizin kimler olduğunu iyi görün! Şu gördüğünüz yakında benim damadım olacak! O zaman sizin gibi aşağılık uşakları ben de tutabileceğim! Sana gelince Vera olacak cadı, at bakalım havanı, eve gidince sorarım ben sana bunları!” Ama durun hele bir dakika, damatçığı kızı olacak cadıya, adı batasıca Vera’ya bir şeyler söylüyor galiba? Sante-bu galiba sağlık demek, savoir-öğrenmek olacak, visit-eh, bu bizde de böyle, ziyaret yerine kullanılıyor, permettez-bu da, izninizle demek herhalde. Mariya Alekseyevna’nın öfkesini yatıştırmaya yetmedi bu sözler. Ama yine de bunları aklında tutmalıydı.

Araba hareket etti.

“Demin arabaya bindirirken ne diyordu sana?”

“Yarın sabah bize uğramak ve sağlık durumumu öğrenmek istiyormuş.”

“Hemen yarın mı? Atıyorsun!”

Veroçka karşılık vermedi.

Ama Mariya Alekseyevna yine de dayanamadı ve kızının saçına yapıştı. Yalnız çok değil, bir defacık ve hafifçe çekti.

“Hadi gene dört ayağının üstüne düştün! Peki, kılına bile dokunmayacağım artık! Yeter ki yarın bir mesele çıkarma, neşeli ol! Gece güzelce uyu! Sakın ağlamaya falan kalkışma! Eğer yarın yüzünü solgun, gözlerini ağlamaktan şiş görürsem elimden çekeceğin var demektir! Bugüne kadar göz yumdum, ama yetti artık! Şu alımlı suratını dağıtıveririm, anlıyor musun? Madem battık, derim, kendimi güzelce bir göstereyim şuna!”

“Ne zamandır ağlamayı unuttuğumu siz de biliyorsunuz.”

“Öyle olacak tabii... Herifin yanında dut yemiş bülbül gibi susma, konuşkan ol biraz.”

“Yarın konuşacağım kendisiyle.”

“Ha şöyle! Aklını başına toplamanın zamanı geldi de geçiyor! Allahtan kork ve anana acı... Utanmaz!”

Böylece on dakika geçti.

“Veracığım, bana kızma. Bütün bunları seni sevdiğim, senin iyiliğini istediğim için söylüyorum. Çocukların anneleri için nasıl değerli varlıklar olduğunu bilmezsin sen. Dokuz ay seni karnımda taşıdım! Önüne gelen nimeti tepen nankörlerden olma Veracığım; uysal ol, söz dinler ol, göreceksin, senin için daha iyi olacak. Sana nasıl öğretiyorsam öyle davran. Göreceksin, yarın evlenme teklif edecek sana!”

“Anneciğim, yanılıyorsunuz! Evlenme teklifi gibi şeyleri aklının köşesinden geçirdiği yok onun! Ah, anneciğim, neler konuştuklarını bir bilseniz!”

“Biliyorum... Eğer düğün lafı etmemişlerse o zaman akıllarından ne geçirdikleri malum... Yalnız kime çattıklarını bilmiyorlar daha! Adamı dünyaya geldiğine pişman edecek şeyler yapmasını iyi bilirim ben! Kendisini kiliseye çuvalın içine tıkıp öyle götürürüm ve kulağından

kuyruğundan çeke çeke sürüklerim rahibin önüne... Yine de gelir elimi öper, görürsün! Neyse, seninle bunları uzun uzadıya konuşmanın gereği yok! Kızların bileceği şeyler değil bunlar, bunlar anaların işi. Kızlar analarının sözlerini dinlemeli, o kadar! Sana öğrettiğim gibi konuşacaksın onunla, tamam mı?”

“Evet, onunla konuşacağım.”

“Ee, Pavel Konstantiniç, ne diye öyle kütük gibi duruyorsunuz? Babası olarak siz de annesinin sözünü dinlemesini, annelerin kızlarına kötü şeyler öğretmeyeceklerini söylesenize...”

“Mariya Alekseyevna, sen akıllı kadınsındır, yalnız bu iş biraz tehlikeli; yani şu yapmayı düşündüklerin diyorum... Çok tehlikeli!”

“Aptal! Şu söylediği lafa bak! Hem de Veroçka’nın yanında! Adamı laf söylediğine söyleyeceğine nasıl da pişman edersin! Tam atasözünde olduğu gibi: Pisliğe ilişme, pis kokusu çıkmaz üstünden! Sana fikrini soran yok! Sen yalnızca kızlar annelerinin sözlerini dinlemeli mi dinlememeli mi, onu söyle!”

“Elbette dinlemeli Mariya Alekseyevna, bunun tersi olabilir mi hiç!”

“Madem öyle, şunu kızına baba olarak bir de sen söylesene!”

“Veracığım, annen ne derse dinle. Senin annen akıllı, tecrübeli bir kadındır. O sana kötü şey öğretmez. Baban olarak emrediyorum sana.”

Araba evlerinin önünde durdu.

“Anneciğim yeter artık. Size yarın onunla konuşacağım dedim. Şimdi çok yorgunum, gidip dinlenmem gerek.”

“Yat, uyu, seni rahatsız etmeyeceğim. Yarına iyice dinlenmiş, uykunu almış olmalısın.”

Gerçekten de merdivenleri çıkarlarken Mariya Alekseyevna ağzını açmadı, ama bu ona nelere maloluyordu! Yine, Veroçka akşam çayı içmeyeceğini söyleyerek doğruca odasına yöneldiğinde, tatlı bir sesle, “Veracığım, yanıma gelir misin?” demesi nelere maloluyordu! Vera annesinin çağrısına uyup geri döndü. “İyi bir uyku çekmen için seni

kutsayacağım Veroçka. Başını eğ!” Vera başını eğdi. “Seni benim kutsadığım gibi Tanrı da kutsasın Veroçka.” Kızının başının üzerinde üç kez haç çıkardı, sonra öpmesi için elini uzattı.

“Hayır, anneciğim. Artık elinizi öpmeyeceğim; söylemiştim size; hem de kaç zaman önce... Şimdi bırakın beni. Gerçekten iyi hissetmiyorum kendimi.”

Ah! Mariya Alekseyevna’nın gözleri öfke ateşleriyle yeniden tutuştu, ama kendini tuttu ve tatlı tatlı, “Hadi, git yat,” dedi.

Veroçka soyunup elbisesini dolaba asacak zamanı güç buldu; daha doğrusu bu iş onun çok zamanını aldı, çünkü durmadan düşünüyordu kızcağız. Örneğin, bileziğini çıkardı, bilezik elinde uzunca bir süre kıpırdamadan oturdu; küpesini çıkardı, yine uzun uzun düşündü. Çok yorgun olduğunu, ayna önünde falan duracak hali olmadığını, odasına kadar güçlükle gelebildiğini, hemen soyunup yatması gerektiğini hatırlayıncaya kadar epeyce bir süre geçmişti; nihayet karyolasına uzanabildiğinde ise, odaya elinde bir tepsi ile Mariya Alekseyevna girdi. Tepside babasının fincanıyla bir tabak dolusu bisküvi vardı.

“Sana getirdim Veracığım bunları, afiyetle ye, iç! Kendi ellerimle getirdim: Görüyor musun, annen hiç unutmuyor seni! Çay içerken aklım hep sendeydi: Yavrumu bir bardak çay içirmeden nasıl yatmaya gönderdim diye üzüldüm durdum. Sonunda dayanamayıp bunları sana getirdim. Hadi, canım benim, tatlı kızım, güzel güzel ye, iç annenin getirdiklerini.”

Annesinin sesi bir tuhaf geldi Veroçka’ya: Gerçekten, hiçbir zaman olmadığı kadar tatlı, sevecen bir sesti bu. Şaşkınlıkla baktı annesine. Mariya Alekseyevna’nın yanakları kızarmış, gözleri hafif kaymıştı.

“Hadi iç çayını, ben de şuracıkta oturur sana bakarım. Sonra gider bir fincan daha getiririm.”

Fincan yarısına kadar demli çay ve insanın iştahını açan yoğun, nefis bir kaymakla doluydu. Veroçka dirsekleri üzerinde doğruldu ve çayını içmeye başladı. “Çay taze, demli ve bir de bol şekerli ve kaymaklı olunca ne güzel oluyormuş meğer! Ne lezzetli! Her zaman içtiğimiz o bir gün önceden kalma ve ufacık bir şeker parçasıyla tatlandırılmış iğrenç çaylara hiç

benzemiyor doğrusu. Kendim para kazanmaya başlayınca hep böyle çay içeceğim.”

“Teşekkür ederim anneciğim.”

“Uyuma, gidip bir fincan daha getireyim.”

Mariya Alekseyevna gerçekten de deminki gibi nefis bir fincan çayla döndü.

“İç canım, ben de yine şuracıkta oturup sana bakayım.” Bir dakika kadar sustu, sonra birden konuşmaya başladı.

Konuşması bir tuhaftı; bazen inanılmaz bir hızla çabuk çabuk konuşuyor, bazen sözcükleri sündürdükçe sündürüyor, uzata uzata konuşuyordu:

“İşte Veracığım, meğer sen bana teşekkür de edermişsin. Ne zamandır ağzından duymadığım bir sözdü bu. Şimdi sen benim kötü bir ana olduğumu düşünüyorsundur. Evet, kötüyüm, ama kötü olmaktan başka elimden ne gelebilirdi ki! Şu halime bak, iyice çöktüm, Veroçka... Oysa daha yaşım ne ki! Öte yandan sen de üzüyorsun beni; üzüyor, sinirlerimi bozuyorsun. Ben de, çöktüm işte böyle! Sonra... Yaşama koşullarım çok kötüydü. Benim gibi yaşamanı istemem Veroçka. Varsıllık içinde yaşa sen. Ben öyle acılar çektim ki canım, ah, öyle acılar çektim ki!.. Baban bu evin kâhyası olmazdan önceki yaşamımızı hatırlamazsın sen! Yoksulduk, çok yoksulduk Veroçka ve ben o zamanlar namuslu bir kadındım. Şimdiyse... sana yalan söyleyip de günaha girecek değilim ya, namus falan kalmadı bende! Namuslu olduğum günler çok gerilerde kaldı. Sen Veracığım, okumuş bir kızsın, bense cahilim; ama yine de sizin kitaplarınızda neler yazdığını bilirim. Örneğin bana yapılanların kimselere yapılmaması gerektiğini yazıyordur kitaplarınız, öyle değil mi? Bana ‘sen, namuslu değilsin’ diyorlar. Baban bile... O senin babandır, ama Nadyacığımın babası değildi. Ahmak herif, o bile sövüyor bana. Eh, ben de haliyle hınçlandım tabii: Demek, dedim, size göre ben namuslu değilim öyle mi! Pekâlâ ulan, namussuzluk nasıl olurmuş görün! Böylece Nedenka dünyaya geldi. Eh, ne yapalım, hoş geldi safa geldi. Burada düşünülecek olan, bana bunu kimin yaptırdığı, beni böyle davranmaya kimlerin zorladığı... Bu işin sonunda kime iş bulundu? O benden çok daha fazla günahlıdır bu konuda. Sonuçta ne oldu? Yavrumu elimden koparıp aldılar ve yetiştirme yurduna verdiler.

Şimdi nerdedir bilmiyorum, sağ mı ölü mü bilmiyorum, yüzünü bile görmüşlüğüm yok. Ama sağ olduğunu hiç sanmam! Artık yüreğim nasır bağladı, ama eskiden nasıl acı çekerdim bir bilsen! Eh, haliyle hınç dolu, kötü bir kadın oldum. Ben böyle olur olmaz da işler yoluna girdi. Baban olacak ahmağa şu çalışmakta olduğu işi kim buldu? Ben buldum. Şu evdeki kâhyalık işini kim ayarladı? Ben ayarladım! Böylece güzel yaşamaya başladık mı? Başladık. Peki nasıl oldu bu iş? Ben namusumu yitirdim, iffetsiz, kötü bir kadın oldum da öyle! Bunların sizin kitaplarınızda da yazdığını biliyorum ben Veracığım: Dünyada güzel yaşayanlar namussuzlar ve kötülerdir, der sizin kitaplarınızda da, değil mi? Doğru bu, Veracığım! Bizi alalım: Şimdi babanın da parası var –tabii yine benim sayemde– benim de param var, hatta belki onunkinden bile çok... Kendim kazandım. Yaşlılığımda yiyeceğim iki lokma ekmeğin akçasını yedekledim. Öte yandan baban olacak hödük de bana saygı göstermeye başladı. Şimdi benim çaldığım telde oynar. Oysa eskiden böyle miydi? Beni durmadan evden kovar, iter kakar, söver sayardı. Peki niye böyle yapardı? Hiçbir neden yoktu böyle davranması için. Şunun için ki Veroçka, ben o sıralar kötülük nedir bilmezdim, dürüsttüm, namusluydum. Biliyorum, sizin kitaplarınızda böyle yaşanmaz diyor; böyle yaşanmayacağına göre de, hayata yeni bir düzen vermek gerekir, diyor. Madem öyle, madem şimdiki düzende yaşanmaz diye buyuruyorlar, neden kendileri yeni, yaşanası bir düzen kurmuyorlar peki? Kitaplarınızda nasıl bir yeni düzenden söz edildiğini de biliyorum ben Veracığım: İyi bir düzen olacak bu. Gelgelelim ne sen ne ben görebiliriz o iyi düzeni. Neden dersen halkımız insanı çileden çıkartacak kadar ahmak, bön. Bu halkla mı kurulacak o iyi düzen! Eski düzende eskisi gibi yaşayıp gideceğiz. Sen de böyle yaşa. Nasıl bir düzen bu eski düzen? Sizin kitaplarınızda yazdığı gibi tam: Uyanık ol, vermeden al, soy, yağmala. Ben bunları bir anne olarak seni gerçekten sevdiğim için... horr...”

Mariya Alekseyevna horlamaya başladı, başı koltuğun gerisine düştü.

II

Mariya Alekseyevna tiyatroda neler konuşulduğunu biliyordu ama bu konuşmaların ucunun nereye varacağı konusunda şimdilik hiçbir fikri yoktu.

Kızına sinirlendiği için kızgınlığından punçuna her zamankinden daha çok konyak koymuş ve horlamaya başlamıştı. Oysa aynı saatlerde Mihail İvanoviç Storeşnikov kentin en modern restoranlarından birinde, o gece operada locayı ziyaret eden arkadaşlarıyla birlikte akşam yemeği yiyordu. Masada dördüncü bir kişi daha vardı. Mihail Storeşnikov'un subay olan arkadaşıyla birlikte gelen bu kadın bir Fransızdı. Yemek sona ermek üzereydi.

"Mösyö Storeşnik! Tanrım! Bu nasıl mutluluk böyle!" Fransız kadın yemekte üçüncü kezdir sesleniyordu kendisine. "Mösyö Storeşnik! Size böyle seslenebilirim değil mi? Böylesi hem kulağa daha hoş geliyor, hem de daha kolay. Doğrusu aranızda tek kadın olacağım hiç aklıma gelmemişti. En azından Adel'in de burada olacağını sanıyordum. Ne güzel olurdu şimdi o da burada olsaydı! Kendisini o kadar seyrek görüyorum ki..."

"Ne yazık ki Adel'le şu anda kavgalı durumdayız."

Subay bir şey söyleyecekti, ama vazgeçti.

Sivil giyimli olan:

"İnanmayın ona Matmazel Jüli," dedi, "size gerçeği söylemekten, Fransız metresini bir Rus'a değiştirdiğini öğrendiğinizde kendisine kızacağınızdan korkuyor."

Subay:

"Buraya niye geldik bilmem ki..." diye bir şeyler mırıldandı.

"Serj! Niçin böyle konuşuyorsun? Unutma ki Jan rica etti gelmemizi! Öte yandan Mösyö Storeşnik ile tanıştığıma çok sevindim ben. Ama Mösyö Storeşnik, doğrusu zevkinizi benimsediğimi söyleyemeyeceğim. Aslında Adel'i o locadaki Gürcü kadın yüzünden terk etmiş olsanız bir itirazım olamazdı. Ama bir Rus'u bir Fransız'a tercih etmek... Nasıl bir yaratık

olduğunu tahmin edebiliyorum. Renksiz gözler, renksiz, seyrek saçlar, renksiz, anlamsız bir yüz... Düzeltiyorum, renksiz değil de, sizin deyişinizle kaymak-kan karışımı bir yüz, kısacası yalnızca sizin şu eskimoların ağızlarına alabilecekleri bir yemek! Jan, lütfen kültablasını uzatır mısın, güzelliğe başkaldıran şu günahkârın başına kül serpelim!”

“Jüli, Jüli, o kadar saçmaladın ki, onun değil senin başına kül serpmek gerek! Senin şu Gürcü dediğin kız, özbeöz Rus’tur.”

“Alay ediyorsun.”

“Özbeöz Rus’tur diyorum sana.”

“Olamaz!”

“Bizim güzel kızlarımızın da tıpkı siz Fransızlar gibi tek bir tipten oluştuğunu sanıyorsan yanılıyorsun Jüliciğim. Evet, sarışınlar sizde de çoktur. Ama biz Jüli, binbir ırkın karışımından oluşmuş bir milletiz. Bembeyaz saçlı Finlilerden tut da (Jüli kendi kendine ‘Ha, evet, Finliler’ diye tekrarladı), İtalyanlardan da esmer olan kara gözlü, kara saçlı Moğol ve Tatarlara kadar (Jüli yine kendi kendine, ‘Ha, tabii, Moğollar, biliyorum’ dedi) bir sürü ulusun kanı karışmıştır bize. Senin şu nefret ettiğin sarışınlarımız yerel tiplerimizden biridir, evet belki en yaygın tiptir, ama egemen tip değildir.”

“Çok ilginç! Yalnız o kadın bir harika! Neden sahneye çıkmıyor. Aslında baylar ben yalnızca gördüğüm kadarıyla konuşuyorum. Çok önemli bir sorun daha var burada: Ayaklar! Ayakları nasıl o kızın? Duyduğuma göre büyük ozanımız Karasen’in ‘Bütün Rusya’da beş çift küçük ve zarif ayak bulunmaz’ diye bir sözü varmış.”

“Jüli, hangi yanlışını düzelteyim? Birincisi o sözü söyleyen Karasen değil... İkincisi Karasen diye söylediğin adın doğrusu Karamzin[6], üçüncüsü Karamzin bir şair değil, tarihçiydi, dördüncüsü de Rus değil, Tatardı. Bu sonuncu söylediğim, bizde tiplerin ne kadar çeşitli olduğunun bir kanıtıdır aynı zamanda. Ayak konusundaki[7] o sözü söyleyen Puşkin’dir. Puşkin güçlü bir şairdi, ama kendi dönemi için; günümüzde şiirleri değerini büyük ölçüde yitirmiştir. Öte yandan yeri gelmişken söyleyeyim, Eskimolar Amerika’da yaşarlar, bizim geyik kanı içen vahşilerimizin adı Samoyed’dir.”

“Teşekkür ederim Serj. Karamzin tarihçi, Puşkin’i biliyorum, Eskimolar Amerika’da yaşarlar, Ruslar ise Samoyed. Doğrusu çok hoş. Söylenişi bile: Sa-mo-yed! Artık unutmam. Ben, baylar, baş başayken, ya da kendi aramızdayken Serj’e bütün bunları bana anlatmasını söylüyorum. Çünkü bunları bilmek konuşma için yararlıdır. Öte yandan bilim benim büyük tutkumdur: Ben aslında Madam Stael[8] olmak için dünyaya gelmiş bir insanım. Neyse, bu başka bir konu. Gelelim biz asıl sorunumuza: Ayakları nasıl?”

“Matmazel Jüli, yarın sizi ziyaret etmeme izin verirseniz, kendisinin bir ayakkabısını size takdim etmekten şeref duyacağım.”

“Getirin de ben de ayağımda bir deneyeyim... Bayağı meraklandım doğrusu.”

Storeşnikov sevinçten göklere uçuyordu. Nasıl sevinmesin: Kendisi Jan’ın kuyruğuna daha yeni takılmıştı, Jan da Serj’in kuyruğuna... Öte yandan Jüli, Serj’in çevresindeki Fransız kadınları arasında en önde geleniydi. Doğrusu büyük, çok büyük bir şerefti bu kendisi için!

“Ayakları tatminkâr”, diye onayladı Jan, “ama ben işten anlar biri olarak onun daha önemli yerlerine dikkat ettim: Göğüslerine.”

Zevkine konu olan kişi hakkında böylesine olumlu düşünceler ileri sürülmesinden cesaretlenen ve o ana kadar Jüli’ye söylemeye bir türlü cesaret edemediği gönül okşayıcı sözleri söylemeye hazırlanan Serj:

“Göğüsleri çok güzel!” dedi. “Şimdi burada bir başka kadının göğüslerini övmek, kutsallığa hakaret gibi olacak belki ama, inanın göğüsleri büyüleyici!”

“Ha ha ha! Bu bay göğüslerim konusunda bir kompliman yapıyor galiba! Ben ne ikiyüzlü, ne de sahtekârım Mösyö Storeşnik! Güzel olmayan yanlarımla kendim övünmediğim gibi, başkalarının da bu konudaki övgülerine katlanamam. Çünkü, tanrıya şükür, gerçekten övünebileceğim yanlarım eksik değil. Ama göğüslerim... Ha ha ha! Jan, siz göğüslerimi görmüştünüz, hadi söyleyin gerçeği ona! Neden susuyorsunuz Jan? Mösyö Storeşnik, lütfen elinizi verin,” Storeşnikov’un elini yakalayıp göğsüne koydu! “Bunun bir insan bedeni olmadığını fark ediyorsunuz artık değil mi? Bir de şu tarafımı yoklayın... Bitmedi, bu tarafımı da... Nasıl, anladınız mı

şimdi? Takma göğüs kullanıyorum ben, tıpkı elbise, etek, bluz giyer gibi... Aslında bu ikiyüzlülüklere hiç gerek yok ve yaptığım şey hiç hoşuma gitmiyor, ama ne yaparsınız, sosyetede bu işlerin böyle olması benimsenmiş. Ama benim yaşadıklarımı yaşayan bir kadın... Hem de nasıl yaşayan Mösyö Storeşnik!.. Geçmiş yaşamıma göre şimdi bir azize sayılırım!" Birden ağlamaya başladı. "Göğüslerim! Göğüslerim benim! Saflığım, tertemizliğim! Ah, Tanrım, neden doğdum bilmem ki!" Birden ayağa fırladı, masaya bir yumruk attı. "Yalan söylüyorsunuz baylar! Hepiniz yalancısınız! Aşağılık insanlarsınız! O kadın bunun metresi falan değil! Satın almak istiyor kızcağızı yalnızca! Başını nasıl sizden öteye çevirdiğini, yüzünü nasıl nefret ve öfke ateşlerinin kapladığını kendi gözlerimle gördüm! İğrenç bir şey bu yaptığınız!"

Sivil giyimli olan tembel tembel gerinerek:

"Evet, Storeşnikov," dedi, "ukalanın birisin sen! Kızla daha işi pişirmediğin halde bize ne hikâyeler anlattın! Yok onunla birlikte yaşıyormuş, yok Adel'den sırf bu yüzden ayrılmış!.. Bizi iyice inandırabilmek için neler uydurdun! Doğrusu güzel uydurdun, görmediğin şeyleri bile güzel anlattın! Aslında senin açından fazla bir şey fark etmeyecek... Bir haftadır birlikte değilseniz bile, bir hafta sonra birlikte olacaksınız... Ve hayal gücüne dayanarak anlattığın şeylerde hayal kırıklığına uğramayacaksın... Ben kızı tepeden tırnağa inceledim azizim: Memnun kalacaksın o yavrudan!

Storeşnikov müthiş öfkelenmişti:

"Hayır, Matmazel Jüli, yanılıyorsunuz... Yanılıyorsunuz! Size itiraz ettiğim için beni bağışlayın, ama o kız benim metresimdir! Aramızdaki o ufak tatsızlık sevgililer arasındaki şu bilinen kıskançlık sahnelerinden biriydi. Birinci perde sırasında bir ara Matmazel Matilda'nın locasında oturduğumu görmüş, hepsi bu!"

Jan esneyerek:

"Atıyorsun azizim, atıyorsun!" dedi.

"Attığım falan yok! Bütün söylediklerim doğru!"

“Madem öyle kanıtla! Ben pozitif düşünen bir insanım, kanıt olmadan hiçbir şeye inanmam!”

“Nasıl bir kanıt gösterebilirim ki sana?”

“Gördün mü nasıl gerilemeye başladın! Kendini ele veriyorsun dostum! Kanıt göstermeyi zor sanıyorsun değil mi! Pekâlâ... Yarın yine burada toplanıp yemek yiyeceğiz. Matmazel Jüli lütfedip yine Serj’le birlikte gelecek, ben küçük Bertamı getireceğim, sen de onu getireceksin. Eğer getirebilirsen, ben kaybettim demektir, yemeğin parasını ben öderim. Ama eğer getiremezsen, sürüden ayrı düştün demektir... Bir daha bizim aramıza giremezsin!” Kordonu çekip garsonu çağırdı: “Simon, yarın altı kişilik esaslı bir masa hazırlayın!.. Hani Berta’yla düğün yemeğimizde olduğu gibi bir masa... Hani tam Noel arifesiydi... İşte öyle bir masa ve yine aynı odada.”

“O günü, o günkü ziyafeti hiç unutabilir miyim mösyö? Emriniz yerine getirilecektir.”

Garson çıktı.

“Ah, ne kadar alçak, iğrenç şeylermişsiniz meğer! Ben Paris’te tam iki yıl sokak kadınlığı yaptım, altı ay hırsızların yatağı olan bir handa yattım, orada bile sizin kadar aşağılık üç kişiyi bir arada görmedim! Tanrım! Nasıl insanlarla berabermişim meğer ben! Bu ne büyük bir utanç böyle!” Jüli birden kendini yere attı, diz çöktü. “Tanrım! Ben zayıf bir kadınım! Açlığa dayanabilirim, ama Paris kışın öyle soğuk oluyor ki! Soğuk onca dayanılmazken bana öyle baştan çıkarıcı şeyler vadediyorlardı ki! Yaşamak, sevmek istiyordum ben tanrım! Yaşamak ve sevmek istemek günah mı? Neden böylesine ağır bir şekilde cezalandırıyorsun beni? Beni bu aşağılık insanların arasından, beni bu çirkeften kurtar tanrım! Bana yeniden Paris’te sokak kadını olacak güç ver! Senden başka hiçbir şey istemiyorum! Başka hiçbir şeye layık değilim! Ama kurtar beni bu aşağılık, bu iğrenç insanlardan!” Doğrulup kalktı ve subaya koştu: “Serj, sen de mi onlar gibisin? Hayır, hayır, sen iyisin! (Subay uyuşuk uyuşuk ‘iyi’ diye mırıldandı) Bütün bunlar iğrenç değil mi?”

“İğrenç, Jüli.”

“Ve sen susuyorsun? İzin veriyorsun? Onaylıyorsun? Katılıyorsun?”

“Gel tatlım, gel otur dizime (bunları söylerken bir yandan da kadını okşuyordu: Jüli hemen yatıştı). Böyle anlarda seni öyle seviyorum ki!.. Çok çok esaslı bir kadınsın. Ama neden benimle evlenmeye razı olmuyorsun? Ne çok yalvardım sana! Hadi, peki de!”

“Evlenmek? Boyunduruk yani? Kör inançların boyunduruğu?.. Asla! Bu aptal konuda tek söz söylemeni bile yasaklamıştım sana! Kızdırma beni canım! Canım, tatlı Serj’im! Engel ol ona! Köle gibi boyun eğer sana, sözünden çıkamaz! Kurtar kızcağızı!”

“Sakin ol Jüli! Bu dediğin olanaksız bir şey. O olmazsa başka birileri çıkar, sonuç değişmez ki! Hatta şimdiden çıktı bile... Baksana Jan göz koymuş durumda kıza. Storeşnikov’un elinden almak istiyor... Unutma ki bu Janlar’dan binlerce var. Anası kızını pazarlamayı kafasına koydu mu herkesten nasıl koruyacaksın o kızı artık? Biz Ruslarda bir söz vardır: Kafa vurarak duvar delinmez. Akıllı bir milletiz biz Jüli. Ulusumuzun bu kafa-duvar ilkesini benimsedikten sonra görüyorsun nasıl sakin, içi rahat yaşıyorum.”

“Asla! Sen kölesin! Fransız kadını ise özgürdür! Fransız kadını dövüşür... Yenik düşebilir sonunda belki, ama dövüşür! Ben bu alçaklığa izin vermeyeceğim! Kimdir o kız? Nerde oturuyor? Biliyor musun?”

“Biliyorum.”

“Hemen gidelim öyleyse. Uyaracağım kendisini.”

“Gecenin birinde mi? Bu saatte yapılacak en iyi şey yatıp uyumaktır, hadi gidelim. Hoşça kal Jan. Hoşça kal Storeşnikov. Yarınki yemeğinize Jüli’nin de benim de gelmeyeceğimizi söylememe gerek yok sanırım; görüyorsunuz nasıl sinirlendi Jüli. Aslında baylar bu olup bitenler benim de hiç hoşuma gitmiyor. Ama tabii; benim düşüncelerimi umursamazsınız siz. Hadi hoşça kalın.”

Jüli’yle subay çıkınca sivil giyimli olan esneyip gerinerek: “Hay senin gibi Fransıza e mi!” dedi. “Ne cin tutmuş karı be bu! Evet, fazlasıyla albenili ama bu kadarı da fazla doğrusu! Güzel bir kadının kızıp köpürmesini izlemek hoş oluyor ama, yine de böyle bir kadına ben, değil dört yıl, dört saat bile katlanamazdım. Eh, Storeşnikov, doğaldır ki onun kaprisi yüzünden ziyafetimizi erteleyecek değiliz. Onların yerine Pol’le

Matilda’yı getiririm ben. Ne dersin, kalkalım mı artık? Ben daha Berta’ya uğrayacağım, sonra da minik Lothen’ime... Ah ne tatlı yaratıktır Lothen bir bilsen...”

III

“Aferin Veracığım! Bak ağlamayınca ne güzel oluyorsun, gözlerinde şiş falan yok... Anladın değil mi annenin sana hep gerçekleri söylediğini? Oysa sen annene karşı hep hırçınlaşıyorsun!” Veroçka sıkıldığını anlatan bir hareket yaptı “Peki peki, kestim, konuşmuyorum! Yeter ki sen kızma! Dün senin odanda uyuyakalmışım... Belki ileri geri laflar da etmişimdir... Hiç kendimde değildim dün... Sarhoştum da... Onun için gereksiz şeyler söylemiş olabilirim, unut gitsin, kulak asma sakın onlara, tamam mı?”

Veroçka gene eski Mariya Alekseyevna’yı görüyordu karşısında. Dün bir ara hayvanca çizgilerin gerisinde insanca bir şeyler sezer gibi olmuştu, ama bugün yine aynı hayvan vardı karşısında. Veroçka, içinde yükselen iğrentiyi bastırmak için olanca gücünü harcıyordu, ama boşuna... Eskiden annesinden yalnızca nefret ederdi, dün artık nefret etmediğini, ona acımaya başladığını düşünmüştü. Oysa bugün yine aynı nefret vardı içinde, acımanınsa a’sı bile yoktu.

Kızının tuvaletini büyük bir özenle gözden geçiren Mariya Alekseyevna:

“Giyin Veracığım,” dedi, “nerdeyse gelir. Eğer bu işi kıvırabilirsen sana kocaman bir zümrüt küpe armağan edeceğim. Modeli biraz eski ama kuyumcuya verirsek güzel bir broş olur. 150 ruble karşılığı rehinde kaldı. Faiziyle 250 demektir bu ya sen bakma, su içinde 400 eder... Duyuyor musun, sana armağan edeceğim.”

Kapı çaldı, Storeşnikov geldi.

Önceki gece üzerine aldığı belanın altından nasıl kalkacağını bilemeyen Storeşnikov restorandan eve yürüye yürüye gelmiş, ama eve geldiğinde rahatlamıştı. Çünkü bu kısa yürüyüş sırasında sorunun çözümünü bulmuştu ve Veroçkaların evine geldiği şu anda bayağı keyifliydi.

Veroçka’nın sağlığını sordu: “Nasıl, iyiydi inşallah Vera Pavlovna?”, “İyiyim”; buna sevindiğini söyledi, “İnsan sağlığına çok dikkat etmeliymiş”. “Elbette, dikkat etmeli”, Mariya Alekseyevna’ya göre “gençliğine de...” hanımefendiyle aynı fikirdeydi; mesela bugün hava çok güzeldi, kent dışına kadar uzanıp biraz dolaşmak çok iyi olurdu: Hava bıçak gibi keskin, yollar güzeldi. Peki kimler bu gezintiye çıkmayı düşünüyordu?

“Yalnız üçümüz: Siz Mariya Alekseyevna, Vera Pavlovna ve ben.” Öyleyse Mariya Alekseyevna dünden razı buna: Yalnız kendisi şimdi gidip kahveyle yanına bir şeyler hazırlayacak, bu arada Veroçka da konuğa bir şarkıcık söyleyiversin... “Veracığım, bir şarkı söylersin değil mi?” (Vera’nın itiraz etmesine olanak bırakmayan bir ton) “Söylerim.”

Veroçka piyanoya geçip “Troyka”yı söyledi. O sıralar daha yeni bir şarkıydı bu ve kapı ardından içeriyi dinleyen Mariya Alekseyevna’nın görüşüne göre de çok iyi bir şarkıydı... Ama Veroçka duraklar gibi oldu. Neden acaba? Besbelli yakışıklı subaya bakakaldı ve şarkıyı falan unuttu. Ah yaman kızdır şu Verka cadısı! Bir şeyi gönülden istemeye görsün! Az sonra büsbütün duruyor Veroçka... Eh, bu da tamam: Mariya Alekseyevna tam da böyle tembihlemişti: Biraz çal, söyle, sonra kes ve konuşmaya başla! İşte Veroçka da konuşuyor... Ama gel de kızma! Fransızca konuşuyor... “Ah eşşek kafam benim! Fransızca mıransızca yok, yalnız Rusça konuşacaksın demeyi nasıl da unuttum!” Ama Vera konuşurken çok sakin... İşte, hatta gülümsedi bile... Eh, demek ki ters bir durum yok. İyi. İyi! Peki ama herifin gözleri niye öyle ayrıldı? Amaan, bu oğlan oldum olası ahmağın tekidir, gözlerini belertmekten başka bir şeyden anlamaz... Neyse böylesi daha iyi, bize de böylesi lazım... İşte elini uzattı oğlana... Aferin kız Verka, bravo doğrusu!

“Mösyö Storeşnikov, sizinle ciddi konuşmak zorundayım. Dün opera için bize bir loca bileti sağlamanız beni arkadaşlarınıza metresiniz gibi göstermek içindi. Bunun şerefsizce bir şey olduğunu söyleyecek değilim: Çünkü böyle bir şeyi anlayacak olsaydınız zaten yapmazdınız. Ama şimdi sizi uyarıyorum: Tiyatroda; sokakta ya da başka herhangi bir yerde bana yaklaşmak cesaretini gösterecek olursanız suratınıza tokadı yersiniz. Biliyorum; bu yüzden annem bana etmediğini komaz (işte Veroçka burada gülümsemişti), ama olsun, bu uğurda başıma gelecek her şeye katlanmaya hazırım! Bu akşam annemden bir pusula alacaksınız: Ben hastalanmış olacağım, bu yüzden de bu akşamki gezinti iptal edilmiş olacak.”

Storeşnikov öylece ayakta duruyor ve tam Mariya Alekseyevna’nın söylediği gibi gözlerini belertiyordu.

“Sizinle, namustan zerre kadar nasip almamış biriyle nasıl konuşulursa öyle konuşuyorum. Ama kim bilir, belki hâlâ sağlam ve sağlıklı bir şeyler vardır içinizde? Eğer böyleyse, rica ediyorum sizden: Lütfen bir daha bize

gelmeyin. Bana yaptığınız hakareti ancak böylece unutabilirim. Eğer bu dediğimi kabul ediyorsanız, uzatın elinizi.”

Vera bunu söylerken elini uzattı. Storeşnikov da ne yaptığını bilmeden elini uzatıp onun elini aldı.

“Teşekkür ederim, hadi şimdi gidin, atlara bir bakmanız gerektiğini söylersiniz.”

Herif yine gözlerini belertti, ama Veroçka çoktan piyanosuna dönmüştü: Odada “Troyka”nın şen ezgileri yükselmeye başlamıştı yeniden. Ah, ne yazık müzikten anlayan kimse yoktu ortada. Her zaman ele geçecek bir fırsat değildi bu, bir şarkının böylesine duygulu çalınması... Ama artık coşkunluğun bu kadarı da fazlaydı, artistlik kayboluyordu.

Bir dakika kadar sonra Mariya Alekseyevna ve onun ardından da aşçı kadın koca bir tepsi dolusu yiyecek ve kahveyle içeri girdiler. Storeşnikov kahve tepsisinin başına oturacak yerde odayı geri geri adımlayarak kapıya doğru yaklaşıyordu. “Nereye gidiyorsunuz Mihail İvanoviç?”, “Atlara bir bakmam gerek Mariya Alekseyevna”, “Bakarsınız Mihail İvanoviç, hele biraz oturun.” Mihail İvanoviç’i kodunsa bul!

Mariya Alekseyevna, yumrukları sıkılı, koşar adım salona girdi: “Adı batasıca cadı! Ne yaptın? Ne yaptın, söyle!” Ama adı batasıca cadı artık salonda değildi. Mariya Alekseyevna doğruca kızının odasına koştu, ama kapı kapalıydı. Bütün vücuduyla kapıya yüklendi, ama bu sırada içerden adı batasıca’nın sesi duyuldu: “Eğer kapıyı kırarsanız, ben de pencereyi kırar yardım çağırırım. Beni bu odada sağ ele geçiremezsiniz!” Mariya Alekseyevna kapının öbür yanında uzun süre tepindi, kudurdu, ama kapıyı kıramadı. Sonunda bitkin düşüp olduğu yere yığıldı. O zaman yeniden Veroçka’nın sesi duyuldu: “Anneciğim, eskiden sizi yalnızca sevmezdim, dün akşamdan beri ise size acımaya da başladım... Çok tatsız şeyler yaşamış, çok acı çekmişsiniz hayatta, onun için böyle olmuşsunuz. Ben eskiden sizinle konuşmazdım, ama şimdi konuşmak istiyorum, yalnız biraz yatışın da öyle... Bugüne kadar hiç konuşmadığımız gibi... tatlı tatlı, sakin sakin konuşalım.”

Bu sözlerin Mariya Alekseyevna’yı canevinden vurduğunu söylemek olanaksız elbette. Ama sinirleri öylesine perişandı, öylesine dinlenmeye

ihtiyacı vardı ki, kararsızlıkla şöyle düşünmekten kendini alamadı: Kız olacak cadı madem tümden kontrolden çıkmıştı, acaba oturup kendisiyle konuşmak daha iyi olmaz mıydı? Öyle ya, o olmadan bir şey yapamazdı: Onun yerine tutup da mahallenin delisi Mişka'yı everecek hali yoktu... Sonra... Herife acaba neler söylemişti... Çünkü bir ara el ele tutuşmuşlardı... Acaba ne demek oluyordu bütün bunlar? Anlasa fena mı olurdu?

Mariya Alekseyevna kudurganlıkla kurnazlık arasında kararsız, düşünürken kapı çaldı, Jüli'yle Serj'di gelenler.

IV

“Serj, annesi Fransızca bilir mi?”

Uyanır uyanmaz Jüli’nin ilk sorduğu soru bu oldu.

“Bilmem... Sen hâlâ dünkü fikrinde misin?”

Evet, dünkü fikrindeydi Jüli.

Oturup birlikte opera gecesini bütün ayrıntılarıyla tek tek gözden geçirdiler ve Veroçka’nın annesinin Fransızca bilmediğine karar verdiler. Jüli Serj’i yanına çevirmen olarak aldı. Aslında Serj’in yazgısıydı bu. Veroçka’nın annesi Kardinal Giuseppe Mezzofanti[9] bile olsa Jüli’nin yanında ille kendisinin de bulunması gerekirdi. Eh, Serj’in de pek yakındığı yoktu yazgısından, Jüli’ye seve seve eşlik ediyordu, tıpkı Corneille’in şu ünlü kadın kahramanının sırdaşı gibi...

Zaten geç uyanan Jüli bir de yolda Vihman’a ve başka üç dört mağazaya daha uğrayınca, onlar Liteyniv köprüsünden Gorohova caddesine sapıncaya kadar Mihail İvanoviç Veroçkalara ziyaretini tamamlamış, Mariya Alekseyevna da kuduracağı kadar kudurmuş ve artık yatışmıştı.

“Peki ziyaretimizin bahanesi ne olacak? Öf, şu merdivenlerin haline bak! Bu kadar pis merdiveni Paris’te bile bulamazsın!”

“Bahane hiç önemli değil... Kadın rehin karşılığı para veriyor... Çıkar şu broşunu, onu rehine vermeye gelmiş olalım. Ya da, daha iyisi, kız piyano dersleri veriyor, bir yeğenin olduğunu söylersin, ders almasını istediğini...”

Serj’in üniformasını, özellikle Jüli’nin gözkamaştırıcı şıklığını gören Matryona, elmacık kemiği üzerindeki morartıdan hayatında ilk kez olarak utanç duydu: Böylesine yüksek çevreden bir kadını hayatında ilk kez bu kadar yakından görüyordu. Matryona gelip de Albay N. N.’nin eşiyle birlikte evlerini ziyaret etmek lütfunda bulunduklarını bildirdiğinde Mariya Alekseyevna’nın duyduğu şaşkınlık da Matryona’nınkinden daha az değildi. Özellikle de “eşiyle” sözü yüreğinde derin bir saygı dalgasının kabarmasına neden olmuştu. Dedikoduları Mariya Alekseyevna’ya kadar gelen çevre ancak sosyetenin sivil kesimine kadar yükselebiliyordu; gerçek

yüksek sosyeteye, yani aristokratlara ilişkin dedikodular Mariya Alekseyevna'ya uzanan yolun yarısında, boşlukta kesiliyor, kayboluyordu. Serj'le Jüli'nin birbirlerine Paris usulünce karı-koca demelerini kadıncağızın yasal anlamda karı-koca olarak anlamasının nedeni buydu. Mariya Alekseyevna kendine çarçabuk çeki düzen verip hemen salona koştu.

Serj, dün operada kendileriyle tanışmış olmaktan çok memnun olduklarını vb. söyledi. Karısının bir yeğeni varmış da vb. Karısı Rusça bilmediği için kendisi karısına çevirmenlik yapmak zorundaymış da vb.

"Tanrıya şükür Veroçka'da piyano öğretme konusunda büyük yetenek var. Kendisinin sizinki gibi bir eve girmesi benim için büyük bir şeref. Yalnız öğretmen hanım biraz hasta." Veroçka'nın duyması ve bir barışma fırsatının çıktığını anlaması için Mariya Alekseyevna özellikle yüksek sesle konuşuyordu. Bu arada, kendilerine duyduğu onca yüksek saygıya rağmen konuklarını adeta gözleriyle yiyordu. "Bilmiyorum ki odasından çıkıp size örnek bir parça çalabilir mi? Veracığım, canım, buraya kadar gelebilecek misin yavrum?"

Yabancılar var. Demek ki bir komedi sahnelenmeyecek. O halde çıkmamda bir sakınca yok. Veroçka kapısını açıp çıktı, çıkmasıyla Serj'i gördü, yüzü öfke ve utançtan kıpkırmızı kesildi.

Körlerin bile göreceği bu durumu, gözleri Mariya Alekseyevna'nınkinden bile keskin olan Jüli hemen fark etti.

Fransız kadın dolambaçlı yollara sapmadan doğrudan girdi konuya:

"Sevgili yavrum, dün sizi aşağılayanların yanında bulunan ve belki bu aşağılamaya kendisinin de katıldığını düşündüğünüz adamı evinizde görmekten şaşırmış ve utanmış olduğunuzu görüyorum. Kocamın aklı bir karış havada olsa da yine de bütün öteki hovardalardan daha iyidir. Lütfen onu benim için bağışlayınız. Buraya çok iyi niyetlerle gelmiş bulunuyorum. Yeğenime piyano dersleri aldırmak istemem falan bahane tabii. Ama lütfen bu oyuna karşı çıkmayın. Kısa bir iki şey çalın, sonra sizin odanıza geçip konuşalım. Sözümü dinleyin yavrucuğum."

Petersburg'un bütün aristokrat gençlerinin dilinden düşmeyen Jüli bu Jüli mi? Benim diyen hovardanın yüzünü kızartacak şakaları yapan kadın bu

kadın mı? Hayır! Kulaklarına kaba denebilecek bir tek sözcüğün ulaşmadığı gerçek bir prenses bu kadın!

Veroçka piyanoya geçip bir şeyler çalmaya başladı. Jüli, onun yanında duruyor, Serj ise Mariya Alekseyevna'yla konuşup Storeşnikov'la ilişkilerinin gerçek durumunu öğrenmeye çalışıyordu. Birkaç dakika sonra Jüli Veroçka'yı durdurdu, elini genç kızın beline koyarak salonda birlikte biraz yürüdüler, sonra da Veroçka'nın odasına gittiler. Bu arada Serj Mariya Alekseyevna'ya karısının Bayan Vera'nın piyano çalışını beğendiğini, şimdi de onunla biraz konuşmak istediğini, çünkü evlerine girecek öğretmenin karakteri hakkında da bir fikir sahibi olmaları gerektiğini, vb. açıkladı ve sözü döndürüp dolaştırıp yeniden Storeşnikov'a getirdi. Her şey pek güzel, pek hoştu, ama Mariya Alekseyevna'nın bakışları gitgide keskinleşmeye ve kuşkucu bir hal almaya başlamıştı.

Veroçka'nın odasına girdiklerinde Jüli:

"Sevgili yavrum benim," dedi, "anneniz çok kötü bir kadın. Burası böyle, yalnız sizinle nasıl konuşacağımı bilmem için bana dün tiyatroya gelişinizin öyküsünü anlatır mısınız? Nasıl oldu bu iş? Gerçi kocamdan öğreneceğimi öğrendim, ama sizin anlatacaklarınızdan da sizin karakteriniz üzerine bilgi sahibi olabileceğimi düşünüyorum. Hiç çekinmeden her şeyi rahatça anlatabilirsiniz bana."

Veroçka'nın anlattıklarını dinledi.

"Evet, sizinle insan çok rahat konuşabilir. Kişilikli bir insansınız."

Sonra Veroçka'yı incitmemek için özenle seçtiği sözcüklerle dün akşam restoranda kendisi üzerine nasıl bahse tutuşulduğunu anlattı. Veroçka da bunun üzerine ona Storeşnikov'dan bu akşam için arabayla dolaşmak daveti aldıklarını söyledi.

"Herhalde annenizi aldatmak istiyordu... Ya da sakın ikisi bir olup sizi tuzağa düşürmek istemiş olmasınlar?"

Veroçka heyecanla karşı çıktı buna ve annesinin kendisine karşı bir düzen kuracak kadar kötü bir kadın olmadığını söyledi.

"Ben şimdi öğrenirim işin aslını," dedi Jüli, "siz burda kalın, sizin gelmeniz gerekmez."

Salona geçti.

“Serj, kadınla kızını bu akşam gezintiye davet etmeyi başarmış bile seninki! Hemen şimdi dün akşamki yemeği anlat kadına.”

“Karım kızınızı beğenmiş hanımefendi, geriye bir tek ders ücreti konusu kalıyor, ki bunun üzerinde nasılsa anlaşırız. Onun için önce şu ortak dostumuz üzerine konuşmamızı bitirelim. Bakıyorum üzerine toz kondurmuyorsunuz, ama acaba kendisinin ailenizle olan ilişkileri konusunda sağda solda neler anlattığını biliyor musunuz? Örneğin geçen akşam tiyatroda bizi sizin locanıza neden çağırdığını?..”

Mariya Alekseyevna’nın bakışlarındaki soran, anlamaya çalışan ifade kayboldu. “Ha şöyle, sadede gel!” der gibi bilgiç bilgiç bakmaya başladı konuğuna.

“Bakın, ben dedikodu nedir bilmem,” dedi canı sıkkın bir tavırla. “Kendim laf taşımadığım gibi, laf taşıyanları da dinlemem!” Soylu konuğuna duyduğu onca derin saygıya karşın iğneleyici konuşmaktan geri durmuyordu. “Gençler kendi aralarında ne gevezelikler, ne gereksiz laflar ederler, bize ne bunlardan!”

“Pekâlâ! Bakalım bu anlatacaklarıma da dedikodu diyebilecek misiniz?”

Ve Serj dünkü akşam yemeğini anlatmaya başladı. Ama Mariya Alekseyevna ona sözlerini tamamlama fırsatı vermedi. Fırlayıp ayağa kalktı ve konuğunun ne denli önemli biri olduğunu unutarak kudurmuşçasına bağırmaya başladı:

“Demek bahse tutuştular ha! Alacağın olsun alçak, rezil herif! Bizi bu akşam arabayla dolaşmaya neden davet ettiği de şimdi anlaşılıyor! Şehrin dışına çıkınca beni öbür dünyaya havale edecek, korunmasız kalan kızımın da ırzına geçecekti! İğrenç, aşağılık herif!” Vb. vb. Ardından da kendisinin hayatını, kızının da namusunu kurtardığı için konuğa teşekkür faslı: “Ah efendim, ben en baştan anlamıştım buraya gelişinizin öyle basit bir nedeni olmadığını... Bu ders hikâyelerinin altından bakalım ne çıkacak, diyordum kendi kendime. Ama doğrusu bu hiç aklıma gelmiyordu. Kendi tanıdığınız bir başka kızı onunla evermek istediğinizi, yani onu bizim elimizden alacağınızı düşünüyordum. Günahınıza girdim efendim! Siz yüce gönüllü bir insansınız, şeytana uymuş bir kadını bağışlayın! Ölene kadar bu

iyiliğinizi unutmayacağım!" Vb. vb. sövgü, övgü, özür, teşekkür... Karmakarışık bir sel gibi uzun süre aktı durdu.

Jüli, bu bitip tükeneceğe benzemeyen söylevi fazla dinlemedi. Mariya Alekseyevna'nın ses tonundan ve el kol hareketlerinden ne konuşulduğunu anlamıştı; onun için az sonra kalktı ve Veroçka'nın odasına geçti.

"Doğru söylemişsiniz, anneniz onun suç ortağı değilmiş, şu anda da kendisine karşı müthiş bir öfkeye kapılmış durumda. Ama ben sizin anneniz gibilerini çok iyi bilirim. Para karşısında hiçbir duyguları uzun süreli olmaz böylelerinin... Bu bakımdan kısa süre sonra yeni bir damat avına çıkacaktır... Bu yeni girişimi nasıl sonuçlanır, onu şimdiden bilmemiz olanaksız. Ancak ne olursa olsun, doğabilecek tüm ağır sonuçlara katlanacak olan, sizsiniz. Şimdi bir süre için sizi biraz rahat bırakacaktır; ama bakın, demedi demeyin: Bu fazla sürmeyecektir. Petersburg'da tanıdıklarınız var mı?"

"Hayır."

"Çok yazık. Sevgiliniz var mı peki?"

Veroçka bu soruya nasıl cevap verileceğini bile bilmiyordu, gözlerini ayırıp kadına bakmakla yetindi; şaşkınlıkla doluydu bakışları.

"Ah, bağışlayın, bağışlayın! Anlaşılıyor! Ama bu daha kötü, keşke bir sevgiliniz olsaydı! Bu durumda sığınabileceğiniz bir yer yok demektir. Ne yapsak acaba? Bakın, dinleyin: Ben sandığınız gibi değilim. Serj'le karı koca değiliz biz, yalnızca metresiyim ben onun. Beni bütün Petersburg kötü bir kadın olarak bilir. Ama ben namuslu bir kadınım. Bana gelseniz sizin de adınız lekelenir. Hatta benim şu anda sizin evinizde bulunmam bile sizin için çok tehlikeli, eğer ikinci bir kez böyle bir ziyarette bulunursam, işiniz bitmiş demektir. Oysa bizim görüşmemiz gerek, hem de bir kez değil, birçok kez. Tabii, eğer bana güveniyorsanız. Demek güveniyorsunuz? Öyleyse yarın ne zaman buluşabiliriz sizinle?"

"On ikide."

Jüli için çok erken bir saatti bu, ama olsun, hizmetçisine kendisini uyandırmasını söyleyecek ve Veroçka'yla Nevskiy Bulvarı'na paralel

uzanan Gostinnıy Dvor yolunda buluşacaktı; hem bu yol kısa olduğu için birbirlerini bulmaları kolay olacaktı, hem de burada Jüli’yi tanıyan olmazdı.

“Ah! Aklıma şahane bir şey geldi; kağıt kalem verin bana, şu alçağa bir iki satır bir şey yazayım... Göreceksiniz nasıl avcumun içine alacağım onu!”

Şunları yazdı Jüli:

Mösyö Storeşnikov, şu anda herhalde epeyce güç durumdasınız: Bu güç durumdan kurtulmak isterseniz, saat yedide bende olun. M. Le Taille.

“Artık hoşça kalın!”

Jüli genç kıza elini uzattı, ama Vera atılıp onun boynuna sarıldı; öpüyor, ağlıyor, yeniden öpüyordu. Ya Jüli?.. Veroçka gibi gözyaşlarını tutmaya da alışık değildi o? Sonra, iyi ve yararlı bir iş yapmanın sevinci ve gururu kendisini iyice duygulandırmıştı. Gözyaşları içinde o da Veroçka’yı öpüyor, konuşuyor, öpüyordu... Son söyledikleri şunlar oldu:

“Sevgili dostum, tatlı, biricik yavrum benim! Benim şu anda duyduklarımı dilerim tanrıdan, sen hiçbir zaman duyma! Nice yıllar sonra dudaklarıma ilk kez kirlenmemiş, tertemiz dudaklar değiyor! Sevmeden öpmektense, öl daha iyi!”

V

Storeşnikov'un planı Mariya Alekseyevna'nın sandığı gibi cinayetli falan bir plan değildi. Kadın, işe tam kendine yakışacak kaba bir şekil vermiş, ama öte yandan özünü doğru kavramıştı. Storeşnikov hanımları akşam biraz geç bir saatte ziyafetin yapılacağı restorana götürmeyi düşünüyordu; araba gezintisi sırasında çok üşümüş ve acıkmış olacaklardı; çay içmek ve ısınmak için geldikleri restoranda, Storeşnikov Mariya Alekseyevna'nın fincanına ya da kadehine biraz afyon ekleyecekti; Veroçka annesinin bayıldığını görünce deliye dönecek, o da kızcağızın bu durumundan yararlanarak kendisini ziyafetin verildiği odaya götürecekti. "Nasıl, bahsi kazandım mı!" Bundan, sonrasını ise olayların akışına bırakacaktı. Veroçka kendinde olmadığı için tanımadığı insanlar arasında oturmayı bile kabul edecekti. Gitse de önemli değildi, mesleğe yeni başlamış olmanın ilk zamanlardaki doğal utangaçlığına vereceklerdi bunu. Sonra Mariya Alekseyevna'yla para işini halledecekti; kadının yapabileceği hiçbir şey kalmadığı için bu iş de zor olmayacaktı.

Oysa şimdi? Ne yapacaktı şimdi? Arkadaşları önünde gereksiz övünmelere giriştiği, Veroçka'nın beklenmedik itirazı karşısında kurnaz davranmadığı için kendine lanetler savuruyor, yerin dibine geçmek istiyordu.

İşte Jüli'nin mektubu bu perişanlık, bu yıkılmışlık içinde ölümcül yarayı sağaltıcı merhem, zifiri karanlığı yırtıcı ışık, dipsiz bataklıkta boğulanın ayakları altında açılmış geniş bir yol gibi geldi. Oh, tabii ya, Jüli! Onun içinden çıkamayacağı durum yoktur! Ne akıllı kadındır o! Ne soylu kadındır!

Saat yediye on var ve Storeşnikov Jüli'nin kapısı önünde: "Beklemenizi söylediler. Sizi kabul edecekler."

Nasıl da azametle oturuyor!.. Bakışları nasıl da sert!.. Yerlere kadar eğilerek verdiği selamına başını belli belirsiz eğerek karşılık verdi! "Sizi gördüğüme sevindim. Buyrun, oturun!" Yüzünde en ufak bir kıpırtı yok. Esaslı bir papara yiyeceğimiz belli... Ama olsun; sövsün, horlasın, tek ki kurtarsın!

Başlıyor. Sesi buz gibi.

“Mösyö Storeşnik, şu anda buluşmamıza neden olan konuya ilişkin görüşlerimi biliyorsunuz, bu bakımdan benim bunları bir kez daha anlatmam sanırım gerekmiyor. Dünkü yemekte sözü edilen genç hanımı gidip gördüm bugün; kendisine sizin de bugün bir ziyaret yaptığınızı biliyorum, dolayısıyla da edindiğim bilgilerin size tatsız birtakım sorular sorma zorunluluğundan beni kurtarmış olmasını sevindirici bir durum olarak niteliyorum. Şu anda içinde bulunduğunuz durumu olanca açıklığıyla biliyorum; başka bir deyişle konuya ilişkin olarak sizin bilip de benim bilmediğim bir şey yok (yargılanan: ‘Tanrım, sövüp aşağılasa bundan daha iyi!’ diye düşünüyor). Sanırım dışardan birinin yardımı olmadan bu işin içinden sıyrılamayacaksınız ve yine sanırım size benden başka hiç kimse yardımda bulunamaz. Buraya kadar söylediklerime bir itirazınız varsa, bekliyorum. Mademki (epeyce bir aradan sonra söylüyor bunu), mademki size benden başka kimsenin yardım edemeyeceğini kabul ediyorsunuz, o halde sizin için yapabileceğim şeyi dinleyin: Önereceğim şeyin sizi bu zor durumdan kurtaracağına ikna olursanız şayet, bu yardımı hangi koşullar altında yapacağım konusuna geçeriz.”

Ve baştan beri süren o kupkuru ve resmi tavrıyla Storeşnikov’a hiç bitmeyecekmiş gibi görünen açıklamalarına başlıyor: Jan’a bir mektup gönderecek ve dün akşamki öfkesi yatıştıktan sonra olayı bir kez daha düşündüğünü ve düzenleyecekleri ziyafete katılmaya karar verdiğini, ancak bu akşam için daha önceden verilmiş bir sözü bulunduğundan, yemeğin bir başka akşama ertelenmesi konusunda Storeşnikov’u ikna etmesini yazacaktı. Yeni ziyafetin günü ve saatini Jan’la aralarında daha sonra belirleyeceklerdi. Yazdığı mektubu Storeşnikov’a okudu. Mektupta öyle bir hava vardı ki, Storeşnikov’un bahsi kazandığından hiç kuşku duymuyordu, sanki Jüli, zaferinin ilanı niteliğindeki bu ziyafetin ertelenmesinin Storeşnikov’un canını sıkacağından çekiniyordu; “Nasıl, sizce yeterli mi bu mektup?” “Ah, tabii!” “O halde...” Ve Jüli aynı resmi ve buz gibi tavrıyla uzun uzadıya yeni açıklamalarda bulunuyor. “İster kabul edersiniz, ister reddedersiniz... Kabul ederseniz, ne âlâ, mektubu yollarım, yok eğer reddederseniz, hemen şimdi yakarım...” vb. vb. Kurtarmak için elini uzattığı adamı canından bezdiren bitmez tükenmez sözler... Oysa sonuçta yalnızca iki koşul öne sürüyor: “Birincisi, o genç kızı bir daha hiçbir şekilde takip etmeyeceksiniz; ikincisi, konuşmalarınızda adını hiçbir şekilde

anmayacaksınız,” “Koşul dedikleri bunlar mıydı! Ben de kim bilir neler isteyecek, diye düşünmüştüm! Veremeyeceğim hiçbir şey yoktu!” Koşulları kabul ediyordu tabii... Yüzünde koşulların kolaylığından duyduğu sevincin ışıltısı vardı. Ama Jüli’de en ufak bir değişiklik yok. Aynı resmi ve kuru dille hâlâ uzun uzun bir şeyler anlatıp duruyor... “Birinci koşul onun için. İkincisi de onun için, ama onun olduğu kadar da sizin için. Ziyafeti bir hafta erteleyeceğim, sonra iki hafta daha... Böylece de konu unutulup gidecek... Yalnız konunun unutulması size bağlı; o genç hanımın adını hiçbir yerde hiçbir şekilde anmayacaksınız!.. Bu bir yandan...” vb. vb. “Öte yandan...” vb. vb. Her şey açıklanıyor, açıklanan her şey kanıtlanıyor... Jan’ın bu mektubu tam zamanında alacağına ilişkin güvence veriliyor. “Sorup öğrendim, bu akşam Bertalar’da yemek yiyormuş,” vb. vb. “Purosunu söndürüp doğruca size gelecek,” vb. vb. Her şey bu şekilde tek tek söyleniyor. Ve bir de şu söyleniyor: “O halde mektubu yolluyorum. Buna sevindim. Lütfen baştan sona okuyun mektubu. Ben ne kimseye güvenirim, ne de kimseden bana güvenmesini beklerim. Bitti mi? Lütfen zarfı kendi ellerinizle kapatın, işte zarf... Ve... çıngırağı çalıyorum. Polina, lütfen bu mektubu...” vb. vb. “Polina, ben bugün Mösyö Storeşnikov’la hiç görüşmedim, o bugün bize hiç gelmedi, tamam mı?”

Tam bir saat sürüyor bu eziyetli kurtarma eylemi. Sonunda mektup gönderiliyor ve kurtulan rahat bir soluk alıyor, ama alnında nohut gibi terler birikmiş. Jüli’yse habire sürdürüyor:

“Jan’ın sizi evde bulması için çeyrek saat sonra yola çıkıp doğruca evinize gitmelisiniz. Ama şimdilik daha çeyrek saatiniz var ve ben bu süreden size birkaç şey söylemek için yararlanacağım. Öğütlerime uyup uymamak sizin bileceğiniz bir iş, ama ben derim ki bunların üzerinde enine boyuna düşünün. Şimdi size burada dürüst bir erkeğin, adını lekelediği kıza karşı davranışının nasıl olması gerektiğini anlatacak değilim. Çünkü bizim sosyete gençliğini çok iyi tanırım, bu bakımdan da bu tür dürüstlük ilişkileri yönünden kendilerinden bir şey beklenemeyeceğini bilirim. Benim size söylemek istediğim, bu genç hanımla evlenecek olursanız, bundan sizin kazançlı çıkacağınızdır. Ben söyleyeceklerini kıvırtmadan, açık açık söyleyen bir kadınım, bu bakımdan sizinle de apaçık konuşacağım... Sözlerimi incitici bulacak olursanız, bu konudaki en ufak bir uyarıcı sözünüz üzerine hemen keserim... Siz karakteri zayıf bir insansınız, bu bakımdan da sizinle kedinin fareyle oynadığı gibi oynayacak, size acılar

çektirecek kötü bir kadının eline düşme olasılığınız büyük... Ama o, iyi yürekli ve sizi hiçbir şekilde incitmeyecek soylu bir kız. Ailesinin size göre aşağı tabakadan olması ve yine sizinle kıyaslandığında yoksul bir aileden gelmesi, onunla evlendiğinizde sizin yükselmenize engel olmayacağı gibi, tam tersine bu işi hızlandıracaktır. Yüksek sosyeteye girdikten sonra sizin maddi olanaklarınız ve kendi güzelliği, aklı, sağlam karakteri sayesinde parlak bir yer edinecektir; karının sahip olduğu böylesine parlak bir yerin, kocaya neler sağlayacağını bilmez değilsiniz... Böylesi bir eşe sahip olmanın size sağlayacağı yarar, herhangi bir kocanın sağlayacağı yarardan çok daha fazla, açık konuşuyorum: Sizin birinin yardımına ihtiyacınız var, başka bir deyişle sizi birinin yönetmesi gerek. Her sözüm daha önceden düşünülmüş, inceden inceye tartışılmış ve ona ilişkin esaslı gözlemlere dayandırılmıştır. Sizden bu sözlerime körü körüne inanmanızı beklemiyorum, ama bu öğüdümü enine boyuna düşünmenizi tavsiye ediyorum. Evlenme teklifinizi kabul edeceğinden çok kuşkuluyum. Ama eğer kabul edecek olursa, unutmayın ki bu ondan çok sizin yararınıza olacaktır. Sizi daha fazla tutmayayım, Jan'dan önce evinizde olmanız gerek."

VI

Mariya Alekseyevna, mahallenin delisi Mişka'nın deli meli olmak şurda dursun, kendisini faka bastıracak denli anasının gözü biri olduğunu anlayınca, Veroçka'nın araba gezintisini reddetmesine elbette ses çıkaramadı. Böylece rahat bırakılan Veroçka da ertesi gün hiçbir engelle karşılaşmadan Gostinnıy Dvor'a yollandı. "Burası çok soğuk, ben soğuğu sevmem," dedi Jüli. "Bir yerlere gitmeliyiz. Ama nereye? Durun bir dakika! Şu mağazaya bir uğrayayım, hemen dönerim." Veroçka için koyu renk şal satın almış olarak döndü. "Bunu örtün yüzünüze, o zaman rahatlıkla gidebiliriz bana. Baş başa kalıncaya kadar sakın çıkarmayın örtüyü yüzünüzden. Polina etliye sütlüye karışmaz, kendi halinde bir kadındır, ama sizi onun bile görmesini istemiyorum. Ah, yavrucuğum sizi herkesten ve her şeyden korumayı öyle çok istiyorum ki!" Gerçekten de kendisinin de üzerinde oda hizmetçisinin mantosuyla şapkası ve koyu renk bir şal vardı. Eve varınca Jüli biraz ısındıktan sonra Veroçka'dan görüşmelerinden bu yana olan gelişmeleri dinledi, sonra kendisi Storeşnikov'la olan görüşmesini anlattı.

"Şimdi yavrucuğum, şundan kesinlikle emin olabilirsiniz ki, gelip size evlenme teklif edecektir. Bunun gibiler, zamparalıkları başarısızlıkla sonuçlanınca sırılsıklam aşık olurlar. Siz bilmeden adama görmüş geçirmiş bir yosma gibi davrandınız. Yosmalık derken gerçek yosmalıktan söz ediyorum, yoksa bunun aptalca ve beceriksizce taklidinden değil. Bu taklitler iğrençtir, iyi olan her şeyin taklidi gibi. Yosmalık, kadınların erkeklerle olan ilişkilerinde başvurdukları akıl ve inceliktir. Bu bakımdan çok saf bir genç kız, eğer akıl ve incelikten nasipsiz değilse, hiçbir artniyeti olmadığı halde görmüş geçirmiş bir yosma gibi davranabilir. Belki benim sözlerim de etkileyecektir kendisini, ama en önemlisi sizin sertliğiniz. Kesinlikle evlenme teklif edecektir size, tavsiye ederim siz de reddetmeyin."

"İyi ama, daha dün, sevmeden öpmektense, öl diyen siz değil miydiniz?"

"Sevgili yavrum, bir anlık coşkuyla söylenmiş bir sözdür bu. Böyle coşku anları için güzel ve doğrudur. Ama, ah! Hayatın kendi gerekleri vardır ve bunlar da hesap kitap üzerinedir."

“Hayır! Hiçbir zaman! Aşağılık, iğrenç bir insan o! Onunla evlenecek kadar alçalamam ben! Kendimi öldürürüm, sokaklarda dilenirim, ama yine de onun gibi aşağılık bir insanla evlenemem! Evet evet, ölmek bundan iyidir!”

Jüli bu evlilikten neler kazanacağını anlatmaya başladı: “Bir defa anneniz yakanızı bırakacak... Yoksa her an yeniden satılığa çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya olacaksınız. Öte yandan o kötü bir insan değil, sadece biraz ahmak. Kötü olmayan ama ahmak olan bir koca ise, akıllı bir kadın için en uygun koca demektir. Evin efendisi o değil, siz olacaksınız.” Jüli uzun ve süslü cümlelerle aktrislerle balerinlerin durumunu anlattı; bunlar aşkta erkeklere boyun eğmiyorlar, tam tersine onlara egemen oluyorlardı: “Bu, kadın için dünyanın en rahat durumudur... Hele bir de sosyete bu durumu (yani bu bağımsızlık ve egemenliği, yani bu, kocanın karısına, hayranlarının bir aktrise karşı olan tutum ve davranışları içinde olması durumunu) biçimsel yönden yasal kabul ediverdi mi!..” Jüli daha epeyce konuştu. Veroçka da konuştu, her ikisi de heyecanlandılar, sonuçta Veroçka’nın heyecanı doruk noktasına ulaştı:

“Beni hayalcilikle suçluyor ve hayattan ne beklediğimi soruyorsunuz! Ben ne kimseye egemen olmak isterim, ne de kimseye boyun eğmek! Ne aldatmak isterim, ne de ikiyüzlülük etmek! Bana hiç gerekli olmadığı halde, sırf başkaları tavsiye ediyor diye herhangi bir şeyi elde etmek için onun bunun sözünü dinlemek de istemem. Ben varlığa alışkın değilim. Başkaları varlıklı olmayı iyi bir şey olarak görüyor diye neden ben bunun benim için de iyi olacağını düşüneyim ve varlıklı olmanın yollarını araştırayım? Ben sosyeteye girmedim, ‘sosyetede parlamak’ nasıl bir şeydir, bilmem, bilmek de istemem... Başkaları sosyetede parlamayı güzel bir şey olarak görüyor diye neden ille ben de böyle düşüneyim ve bu uğurda birtakım özverilerde bulunayım? Bana hiç de gerekli olmayan bir şey uğruna, değil kendimi feda etmek, en ufak bir hevesimden bile özveride bulunamam! Ben bağımsız olmak ve bildiğim gibi yaşamak isterim. Bana gerekli olan bir şey için her türlü özveride bulunabilirim, gerekli olmayan şeylere ise sahip olmak istemem. Bana gerekli olan şeyler nedir, şimdilik bilmiyorum. Bana, gençsiniz, daha hayatı bilmiyorsunuz, zamanla değişirsiniz, diyorsunuz. Pekâlâ... Değiştiğim zaman değişmiş olurum... Nasılsa değişeceğim diye neden şimdiden değişeyim? Gönlümün çekmediği, istek duymadığım şeyleri istemiyorum ben! Şimdi ne mi istiyorum? Doğrusu bilmiyorum

daha. Bir erkeği sevmek? Bunu da bilmiyorum. Düşünsenize bir, dün sabah uyandığımda sizi seveceğimi bilebilir miydim? Ne dün sabahı! Sizi görüp sevmemden iki saat önce bile sizi seveceğimi bilmiyordum... Sizi sevince içimde neler duyacağımı?.. Şimdi de öyle, bir erkeği sever miyim, seversem içimde neler duyarım, bilmiyorum. Bildiğim tek şey, özgür yaşamak istediğim! Kimseye bağımlı olmadan yaşamak! ‘Benim için şunları şunları yapmalısın!’ diyememeli hiç kimse bana! Kimseye bir şeyler borçlu olmamalıyım yani. Başkalarının bana karşı tavırları için de aynı şekilde düşünüyorum, yani ben de kimseden bir şey istemem, kimsenin özgürlüğünü bir milim olsun daraltabilecek bir istekte bulunmam. Hem kendim özgür olayım isterim, hem de başkaları özgür olsun.”

Jüli dinliyor, düşünüyordu. Düşündükçe yüzünü ateş basıyordu –nasıl basmasın, yanında resmen bir ateş var–! Sonunda ayağa fırladı ve heyecandan kesik kesik konuşarak:

“Evet canım, evet yavrum, evet! Böylesine alçalmış bir kadın olmasaydım ben de senin gibi düşünürdüm. Alçalmışlığım hani şu mahvolmuş denilen kadınlardan olduğumdan değil, çektiklerimden, katlanmak zorunda kaldığım acılardan, bedenimin aşağılanmasından değil... Tembelliğe, lükse alışmaktan! Kendi gücümle, tek başıma yaşayamamaktan, hep başkalarının yardımına gereksinim duymaktan, sürekli olarak istemediğim şeyleri yapmaktan! Alçalmışlığım burdan benim! Sana demin söylediklerimi unut yavrucuğum! Az kalsın seni de kendim gibi bir ahlâksız yapacaktım, ne korkunç bir şey! Temiz şeylere dokunurken kirletmeden edemiyorum bile artık! Kaç, uzaklaş benden yavrum! Aşağılık, rezil bir kadınım ben! Sosyeteyi falan unut! Orda herkes benden de aşağılık, rezildir! Tembellik, iğrençliktir; lüks iğrençliktir! Kaç, uzaklaş benden!”

Storeşnikov, “Gerçekten de, onunla evlensem ne olur?” diye gitgide daha çok düşünmeye başlamıştı. Aslında başına gelen olay hayatta sık rastlanan ve yalnız onun gibi “kendine yeterli olmayan” kişilerin değil, bağımsız yaratılışlı, yetenekli insanların da başına gelebilecek türden bir olaydı. Dahası, halkların tarihinde bile rastlanan olaylardandı bu: Hume’un[10], Gibbon’un[11], Ranke[12] ve Thierry’nin[13] ciltleri böylesi olaylarla doludur; insanlar habire bir yönü zorluyorlar, çünkü kimse onlara, “hey, kardeşler, yahu biraz da öbür yönü zorlasanıza!” demiyor. Birinden bu sözü duyuverdiler mi, hemen yüzseksen derece çarkedip öbür yönü zorlamaya

başlıyorlar. Varsıl gençlerin kendilerine yoksul ama güzel kızları metres tuttuklarını duyan ve gören Storeşnikov da kendine Veroçka'yı metres tutmaya çalışmıştı. Bugüne dek kendisine söylenen buydu, başka bir şey duymamıştı. Ama işte şimdi birden başka bir şey söylenmişti kendisine: "Onunla evlenebilirsin de," denmişti. Eh, o da şimdi evliliği ve "karı" konusunu düşünmeye başlamıştı, tıpkı eskiden "metres" konusunda düşündüğü gibi.

Bu, Storeşnikov'un, insanlık tarihinin onda dokuzunu temsil ettiği genel bir çizgidir. Gelgelelim tarihçiler ve ruhbilimciler, her özel olayın genel nedeninin yere, zamana, ırksal ve kişisel ögelere göre "bireyselleştiğini" (bu onların kendi terimleri) söylemektedirler. Dediklerine göre bu ögelermiş asıl önemli olan. Yani bütün kaşıklar kaşıktır; ama herkes çorbasını yalnızca kendi elinde tuttuğu kaşıkla içer, dolayısıyla da önemli olan bu kaşıktır ve bunun incelenmesi gerekir. Eh, biz niye incelemeyelim?

En önemlisi Jüli söyledi (Tanrım! Sanki hep bunları anlatan Rus romanlarını okumuş kadın!): Reddedilme, sahip olma isteğini alevlendirir. Storeşnikov, Veroçka'ya nasıl "sahip olacağını" hayal etmeye alışmıştı. Ben de Jüli gibi, kaba ve bayağı şeyleri kendi adlarıyla anmayı severim; evet bunlar çoğu zaman kaba ve bayağıdır, ama ne yapalım, hemen hepimiz bu şeylerden hep bu kaba adlarıyla söz eder, kafamızdan geçirdiğimizde hep bu adlara başvururuz. Storeşnikov birkaç haftadır Veroçka'yı çeşitli pozisyonlarda düşünüyor ve kafasından geçirdiği bu sahnelerin gerçekleşmesini istiyordu. Bunların "metres" olarak gerçekleşemeyeceği ortaya çıkınca, "Ne yapalım, madem öyle, karım olarak gerçekleşsin," demeye başladı. Ne fark ederdi yani! Önemli olan sıfatlar değil, pozisyonlardır, yani sahip olma olayı. Ah, ne iğrenç! Ne iğrenç "sahip olmak"! Ne demek bir insana sahip olmak! Bu ne cesaret! İnsan bir sabahlığa, bir terliğe sahip olabilir... Hayır, laf salatası bunlar! Biz erkekler, hemen hepimiz, sevgili bacılarımız, sizlerden birine sahibizdir! Gene laf salatası! Nerden bacımız oluyormuşsunuz ki! Siz bizim kapatmalarımızsınız! Aranızdan kimileri, çoğunuz bizim üzerimizde söz sahibi oluyorsunuz. Ama hiç önemi yok bunun, nice uşak efendisine söz geçirir, efendisinin efendisidir yani. Burada önemli olan uşaklık, efendiliktir.

Hele tiyatro olayından sonra pozisyonlarla ilgili hayaller Storeşnikov'un tüm varlığını sardı. Düşlerinin metresini dostlarına gösterdikten sonra bir de baktı ki, metresi onun hayallerindekinden de güzelmiş! Güzellik olsun, zekâ olsun ya da başka herhangi bir meziyet, pek çok insan tarafından genellikle çoğunluğun bakış açısıyla değerlendirilir. Güzel bir yüzün güzel olduğunu herkes görür, ama bu güzellik hangi dereceye kadardır, rütbesi nedir, buna ait bir diploma olmadan nasıl belirleyeceksin? Veroçka yan balkonlarda ya da salonun en arka sıralarında otururken kimsenin gözüne çarpmıyordu, ama ne zamanki ikinci balkonun locasında göründü, bir anda kendisine sayısız opera dürbünü yöneltildi. Hele kendisini arabasına kadar geçirip de fuayeye dönünce Storeşnikov'un duyduğu övgüler!.. Ya Serj? Oh, Serj'in zevki çok incedir doğrusu! Hele Jüli..? Hayır! Böylesi bir mutluluk ele geçmek üzereyken buna acaba hangi sıfatla "sahip olalım" diye düşünmek saçmalıktır!

Onuruyla birlikte cinsel arzuları da ayaklanmıştı, ama bir yandan da kendini incinmiş hissediyordu: "Evlenme teklifinizi kabul edeceğinden çok kuşkuluyum." Her şey iyi güzeldi de bu ne demek oluyordu? Demek üzerindeki şu üniformaya ve sürdüğü şu lüks yaşama karşın onun evlenme teklifini kabul etmeyecekti ha? Yo, Fransız bayan, işte burda yanılıyorsun? Evlenir, hem de nasıl evlenir! Göreceksin!

Onu böyle düşünmeye iten bir başka neden daha vardı: Annesinin bu evliliğe karşı çıkacağına hiç kuşku yoktu. E, ne de olsa kadın yüksek sosyetenin temsilcisi! Storeşnikov ise oldum olası annesinden çekinir, ona karşı bağımsızlığını kazanmak isterdi. Zayıf karakterli insanlar içinse "Korkmuyorum! Ben kimseden korkmam! Ben sağlam karakterli bir insanım!" türünden düşüncelerin karşı konulmaz bir çekiciliği ve albenisi vardır.

Karısı sayesinde sosyetede yükselme arzusunun da kuşkusuz bu işte payı vardı.

Tüm bu olup bitenlerden sonra Storeşnikov bir daha Veroşka'ya eski rolünde görünemezdi, oysa şu işe bakın ki onu görmek için gitgide artan bir istek duyuyordu içinde.

Kısacası evlilik düşüncesi her geçen gün biraz daha yer ediyordu Storeşnikov'un içinde. Bir hafta kadar sonra, bir pazar günü, Mariya

Alekseyevna akşam ayininden dönüp kendini attığı bir koltukta, onu bir daha nasıl ele geçireceğini düşünürken, kendisi evlenme teklifiyle kadının karşısına çıkıverdi. Veroçka odasından çıkmadığı için yalnız müstakbel kayınvalidesiyle konuşabilecekti. Mariya Alekseyevna'nın yanıtı elbette böyle bir evlilikten şeref duyacağı biçiminde oldu; ama evladını seven biri olarak bu işte onun da fikrini alması gerektiği herhalde takdir olunurdu; bu bakımdan kesin yanıtlarını almak için lütfen yarın sabah teşrif edilmesini rica ediyordu.

İşlerin böylesine yüzseksen derece dönüş yapmasından şaşkına dönen Mariya Alekseyevna kocasına şöyle diyordu:

"Vallahi pes, pes şu kıza! Yiğidi nasıl da eline alıverdi gördün mü! Ben de nasıl etsem de şu işi bir yoluna koysam diye arpacı kumrusu gibi düşünüp duruyordum! Her şey berbat oldu. Oğlanı kafese koymak çok güç olacak, diyordum. Ama bak aslan kızıma, hiçbir şeyi berbat etmediği gibi, sonuca nasıl da kestirmeden ulaşıverdi! Yok canım, bu kız bambaşka! Bu defa nerde nasıl davranılacağını senden benden iyi biliyor! Pes doğrusu, şeytana külahını nasıl da ters giydiriverdi!"

Pavel Konstantinoviç:

"Tanrı çocukları bazen işte böyle bilge yapar," dedi.

Pavel Konstantinoviç'in evde pek söz hakkı yoktu. Ama güzel geleneklerin sürdürülmesi konusunda pek titiz olan Mariya Alekseyevna, kızına evlenme teklifinde bulunulması gibi böylesine olağanüstü bir olayda aile reisinin hakkı olan saygıdeğer görevi kocasına bıraktı. Karı-koca evin en resmi yerine, divana oturdular ve Matryona'yı küçük hanımefendiyi yanlarına çağırmaya yolladılar.

Söze Pavel Konstantinoviç başladı:

"Vera, kızım, Mihail İvanoviç bize büyük bir şeref bağışladı ve seninle evlenmek istediğini söyledi. Biz de evladını seven anne ve baba olarak sana zor kullanamayacağımızı ama öte yandan bu teklifin bizi çok memnun ettiğini söyledik. Biz seni iyi yürekli, söz dinler bir kız olarak biliyoruz, tanrıdan niyaz etmeye bile cesaret edemeyeceğimiz bu damat adayı karşısında herhalde bizim deneyimlerimize güvenirsin? Nasıl, kabul ediyor musun evladım?"

“Hayır!”

Durum öylesine açıktı ki, Pavel Konstantinoviç karısına danışmadan bağırmak cesaretini gösterdi:

“Ne dedin!”

Mariya Alekseyevna yumruklarını sıkıp kızının üzerine yürüdü:

“Aklını mı oynattın kahpe! Hadi bir daha tekrarla o dediğini, tekrarla da dünyanın kaç bucak olduğunu göstereyim sana!”

Vera da ayağa kalktı:

“Geri durun anneciğim! Kılıma dokunacak olursanız evinizi hemen terk ederim! Kilitlemeye kalkışacak olursanız, kendimi pencereden atarım! Vereceğim red cevabının sizi nasıl deliye döndüreceğini bildiğim için ne yapmam gerektiğini enine boyuna düşündüm. Oturun oturduğunuz yerde, yoksa hemen giderim.”

Mariya Alekseyevna geçip yerine oturmak zorunda kaldı. “Ah akılsız kafam! Nasıl oldu da çıkış kapısını kilitlemeyi akıl edemedim! Yerinden fırladığı gibi kapıyı açıp gider! Ondan sonra kodunsa bul! Cin tutmuş sanki kahpeyi.”

“Ona varmayacağım! Rızam olmadan beni kimseyle evlendiremezsiniz!”

Mariya Alekseyevna tıkanırcasına:

“Aklını mı oynattın kız sen!” diye bağırdı.

Pavel Konstantinoviç de:

“Ama nasıl olur..?” diye mırıldandı, “yarın ne diyeceğiz kendisine?”

“Ne diye telaşlanıyorsunuz? Teklifi geri çeviren benim, bunda sizin suçunuz yok ki!..”

Bu sahne tam iki saat sürdü. Mariya Alekseyevna kudurmuş gibi belki kırk kez yumruklarını sıkıp yerinden fırladı. Veracık da her seferinde, “Oturun oturduğunuz yerde anneciğim, yoksa giderim!” demek zorunda kaldı. Karı-koca nice uğraştılarsa da bir sonuç elde edemediler. Sonunda

Matryona girdi içeri ve sofrayı hazırlayayım mı diye sordu, börek iyice soğumuştu da...

Mariya Alekseyevna:

"Akşama kadar düşün taşın! Umarım aklın başına gelir ve gerçeği görürsün!" dedi ve Matryona'nın kulağına bir şeyler fısıldadı.

"Benim için bir şeyler tasarlıyorsanız, bundan vazgeçin anneciğim! Odamın kapısının anahtarını çekmek ya da ne bileyim daha başka şeyler… Sizin için daha kötü olur!"

Mariya Alekseyevna bunun üzerine Matryona'ya "Kalsın!" dedi. "Adı batasıca kahpe! Eğer oğlan kendisini şu suratı için alıyor olmasaydı, ben o suratta suratlık hal bırakmazdım. Ama şimdi dokunabilirsen gel de dokun! Parmağımı oynatsam, benim yapacağımı o kendi kendine yapacak! Lanet olasıca karı!"

Yemek odasına geçip hiç konuşmadan yemeklerini yediler. Masadan kalkınca Veracık kendi odasına geçti. Pavel Konstantinoviç her zaman olduğu gibi yemekten sonra biraz kestirmek için divana uzandı. Tam içi geçmek üzereydi ki, Matryona gelip sayın hanımefendinin uşağının Pavel Konstantinoviç'i hemen yanına çağırdığını söyledi. Matryona bunu söylerken tir tir titriyordu. İyi ama Matryona'ya ne oluyor, ne diye böyle titreyip duruyor?

VII

Nasıl titremesin Matryona? Bütün bu olup bitenler onun başının altından çıksın da nasıl titremesin? Veroçka'ya anneciğiyle babacığının kendisini beklemekte olduklarını ilettikten sonra doğruca hanımefendinin aşçısının karısına koşmuş ve "Sizin küçükbey bizim küçükhanımı istedi," diye yetiştirmişti. Bunun üzerine hanımefendinin küçük oda hizmetçisini çağırmışlar ve "Aşkolsun! Demek bizden, arkadaşlarından gizliyorsun!" diyerek sitemde bulunmuşlardı. Küçük hizmetçi kız; "Neyi gizliyorum? Siz neden söz ediyorsunuz?" deyince ona durumu anlatmışlar, o da "Benim bir şeyden haberim yok!" deyince kendisinden özür dilemişlerdi. Küçük hizmetçi kız edindiği bu müthiş bilgiyi doğruca baş oda hizmetçisine yetiştirmiş, o da; "Besbelli bu işi annesinden gizli yapmış, yoksa Anna Petrovna'nın bilip de benim bilmediğim bir şey yoktur!" demiş, sonra da öğrendiklerini hanımefendiye aktarmaya gitmişti. Gördün mü yediğin haltı Matryona! "Şu küçücük dil insanın başına ne büyük belalar açıyor!" diye düşünüyordu Matryona. Mariya Alekseyevna bu işin kimin başının altından çıktığını kesinkes soruşturur. Ama olayların gelişmesi öyle değişik oldu ki, Mariya Alekseyevna bu işin kimin başının altından çıktığını sonuçlandırdı.

Anne Petrovna ahladı, ofladı, baş oda hizmetçisinin yanında bir iki kez şöyle bayılır gibi oldu; demek kadıncağız olup bitenlere çok üzülmüştü, sonunda oğlunu çağırmalarını söyledi, oğlu geldi.

"Duyduklarım doğru mu Mişel?" (Acıyla öfkenin harmanlandığı bir ses)

"Neymiş duyduğunuz, maman?"

"Şu... şu... şu kâhyanın, bizim kâhyanın kızına evlenme teklif ettiğin?.."

"Ettim, maman."

"Annene danışmadan!"

"Onun olurunu aldıktan sonra sizin olurunuzu isteyecektim, maman."

"Onun olur diyeceği, benim olur diyeceğimden çok daha kesindi herhalde, öyle değil mi?"

“Maman, bu adet olmuş, şimdi herkes böyle yapıyor; önce kızın rızasını alıyor, sonra yakınlarına bildiriyorlar.”

“Demek şimdi herkes böyle yapıyor ve bu adet olmuş öyle mi? Belki sence şöyle de bir adet vardır: İyi ailelerin çocukları neyin nesi belirsiz kızlarla evlenirler, anneleri de buna olur der..?”

“O neyin nesi belirsiz bir kız değil, maman! Onu tanıdığınızda seçimimi onaylayacağınızdan eminim.”

“Onu tanıdığımda mı! Hiçbir zaman tanımayacağım onu! ‘Seçimimi onaylayacağınızdan eminim!’ Bırak seçimini onaylamayı, bu konuyu ağzına almayı bile yasaklıyorum sana, anladın mı! Ağzına almayı bile!”

“Maman, şimdiki adetler arasında böyle şeyler yok... Gideceği yeri bilmeyen küçük bir çocuk değilim ki beni elimden tutup götüresiniz... Nereye gittiğimi çok iyi biliyorum ben.”

Anna Petrovna “Ahh!” diye inledi ve gözlerini kapadı.

Mihail İvanoviç; Mariya Alekseyevna, Jüli ve Veroçka’nın karşısında gerilerdi. Ama bunun nedeni bu kadınların zeki ve kişilik sahibi olmalarıydı. Bu olaydaysa ana oğul zeka yönünden eşit koşullar altında mücadele ediyorlardı. Kişilik yönünden ana her ne kadar biraz daha üstünce bir durumdaysa da, oğlun da bir üstünlüğü vardı ve bu da ayakları altındaki toprağın daha sağlam olmasıydı. Bugüne kadar annesinden korkması yalnızca alışkanlıktandı; oysa her ikisi de çok iyi biliyorlardı ki, hanımefendi gerçekte evsahibi değil, yalnızca evsahibinin annesiydi ve evsahibinin oğlu da gerçekte evsahibinin oğlu değil, evsahibinin ta kendisiydi. Hanımefendinin gerçek bir cenge tutuşmadan önce “yasaklıyorum” türünden sözler etmek için böylesine ağırdan almasının nedeni, oğlunu asıl savaştan önce yormak, bitkin düşürmekti. Ama oğlu çok ileri gitmişti, artık girilen yolun dönüşü yoktu, bu bakımdan da direnmeli, yıkılmamalıydı.

“Maman, emin olun daha iyi bir kızınız olamazdı.”

“Canavar! Ana katili”

“Maman, gelin soğukkanlılıkla konuşalım şu işi. Er ya da geç, nasılsa evleneceğim; evli bir insanınsa yalnız yaşayan bir kişiye göre harcamaları

daha çoktur. İnanın öyle bir kızla evlenebilirim ki, şu evden sağlanan gelirin tümü benim kuracağım yuvanın giderlerine harcanabilir: O ise çok saygılı bir kızdır ve biz bugüne kadar olduğu gibi yine hep birlikte oturmaya devam edebiliriz.”

“Canavar! Katil! Çabuk yok ol gözümün önünden!”

“Kızmayın maman, benim hiçbir suçum yok.”

“Hem bir süprüntüyle evleniyor; hem de suçum yok diyorsun.”

“Eh, maman, bu durumda ben kendim çıkıp gidiyorum. Çünkü benim yanımdayken ona bu şekilde davranmanıza dayanamam.”

“Katil!”

Anna Petrovna olduğu yere yığılıp kaldı. Mişel ise raundu kazandığı için hoşnutluk içinde odadan çıktı. İlk raund çok önemliydi.

Oğlunun çıktığını görünce Anna Petrovna bayılmasına son verdi. Oğlu artık denetiminden çıkıyordu. Şuna bak, “yasaklıyorum!” sözüne nasıl karşılık veriyor! Yok ev kendininmiş de, yok yine birlikte yaşayabilirmişiz de! Anna Petrovna uzunca bir süre düşündükten sonra, kâhyanın kızını tıpkı kendisi gibi küçük gören baş oda hizmetçisine açtı durumu. Onunla bir süre kafa kafaya verip görüştükten sonra kâhyayı yanına çağırmalarını söyledi.

“Sizden bugüne kadar çok memnundum Pavel Konstantiniç, ama şimdi belki sizin de haberiniz olmadan birtakım dolaplar çevirenler aramızı esaslı bir şekilde açabilirler.”

“Tanrı şahidimdir hanımefendi hazretleri, zatıâlilerine karşı en ufak bir suç işlemiş değilim.”

“Mişel’in kızınıza kur yaptığını bilmiyor değilim; hem de ne zamandır... Ancak buna engel olmadım, çünkü bir delikanlının bu tür gönül eğlencelerinden mahrum kalması çok sıkıcı bir şey. Gençlerin böylesi yaramazlıklarına karşı oldum olası hoşgörülüyümdür. Ama adımızın küçük düşürülmesine katlanamam! Kızınız kafasından böyle bir şeyi nasıl geçirebilir, söyler misiniz?”

“Hanımefendi hazretleri, kızım hiçbir zaman kastettiğiniz şeyi kafasından geçirmeye cesaret edemez. O saygılı bir kızdır, biz onu böyle yetiştirdik.”

“Bununla söylemek istediğiniz ne?”

“Yani hanımefendi hazretleri o hiçbir zaman sizin isteğinize karşı gelemez.”

Anna Petrovna kulaklarına inanamıyordu; işin böylesine çabucak tatlıya bağlanması... nasıl olur?

“O zaman size benim isteğimi söyleyeyim... Ben böyle tuhaf... hatta ne tuhafı... ayıp bir evliliği onaylayamam.”

“Biz de biliyoruz hanımefendi hazretleri. Veroçka da biliyor. Hatta Veroçka, ‘Hiç hanımefendi hazretlerini öfkelendirir miyim?’ dedi.”

“Peki ya bütün bu olanlar?”

“Şöyle oldu efendim: Mihail İvanoviç gelip karıma niyetlerini açmışlar. Karım da kendilerine, ‘Ben şimdi size bir şey söyleyemem Mihail İvanoviç,’ demiş, ‘Yarın sabah bir uğrayın,’ Çünkühanımefendi hazretleri, karımla akşam vakti sizi rahatsız edemeyeceğimiz için, ertesi gün gelip size her şeyi bir bir anlatmayı kararlaştırmıştık. Mihail İvanoviç gidince Veroçka’ya durumu açtık, o da, ‘sizinle aynı fikirdeyim anneciğim babacığım’ dedi, ‘böyle bir şeyi aklımızdan bile geçirmemiz doğru olmaz!’”

“Desenize, akıllı ve dürüst bir kızmış şu sizin Vera.”

“Elbette hanımefendi hazretleri, çok saygılı kızdır Vera.”

“Demek sizinle dostluğumuz bozulmayacak... İşte buna çok sevindim. Sizi bu yüzden ödüllendireceğim. Hem de hemen şimdi. Ana yapıda 2. katta terzinin oturduğu daire şimdi boş, değil mi?”

“Bir iki gün sonra boşalacak, hanımefendi hazretleri.”

“O daireye siz geçin. Boya badana ve benzeri onarım işleri için yüz rubleye kadar harcama yapabilirsiniz. Ücretinize de yılda 240 rublelik zam yapıyorum.”

“İzin verin elinizi öpeyim efendim.”

“Tamam tamam. Tatyana!” Baş oda hizmetçisi girdi. “Şu lacivert kadife mantomu getirsene. Bunu karınıza armağan ediyorum. Değeri 150 rubledir (yalan, 85 ruble), topu topu da iki kez ya giydim, ya giymedim (yalan, en aşağı 20 kez giydin).” Kâhyaya küçücük bir kadın saati uzatıyor: “Bunu da kızınıza armağan ediyorum, tam 300 rubleye almıştım (yalan, 120 rubleye aldın). Ben tuttuğum adamı ödüllendirmesini bilirim, sizi ödüllendirmelerim gelecekte de sürecektir. Öte yandan gençlerin yaramazlıklarına karşı hoşgörülüyümdür.”

Kâhyasının gitmesine izin verdikten sonra Anna Petrovna yeniden Tatyana’yı çağırdı.

“Bana Mihail İvanoviç’i çağır! Ya da dur, daha iyisi ben ona gideyim.”

Kâhyayla aralarında geçen konuşmayı Tatyana’nın oğlunun uşağına, uşağın da oğluna anlatacağından korkmuştu. Böylece buket solacak ve şöyle istediği gibi oğlunun burnunun direğini kıramayacaktı.

Mihail İvanoviç odasında uzanmış, keyifli keyifli bıyıklarını buruyordu. Annesinin kapıda görünmesiyle ayağa kalkarken, ‘Allah Allah! Bu teşrifin sebebi ne ola ki!’ diye düşündü. ‘Üstelik bende bayılmalara karşı kendisine koklatacak ispirto da yok!’ Ama annesinin yüzünde onu küçük düşürmenin zaferi okunuyordu.

Geçip bir koltuğa oturduktan sonra:

“Oturun Mihail İvanoviç dedi. Oturun da biraz konuşalım sizinle.” Hafif alaycı bir gülümsemeyle uzun uzun oğlunu süzdü, sonunda: “Bilin bakalım ben şimdi niçin böylesine sevinçliyim Mihail İvanoviç?” dedi.

“Doğrusu hiçbir şey düşünemiyorum maman... O kadar tuhaf...”

“Ortada hiçbir tuhaflığın olmadığını şimdi göreceksiniz. Hele bir düşünün bakalım, belki bulursunuz.”

Yine uzun bir suskunluk. Oğul iyice şaşırmış durumda, ana ise zaferini kutluyor.

“İstediğiniz kadar düşünün, bulamazsınız. Onun için en iyisi ben size söyleyeyim. Çok yalın ve çok doğal bir şey. Yüreğinizde soyluluk adına bir damlacık bir şey bulunsa, siz de bulabilirdiniz. Metresiniz. –İlk konuşmalarında Anna Petrovna kıvırtıp durmuştu, şimdiyse böyle kıvırtmalara gerek yoktu; düşmanın elinden bütün silahlar alınmıştı– Metresiniz... durun, niçin itiraz ediyorsunuz. Mihail İvanoviç, siz kendiniz değil miydiniz her yerde onun metresiniz olduğunu yayan... İşte o aşağılık yaratık, terbiyeden, kültürden bir damla nasibi olmayan iğrenç yaratık...”

“Maman, karım olacak bir kız hakkında söylediğiniz bu sözleri dinleyemem.”

“Bu yaratığın şu ya da bu şekilde karınız olabileceğine bir parçacık dahi ihtimal vermiş olsam, bu sözleri kesinlikle kullanmazdım. Bu amaçla da sözlerime bu işin gerçekleşemeyeceğini açıklamakla başladım. Evet, böyle bir evlilik olmayacaktır. İzin verin de sözlerimi tamamlayayım. Ben sözlerimi bitirdikten sonra, düşüncelerinizle bağdaşmaz bulduğunuz sözlerim için bana istediğiniz kadar sitem edebilirsiniz. Ama şimdi lütfen sözlerimi bitirmeme izin verin. Demek istediğim şu ki, metresiniz, bu adsız, terbiyesiz, kültürsüz, duygusuz yaratık bile, evet o bile, sizin için utanç olması gereken bir şekilde, niyetinizin ne denli densizce olduğunu anlamış ve...”

“Maman! Ne demek istiyorsunuz lütfen söyler misiniz?”

“İzin vermiyorsunuz ki söyleyeyim azizim. Demek istediğim şu ki, o bile... –düşünebiliyor musunuz, o bile!– benim duygularımı anlayabiliyor, değerlendirebiliyor da siz... Her neyse, niyetinizi annesinden öğrenince, benim arzularıma kesinlikle karşı gelemeyeceğini ve kirli adıyla bizim ailemizi lekelemeyeceğini bildirmek için babasını bana gönderdi.”

“Yalan söylüyorsunuz, maman!”

“Ne mutlu bana ve ne mutlu size ki, yalan söylemiyorum. Kendisi aynen şöyle söylüyor...”

Ama Mihail İvanoviç artık odada değildi, kaputunu sırtına attığı gibi odadan fırlamıştı.

“Yakala onu Pyotr, yakala!” diye bağırdı Anna Petrovna.

Pyotr bu akıl almaz emir karşısında apışıp kalırken, Mihail İvanoviç merdivenleri uçarcasına inmişti bile.

VIII

Kocası kapıyı açıp içeri girer girmez Mariya Alekseyevna:

“Evet, neymiş mesele?” diye sordu.

“Çok iyi anacık, her şey çok iyi bitti. Meğer olup bitenleri öğrenmiş. ‘Nasıl cesaret edersiniz böyle bir şeye!’ dedi. Ben de, ‘haddimiz mi hanımefendi, hem Veroçka da reddetti kendilerini,’ dedim.”

“Ne? Ne? Nasıl böyle eşekçe bir şey söyleyebilirsin?”

“Mariya Alekseyevna...”

“Eşek herif! Alçak! Katil! Boğazlayıp kessen daha iyiydi bizi! Al sana!” Kocasına bir şaplak attı. Hızını alamadı, bir daha vurdu. “Al sana! Senin gibi ahmaklar ancak bundan anlar! Sana bir ders vereyim de gör!”

Kocasının saçlarını avuçlayıp çekmeye başladı. Ders epey uzun sürdü, çünkü Storeşnikov, annesinin hiçbir şey söylemeden uzun uzun yüzüne bakmalarından ve bitmez tükenmez öğütlerinden sonra oda kapısını hızla açarak içeri daldığında, Mariya Alekseyevna’yı dersinin en heyecanlı yerinde yakaladı.

“Eşek herif! Kapıyı da açık bırakırsın ki, herkes seni bu rezil durumunda görsün, değil mi! Utanmaz! Rezil!”

“O nerede? Vera Pavlovna nerde? Hemen Vera Pavlovna’yı görmem gerek! Teklifimi gerçekten reddediyor mu?”

Hayda! Durum birden öyle karışıvermişti ki, Mariya Alekseyevna elini sallamakla yetindi. Aynı şey Waterloo’da[14] Napolyon’un başına gelmişti; hani Mareşal Gruşi tıpkı Pavel Konstantiniç gibi aptal çıkmış ve Lafayet[15] de tıpkı Veroçka gibi başkaldırmıştı ya!.. Napolyon çarpışmış çarpışmış, savaş sanatının harikalarını yaratmış, sonuçta tüm çabalarının boşa gittiğini görünce elini sallamış ve “Benden bu kadar! Her şeyi bırakıyorum! Kim ne isterse yapsın, bana da ne isterlerse yapsınlar!” demişti ya!..

“Vera Pavlovna! Teklifimi geri mi çeviriyorsunuz?”

“Teklifinizi kabul etmem mümkün mü?”

“Vera Pavlovna! Sizi çok incittim, suçluyum, cezalandırılmayı hakettim, ama teklifimi geri çevirmenize dayanamam...”

Ve bu yolda bitmez tükenmez bir yığın lakırdı.

Veroçka onu birkaç dakika dinledi, sonunda sözünü kesmek gerektiğine karar verdi; bu kadarı fazlaydı artık.

“Hayır, Mihail İvanoviç, yeter, kesin artık! Kabul edemem teklifinizi!”

“Madem öyle, sizden yalnızca merhamet diliyorum; sizi incitmemden dolayı kalbinizde açılan yara daha çok taze... Bana şimdi bir cevap vermeyin, kendimi size bağışlatmam için biraz zaman istiyorum sizden... Şimdi beni aşağılık, alçak biri olarak görüyorsunuzdur, ama kim bilir belki düzelirim... Düzelmek için bütün gücümü harcayacağım! Bana yardım edin! Benden yüz çevirmeyin, bana zaman verin, ne derseniz yerine getireceğim! Nasıl uysal, nasıl söz dinler olduğumu göreceksiniz! Hatta kim bilir belki bende iyi bir şeyler bile bulabileceksiniz! Lütfen bana biraz zaman verin!”

“Size acıyorum,” dedi Veroçka, “sevginizin içten olduğunu görüyorum (Veroçka, güzelim, sevgi bunun neresinde! Binbir çirkefliğin birbirine karışmasından başka bir şey değil bu. Sevgi bambaşka bir şeydir. Red cevabı almaktan hoşlanmadığı için kadını sever görünenler kadına gerçek bir sevgi duyamazlar. Bunun sevgiyle hiç mi hiç ilgisi yok. Ama sen daha bunları bilmiyor, bu yüzden de işte böyle duygulanıyorsun). Demek size hiçbir cevap vermemiş olayım istiyorsunuz?.. Pekâlâ, öyle olsun. Ama bakın sonra söylemedi demeyin, cevabımı ertelemem sonucu değiştirmeyecek, size bu verdiğimden başka bir cevap vermeyeceğim.”

“Göreceksiniz, göreceksiniz, bir başka cevabı hak edeceğim! Bu sözlerinizle beni kurtarıyorsunuz!”

Veroçka’nın elini yakaladı, öpmeye başladı.

Mariya Alekseyevna içeri girince manzaradan aşırı duygulanarak töre dışı bir kutsamaya girişecek oldu, yani Pavel Konstantiniç olmadan bu sevgili çocukları kutsamaya kalkıştı; sonra da Pavel Konstantiniç’i çağırarak törelere uygun bir şekilde kutsarım diye düşündü. Ancak Storeşnikov atılıp kendisinin de elini öperken, Vera Pavlovna’nın henüz evet demediğini

açıklayarak mutluluğunun yarısını alıp götürdü. Vera Pavlovna henüz evet dememişti, ama hayır da demiyordu; cevabını ertelemişti yalnızca. Kötüydü durum, ama yine de az öncekine göre iyi sayılırdı.

Storeşnikov evine zafer kazanmışçasına döndü. Annesinin karşısına bu havayla çıkınca ortaya yeniden evin mülkiyeti konusu atıldı, Anna Petrovna'nın da yeniden ayılıp bayılması gerekti.

Mariya Alekseyevna'ya gelince, kızı için ne düşüneceğini tümden şaşırmıştı desek yanılmış sayılmayız. Kızının hem konuşmaları, hem de davranışları sanki Mariya Alekseyevna'nın düşünüp ettiklerinin tam karşısındaydı. Ama öte yandan kızın, Mariya Alekseyevna'nın bile üstesinden gelemediği güçlükleri alt ettiği görülüyordu. Yani olayların akışına göre bir yargıda bulunulacak olursa ortaya çıkan şuydu: Veroçka da annesinin istediği şeyi istiyordu, ancak okumuş etmiş bir haspa olarak malzemesini bir başka usulle işliyordu. İyi ama iş eğer böyleyse, neden Mariya Alekseyevna'ya: "Anneciğim, hiç telaş etmeyin, ben de sizin istediğinizi istiyorum!" demiyordu? Yoksa Mariya Alekseyevna'ya çok kızmıştı da, birlikte hareket etmeleri gereken böyle bir işte onun yardımını bu yüzden mi elinin tersiyle itiyordu. Cevabı erteleme işini anlıyordu Mariya Alekseyevna: Damat adayına esaslı bir ders vermek, onu, izni olmadan soluk bile alamaz hale getirmek ve Anna Petrovna'ya boyun eğdirmesini sağlamak. Aşkolsun, kendisinden, Mariya Alekseyevna'dan bile kurnaz çıkmıştı Veroçka! Düşündüğü zaman vardığı sonuç hep bu oluyordu Mariya Alekseyevna'nın. Evet, akıl böyle diyordu ama gözler ve kulaklar sürekli olarak aklın dediklerine aykırı şeylere tanıklık ediyordu. Peki ya akıl yanılıyorsa, yani kız gerçekten Storeşnikov'a varmak istemiyorsa? O zaman ne yapmalı? Öylesine vahşi ki alçak karı, ehlileştirmek, yola getirmek olanaksız! Besbelli evlenmek istemiyor adamla, evet kesinlikle istemiyor. Mariya Alekseyevna sağduyulu, hem de fazlasıyla sağduyulu bir kadındı, bu bakımdan kendi hayallerinin büyüsüne kapılarak Veroçka'nın hesabını bilen, ince bir entrikacı olabileceğine ilişkin düşüncelerinde fazla ileri gitmiyor, ihtiyatlı davranıyordu. Ama rezil cadı her şeyi öyle ayarlıyordu ki, eğer sonuç Mariya Alekseyevna'nın istediği gibi olursa (hem kim bilir, belki onun da kafasında yatan budur!) kocasını da, kocasının anasını da, onların o koca evlerini de avcunun içine alacağı kesindi. E, madem böyle, geriye ne kalıyor? Beklemek ve gözlemek... Yapılabilecek başka hiçbir şey yok. Vera cadısı şimdilik istemiyor, yarın

alışır, ister... Elbette kendisini tehdit etmek de mümkün... ama her şey sırasıyla, her şey zamanında! Mariya Alekseyevna da bekliyordu. Ama Verka'nın işi evliliğe götüreceği düşüncesi, sağduyusuna ne kadar aykırı gelirse gelsin, doğrusu çok gönül çeliciydi. Aslında Vera'nın söz ve davranışlarının dışında her şey bu düşünceyi doğrular nitelikteydi; damat adayı ipek gibiydi; anası iki üç hafta kadar karşı koyacak olmuş, ama oğlan kendisini evle tehdit edince o da kuzulaşmaya başlamıştı. Hatta Veroçka'yla tanışmak arzusunu bile göstermiş, ama Vera gitmemişti. Mariya Alekseyevna önce Vera'nın gitmemekle aptallık ettiğini düşündü; kendisi onun yerinde olsa böyle bir aptallık yapmaz ve hemen giderdi tanışmaya: Ama sonra işi daha bir enine boyuna düşününce, Vera'nın davranışının daha akıllıca olduğunu kabul etti. Pes doğrusu, meğer ne akıllar varmış bu kızda! Gerçekten de, iki hafta kadar geçmiş geçmemişti ki, Anna Petrovna'nın kendisi geldi... Yeni dairenin onarılmış halini merak etmişmiş de... Buz gibiydi kadın, davranışlarında da kinli bir sevecenlik vardı. Veroçka baktı ki kadın kendisine laf çarpıp duruyor, kalkıp odasına gitti. Mariya Alekseyevna Veroçka gitmeden önce, en uygun davranışın gitmek değil, kadının laf çarpmalarına laf çarparak karşılık vermek olacağını düşünüyordu. Ama Veroçka gidince yapılacak en iyi şeyin bu olduğunu anladı; varsın oğlu görsün hesabını anasının! İki hafta sonra Anna Petrovna yine uğradı, hem bu kez ziyareti için bahane falan da göstermedi, doğrudan doğruya kendilerini ziyarete geldiğini söyledi; Veroçka'ya en küçük bir laf çarpmadı.

Böylece günler geçiyordu. Nişanlısı Veroçka'ya armağanlar getiriyor, ancak armağanlar Mariya Alekseyevna aracılığıyla sunulduğu için çoğu onun elinde kalıyordu. Örneğin Anna Petrovna'nın saati gibi olanları kendine alıkoyuyor, daha değersiz olan şeyleri ise, rehinden geri alınmamış eşyalar diyerek kızına veriyordu; öyle ya, nişanlısının verdiği armağanlardan hiç değilse birkaçını Veroçka'nın üzerinde görmeliydi. Oğlan da görüyor ve seviniyordu: Veroçka herhalde razı olacak diye düşünüyordu, yoksa ne diye kabul etsindi kendisinin armağanlarını. İyi ama hâlâ niye bu kadar yavaştan alıyordu? Storeşnikov anlamıyor değildi Veroçka'nın işi neden yavaştan aldığını. Öte yandan Mariya Alekseyevna da kendisine bu işin nedenini açıklamaktan geri durmuyordu; Veroçka işi yavaştan alıyordu, çünkü Anna Petrovna'nın iyice kuzuya dönmesini

bekliyordu. Bunun üzerine Storeşnikov soylu validesinin tepesine daha bir biniyordu. Hem bu iş ona bayağı zevk vermeye de başlamıştı.

Böylece Veroçka'yı serbest bıraktılar ve bir dediğini iki etmemek için gözünün içine bakmaya başladılar. Bu köpekçe yaltaklanmalardan oldum olası tiksinirdi Veroçka, bu bakımdan annesinden olabildiğince uzak durmaya çalışıyordu. Annesi de artık onun odasına uluorta giremiyordu; Veroçka odasına kapandı mı, isterse bütün gün orda kalsın, annesi yanına girmeye cesaret edemiyordu. Yalnız Mihail İvanoviç'e arada bir odasına girme izni veriyordu. Storeşnikov uslu bir çocuk gibi oturuyor, ne derse yapıyordu. Ona okumasını söylüyordu Veroçka ve Storeşnikov tıpkı sınava hazırlanır gibi kendini vererek okuyordu. Aslında çok büyük bir yarar sağlanıyor değildi bu okumalardan, ama az da olsa, Storeşnikov, bir şeyler kazanabiliyordu. Veroçka ona konuşarak yardım etmeye çalışıyordu; Storeşnikov konuşmaları daha iyi anlıyordu ve az da olsa, çok az da olsa bu konuşmalardan bir şeyler kazanmaya başlamıştı. Örneğin annesine eskiye göre daha kibar davranmaya başlamıştı; kadıncağızın artık tepesine binmiyor, yalnız dizginlerini sıkı tutmakla yetiniyordu.

Üç dört ay böyle geçti. Ortalığa tam bir dinginlik ve barış havası egemendi, ama fırtına her an kopabilirdi. Veroçka fırtına beklentisinin müthiş gerginliği içindeydi, bugün değilse bile yarın, Mihail İvanoviç değilse bile Mariya Alekseyevna kendisinden evliliğe evet demesini isteyeceklerdi. Öyle ya, her ikisinin de yüzyıl bekleyecek hal yoktu!

Ey okurum! Seni etkileyecek birtakım çatışmalar düzmek isteseydim bu karmaşık durumu çok patırtılı bir biçimde çözüme ulaştırabilirdim; gizemli birtakım öykülerle seni ayartacak olsaydım, bu öyküde gizemli hiçbir şey bulunmadığını şimdiden ve peşin peşin söylemezdim... Bende okuru çantada keklik bilen böylesi tuzaklar yok, onun için işte açıkça söylüyorum: Hiçbir patırtı bekleme, durum fırtınasız, gökgürültüsüz, şimşeksiz bir biçimde çözümlenecek.

İkinci Bölüm

İLK AŞK VE NİKÂH

I

Eskiden böylesi durumların nasıl çözümlendiği malum: Rezilin rezili bir aileden çıkmış dört dörtlük bir kız. Kızın zorla verilmek istendiği damat adayı da beş para etmezin teki, zaten kız da adamı sevmiyor. Adam yalnız başına kalsa daha da rezilleşecek, ama kızın yanında kendini tutuyor, ondan az da olsa bazı iyi özellikler alıyor, yavaş yavaş adama benzemeye başlıyor: Sonuçta da ne pek iyi, ne pek kötü kendi halinde bir insan oluyor. Kıza gelince, onun evlenme teklifini reddetmekle başlıyor, ancak bakıyor ki karşısında iki ucu pislikli bir değnek var; rezil bir aile (kendi ailesi) ve beş para etmez bir koca... sonuçta iki kötüden daha az kötüyü seçiyor ve kendisine vurgun kocayı mutlu ediyor. Sevmediği birini mutlu etmenin ne demek olduğunu öğrendiğinde önce derin bir iğrenti duyuyor; ama koca uysal mı uysal; sabredersen böylesini bile sevebilirsin... Ve böylece kızımız, şu sıradan iyi hanımlardan biri oluyor, yani yüreğinde hiçbir kötülük olmayan, ama bayağılıkla uzlaştığı için kimseye beş paralık bir yararı dokunmadan anlamsız bir yaşam süren insanlardan biri... Hani şu ne kokar ne bulaşır dediklerinden! Eskiden bütün iyi kızlar ve bütün iyi delikanlılar için aynı durum söz konusuydu, yani bunlar daha sonra kokup bulaşmadan, kimselere beş paralık bir hayırları dokunmadan anlamsız bir yaşam sürmek üzere iyi kadınlar ve iyi erkekler olurlardı. Evet, eskiden böyleydi, çünkü ciddi, aklıbaşında, dört dörtlük insanlar pek azdı. Demek eskiden alınabilen ürün ancak buymuş. Hem başak başaktan olur, hiç kimse tek başına varlığını sonsuzcasına sürdürüp gidemez ki... Bunlar da ya sararıp solarak tükenip gidecekler ya da bayağılıkta uzlaşacaklardı.

Şimdiyse bundan farklı durumlarla gitgide daha sık karşılaşılır oldu: Bir defa şu namuslu, dürüst dediğimiz insanlar birbirleriyle karşılaşmaya başladılar. Neden derseniz, bunların sayıları gitgide artmaya başladı. Bir süre sonra olağan durum bu olacak, daha sonra ise, bunların dışındakilere rastlanmayacak, çünkü bütün insanlar namuslu, dürüst olacaklar ve o zaman çok iyi olacak.

Veroçka şimdi de iyidir, onun hayatını (kendisinin de izniyle) bu yüzden anlatıyorum zaten, çünkü Veroçka, bildiğim kadarıyla, kendine iyi, namuslu, dürüst bir hayat kurmuş ilk kadınlardandır. Tarihte “ilk”ler her

zaman önemli ve ilginç olmuştur. İlk kırlangıcın kuzeyde yaşayanları nasıl ilgilendirdiği hep bilinir.

Veroçka'nın, her türlü çirkefliğin dışında güzel bir hayat kurmasının başlangıcı olan olay şöyle gelişti. Veroçka'nın küçük kardeşinin gimnazyuma hazırlanması gerekiyordu. Baba, dairesindeki arkadaşlarından ders ücretleri fazla olmayan bir öğretmen tanıyıp tanımadıklarını soruşturdu. Bir arkadaşı kendisine tıp fakültesi öğrencisi Lopuhov'u salık verdi.

Lopuhov Veroçka'yla karşılaşıncaya dek yeni öğrencinin evine beş altı kez gelmiş bulunuyordu. Onlar Pedya'yla evin bir ucunda oturup çalışırlarken, Veroçka evin öteki ucunda, kendi odasında oluyordu. Derken tıp fakültesinde sınav günleri yaklaştı ve Lopuhov dersleri akşam saatlerine kaydırdı, sabahları kendisinin ders çalışması gerekiyormuş da... Böylece ilk akşam dersine geldiğinde bütün aileyi sofrada çay içerken buldu.

Divanda daha önceden bildiği kişiler oturuyordu: Öğrencisinin babası, annesi, annenin hemen yanındaki iskemlede de öğrencisi... Öğrencisinden ve herkesten epeyce uzağa oturmuş bir genç kızı ise ilk kez görüyordu. Uzun boylu, düzgün vücutlu, esmer bir kızdı bu. "Saçları ne kadar gür, ne kadar güzel!" Gözleri karaydı kızın. "Gözleri de güzel, ne güzeli, harika!" Kızın yüzü güneylilerinkini andırıyordu. Ukraynalı gibi sanki. Yo yo, daha çok Kafkasyalıyı andırıyor. İster Ukraynalı, ister Kafkasyalı olsun, yüzü harika! Yalnız neden böyle soğuk? Güneyliler böyle soğuk olmaz. Sağlık güzel şey doğrusu. Halkımız böyle sağlıklı olsa biz doktorların işi yarı yarıya azalırdı! Yanaklarından kan damlıyor! Göğüs de geniş, sağlıklı, ömrü boyunca stetoskop nedir bilmeyecek. Sosyeteye girdiğinde ortalığı altüst edecek bir tip. Her neyse, beni ilgilendirmez.

Veroçka da içeri giren öğretmene baktı. Bir delikanlıdan çok genç bir adamı andırıyordu Fedya'nın öğretmeni. Ortadan biraz uzun boylu, koyu kestane saçlıydı. Yüz çizgileri düzgün, hatta güzeldi. Gözüpek ve gurur dolu bir anlatım vardı yüzünde. "Bayağı yakışıklı... Besbelli iyi bir insan... Yalnız aşırı ciddi..."

Veroçka beriki gibi "Her neyse, beni ilgilendirmez," diye düşünmedi, çünkü kendisini ilgilendirip ilgilendirmeyeceği gibi bir soru yoktu ortada. Öte yandan Fedya kendisine belki bin kez anlatmıştı öğretmenini, hatta

artık sıkılmaya bile başlamıştı bu hikâyeden: “Ah ablacığım, o kadar iyi bir insan ki!.. Yalnız çok az konuşuyor... Ona dedim ki, ‘benim ablam çok güzeldir!’ O da, ‘e, n’apalım güzelse!’ dedi. ‘Ama güzelleri herkes sever,’ dedim. ‘Senin herkes dediğin, ahmaklardır,’ dedi. Ben de ona, ‘peki siz sevmez misiniz?’ dedim. ‘Bana bak delikanlı, benim böyle gevezeliklerle öldürecek zamanım yok,’ dedi. ‘Peki’ dedim, ‘Veroçka’yla tanışmak istemez miydiniz?’ ‘Benim zaten yeterinden fazla tanıdığım var,’ dedi.” Fedya bütün bunları daha ilk dersten sonra anlatmış, daha sonra da bunlara binbir yeni şey eklemişti. “Ben de ona dedim ki ablacığım, ‘ablam nereye gitse herkes dönüp kendisine bakar,’ dedim. O da, ‘iyi, aferin!’ dedi. ‘Peki siz bakmak istemez misiniz?’ dedim. ‘Nasılsa göreceğim kendisini,’ dedi. Ablacığım ona sizin ellerinizin nasıl minnacık olduğunu da söyledim. O da bana, ‘madem gevezeliğe bu kadar meraklısın, daha ilginç bir konu bulsana,’ dedi.”

Öte yandan öğretmen de Fedya’dan kız kardeşi hakkında öğrenebilecek her şeyi öğrenmiş bulunuyordu. Çocuk ailesiyle ilgili gevezeliğe başladı mı onu hemen durduruyordu, ama eğer gözünü esaslıca korkutmazsanız dokuz yaşında bir çocuğu gevezelik etmekten nasıl alıkoyabilirsiniz? Beşinci tümcesinde onu susturmayı başarsanız bile çok geçtir artık; çünkü çocuklar gereksiz ve dolambaçlı sözleri sevmezler, konunun en can alıcı yerine cup diye tam ortasından dalarlar. Aileyle ilgili bir yığın açıklamanın arasında öğretmen Fedya’nın sözünü kesinceye kadar o ona çoktan şunları söylemiş bulunuyordu: “Ablamın nişanlısı çok zengindir. Annemse onun için aptal diyor! Annem, o bize geldi mi nereye oturtacağını bilemiyor! Diyor ki, ben kendimi kurnaz bilirdim, ama Veroçka benden daha kumazmış! Bir de şöyle diyor annem: oğlanın anasını ne yapıp edip kovmalıyız evden...” Ve buna benzer başka bir yığın açıklama.

Karşılıklı olarak bu bilgileri edinen gençlerin birbirleriyle tanışmak için can atmamalarından doğal ne olabilirdi? Bununla birlikte biz şimdilik bunun yalnızca Veroçka yönünden doğal olduğunu biliyoruz: Vera henüz gelişmesinin “vahşileri terbiye etmek” ya da “orman ayısını evcilleştirmek” aşamasına gelmemişti. Hem başka işi mi yoktu ki Veroçka’nın bir de bununla uğraşsın... Kendisini rahat bıraktıkları için memnundu: Ezilmiş, yıpranmış durumdaydı; kırık koluyla, sağ yanındaki derin acıyı duymayacak biçimde yerleşebildiği yatağında, en ufak bir kıpırdanmanın bütün eklemlerindeki acıyı depreştirebileceğinden korkuyordu. Durumu

böyleyken yeni birileriyle, hele hele genç erkeklerle tanışmayı düşünemezdi!

Evet, Veroçka için durum böyleydi... Peki Lopuhov için?.. O ne düşünüyordu acaba? Fedya'nın anlattıklarına bakılırsa, vahşinin tekiydi Lopuhov; kafasında, iyi bir tıp öğrencisi için en büyük zevk, en tatlı besin olan anatomi preparatlarından başka hiçbir şey yoktu. Gerçekten böyle miydi durum, yoksa Fedya haksızlık mı etmişti?

II

Hayır, Fedya haksızlık etmiyordu, doğruydu çocuğun söyledikleri: Lopuhov, kafası gerçekten de ağzına kadar kitaplarla dolu bir üniversite öğrencisiydi. Bunların hangi kitaplar olduğunu Mariya Alekseyevna'nın bibliyografik araştırmalarından ve anatomi preparatlarından anlayacağız: İnsan, kafasını anatomi preparatlarıyla doldurmazsa tıp profesörü olamaz. Lopuhov'sa buna hazırlanıyordu. Fedya'nın Lopuhov'a Veroçka için anlattıkları nasıl yalan yanlış şeylerse ve bu yüzden Lopuhov Veroçka için nasıl yanlış şeyler düşündüyse, aynı şekilde Veroçka'ya Lopuhov için anlattıklarında da eksiklikler bulunabileceğini düşünerek, Lopuhov'u doğru dürüst tanıyabilmek için Fedya'nın anlattıklarını kimi bilgilerle tamamlamamız gerekiyor.

Mali açıdan Lopuhov tıp öğrencilerinin burs almadığı halde aç kalmayan ve soğuktan donmayan azınlığındandı. Çoğunluğun nasıl ve neyle geçindiğini biz insanların anlayabilmesi doğal olarak olanaksız, işin bu tarafı ancak tanrının bilebileceği bir şey. Ama bizim hikâyemiz yeterli besin bulamayan insanlara ilişkin değil. Bu bakımdan Lopuhov'un yaşadığı bu çetin dönemleri bir iki cümleyle anarak geçeceğiz.

Evet, Lopuhov için bu çetin dönemlerin fazla uzun sürdüğü söylenemez: Topu topu üç yıl, hatta daha bile az. Tıp fakültesine girdiği günlere dek kahramanımız karnını tıka basa doyurabiliyordu. Babası Ryazanlı bir küçük burjuvaydı. İyi besleniyorlardı, yani lahana çorbalarını etle pişirebiliyor ve yalnız pazar günleri değil, öteki günlerde de çay içebiliyorlardı. Babası Lopuhov'un lisede okumasını iyi kötü sağlayabilmişti. Bununla birlikte Lopuhov da 15 yaşına bastığında kendisinden küçük öğrencilere ders vererek bu işte babasına yardım etmişti. Ancak oğlunu Petersburg'da üniversitede okutabilecek durumu yoktu babanın. Yine de Lopuhov ilk iki yıl evden yıllık 35 ruble kadar bir para aldı, bir o kadar da Vıborg mahalle muhtarının yanında belge düzenleyerek kazandı. Onun sıkıntılı geçen dönemi işte bu iki yıldı. Aslında bu iş böyle olmayabilirdi. Çünkü kendisine burs vermek istemişler, ama o bir kavgaya karıştığı için önüne kadar getirilmiş bulunan torbadan yemlenmek fırsatını kaçırmıştı. Üçüncü sınıfa geçtiğinde durumu düzelmeye başladı. Mahalle muhtarı kendisine özel dersler buldu, bu dersleri başka dersler izledi. İşte iki yıl var ki, artık sıkıntı

çekmiyordu, bir yıldır da aynı dairede oturuyordu. İki odası olan bu dairede kendisi gibi şanslı bir başka öğrenciyle –Kirsanov– birlikte kalıyordu. İki arkadaş arasında ancak yüce diye adlandırılabilecek bir dostluk vardı. Her ikisi de yaşam yollarındaki güçlükleri kimseden yardım görmeden göğüslemeye küçük yaştan alışmışlardı. Tek bu değil, aralarında öyle çok ortak yan vardı ki, onlara ayrı ayrı rastlanıldığında aynı karakterde insanlar oldukları sanılabilirdi. Birlikte göründüklerinde ise, her ikisi de çok ciddi, çok içten olmalarına karşın, Lopuhov'u kendine daha hâkim, Kirsanov'un ise daha taşkın olduğu fark edilirdi. Biz şimdi yalnız Lopuhov'u görüyoruz. Kirsanov sahneye daha sonra çıkacak. Kirsanov'dan ayrı olarak Lopuhov için bir şeyler söyleyecek olsak, bu ancak Kirsanov için söyleyeceklerimizin tekrarı olabilir. Örneğin Lopuhov da tıpkı Kirsanov gibi, fakülteyi bitirmesine birkaç ayın kaldığı şu sıralarda, her şeyden çok kendisine nasıl bir yaşam yolu çizeceği düşüncesiyle meşguldü. Her iki arkadaşın da gelecek konusundaki planları tıpatıp aynıydı.

Lopuhov, Petersburg'daki askeri hastanelerden birinde doktor olarak çalışacağını –büyük bir mutluluktu bu– ve kısa bir süre sonra da tıp fakültesindeki kürsülerden birinde akademik bir göreve atanacağını çok iyi biliyordu. Pratisyen olarak çalışmak istemiyordu. Bu, bayağı ilginç bir durumdur: Son on yıldır tıp fakültelerini en iyi derecelerle bitiren genç doktorlar arasında pratisyen hekim olarak çalışmak istemeyenler görülmeye başlandı. Muayenehane açmanın kendilerine geniş maddi olanaklar sağlayacağını bilmelerine karşın bu gençler ellerine geçen ilk fırsatta, fizyoloji, biyokimya vb. gibi bir yardımcı bilim dalında öğrenimlerini sürdürme yoluna gidiyorlar. Oysa, muayenehane açmaları durumunda, 30 yaşında tanınmış, 35 yaşında ömürleri boyunca kendilerine yetecek parayı kazanmış, 45 yaşında ise bayağı servet yapmış bir doktor olacaklarını hepsi biliyordu. Gelgelelim onlar olaya başka bir açıdan bakıyor: Efendim, tıp bilimi henüz emekleme aşamasındaymış, bu aşamada yapılacak iş, hastaların tedavisi değil, geleceğin doktorlarının tedavi olanaklarını artıracak bilimsel araştırmalar olmalıymış... Gördünüz mü gençler bilim uğruna nelere katlanıyorlar!.. Onlar hem tıp bilimine sövüp saymaktan müthiş zevk alırlar, hem de bu bilimi öyle severler ki, onun uğruna toplumun kendilerine sunduğu bütün zenginliklerden vazgeçip, hastanelere kapanırlar, buralarda binlerce kurbağa keser, yüzlerce kadavra doğrar, binbir deney yapar ve ellerine geçen ilk fırsatta bir kimya laboratuvarı

düzenlerler. Bu çetin kararı uygulama alanına koymalarındaki ölçüt, kuşkusuz her birinin içinde bulunduğu aile durumudur. Eğer ailelerinin onların çalışmasına fazla gereksinimi yoksa, onlar yoksulluğu seçerler ve muayenehane açmazlar; eğer aile durumları kötüyse ve illa çalışmaları gerekiyorsa, o zaman muayenehane açarlar ama burada o kadar sınırlı çalışırlar ki, birincisi, ancak ailelerinin geçimine yetecek kadar bir çalışma temposu tuttururlar, ikincisi de, yalnız gerçek hastalara, yani bugün acınası bir durumda bulunan tıp biliminin iyileşme şansı tanıdığı hastalara bakarlar (ki hastanın böylesi de onlara doğru dürüst bir şey sağlamaz). Lopuhov'la Kirsanov işte bu insanlardandı. Her ikisi de o yıl fakülteyi bitirecekti. Her ikisi de verdikleri dilekçede, fakülte bitirme sınavlarıyla birlikte uzmanlık sınavına da gireceklerini bildirmişlerdi. Şimdi bu sınavlara hazırlanıyorlar ve her gün bu amaçla inanılmaz miktarda kurbağa katlediyorlardı. Her ikisi de uzmanlık alanı olarak nörolojiyi seçmişti. Çalışmalarını birlikte yürütüyorlardı, ve hazırladıkları tezler farklı olmasına karşın, ikisini de ayrı ayrı ilgilendiren deneylerin tümünü birlikte yapıyorlardı.

Ama artık isterseniz yalnızca Lopuhov'dan söz edelim:

Kafayı adamakıllı çektiği ve çapkınlık yaptığı zamanları onun da olmuştu. İçecek bir bardak çay, ayağına geçirecek bir çift çizme bulamadığı günlerdi bunlar. Böylesi yoksulluk günleri hem maddi hem de manevi yönden kafa çekmek ve çapkınlık yapmak için en uygun zamandır; giyim kuşama ve karın doyurmaya harcanacak parayla insan rahatlıkla sarhoş olabilir. Ama onun sarhoşluğu ve hovardalığı bir tek yoksulluğun verdiği hüzünden kaynaklanıyordu. Şimdiyse, uzun zamandan beri, pek az insanda görülebilen ciddi, aklıbaşında bir hayat sürüyordu, üstelik yalnız içki yönünden de değil.

Eskiden Lopuhov'un başından epey çapkınlık serüveni geçmişti. Örneğin bir seferinde gezginci bir dansöze âşık olmuştu. Ne yapayım, nasıl edeyim derken, bir gün doğruca kadının evine gitti. "Arzunuz?" "Beni Kont falanca gönderdi, kendisinden bir mektup getirdim." Üzerindeki üniversite öğrencisi üniformasını bilmeyenler rahatlıkla bir özel ulak ya da emir eri üniforması sanabilirdi. "Verin mektubu. Yanıtını bekleyecek misiniz?" "Kont beklememi emretti." Uşak büyük bir şaşkınlıkla döndü. "Buyrun, sizi içeri almamı emrettiler." "İşte o, ta kendisi! Sahneye çıktığımda kudurmuş gibi bağıran adam! Giyinme odasına geçtiğimde bile taşkın çığlıkları

kulaklarıma gelirdi! Bu kudurmalarınız yüzünden kaç kez karakolu boyladınız kuzum?” “İki kez...” “Az. Buraya niçin geldiniz?” “Sizi görmek için” “Güzel. Peki ya sonra?” “Bilmiyorum. Sonrası size bağlı.” “Demek öyle! Pekâlâ, ben sonra ne istediğimi çok iyi biliyorum. Yemek yiyeceğim şimdi. Görüyorsunuz, masa hazır. Geçin, siz de oturun.” Masaya bir kişilik daha servis yapıldı. Dansöz Lapuhov’un haline, Lopuhov da kendi haline gülüyordu. Genç, aptal olmadığı besbelli, yakışıklı da sayılır, üstelik dehşetli orijinal... ne diye felekten birkaç gün çalmamalı ki böyle biriyle? Dansöz, Lopuhov’la felekten iki hafta çaldı, sonra, “Hadi bakalım, defol artık!” dedi. “Doğrusu defolmayı ben de istiyordum ama bunu size nasıl söyleyeceğimi bilemiyordum!” “Desene dost olarak ayrılacağız?”

Ama bütün bunlar üç yıl önce olmuştu, şimdi iki yıl var ki Lopuhov böylesi yaramazlıklardan tümüyle uzak yaşıyordu.

Fakültedeki arkadaşları ve ilerde kendisinin iyi bir bilim adamı olacağını sezen birkaç profesöründen başka yalnızca ders verdiği öğrencilerin aileleriyle görüşüyordu. Ama bu ailelerle yalnızca görüşüyordu, yani o onları, onlar da onu görüyorlardı, o kadar... Onlarla senli benli olmaktan adeta korkuyordu; küçük öğrencileri dışında ailelerin öteki üyelerine karşı buz gibi soğuktu.

III

Böylece salona giren Lopuhov çay masası başında oturan topluluğu (ve tabii onların arasında oturmakta olan Veroçka'yı), çay masası başında oturan topluluk (ve tabii bu arada Veroçka da) öğretmeni gördüler.

"Buyrun, siz de geçin masaya," dedi Mariya Alekseyevna. "Matryona, bir çay bardağı daha versene."

"Eğer bardağı benim için söyledinizse, çok teşekkür ederim, ben çay içmeyeceğim."

"Matryona, bardak kalsın! (Bravo doğrusu, çok terbiyeliymiş delikanlı!) Niçin istemiyorsunuz? Bir bardak içseydiniz."

Lopuhov Mariya Alekseyevna'ya bakıyordu, derken nasıl olduysa birden bakışları Veroçka'ya kaydı, belki de nasıl olduysa değil de, bile bile bir göz atıvermişti ona? Hatta belki de onun "Bana ne?" der gibi omuzlarını hafifçe silktiğini bile görmüştü. (Kızardığımı da görmüş müdür acaba?)

"Teşekkür ederim, çayımı yalnızca evde içiyorum."

Çay masasının bir ucunda şunlar düşünülüyor: "Bununla birlikte hiç de vahşi değilmiş, odaya girişi gayet rahattı, herkesle çekinmeden selamlaştı." Masanın öbür ucunda da şunlar düşünülüyordu: "Evet, belki ahlakı bozuk, şımarık bir kız, ama yine de annesinin bayağılıklarından utanıyor."

Ama Fedya çayını çabucak bitirdi ve öğretmen öğrencisini alarak ders odasına çekildi. Böylece o akşamın en önemli sonucu Mariya Alekseyevna'nın öğretmene verdiği olumlu not oldu: Öyle ya, dersler akşam saatlerine kaydırılmıştı, öğretmen madem evinden başka yerde çay içmiyordu, bu durumda şekerlikteki şekerlerin azalması söz konusu olmayacaktı.

İki gün sonra öğretmen aileyi yeniden çay masası başında buldu ve çay önerisini yeniden geri çevirdi. Şeker konusundaki düşüncelerinde yanılmadığını gören Mariya Alekseyevna'nın içi iyice rahat etti. Ama bu kez masada üzerinde subay üniforması bulunan yeni birini daha gördü

Lopuhov; Mariya Alekseyevna’nın onu memnun edebilmek için bir el etek öpmediği kalıyordu. (Ha, şu meşhur nişanlı olacak!)

Meşhur nişanlı ise üniforması ve sahip olduğu evden dolayı öğretmeni yalnızca görmekle yetinmedi, yüksek sosyetede hep yapıldığı gibi onu tepeden tırnağa ağır ve umursamaz bakışlarla süzdü. Ama ölçü almaya daha yeni başlamıştı ki, öğretmenin de kendisinin ölçüsünü almakta olduğunu, hatta bu işi çok daha umursamaz bir biçimde yaptığını gördü. Öğretmen hiç çekinmeden doğruca gözlerinin içine içine bakıyordu, bu yüzden damat adayı ölçü alma işini yarıda keserek:

“Bayağı zor bir işiniz var, Mösyö Lopuhov,” dedi. “Yani doktorluk...”

“Evet, zordur.”

‘Allah Allah, adam hâlâ gözümün içine bakıyor!’ Damat, birden sol eliyle üniformasının üstten ikinci ve üçüncü düğmeleriyle oynamaya başladığını fark ediyor. Sıra eğer düğmelerle oynamaya geldiyse, durum biraz sıkışık demektir. ‘Çayımı çabucak bitirip Mariya Alekseyevna’dan ikincisini istemek kurtuluş olabilir.’

“Eğer yanılmıyorsam üzerinizdeki üniforma ‘……’ alayına ait olacak?”

“Evet, ‘……’ alayındanım.

“Epeydir orda mısınız?”

“Dokuz yıldır.”

“Öyleyse doğrudan doğruya bu alayda göreve başladınız?”

“Evet, ilk orda başladım göreve.”

“Emrinizde bir bölük var mı?”

“Hayır, henüz yok. (Emir eriymişim gibi resmen sorguya çekiyor adam beni!)

“Yakında bölük komutanı olabileceğinizi umuyor musunuz?”

“Hayır, şimdilik böyle bir durum yok.”

“Hmm.”

Öğretmen, “emir eri”nin gözlerinin içine bir kez daha baktıktan sonra sorguyu kesti, başka soru sormadı.

‘Ama... ama...’ diye düşünüyor Veroçka. Kafasında bir ‘ama’ vardı ama bulamıyordu ne olduğunu. ‘Hah buldum!’ Ama... davranışları o gün iyi yürekli Jüli’yle birlikte evimize gelen Serj’inkine benziyor. O da olsa böyle davranırdı şimdi. Vahşi denir mi böyle davranan birine? İyi ama kızlar için söylediklerine ne diyeceğiz? Hani güzel kızları yalnız ahmaklar severmiş ve... ve... (bulamıyordu “ve”nin ne olduğunu; sonunda çıkardı) ve neden benim hakkımda anlatılanları dinlemek istemiyormuş? Gevezelik etmek istiyorsa daha ilginç şeyler bulmasını söylemiş Fedya’ya?

Veroçka ikinci çayını da bitirip fincanını masaya koyunca, Mariya Alekseyevna:

“Veracığım, piyanoda bir şeyler çal da Mihail İvanoviç’le dinleyelim,” diyor.

“Olur.”

Mihail İvanoviç de yılışıkça:

“Bir de şarkı söyleseydiniz Vera Pavlovna,” diyor.

“Olur.”

İyi ama, diye düşünüyor öğretmen, bu “olur”lar “elinizden kurtulmak için ne derseniz yapmaya hazırım,” der gibi bir havayla söylenmedi mi? İşte beş dakikadır şu masada oturuyorum, bu arada kızın yüzüne de hiç bakmadım, ama yine de onun nişanlısına bir kez olsun dönüp bakmadığını biliyorum, yalnız şu son “olur” deyişinde yarım yamalak bir baktı, o kadar. Kaldı ki bunda da tıpkı anasına babasına bakar gibiydi: Öyle soğuk ve öyle sevecenlikten uzak... Bu işte Fedya’nın anlattıklarına uymayan bir şey var. Ama yine kızın gururlu, soğuk biri olduğu kesin; yüksek sosyeteye girip parlamak, sözü geçer biri olmak istiyor... Herhalde canını sıkan tek şey, bu iş için biraz daha uygun bir nişanlıya sahip olabilecekken böyle birine düşmüş olması... Bununla birlikte nişanlısını küçük görmesine karşın yine de ondan yüz çevirmiyor, çünkü kendisini girmek istediği yere sokacak bir başkası yok ortada. Doğrusu bütün bunlar bir hayli ilginç.

Mariya Alekseyevna:

“Fedya, lütfen çayını biraz çabuk bitirir misin!” diyor.

Lopuhov:

“Bırakın bildiği gibi içsin. Mariya Alekseyevna,” diyor, “eğer Vera Pavlovna’nın bir itirazı yoksa ben de dinlemek isterdim piyanolarını.”

Veroçka piyanonun üzerinde duran notalardan eline ilk geleni aldı, ne olduğuna bakmadan rastgele bir yerini açtı ve en ufak bir coşku duymaksızın bir makine gibi çalmaya başladı: İşte çalıyorum, yeter ki yakamı bırakın, der gibiydi sanki. Ama, rastlantı işte, çok güzel bir operadan canlı, duygulu bir parça çıkmıştı şansına. Çok geçmeden de canlı, duygulu bir şekilde çalmaya başladığını gördü piyanoyu. Bitirince hemen kalkıp gitmek istedi.

“Ama söz verdiniz Vera Pavlovna, şarkı da söyleyecektiniz... Eğer büyük bir cüret saymazsınız Rigoletto’dan bir parça lütfetmenizi rica edebilir miyim?”

“Olur.”

Veroçka o kış pek moda olan ‘La donna ê mobile’ aryasını söyledi ve kalkıp odasına gitti.

‘Hayır hayır! Bu kız ne ruhsuz, ne de soğuk! Doğrusu gitgide ilginçleşiyor iş!’

Mihail İvanoviç:

“Nasıl, harika değil mi?” dedi öğretmene.

Olağan bir sesle ve ölçü falan almaya kalkışmadan söylemişti bunu. Öyle ya, karşısındakiyle emir erini sorguya çeker gibi konuşan adamlarla bozuşmamak gerek. Hem öğretmenle tepeden bakmadan, onun kalbini kırmadan konuşulursa ne çıkar sanki?

“Evet, güzel.”

“Müzikle aranız nasıl?”

“Fena değil.”

“Bir şey çalabiliyor musunuz?”

“Eh, bir parça.”

Konuşmaya kulak kabartan Mariya Alekseyevna’nın aklına birden parlak bir fikir geldi.

“Hangi aleti çalıyorsunuz Dmitri Sergeyeviç?”

“Piyano.”

“Bir şeyler lütfeder misiniz?”

“Seve seve.”

Piyanonun başına geçip küçük bir parça çaldı. Doğrusu fena sayılmazdı piyanodaki ustalığı, hem de hiç fena sayılmazdı.

Tam Fedya’yla derslerinin bittiği sırada ders odasına gelen Mariya Alekseyevna, yarın akşam evlerinde kızının doğum günü onuruna küçük bir parti vereceklerini, bu partide kendisini de görmek istediklerini söyledi.

Anlaşılıyor... Böylesi partiler için hep söz konusu olan bir durum, kavalye yetmezliği... Bunun için çağrılıyorum. Ama olsun... Kızı daha yakından görürüm; çünkü bu kızda ya da bu kızın çevresinde dönen olaylarda ilginç bir şeyler var. “Çok teşekkür ederim, geleceğim.”

Ama öğretmen yanılıyordu. Dans edecek kızlara kavalyelerin yetmeyeceği umurunda değildi, Mariya Alekseyevna’nın. O kendisi için bundan çok daha önemli bir nedenle çağırmıştı öğretmeni.

Güzel okurum, bu partide birtakım açıklamaların yapılacağını ve Veroçka’yla Lopuhov’un birbirlerine âşık olacaklarını sen hiç kuşkusuz anlamış bulunuyorsun? Eh, yanılmıyorsun da... Bu elbette böyle olacak.

IV

Mariya Alekseyevna doğum günü için büyük bir parti vermek istiyor. Veroçka ise annesine kimseyi çağırmaması için yalvarıyordu. Biri için sergi olayı önemliydi, herkese damat adayını sergileyecekti, öteki içinse bu katlanılmaz bir şeydi. Sonunda küçücük bir parti üzerinde anlaşmaya vardılar, en yakın birkaç tanıdıklarını çağıracaklardı. Pavel Konstantinoviç'in daireden (tabii görev unvanları yüksek olan) birkaç arkadaşıyla, Mariya Alekseyevna'nın iki hanım arkadaşı ve bunların Veroçka'nın yakın dostu olan kızları... Çağrılılar işte bu kadardı.

Konuklara şöyle bir göz atan Lopuhov, kavalye eksikliği gibi bir durumun olmadığını hemen anladı; her geçen kızın yanında ya doğrudan doğruya nişanlı, ya da nişanlı adayı bir delikanlı bulunuyordu. Demek ki Lopuhov yedek bir kavalye olmak üzere çağrılmamıştı. Öyleyse neden çağırmışlardı kendisini? Biraz düşününce, partiye çağrılmadan önce piyano yeteneğinin sınamadan geçirildiğini anımsadı. Bu durumda harcamaları azaltmak ve tutulacak bir piyanistin giderlerinden kurtulmak için çağrıldığı anlaşılıyordu. 'Demek öyle Mariya Alekseyevna?.. Görürsünüz siz bedava piyanisti!' Lopuhov Pavel Konstantiniç'e yaklaştı ve:

"Ne dersiniz, Pavel Konstantiniç," dedi, "bir iki el vist oynamanın zamanı gelmedi mi? Baksanıza, yaşlı konuklarınız sıkılıp duruyorlar!"

"Hangi oyunları bilirsiniz?" "Bütün kâğıt oyunlarını bilirim."

Hemen Lopuhov'un da içinde bulunduğu bir grup oluşturuldu ve oynamaya başladılar.

Üniversitenin Viborg kesimindeki öğrenci yurdu, kâğıt oyunları bakımından tam anlamıyla klasik bir kurumdur. Yurttaki herhangi bir odada hiç ara verilmeksizin bir buçuk gün kumar oynanması olağanüstü olaylardan sayılmaz. Yalnız itiraf etmek gerekir ki burda dönen paralar, İngiliz Kulübü'nde dönenlere göre devede kulak bile değildir, ancak oyuncuların kumar sanatındaki hünerleri İngiliz Kulübü üyelerine göre kat kat üstündür. Lopuhov da vaktiyle (yani beş parasız dönemlerde) kumar masalarında az dirsek çürütmemişti.

“Mesdames, ne yapacağız? Tamam, herkes sırayla çalsın, ama yine de yedi kişiyiz, kadril için bir kişi eksik.”

Kızların en gözüpek olanı Lopuhov’a doğru koştuğu sırada ilk el de henüz bitmişti:

“Mösyö Lopuhov, muhakkak sizin de dans etmeniz gerek!”

Lopuhov masadan kalkıp kızın önünde hafif bir reverans yaptı:

“Pekâlâ, yalnız bir koşulum var.”

“Nedir?”

“İlk kadrili birlikte yapacağız.”

“Ah, tanrım! İlk kadril için angajeyim! İkincisi olmaz mı?” Lopuhov yeniden ve bu kez dört dörtlük bir reverans yaptı. İki kavalye sırayla piyano çalıyordu. Lopuhov üçüncü kadrile Veroçka’yı kaldırdı; Veroçka ilk kadrili Mihail İvanoviç’le yapmıştı, Lopuhov’sa ikinci kadrile şu gözüpek kızı kaldırmıştı.

Lopuhov Veroçka’yı gizli gizli izliyor ve onun hakkında daha önce düşündüklerinde çok yanılmış olduğunu anlıyordu: Veroçka küçük gördüğü bir adama salt maddi kaygılarla varan ruhsuz, soğuk bir kız değildi. Lopuhov’un bu salonda gördüğü kız, bütün genç kızlar gibi dans eden, içten kahkahalarla gülen bir kızdı; evet, bu Veroçka’nın ayıbıdır işte, o da bütün genç kızlar gibiydi, o da bütün genç kızlar gibi dans etmeyi çok severdi. İlkin herhangi bir parti verilmemesinde diretip durmuştu, ama daha sonra damat beyin sergilenmesini falan hedeflemeyen, küçük aile arasında bir parti düzenlenince o da sıkılmayı falan bir yana bırakmış, hatta, büyük bir şaşkınlıkla, acısını bile unuttuğunu görmüştü; ama bu yaşlarında insan acı çekmek değil, gülüp, neşelenmek ister ve acıyı geçici bir süre için de olsa unutturacak her bahaneye dört elle sarılır.

Lopuhov artık Veroçka’nın yanındaydı, ama hâlâ anlayamadığı pek çok şey vardı.

Veroçka’nın durumunda bir tuhaflık vardı ve onun bayağı ilgisini çekiyordu.

Dans ederlerken söze ilk Veroçka başladı:

“Mösyö Lopuhov, hiç beklemediğim bir şey bu... Dans ediyorsunuz?”

“Neden hiç beklemediğiniz bir şey? Dans etmek o kadar zor mu?”

“Herkes için zor değil tabii, ama sizin için herhalde zor.”

“Neden ille de benim için?”

“Çünkü sizin Fedya’ya açtığınız gizinizi biliyorum; kadınları küçük görüyormuşsunuz siz.”

“Sanırım Fedya benim gizimi tam anlayamamış, ben kadınları küçük görmem, ama onlardan kaçarım... Biliyor musunuz niçin kaçarım? Çünkü çok kıskanç bir nişanlım var, o bana kadınların öyle gizlerini açıkladı ki, beni onlardan kaçmak zorunda bıraktı.”

“Demek... nişanlısınız?”

“Evet.”

“Doğrusu şaşırtıcı! Henüz üniversitede öğrenci, ama nişanlı... Nasıl bari güzel mi? Çok mu âşıksınız ona?”

“Evet, çok güzel! Ve ben deli gibi seviyorum kendisini!”

“Esmer mi, sarışın mı?”

“İşte bunu söyleyemem, sırdır çünkü.”

“Eh, madem öyle, söylemeyin. Yalnız o size kadınların nasıl birtakım gizlerini açıkladı ki sizi onlardan kaçmak zorunda bıraktı?”

“Olay şu, nişanlım benim keyifsiz olmaktan hoşlanmadığımı fark etmiş... bana kadınların öyle bir gizini fısıldadı ki, bir kadın gördüm mü muhakkak keyfim kaçıyor... Eh, keyfim kaçmasın diye ben de n’apayım kadınlardan kaçıyorum.”

“Demek bir kadın gördüğünüz zaman keyfiniz kaçıyor? Doğrusu kompliman yapmakta uzman olduğunuzu söylemek kolay değil!”

“Bilmem ki başka nasıl anlatsam size? Acımak demek, insanın ruh halinin berbat olması demektir.”

“Demek kadınları böylesine acınası buluyorsunuz?”

“Siz de bir kadın değil misiniz!? Size en içrek arzunuzun ne olduğunu söylesem bana hemen hak verirsiniz, çünkü bu bütün kadınların ortak arzusudur.”

“Söyleyin bakalım.”

“Pekâlâ, söylüyorum: Keşke dünyaya erkek gelseydim! Ben bugüne dek bu içrek arzuyu beslemeyen bir tek kadına rastlamadım. Hatta çoğunluk için bu fazlaca gizli kapaklı bir istek de değildir, en ufak bir fırsatta kendini kolayca ele verir; bir kadın bir parça üzgün olmaya görsün, ağzından ilk dökülen sözler şunlardır: ‘Ah, dünyaya kadın gelmek ne talihsizlikmiş yarabbim!’ Ya da: ‘Erkek olmak kadın olmak gibi mi!’ Ya da çok daha açık ve kestirme bir söz: ‘Ah, ne diye erkek değilim ki?’”

Veroçka hafifçe gülümsedi, doğruydu bu, hemen her kadının bu tür sözler söylediği olurdu.

“Kadınların ne denli acınası olduklarını görüyorsunuz değil mi? Bu öylesine acınası bir durum ki, eğer kadınların bu içrek arzuları gerçekleşmiş olsaydı, dünyada kadın diye bir yaratık kalmazdı.”

“Evet, sanırım öyle,” dedi Veroçka.

“Bu şuna benziyor, her yoksulun en çok istediği şey gerçekleşse dünyada yoksul kalmazdı. Görüyor musunuz nasıl acınası olduğunu kadınların? Tıpkı yoksullar gibi acınası! Yoksulları görmek kimin hoşuna gider? Ben de gizlerini öğrendiğimden beri kadınları görmek istemiyorum. Kıskanç nişanlım bu gizi bana tam nişan günümüzde açıkladı. O güne değin ben kadınların arasında bulunmaktan hoşlanırdım, o günden sonra bıçakla kesmiş gibi son verdim kadınlarla görüşmeye. Nişanlım beni kurtardı.”

“İyi yürekli ve akıllı bir kızmış nişanlınız... Evet, biz kadınlar acınası yaratıklarız... Ah, zavallı bizler! Yalnız... söyler misiniz, kimdir sizin nişanlınız? Öyle gizemli konuşuyorsunuz ki!”

“Eh, bu da benim gizim... Hem öyle bir giz ki, Fedya bile açıklayamaz bunu size. Ben yoksulların ‘dünyada bir tek yoksul kalmasın’ arzusunu paylaşıyorum. Bir gün gelecek bu arzu gerçekleşecek, er ya da geç öyle bir yaşam biçimi kuracağız ki, dünyada yoksul kalmayacak; ama...”

“Kalmayacak mı? Ben de hep böyle düşünürdüm, yoksul kalmayacak dünyada... Ama bu iş nasıl olacak, işte bunu bir türlü anlayamıyordum... Söyler misiniz, nasıl olacak?”

“Doğrusu bunu açıklamayı ben pek beceremiyorum, ancak nişanlım açıklayabiliyor bunu... Şimdi yanımda o yok, bunun için size ancak şu kadarını söyleyebilirim, nişanlım bu sorunun çözümüyle uğraşıyor... Çok güçlüdür nişanlım, dünyada her şeyden ve herkesten güçlüdür. Ama biz şimdi nişanlımı bir yana bırakalım. Kadınlardan konuşuyorduk... Ben yoksulların ‘Dünyada yoksul kalmasın’ arzusunu tümüyle paylaşıyorum çünkü benim nişanlım yoksulların bu arzusunu er geç gerçekleştirecektir. Ama kadınların ‘dünyada bir tek kadın kalmasın’ arzularını paylaşmam mümkün değil, çünkü bu hiçbir zaman gerçekleşemeyecek bir arzudur, olmayacak bir şeye de niçin katılayım? Ama benim başka bir arzum var, keşke bütün kadınlar benim nişanlımla dost olsalar!.. Çünkü nişanlım dünyada pek çok şeyi, hatta her şeyi düşündüğü gibi kadınları da düşünüyor. Kadınlar benim nişanlımla dost oldular mı, benim de kadınlara acımam için neden kalmamış olacak. Öte yandan kadınların ‘Ah keşke dünyaya erkek gelseydim!’ biçimindeki yazıklanmaları da kendiliğinden sona erecek ve bu sayede nişanlımla tanışan kadınların durumu erkeklerle kıyaslandığında, daha kötü olmayacaktı.”

“Mösyö Lopuhov! Bir kadril daha! Muhakkak!”

“Aferin size!” Lopuhov genç kızın elini sıktı; öyle sakin, öyle ciddi sıktı ki... Veroçka sanki çok yakınıydı, can dostuydu. “Pekâlâ, hangi kadrili istiyorsunuz?”

“Sonuncuyu.”

“Anlaştık.”

Onlar dans ederlerken Mariya Alekseyevna da fırt fırt yanlarından geçiyordu. Kızıyla öğretmenin konuşmalarını dinlemiş olsaydı neler düşünürdü acaba kadıncağız? Konuşmayı başından sonuna dek dinleyen

bizler, kadril sırasında böylesi bir konuşmanın çok tuhaf olduğunu söyleyebiliriz.

Ve işte sıra son kadrilde.

Bu kez Lopuhov başlıyor söze:

“Demin hep benden konuştuk... Sürekli kendimden söz etmek herhalde büyük bir nezaketsizlikti. Bunu düzeltmek ve gerektiğince kibar olabilmek için bu kez de sizden, Vera Pavlovna, sizden söz edelim. Biliyor musunuz, benim sizin için düşündüklerim, sizin benim için düşündüklerinizden de kötüydü. Oysa şimdi... Neyse, bunu daha sonra konuşuruz. Yalnız kafamda bir türlü yanıtını bulamadığım bir soru var. Bari siz söyleyiverin, düğününüz yakın mı?”

“Düğün mü? Hiçbir zaman olmayacak o dediğiniz!”

“Oyun masasından kalkıp da dans salonuna girdiğim andan beri, yani yaklaşık üç saattir ben de böyle düşünüyordum. Peki öyleyse kendisi neden nişanlınız sayılıyor?”

“Neden mi nişanlım sayılıyor? Evet, neden? Bunu size söyleyemem, çünkü çok güç bu benim için. Ama bir başka şey var ki, Onu söyleyebilirim, ona acıyorum. Beni öyle seviyor ki... Şimdi siz, ‘Madem öyle, evlilik konusunda ne düşündüğünüzü kendisine açıkça söyleseydiniz’ diyeceksiniz. Söylemedim mi sanıyorsunuz? Hem de kaç kez. Ama hep ‘Susun!’ diyor, ‘N’olur bu konuyu açmayın!’ diyor. Onu öldürüyormuş bundan konuşmamız.”

“Bu ikinci neden. Bana söyleyemediğiniz birinci ve asıl nedeni isterseniz ben size söyleyeyim: Aile içindeki durumunuzun korkunçluğu.”

“Şu sıralar biraz daha dayanılır; eskisi gibi eziyet etmiyorlar bana. Bekliyorlar ve kendi halime bırakıyorlar, ya da bırakıyorlar sayılır.”

“Ama bu durum uzun sürmez. Yeniden başınızın etini yemeye başlayacaklardır. O zaman ne olacak?”

“Hiçbir şey. Bunu da düşündüm ve ne yapacağıma karar verdim. Burda kalmayacağım. Sanırım aktris olabilirim. Ah ne güzel, ne imrendirici bir yaşamdır aktrislerin yaşamı! Bağımsızlık! Başına buyrukluk!”

“Ve alkışlar, alkışlar!”

“Evet, alkışlar da çok güzel! Ama en güzeli ve en önemlisi bağımsızlık! Canın ne isterse yapmak, içinden geldiği gibi yaşamak, kimseden bir şey istememek, kimseden bir şey istemek durumunda kalmamak! Ben işte böyle yaşamak istiyorum!”

“Evet, çok güzel şeyler bunlar! Şimdi sizden bir ricam var, aktris olmak için kimlere ve nerelere başvurulacağını izin verin ben öğreneyim, oldu mu?”

“Teşekkürler!” Veroçka onun elini sıktı. “Hem de bunu bir an önce öğrenin, bu iğrenç, bu dayanılmaz, bu aşağılayıcı durumdan kurtulmayı öyle istiyorum ki! Durumum şimdi daha dayanılır, bana pek dokunmuyorlar diyorum ama, işin aslı hiç de öyle değil. Benim adıma neler yapıldığını görmüyor muyum? Şu salonu dolduran insanların hakkımda neler düşündüklerini bilmiyor muyum? Anasının gözü, üçkâğıtçı; zengin olmak, sosyeteye girip parlamak istiyor; kocasını avucunun içine alacak, gözünün içine baka baka adamı aldatacak... diye düşünmüyorlar mı? Hayır, böyle yaşamak istemiyorum ben, istemiyorum!” Birden gözleri daldı. “Şimdi söyleyeceğim şeye gülmeyin; ben ona acıyorum... Öyle çok seviyor ki beni!”

“Sizi seviyor mu!? Yani size benim baktığım gibi bakıyor öyle mi?”

“Siz doğrusu, apaçık bakıyorsunuz. Sizin bakışlarınız beni incitmiyor.”

“Görüyor musunuz Vera Pavlovna, bunun nedeni... Neyse boşverin. Peki onun bakışları da benimki gibi mi?”

Veroçka’nın yüzü kıpkırmızı olmuştu. Susuyordu.

“Demek ki onun sizi sevdiği falan yok. Sevgi bu değildir Vera Pavlovna.”

“Ama...” Veroçka sözünü tamamlamadan sustu.

“... ama sevgi değilse nedir peki? diyecektiniz değil mi? Ne derseniz deyin buna Vera Pavlovna, ama sevgi değildir. Söyleyin bakalım; hayatta en çok kimi seviyorsunuz? Demek istediğim sevginin böylesi değil; yani kız arkadaşlarınızdan, yakınlarınızdan en çok kimi?”

“Öyle çok sevdiğim biri yok galiba. Yani güçlü bir sevgi duyduğum biri. Ama hayır, geçenlerde çok tuhaf bir kadınla tanıştım. Kendisi hakkında çok ağır sözler söyledi, öyle kötü şeyler ki... Sonra dostluğumuzun sürmesini de istemedi. Çok olağanüstü bir nedenle tanıştık kendisiyle. Bana, çok umarsız kaldığım zaman, ama öyle ki, ölmekten başka bir şeyi düşünemeyecek bir duruma düştüğüm zaman, ancak o zaman, kendisini aramamı söyledi, başka zaman asla! İşte o kadını çok sevdim.”

“Peki bu kadının sizin için, kendisine zarar verecek, kendisi için çok tatsız sonuçlar doğuracak bir şeyler yapmasını arzu eder miydiniz?”

Veroçka gülümsedi.

“Hiç olur mu?”

“Hayır, şöyle düşünün, size kesinlikle bu kadının bir yardımı gerekse ve o da size dese ki: ‘İsteğini yerine getirirsem ben çok acı çekeceğim,’ siz yine de kendisinden yardım istemeye devam eder miydiniz? Diretir miydiniz?”

“Ölmeyi tercih ederdim.”

“Gördünüz mü bunun sevgi olmadığını siz kendiniz söylüyorsunuz. Böyle bir sevgi basit bir duygudur, tutku değil. Peki tutku olan sevgi nedir? Tutkuyu basit duygudan ne ayırır? Gücüdür tutkuyu basit duygudan ayıran şey. Tutkuya göre çok, ama çok zayıf olan basit duygu size ‘Onun acı çekmesine neden olmaktansa, ölürüm daha iyi’ dedirtiyorsa, bundan bin kez daha güçlü olan tutku size neler dedirtecektir? Tutku size şunları dedirtecektir: ‘Ondan kesinlikle böyle bir şey istemeyeceğim gibi, onun benim için ancak kendiliğinden, seve seve yapacağı ve kendisi için hoş sonuçlar doğuracak bir şey dışında girişimde bulunmasına bile izin veremem, böyle bir şeye izin vermektense, onun benim için bir şeyler yapmaya kendini zorlamasındansa, öleyim daha iyi.’ Ancak size bunları dedirten tutku, sevgidir. Yoksa böyle olmayan bir tutku, yalnızca tutkudur ve sevgiyle hiçbir ilgisi yoktur. Şimdi, size söyleyebileceğim her şeyi söylemiş bulunduğum için buradan ayrılıyorum.”

Veroçka onun elini sıktı.

“Hoşça kalın. Yalnız... beni niçin kutlamadınız? Bugün benim doğum günüm!”

Lopuhov onun gözlerinin içine baktı.

“Evet, belki... belki... gerçekten de bugün doğdunuz siz. Eğer öyleyse, ne mutlu bana!”

V

O gece herkes gidip de odasında yalnız kalınca Veroçka, “Ama nasıl olur?” diye düşünüyor. “Bu kadar çabuk ve böylesine beklenmedik bir şekilde?.. Daha ilk görüşmemiz bu... İlk görüşmede hiç bu kadar yakınlaşılabilir mi? Yarım saat öncesine kadar birbirimizi tanımıyorduk bile, bir saat sonra ise böylesine yakınlaşmak nasıl olur!? Ne tuhaf bir şey bu!”

Hayır Veracığım, tuhaf olan bir şey yok ortada. Lopuhov gibi insanların, haksızlığa uğramış, kalbi kırılmış her kişiyi kendisine çeken büyülü sözleri vardır. Bu sözleri onların kulaklarına fısıldayan da nişanlılarıdır. Burada asıl tuhaf olan Veracığım –ki bunun da senin ve benim için hiçbir tuhaf yanı yok– senin böylesine sakin olmandır. Aşkın hep tedirgin edici, insanın huzurunu kaçırıcı bir duygu olduğu sanılır. Oysa sen şimdi tıpkı bir çocuk gibi huzur dolu bir uykuya dalacaksın, hiçbir korkulu düş görmeyeceksin uykunda. Göreceğin düşler, kaygıdan uzak çocukluk günlerinde oynadığınız neşeli oyunlara ya da yine bunlar gibi kaygıdan uzak, neşe dolu birtakım danslara ilişkin olacaktır. Başkaları tuhaf bulur bunu, seninse bunun tuhaf olup olmadığından haberin bile yoktur. Bana gelince, bunun hiç de tuhaf bir yanı olmadığını çok iyi bilirim. Aşkta huzursuzluk, kaygı, aşkın kendisi değildir. Eğer huzursuzsan, kaygılıysan, tedirginsen, bir şeyler olması gerektiği gibi değil demektir, yanlış yapılmış demektir. Yoksa aşkın kendisi neşe, sevinç doludur; kaygılardan, tedirginliklerden uzaktır.

“Ne tuhaf,” diye yeniden düşünüyor Veroçka, “onun yoksullar, kadınlar ve gerçek sevginin nasıl olması gerektiği konusundaki sözleri bana hiç yabancı gelmedi. Çünkü bunları ben de böyle düşünüyordum. İyi ama nerden aldım ben bunları? Okuduğum kitaplarda mı vardı bunlar? Hayır, kitaplarda bunlar böyle anlatılmıyor, hep kuşkulu bir dil kullanılıyor kitaplarda, hep birtakım kayıtlayıcı, kısıtlayıcı koşullarla yer veriliyor bu düşüncelere. Yani sanki bütün bunlar olmayacak, olağanüstü şeylermiş gibi; güzel düşler, ama işte gerçekleşemeyecek şeylermiş gibi! Oysa bana göre bunlar son derece basit, her şeyden daha basit, çok yalın, çok sıradan şeyler! Hem öylesine ki, bunlarsız olunamaz... Ve bunlar bir gün kesinlikle gerçekleşecek... Çünkü bunlar düş değil, gerçeğin ta kendisi! Sonra, bu okuduğum kitapların en güzel kitaplar olduğunu düşünürdüm. Alalım

George Sand'i... Ne kadar iyi yürekli, tertemiz bir kadın! Ama işte onda da her şey yalnızca bir düş! Ya da bizimkileri alalım... ama hayır, bizimkilerde böyle şeyleri hiç arama. Charles Dickens'ı alalım... Onda bunlar var, ama işte onun da sanki umudu yok; yalnızca arzu ediyor, çünkü iyi yürekli bir insan, ama bunların gerçekleşmeyeceğini biliyor. İyi ama nasıl olur da bütün bunların özellikle de böyle olmaları gerektiğini, kimsenin yoksul ve mutsuz olmaması için özellikle böyle olması gerektiğini bilmezler? Ama onların yazdıkları da bu değil mi? Hayır, onlar yalnızca acıyorlar, ve her şeyin şimdi nasılsa öylece kalacağını düşünüyorlar, belki biraz daha iyi, ama özünde aynı. Benim düşündüğüm şeyleri ise hiçbiri yazmıyor. Eğer bunları yazmış olsalardı, akıllı ve iyi insanların böyle düşündüklerini öğrenmiş olurdum; oysa bana yalnızca ben böyle düşünüyormuşum gibi geliyordu, çünkü aptalın tekiyim diyordum ve aptal olduğumdan böyle düşünüyorum, aklı başında hiç kimse böyle düşünmez, böyle şeylerin gerçekleşmesini beklemez. Oysa bak, onun nişanlısı da kendisini seven herkese bunların tam da benim düşündüğüm gibi olacağını anlatmış, hem de öyle açık, anlaşılır bir biçimde anlatmış ki, onu seven herkes onun bu söylediklerinin bir an önce gerçekleşmesi için kolları sıvamış. Ne kadar da akıllıymış nişanlısı! Kim acaba? Muhakkak öğreneceğim kim olduğunu. Ah, yoksulların, yoksulluğun olmadığı bir dünya ne güzeldir? Kimse kimseyi zorlamıyor, herkes neşeli, iyi, mutlu..." Veroçka'nın gözleri kapandı; az sonra da rahat, derin bir uykuya daldı.

Hayır, Veroçka, senin bu düşündüğün, yüreğinde yer verdiğin şeylerin hiçbir tuhaf yanı yok. Daha çok safsın sen, bütün bunların kesinlikle böyle olacağını, başka türlüsünün olanaksız olduğunu kanıtlayan insanların adlarını bile bilemiyorsun. Senin de bunları böyle düşünmende ve bunlara yüreğinde yer vermende hiçbir tuhaflık yok. Senin okuduğun kitaplarda bunlar açık seçik bir şekilde yer almıyor, çünkü o kitapları yazan insanlar bunları yalnızca birer düşünce oldukları dönemde öğrenmişlerdi, şaşırtıcı ve hayranlık verici düşünceler olarak görmüşlerdi bunları, ama yalnızca birer düşünce!.. Şimdiyse, sevgili Veroçka, bu düşünceler yaşamın içinde apaçık bir biçimde yer almış bulunuyor. Başka kitaplar yazıldı, başka insanlar çıktı... Ve artık bu insanlar bu düşünceleri hiç de şaşırtıcı bulmuyorlar. Şimdi artık bu düşünceler ilkyazda kırları dolduran çiçek kokuları gibi dört yana yayılıyor, her yerden duyuluyor. Sen bunları sarhoş annenden bile duydun; hani sana yaşamak gerektiğini, ama neden hırsızlık yaparak,

başkalarını aldatarak yaşamak gerektiğini anlatıyordu. Aslında senin düşüncelerine karşı şeyler söylüyordu ama hiç farkında olmadan kendi düşüncelerini geliştiriyordu. Sen bu düşünceleri, sevgilisini bir hizmetçiyi sürükler gibi ardı sıra sürüyen ve onu dilediği her kalıba sokan küstah, ahlaken çökmüş, çözülmüş Fransız kadınından da duydun, bu kadın yalnızca ayılıp kendine geldiği zamanlarda kendi iradesine göre yaşamadığını, içinde bulunduğu yaşamı sürdürebilmek için kendisini zorlaması gerektiğini, yaltaklanması gerektiğini söylüyordu; iyi yürekli, ince, yumuşak bir insan olan Sergey'le sürdürdüğü hayatın bile hayat olmadığını söylüyor ve ne diyordu: 'Benim gibi iğrenç bir kadın için bile iğrenç bu ilişkiler!' Senin şu düşündüğün şeyleri düşünmek artık zor değil Veroçka. Ama herkes bu düşüncelere senin yaptığın gibi yüreğinde yer vermiyor. Sense bunlara yüreğinde yer veriyorsun. Bu çok iyi bir şey ve hiçbir tuhaf yanı yok. Özgür ve mutlu bir insan olmak istemek neden tuhaf olsun! Böyle bir istek duymak ne müthiş bir buluş, ne de göz kamaştırıcı bir kahramanlıktır.

Asıl tuhaf olan, Veroçka, bu isteği duymayan insanların varolması. Onların bambaşka istekleri var. Örneğin senin neleri düşünerek uykuya dalman onlara çok tuhaf gelecek. Öyle ya, aşkının daha bu ilk gecesinde neler düşünmeye başladın böyle? Kendini, sevdiğin insanı düşünürken, birdenbire bütün insanların mutlu olması gerektiğine ve bunun bir an önce gerçekleşmesine katkıda bulunmaya geçiverdin.

Senin bilmediğin, bunun tuhaf bir şey olduğu; benim bildiğimse bunun tuhaf hiçbir yanının bulunmadığı, son kertede doğal ve insanca bir şey olduğu. Evet, insanca: 'Ben sevinçliyim, mutluyum' demek, 'bütün insanlar sevinç içinde olsunlar, mutlu olsunlar' demektir. Bu iki düşünce, tek bir düşüncedir. Sen iyi bir kızsın; sonra hiç de aptal değilsin. Ama yine de beni bağışla, sende hiçbir şaşırtıcı yan göremiyorum; tanıdığım ve tanımakta olduğum kızların yarısı, hatta belki daha bile fazlası –saymadığım için bilemiyorum, o kadar çoklar ki, nasıl sayayım!– senden kötü değildir, hatta kimileri daha bile iyidir, bağışla beni Veroçta.

Lopuhov seni olağanüstü, şaşırtıcı buldu, bu böyle; ama bunun şaşırtıcı bir yanı yok, çünkü Lopuhov seni sevmeye başladı! Lopuhov'un seni sevmesinin de şaşırtıcı bir yanı yok, çünkü sen sevilecek bir kızsın; eh

madem Lopuhov seni sevmeye başlamış, öyleyse tabii ona öyle görüneceksin.

VI

Mariya Alekseyevna, ilk kadrili yapan kızıyla öğretmenin yanından fırt fırt geçiyordu, ama birlikte yaptıkları ikinci kadril sırasında kendini akşam yemeği türünden bir sofra hazırlama işine kaptırdığından pek ortalarda görünmedi. Bununla birlikte işi biter bitmez hemen öğretmeni sordu; kendisine öğretmenin gittiğini söylediler.

İki gün sonra öğretmen derse geldi. Hep olduğu gibi yine semaver yakılmıştı (hep ders saatlerine rastlıyordu semaver işi). Mariya Alekseyevna öğretmenin Fedya'ya ders verdiği odaya girdi (eskiden Fedya'yı çaya Matryona çağırırdı), öğretmen yerinde kalmak istedi, çünkü, malum, hem çay içmiyordu, hem de bu arada Fedya'nın ödevlerine bir göz atmak istiyordu; ama Mariya Alekseyevna çay sofrasında kendileriyle birlikte oturması için epey ısrar etti, kendisiyle konuşacağı şeyler varmış da... Sonunda öğretmen kabul etti ve hep birlikte çay sofrasına geçtiler.

Mariya Alekseyevna konuyu önce Fedya'dan açtı, nasıl, yetenekli miydi Fedya? Kendisini hangi liseye verselerdi acaba? Yatılı okusa daha mı iyi olurdu? Bunlar gayet doğal sorular, yalnız biraz erken sorulmuyor mu? Konuşma sırasında öğretmenin de çay içmesi için öylesine sevecen bir şekilde ısrar etti ki, Lopuhov dışarda çay içmeme kuralını bir yana bırakarak bir fincan çay içmeyi kabul etti. Bu süre içinde hep odasında olan Veroçka da sonunda çaya indi; öğretmenle aralarında hiçbir şey yokmuş gibi resmi bir biçimde selamlaştı, Mariya Alekseyevna ise hâlâ Fedya konusunu sürdürüyordu. Sonra birden keskin bir dönüş yaptı ve konuyu öğretmene kaydırdı. Kimdi, akrabaları kimlerdi, zengin miydi, nasıl yaşıyordu, geleceğe ilişkin olarak neler düşünüyordu? Öğretmenin yanıtları kısa ve belirsizdi; evet, akrabaları vardı, taşralıydılar, hayır, zengin değillerdi, kendisi ders vererek geçiniyordu. Petersburg'da doktor olarak çalışmayı düşünüyordu... Kısacası verdiği yanıtlardan bir şey anlayabilmek mümkün değildi. Mariya Alekseyevna bunun üzerine konuya balıklama daldı:

"Burada doktorluk yapacağınızı söylüyorsunuz... Fena fikir değil, çünkü tanrıya şükür buranın doktorlarının kazançları yerindedir. Yalnız evlenip

aile kurma konusunda ne düşünüyorsunuz? Gözünüze kestirdiğiniz bir kız var mı?”

Bu da nesi? Öğretmen az kalsın düşsel nişanlısını unutacak ve ‘öyle biri yok’ diyecekti, ama son anda işin içyüzünü anladı: ‘Ha, ikide bir yanımızdan geçiyor ve konuşmalarımızı dinliyordu!’ Amma gülünçtü ha! Nereden çıkarmıştı nişanlıyı falan? Ne aptalca bir buluştu o öyle? Hem ne gereği vardı? Gördünüz mü, bir de propaganda zararlı derler! Yüreğinde kötülük olmadığı zaman bir insanı nasıl da etkiliyormuş meğer propaganda! Demek konuşmalarımızı dinlemiş ve dinlemekle de kalmamış, anlamış. Eh, öyleyse bana ne?

Bunun üzerine Lopuhov:

“Var elbette,” dedi, “olmaz olur mu!”

“Peki nişanlı mısınız?”

“Nişanlıyız.”

“Resmen mi nişanlısınız, yoksa öylece kendi aranızda mı?”

“Resmen.”

Zavallı Mariya Alekseyevna! ‘Nişanlım’, ‘Nişanlınız’, ‘Onu çok seviyorum, o çok güzeldir’ gibi sözleri duymuş ve öğretmenin kızıyla flörte kalkışmayacağı konusunda yatışmıştı. Bu yüzden olacak, yaptıkları ikinci kadrilde onları rahat bırakmış ve kendini akşam yemeği türünden hazırlanacak masanın işlerine vermişti. Ama bu yüreğini yatıştıran öyküyü daha etraflıca ve her yönüyle öğrenmek istiyor, bu yüzden de sorularına devam ediyordu: E, böyle yüreğe soğuk su serpen öyküleri kim dinlemek istemez? Üstelik ilginçtir bu tür öyküler, hem canım yalnız bu tür öyküler mi? Her şey ilginçtir. Öğretmenin yanıtları sağlam ve yerli yerindeydi, ama her zamanki gibi çok kısaydı:

“Nasıl, güzel mi bari nişanlınız?”

“Olağanüstü.”

“Çeyizi var mı?”

“Şimdilik yok, ama büyük bir mirasa konacak.”

“Çok mu büyük?”

“Çok büyük.”

“Ne kadar büyük mesela?”

“Çok büyük işte.”

“Yüz bin var mı?”

“Çok daha fazla.”

“Ne kadar peki?”

“Dediğim gibi, çok fazla.”

“Para olarak mı?”

“Para olarak da var.”

“O zaman çiftlik falan da var?”

“Var tabii, olmaz olur mu!”

“Yakında mı?”

“Yakında.”

“Peki ya düğün, o da yakında mı?”

“Yakında.”

“Eh olması gereken de bu. Dmitri Seygeyiç; miras kendisine geçmeden bu işi bitirin, yoksa ortalık damat adayından geçilmez olur.”

“Çok haklısınız.”

“Peki nasıl oldu da şans böylesine yüzünüze güldü? Başkaları kapmadan kızı ilk siz kaptınız?”

“Zor olmadı, kendisinin mirasa konacağını pek bilen yoktu.”

“Peki siz biliyor muydunuz?”

“Biliyordum.”

“Nasıl öğrendiniz?”

“Öğrendim işte. Daha doğrusu ne zamandır bu işin üzerindeydim, biraz sorup soruşturunca mirası açığa çıkardım.”

“Sakın yanılmış olmayasınız?”

“Hiç olur mu? Belgeleri kendim tek tek kontrol ettim.”

“Kendiniz?”

“Evet, kendim. İşe belgelerden başladım zaten.”

“Demek işe belgelerden başladınız?”

“Tabii! Aklı başında bir insan başka türlü bir adım atar mı?”

“Doğru Dmitri Sergeyiç, atmaz. Ne büyük mutluluk! Besbelli ana-baba duası aldığınız için oldu bütün bunlar.”

“Evet, herhalde.”

Mariya Alekseyevna öğretmene ilk olumlu notunu, onun çay içmediğini görünce vermişti. Neresinden bakarsan bak, ciddi, aklı başında bir adam olduğu hemen anlaşılıyordu. Bir kez az konuşuyordu (daha iyi ya!), sonra ne dediğini biliyordu (hele para konularında!..), ama doğum günü partisinden bu yana öğretmenin bu özelliklerinin de ötesinde tam anlamıyla bir hazine olduğunu anlıyordu Mariya Alekseyevna; ders verdiği ailelerin genç kızları için flört falan gibi bir tehlike hiçbir şekilde söz konusu değildi. Eh, şimdiki zaman delikanlıları arasında böylesi pek kolay bulunmaz! Öğretmenin asıl değerini ise Mariya Alekseyevna deminki konuşmayla anlamıştı. Gerçekten çok aklı başında, çok ciddi bir adammış canım öğretmen! Nişanlısının zenginliğiyle bile övünmeye kalkışmadı! Her sözü nerdeyse kerpetenle çekip almak gerekti ağzından. Ve şu işe bak: Nasıl da koku almış! Besbelli varsıl bir kız bulmayı kafaya koymuş ve işi gücü bırakıp böyle birini aramış! Kim bilir nasıl gönül alıcı şeyler söylüyordur kıza, nasıl pohpohluyordur! E, yiğidin hakkını vereceksin; yaman delikanlıymış doğrusu! Sonra, işe doğrudan doğruya belgelerden başlamasına ne dersin! ‘Aklı başında bir insan başka türlü yapabilir miymiş!’ Hey Tanrım! Ne akıllı insanlar var şu dünyada!

Veroçka başlangıçta açık açık gülmemek için büyük çaba harcıyordu, ama sonra gitgide Lopuhov'un aslında Mariya Alekseyevna'yla değil, kendisiyle konuşmakta olduğunu anladı –nasıl anlamıştı bunu Veroçka–. Mariya Alekseyevna'yla ince ince dalga geçiyor, kendisiyle ise –şaşılacak şey, aynı anda ve aynı sözlerle– gerçeği konuşuyordu, hem de olanca ciddiyetiyle.

Bütün bunlar yalnız Veroçka'ya mı böyle geliyordu, yoksa gerçekte de böyle miydi, cevap vermek kolay değil. Ama işin aslını Lopuhov biliyordu. Veroçka da öğrenmişti; bize gelince, bunu bizim de bilmemiz şart değil, bize gerekli olan yalnızca gerçekler. Gerçek ise Veroçka'nın Lopuhov'u önce gülümseyerek dinlemesi, sonra onun annesiyle değil de kendisiyle konuşmakta olduğunu –hem de şaka falan yapmadan son derece ciddi konuşmakta olduğunu– fark ederek gitgide ciddileşmesiydi. Lopuhov'u baştan sona büyük bir ciddiyetle dinleyen Mariya Alekseyevna'nın konuşma bitince Veroçka'ya söylediği: "Veracığım, neden öyle surat asmış oturuyorsun? Artık Dmitri Sergeyiç'le tanışıyorsunuz, piyanoda sana eşlik etmesini rica etsen de senden bir iki şarkı dinlesek?" sözlerinin anlamı da aslında biraz farklıydı. Mariya Alekseyevna'nın bu sözlerle asıl söylemek istediği şuydu: 'Dmitri Sergeyiç size saygı duyuyor, ailemizin yakın dostu olmanızı arzu ediyoruz. Sana gelince Veroçka, Dmitri Sergeyiç'e karşı öyle yabani durma, ben kendisinin nişanlı olduğunu söylerim Mihail İvanoviç'e, o da seni kıskanmaz." Mariya Alekseyevna'nın sözlerinin bu anlamı Veroçka ve Dmitri Sergeyiç'e yönelikti (Lopuhov artık 'öğretmen' değildi, birden 'Dmitri Sergeyiç' oluvermişti). Mariya Alekseyevna'nın sözlerinin bir de kendine, yani Mariya Alekseyevna'ya yönelik üçüncü bir anlamı vardı ve asıl doğal olan, gerçek olan buydu: 'Vay anasına! Herif anasının gözü! Kendisine güler yüz göstermeli. Zengin olduktan sonra belki bize de yararı dokunur!' Ancak bu da Mariya Alekseyevna'nın sözlerinin yine Mariya Alekseyevna için ifade ettiği genel anlamdı. Aynı sözlerin bir de özel anlamı vardı: 'Kendisine güler yüz gösterip gönlünü aldıktan sonra, zengin bir aile olmadığımızı, ders başına bir teklik ödemenin bize bayağı zor geldiğini söyleyeceğim.' Mariya Alekseyevna'nın sözlerinin işte bu kadar çok anlamı vardı. Dmitri Sergeyiç ise, derslerinin biraz sonra biteceğini, ders bittikten sonra piyano konusundaki ricalarını seve seve yerine getireceğini söyledi.

VII

Mariya Alekseyevna'nın sözleri birbirinden farklı ne kadar çok anlam taşıyorsa, o kadar çok da sonuç doğurdu. Özel anlamda, yani ders ücretinin indirimi konusunda Mariya Alekseyevna umduğundan da büyük başarı elde etti. O günkü görüşmenin üzerinden iki ders geçtikten sonra, zengin bir aile olmadıklarından dem vurmuş, bunun üzerine de Dmitri Sergeyiç kendisiyle esaslı bir pazarlığa tutuşmuştu. Adam nuh diyor, peygamber demiyordu. İne ine bir teklikten 75 kapiğe inmişti (o sıralar, hatırlarsanız, bu 75'lik mangulara 3 ruble denirdi). Aslında Mariya Alekseyevna daha da fazla bir indirim beklemiyordu, ama yine de –umduğunun da ötesinde– fiyatı 60 kapiğe indirmeyi başardı. Sözlerinin özel anlamı (yani ders ücretinden indirim sağlama) Dmitri Sergeyiç konusundaki düşünceleriyle çelişiyor gibiydi; öyle ya, adam para kokusu almada uzman olmuş açgözlünün tekiyse, hiç öğrencisinin ailesi zengin değil diye indirime yanaşır mıydı? Öte yandan, madem indirime yanaşmıştı, bu durumda da onun hakkındaki ilk düşüncelerinde yanılmış olması ve onu hesabını kitabını bilmeyen, aklı bir karış havada, dolayısıyla da zararlı biri olarak nitelemesi gerekmez miydi?

Durum kendisi için değil de başkaları için söz konusu olsaydı Mariya Alekseyevna aynen böyle düşünecekti. Ama insanoğlu böyledir işte, herkes için genelgeçer kuralların kendisi söz konusu oldu mu işlemeyeceğini sanır, kendinin özel ve ayrıcalıklı bir durumu olduğunu düşünmeyi sever. Filanca dairede şube müdürü olan İvanov, aynı dairenin genel müdürü olan İvan İvanoviç'e, kendisine ruhu ve bedeniyle sonuna kadar sadık olduğunu söyleyip bu konuda yeminler ettiğinde, İvan İvanoviç kimseden, hele hele anasının ipini tam beş kez satmış ve böylece de anasının ipini topu topu üç kez satan kendisini bile geride bırakmış İvanov gibi birinden böyle bir bağlılık beklenemeyeceğini bilmesine karşın, İvanov'un kendisine bağlı olduğuna inanır. Yani aslında inanmıyor ama bu yüzden ona karşı sevecenlik duyuyor, bile bile aldanıyor; sonuçta da inanmadığı halde inanmış oluyor. İnsan yüreğinin bu özelliğine ne buyrulur? Ne yazık ki Mariya Alekseyevna da bütün açgözlü, kurnaz, kötü insanlar için sözkonusu olan bu durumun bir istisnası değildi. Bu durumdan ancak ahlaki değerlerin en uç noktasına ulaşmış iki tür insan kurtulabilir, yani ya üçkâğıtçılıkta olağanüstü bir düzeyi tutturmuş doğaüstü bir alçak, bu yolda dünyanın

sekizinci harikası türünden bir şey olacaksınız, ki buna Yanyalı Ali Paşa'yı, Suriyeli Cezzar Paşa'yı, Mısırlı Mehmet Ali Paşa'yı örnek verebiliriz... Bu adamlar Avrupalı diplomatları öyle bir kafeslemişlerdi ki bugün vay anasını deyip parmak ısırmamak mümkün değildir: Cezzar, koskoca Napolyon'u bir çocuğa şeker verip kandırır gibi üçkâğıda getirmiştir ki, bunun için üçkâğıtçılığın insanda onur, özsaygı, mevki hırsı gibi, insanca zaafların işleyemeyeceği korkunç sağlam bir zırh halinde gelişmiş olması gerekir. Ancak üçkâğıtçılık alanında böylesi kahramanlara artık pek az rastlanıyor, hele Avrupa topraklarında, birtakım insanca zayıflıkların tahribatı sonucu üçkâğıtçılığın düzeyi çok düşmüş, bu alanda virtüöz denebilecek kişiler hemen hiç kalmamıştır. Bu bakımdan size kurnaz bir kimse gösterirler ve 'bu gördüğün adam var ya, onu kandıracak adam daha anasından doğmamıştır' derlerse, hiç düşünmeden kendisini kandırabileceğinize dair bahse tutuşun ve bire on koyun. Yalnızca bir insan olmanıza, yani kurnaz falan olmamanıza karşın eğer isterseniz o anasının gözü denen adamı kandırdığınızı göreceksiniz. Hele onun kendi kazdığı çukura düşeceği konusunda bire yüz bahse girebilirsiniz. Çünkü bütün kurnazların genel özelliğidir bu, ergeç kendi oyunlarının kurbanı olurlar. Fransa Kralı Lui Flip'le Avusturyalı devlet adamı Meternih'in sözünü ettiğimiz alandaki hünerlerini herkes kabul eder herhalde; ama bu muhteremlerin ikisi de –biri Paris'ten, biri Viyana'dan– kendi burunlarına taktıkları halkanın ipini yine kendi elleriyle çekerek koyun kokusu, saman kokusu, kır havası solumaya gitmemişler midir? Ya I. Napolyon'a ne buyrulur? Kurnazlıkta bu ikisini cebinden çıkarırdı, üstelik, dediklerine göre dahi denilebilecek denli de zekiydi. Ama ne oldu? O da kendi burnuna halka takmada dahice bir ustalık gösterdi ve kendini ta Elbeler'e kadar sürükledi. Sonra üstada bu da az geldi, daha da kurnaz olmalıyım, yıldız olmalıyım bu alanda dedi ve kendini St. Helen'e sürüklemeyi bile başardı! Çok zor, hatta olanaksız gibi görünmesine karşın, kendini St. Helen'e götürecek yoldaki bütün engelleri büyük bir ustalıkla ve beceriyle açmayı bildi! Jan Batista Şarras'ın '1815 Harekâtı' adlı kitabını okuyun. Napolyon'un kendini St. Helen bataklığına sürüklemede gösterdiği yüksek beceriye hayran olacaksınız.

Ah! Bin kere, binlerce kere ah ki, Mariya Alekseyevna da bu zararlı eğilimin zehrini yüreğinde taşıyan insanlardandı.

Başkalarını aldatmada ulaştığı yetkinliği, kendisinin aldatılmasına zırh yapabilmiş insanlar pek azdır. Ama yalnızca yüreklerinin temiz olmasıyla

bu tehlikeden kendilerini korumuş insanlar pek çoktur. Dünyanın tüm ünlü üçkâğıtçıları, dolandırıcıları, madrabazları tanıklık ederler ki, eğer bir parça sağduyusu ve yaşam deneyimi varsa, namuslu, dürüst bir insanı aldatmaktan daha zor bir şey yoktur. Aptal olmayan dürüst insanları yalnız başlarınayken dünyada kandıramazsınız. Gelgelelim bunların da bir başka yönde zayıflıkları vardır; bu da, bu insanların topluluk halindeyken kandırılabilmeleridir. Madrabaz, bu insanları tek başınayken kafesleyemez, ama topluluk halinde oldular mıydı, buyrun, her türlü kafesleme operasyonu için emirlerinize hazırdırlar. Öte yandan kafeslenme konusunda tek başınayken zayıf olan madrabazlar, topluluk halindeyken asla yakayı ele vermezler. Dünya tarihinin tüm gizi kanımca buradadır.

“Biraz durur musun yazar efendi, bıraksak dünya tarihinde kazılar yapmaya başlayacaksın; sen bir hikâye anlatıyordun, hele önce onu bitir,” diyenleriniz var galiba. Haklısınız. Özür diliyorum ve hikâyemize dönüyorum.

Mariya Alekseyevna’nın sözlerinin sağladığı ilk sonuç öğretmenin (yani artık öğretmen değil de Dmitri Sergeyiç) ders ücretlerini düşürmesi oldu. İkinci sonuç, ders ücretinin düşmesine bağlı olarak Mariya Alekseyevna’nın Dmitri Sergeyiç hakkında çok iyi düşüncelere sahip olması; onu ciddi, aklıbaşında bir adam olarak bulması, hatta belki Veroçka’yı Mihail İvanoviç’le evlenmeye ikna edebilir diyerek, Veroçka’yla onun daha sık görüşüp konuşmalarının yararlı olabileceğine inanmasıydı. Hele bu sonuncusu çok parlaktı ve Mariya Alekseyevna belki kendiliğinden böyle bir şeyi düşünemezdi. Ama onu böyle düşünmeye itecek öyle bir şeye tanık oldu ki, artık bunun üzerine Dmitri Sergeyiç’in Veroçka üzerinde olumlu etkileri olacağını düşünmemek olanaksızdı. Bunun ne olduğunu şimdi anlatacağız.

Mariya Alekseyevna’nın sözlerinin sağladığı üçüncü sonuç da, Veroçka’yla Dmitri Sergeyiç arasında, onun izniyle ve kışkırtmasıyla gerçekleşen yakınlaşma oldu; iki genç artık uzun süre baş başa kalıp konuşabiliyorlardı. Dersi saat sekizde bittikten sonraLopuhov Rozelskiler’de iki üç saat kadar daha kalıyordu. Veroçka’nın babasıyla annesi, müstakbel damatla kâğıt oynayıp sohbet ederken, Lopohov da Veroçka’ya piyanoda eşlik ediyor ya da Veroçka piyano çalıyor, o dinliyordu. Bazen de Veroçka’yla konuşuyordu, bu sırada Mariya

Alekseyevna onları gözucuyla falan gözetlemeye kalkışmıyordu, ama tabii büsbütün de kendi hallerine bırakmıyordu.

Eh, elbette kendi hallerine bırakmayacaktı, çünkü her ne kadar Dmitri Sergeyiç, efendi, aklı başında bir adamsa da, atalarımız, ‘kapını sıkı ört de hırsızı günaha sokma’ demişler. Dmitri Sergeyiç’inse kınanacak anlamda değil de övülecek anlamda bir hırsız olduğuna hiç kuşku yoktu, yoksa ona ne diye bunca saygı gösterilsin, ailenin bağrına basılsın? Budalalarla dost olacak halimiz yok ya! Kuşkusuz sonuçta bir yarar varsa budalalarla da dost olunabilir. Ama Dmitri Sergeyiç’ten şimdilik böyle bir yarar gelmesi söz konusu değil, adamın şu an için hiçbir şeyi yok. Demek ki onunla dost olunuyorsa bu yalnızca kendisinin aklı başında bir insan olması, hesabını kitabını bilen bir insan olması yüzünden. İnsanoğlunun kafasından neler geçtiğini kimseler bilemez, hele böyle akıllı birinin kafasında kaç tilki dolaştığına şeytanın bile aklı ermez. Demek ki bu durumda ne oluyor? Şu oluyor: Dmitri Sergeyiç’ten gözünü ayırmayacaksın. Eh, Mariya Alekseyevna’nın yaptığı da buydu. Yalnız adamı nice gözlediyse sonuç hep aynıydı; aklı başında, ne dediğini, ne ettiğini bilen, iyi niyetli bir insan. Örneğin aklı aşkta oynaşta olan adam hemen anlaşılır. Nasıl mı? Erkeğin, kadının dekoltelerinin derinlerine bakmasından. Alın işte, Veroçka piyano çalıyor. Dmitri Sergeyiç ise ayakta duruyor ve onu dinliyor. Mariya Alekseyevna gözucuyla Dmitri Sergeyiç’i süzüyor, acaba Veroçka’nın dekoltesine bakıyor mu? Bakmak şurda dursun adamın böyle bir şeyi aklından bile geçirmediği besbelli! Hatta bazen Veroçka’ya bile bakmıyor, gözlerini herhangi bir noktaya dikip dalıyor. Arada bir Veroçka’ya baktığı oluyor belki, ama bakışlar öyle soğuk ve kayıtsız ki, yalnızca nezaketen baktığı ve o sırada nişanlısının getireceği çeyizi düşündüğü hemen belli oluyor, yani bakışlarında Mihail İvanoviç’in bakışlarındaki ateşlilik yok. Yine aklı aşkta oynaşta olan adam hemen anlaşılır. Nasıl mı? Ettiği aşk laflarından. Ama Dmitri Sergeyiç hiç böyle laflar etmiyor ki! Hem Veroçka’yla pek az konuşuyor, o daha çok Mariya Alekseyevna’yla konuşuyor. Ya da alın şu ömeği: Veroçka’ya durmadan birtakım kitaplar getirir oldu. Bir gün Vera evde yoktu, bir arkadaşına gitmişti. Mariya Alekseyevna müstakbel damadıyla birlikte evde oturuyordu. Kitapları kucakladığı gibi Mihail İvanoviç’e getirdi ve:

“Şu sizin Fransızcayı galiba ben de söktüm. Mihail İvanoviç,” dedi. Bakın mesela, şurda gostinaya yazıyor, bu herhalde ‘kendi kendine görgü

kuralları’ demek olacak? Gelgelelim şu Almancayı bir türlü anlayamıyorum.”

“Hayır, Mariya Alekseyevna, siz galiba Rusçaya yakıştırarak okudunuz... Burada gostinaya değil, Destine yazıyor, yani yazgı.”[16]

“Yazgı mı? Ne yazgısı? Yani bir roman adı falan mı oluyor bu, yoksa rüya tabirleri gibi bir şey mi?”

“Şimdi anlarız Mariya Alekseyevna, kitaba şöyle bir bakalım da.” Mihail İvanoviç kitabın sayfalarını karıştırdı. “Vallahi Mariya Alekseyevna, burada sürekli olarak birtakım serilerden söz ediliyor, herhalde bilimsel bir kitap bu?..”

“Serilerden mi söz ediliyor? İşte bu çok iyi! Demek ki kitap banknot, yani para üzerine?”

“Evet, hep seriler üzerine Mariya Alekseyevna.”

“Peki ya şu Almanca olanı?”

Mihail İvanoviç ağır ağır okudu: “Din üzerine Ludvig’in incelemesi.. Bu Ludvig herhalde Fransa Kralı XVI. Lui olacak... yani şu anda yerinde Napolyon’un oturduğu kralın babası.”[17]

“O zaman dinle ilgili bir kitap?”

“Evet, Mariya Alekseyevna, dinle ilgili bir kitap.”

“İşte bu çok iyi! Zaten Dmitri Sergeyiç’in ne kadar aklı başında, ciddi bir insan olduğunu hemen anlamıştım ben. Ama yine de, kimsenin üzerinden gözünü bir an olsun ayırmaya gelmiyor.”

“Haklısınız Mariya Alekseyevna. Gerçi öğretmenin bizim korktuğumuz şeyleri aklının köşesinden bile geçirmediği apaçık ortada, ama yine de gözünüzü üzerinden ayırmadığınız için size çok teşekkür ederim.”

“Hiç olur mu Mihail İvanoviç! Her ananın görevidir bu... Kızının namusunu korumayan ana ana mıdır? Veroçka’nın tertemizliği konusunda size her güvenceyi vermeye hazırım... Yalnız deminki konuda aklıma takılan bir şey var: Şu Fransa kralının dini neymiş allahaşkına?”

“Tabii ki Katolik.”

“Sakın adam o kitapta da herkesi papanın dinine çağırıyor olmasın?”

“Hiç sanmam Mariya Alekseyevna. Eğer kitabın yazarı bir Katolik piskoposu falan olsaydı, anlardım, adam elbette papanın dinine çağrı yapardı. Ama bir kral böyle şeylerle uğraşmaz. Bilge bir politikacı ve yönetici olarak kral, insanlara erdemin yüceliğinden söz ediyor.”

Aydınlatılması gereken bazı şeyler daha vardı galiba!? Mariya Alekseyevna, kafası öyle ahım şahım çalışmayan damadının kitap üzerine bayağı köklü düşünceler edinmiş olduğunu görmezden gelemezdi, ama yine de işi tümüyle aydınlığa kavuşturmayı kendisi üstlendi.

İki üç gün sonraydı; Lopuhov, damadı ve kendisi üç koldan preferans oynarlarken birden soruverdi:

“Şey, Dmitri Sergeyiç, size bir şey soracaktım: Şu, bugün yerinde Napolyon’un oturduğu kralın babası herkese papa dinini kabul etmelerini emretmiş, öyle mi?”

“Hayır Mariya Alekseyevna, böyle bir şey emretmemiş.”

“Peki sizce papanın dini iyi bir din mi?”

“Hayır, Mariya Alekseyevna, iyi bir din değil. Karo yedilisi!”

“Salt merak ettiğim için sordum. Ne de olsa cahiliz, bir şeyler öğrenmek ilginç oluyor. Maşallah Dmitri Sergeyiç, ne çok remiz toplamışsınız öyle!”

“Ne yaparsınız Mariya Alekseyevna, fakülte öğretiyor bunu bize. Doktor olsun da kumar bilmesin, hiç olur mu!”

Mariya Alekseyevna’nın, Philippe Egalite’nin herkesin papa dinini kabul etmesi için bir emir verip vermediğini öğrenmek istemesinin nedeni Lopuhov için hep bir giz olarak kalmıştır.

Bütün bunların üzerine Mariya Alekseyevna’nın kendisi için de ızdırap verici olan gözetleme işinden vazgeçmesi gerekmez miydi? Öyle ya, adam ne dekoltelerin derinlerine bakıyor, ne de kızına ahlaksız bir şeyler öğretiyordu. Tam tersine, dekolteyi falan umursamaz bir tavrı vardı ve Veroçka’ya din kitapları okuyordu. Bu kadarı yetse gerekti artık... Ama

hayır, Mariya Alekseyevna gözetlemeden vazgeçmek şurda dursun, zamanında benim de ezberlediğim mantık kitaplarını yutmuş gibi bir mantık denemesine girişti. Mariya Alekseyevna'nın başvurduğu mantık kuralı şöyle der: 'Kendiliğinden olan olaylar, denemelerden geçirilmeli, iyice sınanmalıdır; ilişkilerin derinlemesine kavranabilmesi için yapılacak deneylerin nasıl gerçekleştirileceği de enine boyuna tasarlanmış olmalıdır.' Mariya Alekseyevna, Hamlet'in ormanda genç kızla nasıl sınandığını anlatan Sakson Grammatik'i okumuşçasına bir denemeye girişti.[18]

VIII

Hamlet Türü Deneme

Bir gün çay sofrasında başının ağrıdığını söyleyen Mariya Alekseyevna herkesin bardağına çay doldurup şekerliği de dolaba kilitledikten sonra odasına dinlenmeye çekildi. Lopuhov'la Veroçka, Mariya Alekseyevna'nın yatak odasının hemen yanında bulunan çay odasında baş başa kaldılar. Mariya Alekseyevna birkaç dakika sonra Fedya'yı yanına çağırarak: "Ablana söyle," dedi, "konuşmalarından uyuyamıyorum, uzaktaki odalardan birine çekilip konuşsunlar. Yalnız dikkat et, kibarca söyle, Dmitri Sergeyiç alınmasın... Adamcağız senin için o kadar uğraşıp didiniyor." Fedya gidip annesinin ricasını aktardı. Veroçka, "Benim odama gidelim Dmitri Sergeyiç," dedi. "Annemin yatak odasına epey uzaktır benim odam, ordan kendisini rahatsız etmeyiz." Mariya Alekseyevna'nın beklediği de buydu zaten. On beş dakika kadar sonra ayaklarında yalnızca çoraplar, usulca Veroçka'nın oda kapısına yaklaştı. Kapı hafifçe aralıktı, bu aralıktan içerisi rahatça gözetlenebilirdi. Mariya Alekseyevna gözünü bu aralığa yapıştırdı, kulaklarını dikti; gözetlemeye ve dinlemeye başladı.

Gördüğü şuydu:

Veroçka'nın odasında aralarında bir çalışma masası duran iki pencere vardı. Masanın bir ucunda ya da daha doğrusu pencerelerden birinin önünde Veroçka oturmuş babasının yeleğini örüyordu, bu ona Mariya Alekseyevna'nın sık sık uyardığı bir şeydi; masanın, ikinci pencerenin önüne düşen öbür ucunda ise Lopuhov oturuyordu; bir dirseğini masaya dayamıştı ve elinde de sigara tutuyordu, öbür elini ise cebine sokmuştu. Veroçka'yla arasındaki uzaklık bir buçuk metreden az değildi. Veroçka daha çok örgüsüne, Lopuhov'sa içtiği sigaraya bakıyordu: Kısacası manzaranın endişe verici hiçbir yanı yoktu.

Mariya Alekseyevna'nın duyduklarıysa şunlardı:

"... herhalde hayata bakışımız böyle olmalı?" (Mariya Alekseyevna bu sözlerle başlamıştı dinlemeye)

"Evet Vera Pavlovna, tam böyle olmalı."

“O zaman insanı yönlendiren şeyin maddi çıkarlar olduğunu söyleyenler haklılar? O soğuk, duygusuz, sözümona pratik insanlar haklılar demek?”

“Evet, haklılar. Yüksek duygular, yüce ülküler, yüce yönelişler denen şeylerin hepsi hayatın genel akışı ve bu akış içinde herkesin kendi çıkarının peşinden koşması yanında çok değersiz kalıyorlar. Kaldı ki, o yüce duyguların da kökeninde kişisel çıkar hevesleri bulunuyor.”

“Peki siz... siz de mi böylesiniz?”

“Ya nasıl olacaktım Vera Pavlovna? Benim bütün yaşamıma yön veren öz nedir bilir misiniz? Bugüne dek bu, okumam ve doktor olmamdı. Çok güzel! Babam beni neden liseye günderdi? Bana durmadan: ‘Oku oğlum Mitya, derdi, okursan memur olursun, anana, bana bakarsın, kendin için de iyi olur.’ İşte ben bunun için okudum. İşin içinde böyle bir hesabı olmasaydı beni okutmazdı. Öyle ya, aileye çalışan biri gerek... Öte yandan ben de, okumayı çok sevmeme karşın, tüm çabalarımın sonunda esaslı bir faiz alacağımı bilmesem okumak için onca çaba harcar mıydım? Liseyi bitireceğim sıralarda babama yalvardım, memuriyete gitmeyeyim, tıp fakültesine yazılayım diye. Peki bu iş nasıl oldu? Şöyle: Babamla oturup bir hesap yaptık; çevremizde doktorların memurlardan ve benim için yükselebileceğim en ileri aşama olan masa şeflerinden daha çok kazandıklarını görüyorduk... Tıp fakültesine yönelmemin ve orda kalmamın nedeni bu kadar basit işte, daha iri bir dilim ekmek. İşin içinde böyle bir çıkar hesabı olmasa hiç tıp fakültesine girer miydim?”

“Ama bana okumayı sevdiğinizi, liseyi severek okuduğunuzu, sonra tıp bilimine hayran olduğunuz için doktorluğa yöneldiğinizi söylemiştiniz!”

“Evet. Bu, işin süs yanıdır ve işin başarıya ulaşması için yararlıdır, oysa iş süssüz de olabilir ama çıkarsız olmaz. Bilime hayran olmam, benim yönelişimin nedeni değil, bu yönelişin doğurduğu bir sonuçtur. Nedene gelince o hiç değişmiyor: Çıkar.”

“Diyelim haklısınız... Yo, diyelim değil, basbayağı haklısınız. Çünkü anlayabildiğim kadarıyla her yöneliş, her davranış çıkarla açıklanıyor. Ama doğrusu bu çok soğuk bir kuram.”

“Kuramlar elbette soğuk olacak. Olaylar ve nesneler üzerinde soğukkanlılıkla yargıda bulunabilmek için zorunludur bu.”

“Ama bu kuram aynı zamanda acımasız da.”

“Evet, boş ve zararlı fantazilere karşı...”

“Ve kupkuru, tıpkı düzyazı gibi...”

“Şiir, bilim için uygun bir tür değildir.”

“Böylece şu mu oluyor? Hiçbir biçimde yadsıma olanağımızın bulunmadığı bu kuram insanları soğuk, acımasız, şiirsiz bir yaşama mahkûm ediyor!..”

“Hayır, Vera Pavlovna, bu kuram soğuktur ama insana sıcağı nasıl elde edeceğini öğretir. Kibrit de soğuktur, kibriti sürttüğümüz kutunun kenarı da... Odun da soğuktur, ama bu soğuk şeyler ateşi yaratır, ateş de insanın sıcak yemek yemesini, ısınmasını sağlar. Bu kuram acımasızdır, ama boş ve gereksiz bir acımanın zavallı kurbanları olmaktan ancak bu acımasız kuram izlenerek kurtulmak mümkün. Neşter eğilmemelidir, yoksa bizim acımamızın kendisine hiçbir yarar sağlamayacağı hastaya acımamız gerekecektir. Evet, bu kuram kurudur, tıpkı düzyazı gibi... Ama o, bu özelliğiyle yaşamın gerçek motiflerini ortaya çıkarır... ve şiir bu gerçekliğin içindedir, ona ancak böyle ulaşılır. Dikkatinizi çekerim, Shakespeare neden en yüce ozan sayılıyor? Çünkü onda yaşamın gerçekleri çok, kandırmaca, aldatmaca azdır.”

Veroçka hafifçe gülümsedi:

“Bundan böyle ben de acımasız olacağım, Dmitri Sergeyiç. Yalnız, şöyle düşünmenizi hiç istemem: Ben ne daha önce sizin çıkar peşinde olma kuramınızın inatçı bir muhalifiydim, ne de şimdi bu kuramın izleyicisiyim. Nicedir ben de sizin verdiğiniz kitaplardan okuduğum ve sizden duyduğum gibi düşünüyordum. Ama ben bunları kendime özgü kişisel düşünceler sanırdım; akıllı, bilgin kişilerin başka türlü düşündüklerini sanırdım, ikirciklenmem de bundandı. Bazen insana bütün okudukları çelişik şeylermiş gibi geliyor; insanın kendinde ya da başkalarında saptadığı her şey sanki kitaplarda yadsınıyor, bunlarla acı acı alay ediliyor. Doğa, yaşam, sağduyu insanı bir yana çekiyor, kitaplar bir başka yana: Aman o gittiğin yan kötüdür, aşağılıktır... Size baştan beri öne sürdüğüm itirazların bana da gülünç geldiğini biliyor muydunuz?”

“Evet, Vera Pavlovna, gülünç şeylerdi hepsi de.”

Veroçka yeniden gülümsedi:

“Birbirimize yöneltiğimiz şu iltifatlara bakın hele! Ben size, burnunuzu öyle aşırı yükseklere kaldırmayın Dmitri Sergeyiç, diyorum; siz bana, kuşkularınız gülünç Vera Pavlovna, diyorsunuz.”

Bu kez Lopuhov da gülümsedi:

“Birbirimize iltifat etmede bir çıkarımız yok da ondan böyle konuşuyoruz.”

“Pekâlâ Dmitri Sergeyiç, insanlar bencildir dedik, öyle değil mi? Siz kendinizden söz ettiniz. Şimdi sıra bende, ben de kendimden söz edeceğim.”

“Elbette, herkes en çok kendini düşünür.”

“Güzel. Bakalım kendimle ilgili konularda sizin bir açığınızı yakalayabilecek miyim?”

“Bakalım.”

“Zengin bir sözlüm var. Kendisinden hoşlanmıyorum. Acaba onun evlenme önerisini kabul etmeli miyim?”

“Düşünün taşının ve sizin için en yararlısı neyse ona karar verin.”

“Benim için en yararlısı! Biliyorsunuz, zengin biri değilim. Demek ki, bir yanda bir insana karşı duyulan antipati; öte yanda o insana egemen olmak, sosyetede imrenilecek bir yere sahip olmak, paralar, yığınla hayranlar...”

“Bütün bunları tartın ve sizin için en yararlısı hangisiyse onu seçin.”

“Ya zengin koca ve çevremi saracak hayranlar kalabalığını seçersem?”

“Çıkarlarınıza uygun bulduğunuz bir seçim yaptığınızı söylerim!”

“Peki ya hakkımda söylenecek olanlar?”

“Soğukkanlılıkla ve akıllıca düşünerek bir karar verdinizse, söylenecek olan da düşünceli davrandığınız ve daha sonra bu yaptığınızdan dolayı

yazıklanmayacağınızdır.”

“Ama kınanacak, ayıplanacak bir seçim olmayacak mı bu?”

“İşleri güçleri avarelik ve gevezelik olan insanlar akıllarına eseni söyleyebilirler; hayata bakmasını bilen insanlarsa sizin tam davranmanız gerektiği gibi davrandığınızı söyleyeceklerdir. Eğer böyle davranmışsanız, demek ki sizin kişiliğiniz böyleymiş ve bu koşullar altında bir başka biçimde davranamazmışsınız... Ve yine demek ki, eşyanın doğasına uygun bir davranışta bulunmuşsunuz ve sizin için bir başka yol yokmuş... İşte böyle söyleyeceklerdir.”

“Ve beni hiç ayıplamayacaklar, öyle mi?”

“Gerçekliğin yarattığı bir sonucu ayıplamaya kimin hakkı olabilir ki? Bu olayda sizin kişiliğiniz gerçeklik, davranışınız ise bu gerçekliğin sonucudur, yani eşyanın doğası dediğimiz şey… Siz böylesi bir neden sonuç ilişkisinden dolayı hesap vermek zorunda tutulamazsınız; bunu ayıplamaksa dangalaklıktan başka bir şey değildir.”

“Demek kuramınızdan gerilemiyorsunuz. Öyleyse sözlümün evlenme önerisini kabul edersem beni ayıplamayacaksınız?”

“Bu yüzden sizi ayıplamam kadar aptalca bir şey olamaz!”

“Öyleyse izin, hatta onaylama, hatta tavsiyeniz, söz konusu bu yönde davranmam için?”

“Tavsiyem değişmiş değil; düşünüp taşının ve çıkarınıza en uygun olanı seçin. Bu tavsiyenin gereklerini ne kadar çabuk yerine getirirseniz, onay ve alkışı da o kadar çabuk kazanırsınız.”

“Teşekkür ederim. Sorunun benimle ilgili yanını çözdük. Şimdi başa dönüp genel soruna geçelim. Şöyle diyorduk: İnsanın davranışları zorunluluklar sonucudur; bu davranışları belirleyen etkenler vardır, bu etkenlerden en güçlüsü, ötekilerin üzerine çıkar. Burada kalmıştık. Yani eğer söz konusu olan yaşamsal önemde davranışlarsa, o zaman bu zorunlulukların adı çıkarlar oluyor, bunların insandaki oyunlarına ise, çıkarın hesaplanması deniyor; insanın her davranışında çıkarını gözetmesinin nedeni de bu. Nasıl, doğru yansıtabildim mi sözlerinizi?”

“Evet.”

“Görüyorsunuz, iyi bir öğrenciyim. Şimdi... konunun özel yanı, yani yaşamsal önemdeki davranışları belirleyen etkenlerin neler olduğu çözümlenmiş bulunuyor. Ama sorunun genelinde hâlâ birtakım zorluklar var. Sizin kitapta, insanın davranışları zorunluluklar sonucudur, deniyor. Ama, şöyle ya da böyle davranmanın benim isteğime bağlı olduğu durumlar hiç mi yok? Örneğin, piyano çalıyorken nota defterinin sayfalarını çeviriyorum. Bu işi bazen sol elimle, bazen de sağ elimle yapıyorum. Diyelim bu iş için şu anda sağ elimi kullanıyorum; iyi ama sol elimi de kullanamaz mıyım? Yani bu iş benim keyfime ve isteğime bağlı değil mi?”

“Hayır, Vera Pavlovna. Eğer hangi elimle çevireyim diye düşünmeden çeviriyorsanız sayfaları, sizin için o anda en uygun olan elinizle çeviriyorsunuz demektir, burada istek, keyif söz konusu değil. Yok eğer, ‘hadi bir de sağ elimle çevireyim’ demişseniz, bu kez de bu düşüncenin etkisiyle çeviriyorsunuz demektir sayfayı. Ama unutmamak gerekir ki bu düşünce de sizin keyfinizden, öyle istemiş olmanızdan kaynaklanmıyor, bu düşünce de başka birtakım düşüncelerin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkıyor...”

Tam bu sözler sırasında Mariya Alekseyevna kapı dinlemeye son verdi: ‘İşi iyice bilime döktüler. Bunları anlamak artık benim harcım değil, hem anlamamın da bir gereği yok. Fakat aşkolsun adama! Ne kadar akıllı, ciddi, nasıl diyeyim... soylu! Veroçka’ya ne güzel şeyler öğretiyor! Bilgin olmak böyledir işte, aynı şeyleri ben söyleyecek olsam, dinlemez bizim kız, hatta kızar, küser. Bilgince konuşamadığım için bir türlü kızın gözüne giremiyorum. Oysa bak, bilgince konuşunca nasıl dinliyor... Sonra bakıyor ki adamın söyledikleri doğru, ona hak veriyor... E, boşuna bilgi ışıktır dememişler. Bilgili bir kadın olsaydım durumumuz şimdiki gibi olur muydu? Bizimki general olur, bir levazım birliğinin başına geçerdi, ya da buna benzer kârlı bir başka işin... Yüklenicilerle olan bütün ilişkileri geriden ben yönetirdim, o uyuz böyle şeylerden ne anlar! Bir evimiz olurdu ki, şu koca konak yanında solda sıfır kalır! Sonra birkaç bin köle satın alırdım. Ama şu anda elimden ne gelir. Önce kendimi generallere kabul ettirmem gerekir, ama gel de kabul ettir! Ne Fransızca biliyorum, ne de onların bildiği başka dilleri! Bu durumda da tabii kibarlıktan nasip almadığımı, amele ırgat ağzıyla sövmekten başka bir şey bilmediğimi

söyleyeceklerdir. Haksız da sayılmazlar hani. Diyen ne güzel demiş, bilgili ışık saçar, bilgisiz karanlıkta yaşar.’

Dmitri Sergeyiç’le konuşmasının Veroçka’ya zarar vermek şurda dursun (eskiden de böyle bir zararın söz konusu olmadığını biliyordu) onun genç kızlara özgü aptalca düşüncelerden kurtularak Mihail İvanoviç’le evlenme işinde elini çabuk tutmasını sağlaması yönünden çok yararlı olacağına Mariya Alekseyevna kapı ardından dinlediği bu konuşmadan sonra büsbütün inandı.

IX

Mariya Alekseyevna'nın Lopuhov'a karşı tavrı kaba bir güldürüyü andırıyor ve bu kaba güldürü içinde Mariya Alekseyevna'nın kendisi de epeyce gülünç bir tip olup çıkıyor. Ancak, sevgili okurum, bunun böyle olmasını ben istemiş değilim. Ben bizde 'üstün sanat' diye adlandırılan şeyin peşinde olsaydım, Mariya Alekseyevna'nın Lopuhov'a karşı olan tavırlarını böyle açık seçik sergilemezdim, çünkü bunlar benim romanıma ciddiyetten uzak, basit, sığ bir güldürü havası veriyor. Ben Mariya Alekseyevna'nın bu gülünç tavırlarını kolayca es geçebilirdim; çünkü ana konudaki gelişmeler bunlar olmaksızın da verilebilirdi. Yani öğretmen ders verdiği ailenin kızıyla, kızın annesini devre dışı bırakarak bir iki kelime bir şeyler konuşma fırsatını yine bulabilirdi. Öte yandan, aşkın bacayı sarması için çok söz gerektiğini kimse savunamaz. Veroçka'yla Lopuhov'un karşılaşmasının yarattığı sonuç için Mariya Alekseyevna'nın ortaya çıkması hiç mi hiç gerekmiyordu. Ama benim olayları hikâye ederken üstün sanata ulaşmak ve büyük yazar olmak gibi bir hevesim yok, ben olayları nasıl olmuşlarsa öyle anlatıyorum. Romancı olarak da ciddiyetten uzak, basit, sığ güldürü düzeyine inen birkaç sayfa yazmak zorunda kaldığım için çok üzgünüm.

Ben olayları ve ilişkileri işime geldiği gibi değil, nasılsalar öyle anlatmak istiyorum; bu da beni bir başka tatsız durumla karşı karşıya bırakıyor. Lopuhov'un uydurma nişanlısı üzerine olan düşünceleriyle, Lopuhov'un Veroçka'ya verdiği kitapların içeriklerine ilişkin olarak saçma sapan akıl yürütmeleriyle, Fransa kralının insanları papa dinini kabule zorlaması ve XIV. "Ludwig"in(!) bilmem ne konusunda yazdığı bilimsel bir kitap üzerine düşünceleriyle Mariya Alekseyevna'nın gülünç bir duruma düşmesi beni üzüyor. Her insan yanılabilir, her insan anlamadığı konular üzerinde yargıda bulunmaya kalkışırsa yargıları gülünç olur; ama Mariya Alekseyevna'nın gülünç yargılarına bakarak onun Lopuhov'a karşı tavrının yalnızca bu saçmalıklara dayandığını düşünmek haksızlık olur; hayır, hiçbir zengin nişanlı hikâyesi, insanları papa dinine çağıran hiçbir Fransa kralı, Mariya Alekseyevna'nın sağduyusunu gölgelendiremezdi! Çünkü o Lopuhov'un söz ve davranışlarından en ufak bir kuşkuya kapılmamıştı. Gerçekten de Lopuhov, tam Mariya Alekseyevna'nın yapısına uygun davranışlar sergiliyordu, en azından Mariya Alekseyevna'nın düşüncesi bunun böyle

olduğu yolundaydı; genç, atak bir adamdı, ama güzel, çok güzel bir kızın dekoltesine gözucuyla olsun bakmıyordu, kızın peşine takılıp sarkıntılık etmiyordu. Mariya Alekseyevna'nın daha ilk önerisinde, hiç itirazsız oyun masasına oturuyordu (oysa bunun yerine, 'Ben Vera Pavlovna'yla otursam daha iyi' diyebilirdi), olayları değerlendirişi, dünyaya bakışı (Mariya Alekseyevna'nın düşüncesine göre) kendininkiyle büyük benzerlik içindeydi; o da tıpkı kendisi gibi dünyada her şeyin çıkar üzerine kurulduğunu söylüyordu; üçkâğıtçılık, düzenbazlık üzerine olan düşünceleri bile aynıydı; ne diyordu bu konuda: Adam sahtekâr, sahtekârlık yapıyor, burada coşup namus, şeref, dürüstlük nutukları atmak anlamsızdır. Bunun yerine onu anlamaya çalışmak gerekir, çünkü adam durup dururken sahtekâr olmamıştır, içinde bulunduğu koşulların zorunlu bir sonucudur onda sahtekârlık, bu koşullar altında asıl adamın sahtekâr olmaması saçmadır, aptallıktır, hatta hatta böyle bir şey olanaksızdır.

Evet, Mariya Alekseyevna kendisiyle Lopuhov arasında pek çok ortak özellik bulurken hiç de yanılmıyordu.

Anlıyorum... Mariya Alekseyevna gibi biriyle benzer düşünce yapısı içinde olması dolayısıyla Lopuhov aydın okurlar gözünde değerinden çok şey yitirmiş oluyor. Ama kusura bakılmasın ben kimseye yüz vermek istemiyorum ve Lopuhov'un ününe böylesine leke süren bir olayı hiç gizlemeden açıkça yazıyorum. Oysa –daha önce de söylemiştim– istesem Lopuhov'un Rozalski ailesiyle ilişkisinin bu yanını kolayca es geçebilirdim, böyle bir şeye başvurmadığım gibi tam tersi yönde iyice ileri gidiyor ve şunu söylüyorum: Lopuhov Mariya Alekseyevna tarafından beğenildi, kadın ona iltifat etmeye, güleryüz göstermeye bile başladı.

Gerçekten de Lopuhov'un Veroçka'yla konuşmasına baktığımızda onun düşünme biçiminin, birtakım güzel düşünceleri belagatle dile getirmenin ustası olmuş insanlarınkinden çok, Mariya Alekseyevna gibilerinin düşünme biçimine benzediğini görüyoruz. Lopuhov'un insanlara ve olaylara bakışı güzel düşünceleri güzel bir biçimde sunmanın ustalarının bakışına değil, tüm insan soyunun bakışına benziyordu. Mariya Alekseyevna nasıl onun Storeşnikov'la evlenmesi konusunda Veroçka'ya söylediklerine gönülden katılıyorsa, o da Mariya Alekseyevna'nın çaylı konyağı fazla kaçırdığı gece Veroçka'ya anlattığı günah çıkarmaya benzer itirafların altına 'doğrudur' diye imza atabilirdi. İkisinin anlayışları

arasındaki benzerlik öylesine büyüktü ki, bizim aydınlıkları soyluluklarından, soylulukları aydınlıklarından büyük romancılarımız, gazetecilerimiz ve toplumumuzun öteki öğütçübaşıları çoktan kararlarını verdiler: ‘Lopuhov ve benzerleriyle Mariya Alekseyevna ve benzerleri arasında hiçbir fark yok, al birini vur ötekine!’ Böylesine aydın ve soylu yazarların Lopuhov ve benzerlerinden anladıkları bu olduktan sonra, onda, ülkemizin en iyi yazar, düşünür ve öğütçülerinin bulduklarından daha başka bir şey bulamadığı için Mariya Alekseyevna’yı nasıl ayıplayabiliriz?

Mariya Alekseyevna, bu yazarların bildiklerinin yarısını bilseydi, hiç kuşkusuz Lopuhov’un kendisine iyi bir arkadaş olamayacağını anlayabilirdi. Cahil bir kadın olmasının ötesinde, Mariya Alekseyevna’nın düştüğü yanlış için bir başka özürü daha vardı, Lopuhov onunla hiçbir konuyu tam konuşmuyordu. O bir propagandacıydı, ama içlerinde doğan soylu düşüncelerini Mariya Alekseyevnalara aşılamak için yırtınıp duran güzel düşünce amatörleri türünden bir propagandacı değil. Elli yaşındaki eğri bir ağacı düzeltmeye kalkışmayacak kadar akıllı ve sağduyulu bir insandı Lopuhov. O da, Mariya Alekseyevna da gerçekleri aynı biçimde kavrıyor, aynı biçimde yorumluyorlardı. Kuramsal düzeyde geniş bilgi donanımına sahip bir insan olarak Lopuhov gerçeklerden sonuç çıkarmasını biliyordu. Mariya Alekseyevna ve benzerleri içinse bu olanaksızdır. Çünkü onların günlük kişisel kaygıları dışında bildikleri, anladıkları tek şey tüm insanlığın ortak malı olan çok eski, toz toprak içindeki birtakım atasözleri, ölüsözler, bilgece öğütlerdir. Ama sonuç çıkarmak ellerinden gelmez. Örneğin Lopuhov, Veroçka’yla konuşmalarında geçen ‘çıkar’ın nasıl bir çıkar olduğunu açıklamaya kalkışsaydı, Mariya Alekseyevna bunun kendi düşündüğü çıkara hiç benzemediğini görerek büyük olasılıkla yüzünü ekşitecekti; ama Lopuhov Mariya Alekseyevna’ya bunu açıklamadığı gibi Veroçka’ya da böyle bir açıklamada bulunmuyordu, çünkü Veroçka üzerinde tartıştıkları kitaplardan bunun ne anlama geldiğini öğrenmiş bulunuyordu. Şu da kesindir ki, Lopuhov Mariya Alekseyevna’nın çaylı konyağı fazla kaçırdığı gece Veroçka’ya anlattığı günah çıkarmaya benzer itirafların altını ‘doğrudur’ diye imzalamakla birlikte şunları da eklemekten herhalde geri durmayacaktı: ‘Yeni düzenin eskisinden daha iyi olacağını mademki siz de kabul ediyorsunuz, Mariya Alekseyevna, öyleyse bu düzeni kurmaya çalışan ve bu işten zevk duyan insanların çabalarına engel olmayı ben istemem. Bu yeni düzenin kurulmasına sizin de engel olarak

gördüğünüz halkımızın aptallığı konusuna gelince, bunun gerçekten bir engel olduğu konusunda size katılırım. Ama, Mariya Alekseyevna, sanırım siz de itiraz etmezsiniz, insanlar eskiden hiç de gerek duymadıkları konularda akıllanmayı çıkarlarına uygunbuluverdiler mi nasıl da çabuk akıllanıveriyorlar! Öte yandan yine kabul etmelisiniz ki, eskiden insanların akıllanmak için ellerinde olanak yoktu, olanak sağlamaya görün, bundan öyle çabuk yararlanıyorlar ki!' Ama Lopuhov Mariya Alekseyevna'yla konuyu buralara getirecek kadar konuşmuyordu. Üstelik bunu ihtiyatlı olduğundan değil, sağduyulu ve nazik oluşundan dolayı yapmıyordu. Onunla aynı nedenden dolayı, örneğin Latince konuşmaya da kalkışmıyordu. Ya da kendisi için ilginç bir konu olan tıpta ulaşılan son başarılar üzerine birtakım söylevler vermeye kalkışmıyordu; karşısındaki insanı, onun anlayamayacağı gösterişli, görkemli birtakım lafazanlıklara boğmayacak kadar aklı başında ve kibar bir insandı Lopuhov.

Ama ben bütün bunları, Lopuhov için zamanında doğru bir değerlendirme yapamamak gibi bir yanlışın içine düşen Mariya Alekseyevna'yı haklı göstermek için yazmıyorum. Hele Lopuhov'u haklı göstermek gibi bir amacımsa hiç yok. Çünkü Lopuhov'u haklı göstermek hiç iyi bir şey olmaz, niçin olmaz, şimdi açıklayacağım: Lopuhov'u haklı bulmamakla birlikte salt insan severliklerinden dolayı onu bağışlamak isteyenler de bağışlayamaz. Bunlar örneğin şöyle bir şey öne sürebilirler: 'Lopuhov tıp doktoru olarak doğal bilimlerle uğraşıyordu, bu ise insanda materyalist bir dünya görüşünü geliştirir.' Ama bu hiç iyi bir özür değildir. Çünkü insanda materyalist dünya görüşünü geliştiren bilimlerin sayısı hiç de az değildir; matematik, tarih, toplumbilim ve daha pek çok bilim için aynı durum söz konusudur. İyi ama bütün matematikçiler, gökbilimciler, tarihçiler, iktisatçılar hukukçular, gazeteciler hep materyalist midir? Hayır, hiç de değil! Öyleyse bizim materyalist, suçundan kurtulmuş olmuyor, Lopuhov'u haklı göstermeye çalışan acıması bol insanlar, onun övülesi birtakım özelliklerden tümden yoksun olmadığını öne süreceklerdir; başkalarının yararı için çalışmayı kendine zevk edinerek kendi çıkarını bilinçle ve kararlı bir şekilde bir kenara itmiş bir adamdır o; çok güzel bir kıza âşık olmasına karşın ona nasıl da tertemiz gözlerle bakıyor! Erkek kardeşler bile kız kardeşlerine böylesine temiz gözlerle bakamazlar! Ancak onun materyalistliğini bağışlamak için öne sürülen bu özüre karşılık biz de şunu söyleyebiliriz: Her insanda az ya da çok birtakım iyi özellikler bulunabilir,

yani dünyada iyi hiçbir yanı bulunmayan bir tek insan bile yoktur. Öte yandan materyalistler ne olurlarsa olsunlar her şeyden önce materyalisttirler. Eh, mademki materyalisttirler, öyleyse kesin hüküm verilebilir ve verilmiştir de: Bunlar aşağılık, ahlaksız insanlardır, kendilerini bağışlamak olanaksızdır, çünkü bağışlanmaları demek, materyalist yönlerine göz yumulması demektir. Demek ki Lopuhov'u haklı çıkarmadan bağışlayabilmek olanaksızdır. Onu haklı çıkarmaksa olacak bir şey değil, çünkü materyalistleri aşağılık ve ahlaksız ilan eden bütün güzel düşünce amatörleri ve yüce düşüncelerin savunucuları son zamanlarda materyalist olsun olmasın bütün namuslu insanların gözünde akıl ve ahlak yönünden kendilerini öylesine yüceltmiş durumdalar ki, herhangi bir faniyi bunların eleştiri ve ayıplarına karşı koruyabilmek gereksiz bir iş halini almış, materyalistlerin sözlerine yarım yamalak bile kulak kabartmak basbayağı münasebetsizlik sayılmaya başlanmıştır.

X

Veroçka'yla Lopuhov'un konuşmalarının başlıca konusunu hangi düşünce biçiminin en doğru olacağından ibaret saymak yanlış olur. Baş başa konuşabilme fırsatı ellerine pek az geçiyor, böyle anlarda da düşünce, düşünce biçimleri gibi kendileri dışında birtakım şeylerden söz ediyorlardı. Çünkü her ikisi de bir çift keskin gözün sürekli üzerlerinde olduğunun farkındaydı. Böylece, kendilerini en çok ilgilendiren konuya ancak bir iki sözcükle değinebiliyorlardı. O da ancak şarkı söylemek ve piyano çalmak için notaları karıştırdıkları sırada. Ellerine pek az geçen uzun konuşma fırsatlarında bile pek az yer verebildikleri ana konu, kısa konuşmalarında hiç değinilmeden kalıyordu. Yalnız belirtmemiz gerekir ki bu, onların birbirlerine karşı duyguları konusu değildi. Hayır! Duygulardan tek kelimeyle olsun söz etmiyorlardı. Doğum günü gecesi söylenen bir iki belirsiz sözden beri bu konuda hiçbir şey konuşmamışlardı; bunun için zamanları yoktu, çünkü dinlenilme korkusu olmadan konuşma fırsatını buldukları bir iki dakikayı onlar bambaşka bir konuya harcıyorlar, bu da duygular konusuna dönmek için kendilerine ne zaman, ne de istek bırakıyordu. En değerli zamanlarını ayırdıkları bu önemli konu, Veroçka'nın içinde bulunduğu korkunç durumdan nasıl ve ne zaman kurtulacağı, bu uğurda neler yapabilecekleri konusuydu.

İlk konuşmalarının hemen ertesi günü Lopuhov, Veroçka'nın aktris olabilmesi için işe nerden ve nasıl başlaması gerektiği konusunda bir soruşturmaya girişmişti. Sahneye giden yolda genç kızı ne gibi tatsızlıkların, hatta tehlikelerin beklediğini biliyor ama bu konuda onun sağlam karakterine güveniyordu. Gelgelelim işin aslı pek de kendisinin düşündüğü gibi değildi. İki gün sonra derse geldiğinde Veroçka'ya şunları söylemek zorunda kaldı: "Aktris olma düşüncenizden vazgeçmenizi salık veririm." "Niçin?" "Nişanlınızla evlenmeniz bundan daha iyi de ondan." Konuşma burada bitmişti. Bunu Veroçka şarkı söylemek, Lopuhov da ona eşlik etmek için gerekli notaları ararken konuşmuşlardı. Veroçka'nın cesareti kırılır gibi oldu ve çok iyi bildiği bir parçayı birkaç kez yanlış notadan okudu. Parça bitip de şimdi nasıl bir yol izleyeceklerini konuşmaya başladıklarında Veroçka şunları söyleyebildi: "Aktrislik bana en iyi yol gibi gelmişti. Bunun olanaksız olduğunu kabul etmek hiç kolay değil. Belki

yaşamım daha kötü olacak, ama ne yapalım böyle de yaşanabilir. Mürebbiye olarak çalışırım ben de.”

Lopuhov iki gün sonra derse geldiğinde, Veroçka:

“Mürebbiye olarak çalışmak için kime başvurmam gerektiğini bilemiyorum,” dedi. “Lütfen bana yardım edin Dmitri Sergeyiç. Sizden başka kimsem yok.”

“Bu işte bize yardımı olabilecek tanıdıklarım pek az. Derse gittiğim aileler fazla zengin kişiler değil, doğal olarak onların çevreleri de öyle. Ama yine de bir soruştururum.”

“Dostum, biliyorum, çok zamanınızı alıyorum, ama ne yapayım.”

“Vera Pavlovna, mademki dostunuzum, zamanımı almanız söz konusu olamaz.”

Veroçka gülümsedi, yüzü kızardı, Dmitri Sergeyiç yerine nasıl olup da ‘dostum’ dediğini hiç fark etmemişti.

Lopuhov da gülümsedi:

“Eğer hiç istemeden ağzınızdan çıktı ve şimdi pişmansanız geri alabilirsiniz o sözü Vera Pavlovna.”

Veroçka gülümsedi:

“Geç bile kaldım...” yeniden kızardı: “Pişman da değilim...” iyice kızardı, yüzü kıpkırmızı kesildi.

“Gerektiğinde nasıl sadık bir dost olduğumu göreceksiniz.”

Birbirlerinin elini sıktılar.

O akşamdan sonra yaptıkları ilk iki konuşma işte bu kadardı.

İki gün sonra ‘Polis Belleteni’nde şöyle bir ilan görüldü:

Fransızca, Almanca vb. bilen soylu bir genç kız mürebbiye olarak iş arıyor. Genç kız hakkında daha fazla bilgi almak isteyenler Kolomna’da falanca sokak, falanca nolu evde memur filancaya başvurabilirler.

Bu kez Lopuhov'un mürebbiyelik işi için gerçekten çok zaman harcaması gerekti. Her sabah yaya olarak kentin Viborg kesiminden Kolomna'ya yollanıyor, gazetedeki ilanda adresini verdiği dostuna uğruyordu. Oldukça uzun bir yolculuktu bu; ama kentin Viborg kesimine daha yakın oturan bir başka tanıdık bulamamıştı. Çünkü bu 'tanıdık'da epey özelliğin bir araya gelmesi gerekiyordu: Gösterişli bir ev, iyi, namuslu bir aile, saygı uyandıran bir görünüş. Yoksul bir ev, mürebbiyenin elverişli olmayan koşullarla tutulmak istenmesine, saygın olmayan bir görünüş ve iyi bir izlenim uyandırmayan aile, kız hakkında hoş olmayan düşünceler uyanmasına yol açabilirdi; Hele kendi adresini hiç veremezdi, bir üniversite öğrencisinden başka yakını olmayan bir kız için neler düşünmezlerdi! Böylece Lopuhov her gün esaslı bir yürüme maratonu yapmak zorunda kalıyordu. Memurun evine uğrayıp ilana gelenlerin adresini alıyor ve yolculuğunu sürdürüyordu. Memur gelenlere kendisinin kızın uzak bir akrabası olduğunu, ayrıntılı koşulları görüşmek için yarın kendilerine kızın yeğeninin uğrayacağını söylüyordu. Yeğen ise mürebbiye arayanların evlerine arabayla değil, yaya gidiyor, ev halkını şöyle bir gözden geçiriyor ve tabii çoğundan hoşnutsuz ayrılıyordu. Kimi aileleri fazla burnu büyük buluyor, kimi ailelerde anneyi iyi ama babayı ahmak buluyor, kimilerindeyse bunun tersini görüyordu. Birkaç yerde epey iyi izlenim edindi, ama buraların koşulları da Veroçka'ya uymuyordu, bunlardan biri mürebbiyenin İngilizce de bilmesini istiyordu, oysa Veroçka İngilizce bilmiyordu; biri mürebbiye değil dadı gibi bir şey arıyordu; bir aileyse her bakımdan çok iyiydi, ama bunlar da yoksuldu ve mürebbiyeye ayırabilecekleri fazla bir oda yoktu evlerinde; bu bakımdan mürebbiyenin iki yetişkin çocuk, iki bebek, bir sütanası ve bir dadıyla birlikte aynı odada kalması gerekiyordu. Ama 'Polis Belleteni'nde ilanlar çıkmaya devam ediyor, ilanlar çıktıkça mürebbiye arayanların başvuruları sürüyordu; bu nedenle de Lopuhov'un umudu tümüyle kesilmiş değildi.

Bu aramalarla iki hafta geçti. Lopuhov'un yine bir Petersburg turundan döndüğü bir gün divanda uzanmış yatan Kirsanov:

"İyi bir çalışma arkadaşı değilsin sen azizim," dedi, "ortak çalışmamızda beni yalnız bıraktın, her gün sabahtan öğleye kadar ortadan kayboluyorsun, haftanın yarısında da öğleden sonraları yoksun. Derslerden başını alamıyorsun anlaşılan! Ama şu sıra yeni dersler almanın zamanı mıydı be birader? Ben elimdeki birkaç dersi bile bırakmak niyetindeyim. Oysa topu topu kırk ruble param var, ama bu bile ancak okulu bitirene kadar yeter;

şunun şurasında üç ay bir şeyimiz kalmış. Seninse benimkinden çok daha fazla... Sanırım yüz ruble kadar paran vardı.”

“Daha da fazla... Nerdeyse yüz elli ruble. Yalnız dediğin gibi derslerin fazlalığı değil söz konusu olan, bir tanesi dışında derslerin tümünü bıraktım. Bir işim var, onu bitireyim, çalışmalarımızdan dolayı artık benden yakınmayacaksın.”

“Nasıl bir işmiş bu?”

“Şu bir tanesi dışında dediğim dersim var ya... Rezilin rezili bir aile, yalnız çok aklı başında, ciddi bir kızları var. Ailesinden kaçıp kurtulmak için mürebbiye olmak istiyor. İşte onun mürebbiye olarak çalışabileceği bir yer arıyorum.”

“Kız için iyi biri dedin değil mi?”

“Evet.”

“Eh, madem öyle, ara bakalım.”

Konuşmaları burada bitti.

Hey gidi Bay Kirsanov ve hey gidi Bay Lopuhov! Bu dünyada neye iyi deneceğini hâlâ anlayamamışsınız! Anlayamamışsınız, çünkü baksanıza sizin, Bay Kirsanov, kızın güzel mi çirkin mi olduğunu ne sorduğunuz var, ne de soracağınız! Size gelince Bay Lopuhov, işin bir de böyle bir yanının olabileceği aklınızın ucundan bile geçmiyor. Bay Kirsanov ise, ‘İyi de, kardeşlik, ona mürebbiyelik bulma işine kendini böylesine adadığına göre, besbelli kıza âşıksın?’ falan gibi bir şeyler söylemiyor. Lopuhov da, “Nasıl diyeyim kardeşlik, kız bayağı ilgimi çekti,’ gibi bir şeyler söylemeyi düşünmüyor. Belki bunlardan söz etmeye istek duymuyor, ama olsun, yine de arkadaşının aklına gelebilecek böyle bir düşünceyi önlemek bakımından, ‘Sakın ona âşık olduğumu falan sanma Aleksandr,’ gibi bir şeyler söylemeye de gerek duymuyor. Gördüğünüz gibi, bir insanın kötü bir durumdan kurtuluşu söz konusu oldu mu, o insan güzelmiş, hatta dünya güzeliymiş, ya da çirkinmiş falan gibi şeyler asla akla gelmiyor. Hele hele aşkmış, meşkmiş, böyle şeylerin kimsenin aklının ucundan geçmediğini söylemeye gerek yok. Böyle bir şeyin düşünülebildiğini bile düşünecek

insanlar değil onlar... Zaten en iyi yanları da bu: Herkesin en çok kafa yoracağı bir şeyi akıllarından bile geçirmediklerinin farkında değil ikisi de.

Bu gerçek, sezgileri güçlü okurlarımıza (ve de tabii astığı astık kestiği kestik edebiyatçılarımıza, çünkü kendileri gayet basiretli efendilerdir) şunu göstermez mi: Lopuhov da Kirsanov da, estetik damardan yoksun, kupkuru insanlardır? Bu estetik damar olayı daha yakın zamanlara dek pek yüce hevesleri olan estetikçi edebiyatçılarımız için oldukça moda bir deyimdi; belki hâlâ sürüyordur 'estetik damar' modası! Benim haberim yok, çünkü bu muhteremleri nicedir görmüyorum. Duygu denilen şeyden nasipsiz olmayan ve bir damlacık olsun zevk sahibi olan gençlerin, bir genç kızdan söz ederken onun beden güzelliğinden söz etmemeleri normal midir sizce? Böylelerinde sanat duygusu (yani estetik damar) denen şeyin bulunmadığından kimse kuşku duymamalıdır. Bizim estetikçi yazarlardan daha zengin estetik duygulara sahip çevrelerden olan ve incan doğasının ne menem bir şey olduğunu iyice hatmeden kimileri içinse, böylesi durumlarda gençler kadınların yalnızca plastik yönleriyle ilgilenir. Bu belki bir zamanlar böyleydi, ama artık pek çok şey değişti beyler; evet, belki şimdi de bu tür konuşmalar yapılıyor, yalnız benim yeni insanlar dediğim gençler arasında değil. Bu gençler, baylar, sizin bildiğiniz insanlara hiç benzemezler, biraz tuhaf insanlardır.

XI

“Evet, dostum, hâlâ çalışabileceğim uygun bir yer çıkmadı, değil mi?”

“Şimdilik yok, Vera Pavlovna, ama kendinizi koyvermeyin, nasılsa bulacağız. Her gün iki üç ailenin kapısını çalıyorum. Er geç uygun bir aile çıkacaktır karşımıza.”

“Ah, dostum, burada kalmanın bana her gün bir önceki günden nasıl daha ağır geldiğini bir bilseniz! Buradan kurtuluşum için herhangi bir umut ışığının söz konusu olmadığı günlerde bu aşağılanmaya, bu rezilliğe çok güç de olsa katlanabiliyordum. Şimdiyse bu kokuşmuş, bu iğrenç hava beni nerdeyse boğacak.”

“Biraz daha sabır, Vera Pavlovna, biraz daha sabır! Bulacağız!”

Bir hafta kadar sürdü bu konuşmalar. Gelindi salı gününe.

“Biraz daha sabır, Vera Pavlovna, biraz daha sabır! Bulacağız!”

“Benim yüzümden ne çok zaman yitiriyor, ne çok yoruluyorsunuz dostum! Nasıl ödüllendirebilirim bütün bunlar için sizi?”

“Eğer bana darılmazsanız, sevgili dostum, beni ödüllendirmiş olursunuz.”

Lopuhov bunları söyledikten sonra kıpkırmızı kesildi.

Veroçka ona dikkatle baktı: Acaba söyleyeceği başka bir şey daha var mı? Ama hayır, sözünü tamamlamıştı, söyleyeceği başka bir şey yoktu, kendisinden yanıt bekliyordu.

“Ne yaptınız, ne dediniz ki size darılayım, dostum?”

Lopuhov iyice utandı, hatta hafifçe üzülmüş gibiydi.

“Ne oluyor size, dostum?”

Lopuhov derin bir üzüntüyle:

‘Fark etmediniz bile,” dedi, sonra neşeyle güldü: “Ah, ne aptalım ben, ne aptalım! Bağışlayın beni, dostum!”

“İyi ama ne oldu?”

“Hiçbir şey. Yalnız, beni ödüllendirdiniz.”

“Ah, şimdi anladım! Doğrusu çok tuhafsınız! İstiyorsanız tabii ‘dostum’ diyebilirsiniz bana.”

Perşembe günü yapılan Sakson Grammatik usulü Hamlet denemesinden sonra Mariya Alekseyevna bir süre için (kısa bir süre ama) uzaktan gözetlemeye çekiliyor; bu onun için bir bakıma dinlenme.

Cumartesi, çaydan sonra Mariya Alekseyevna çamaşırcının getirdiği çamaşırları saymaya gidiyor.

“Dostum, galiba bir şeyler olacak.”

“Olacak mı! Eğer öyleyse... Ah, tanrım, tanrım! Bir an önce olsa bari! Bu iş biraz daha uzarsa öleceğim sanki! Peki ne zaman? Nasıl?”

“Yarın belli olacak. Ama ben kesin gözüyle bakıyorum.”

“Nasıl? Nedir? Kimlerin yanında?”

“Yavaş olun, dostum... Fark edecekler! Sevinçten olduğunuz yerde sıçrayıp duruyorsunuz! Mariya Alekseyevna herhangi bir nedenle her an odaya girebilir.”

“Peki ya siz? İçeri girdiniz, yüzünüzde güller açıyor! Annem uzun uzun süzdü sizi!”

“İyi de, ben kendisine niçin neşeli olduğumu açıkladım. Benden bir açıklama beklediği besbelliydi... Ben de kendisine, çalışmak için çok iyi bir yer buldum, dedim.”

“Doğrusu dayanılmazsınız! Evet, dayanılmaz! Geldiğinizden beri hep bir şey söyleyecekmiş gibi yapıyorsunuz, ama hâlâ ağzınızdakinin ne olduğunu öğrenemedik! Nedir şu iş, söylesenize artık!”

“Bu sabah Kirsanov, biliyorsunuz, evde birlikte kaldığım bir arkadaşım var, Kirsanov işte onun adı...”

“Biliyorum, dayanılmaz adam, biliyorum! Bu saçmalıkları bir yana bıraksanız da, doğrudan doğruya söyleyeceğiniz şeye geçseniz!”

“Ama konuşmama siz kendiniz engel oluyorsunuz, dostum!”

“Ah, tanrım! Şu işin ne olduğunu söyleyecek yerde hep ikaz, ihtar, gözdağı! Bilmiyorum ki size ne yapsam? Hah buldum... İşte cezanız, diz çökeceksiniz! Ama burda olmaz tabii... Evinize dönünce... Kendi evinizde... Ve şu sizin Kirsanov bana kendi elyazısıyla bir pusula gönderecek: Diz çöktüğünü gözlerimle gördüm, diye... Duyuyorsunuz beni, değil mi?”

“Pekâlâ, cezanıza boyun eğiyorum. Şimdiyse, işte, ağzımı kapattım. Hele bir cezanız uygulansın, bağışlanayım, ondan sonra konuşurum.”

“Ah, dayanılmaz adam! İşte bağışlıyorum sizi! Hadi, konuşun!”

“Çok teşekkür ederim, efendim. Kendiniz suçlu olduğunuz halde nasıl olduysa bağışlayan da siz oldunuz! Oysa sözümü habire kesip duran sizdiniz! Öyle değil mi, Vera Pavlovna?”

“Vera Pavlovna mı? Bu da nerden çıktı. Hani dostunuzdum sizin?”

“Bu da benim size verdiğim bir ceza, dostum. Ben alıngan bir insanım, bu bir. İkincisi de çok sertimdir, kimseyi cezasız bırakmam!”

“Ceza mı? Beni cezalandırmaya cesaret edebiliyorsunuz demek? Öyleyse ben de sizi artık dinlemiyorum!”

“Dinlemiyor musunuz?”

“Elbette dinlemiyorum. Neyi dinleyeceğim ki? Siz söylenecekleri söylediniz, işim hemen hemen gerçekleşmiş, kesin karar yarın verilecekmiş... Görüyor musunuz, dostum, bugün siz de daha fazla bir şey bilmiyorsunuz. Dinlenecek ne kalıyor ki geriye? Hadi hoşça kalın!”

“Ama dostum, dinleyin... Dostum... Lütfen!”

“Dinlemiyorum ve gidiyorum... Birden geri döndü: “Hadi söyleyin ne söyleyecekseniz, sözünüzü kesmeyeceğim! Ah, dostum, dostum! Bilseniz beni nasıl sevindirdiniz! Elinizi verin bana! Görüyor musunuz nasıl, nasıl sıkıyorum!”

“Peki, ya gözünüzdeki yaşlara ne demeli?”

“Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim!”

“Bu sabah Kirsanov bana bir hanımın adresini verdi. Yarın kendisiyle buluşacağız. Kendisini daha önceden görmüşlüğüm yok, ancak bu işe aracı olan ortak tanıdığımızdan hakkında çok şey duydum. Öte yandan kocasını tanırım, sözünü ettiğim ortak tanıdığımızın evinde kendisiyle pek çok kez görüştüm. Eldeki bütün verilere göre bu hanımın evi sizin için çok uygun. Zaten kendisi de ortak tanıdığımıza adresini verirken, koşullarda anlaşmaya varacağımıza emin olduğunu söylemiş. Bu durumda, dostum, işe bitmiş gözüyle bakabiliriz.”

“Ah, ne güzel bir şey bu! Ne güzel! Ne güzel! Ama ben sonucu bir an önce öğrenmek istiyorum! Hanımla görüşmenizden sonra doğru bize gelin, tamam mı?”

“Olmaz, dostum, bu kuşku uyandırır. Çünkü ben size yalnızca ders günleri geliyorum. Bakın ne yapalım! Kent içi postayla Mariya Alekseyevna’ya bir mektup gönderip salı günkü derse gelemeyeceğimi, bu dersi çarşambaya almak istediğimi yazayım. Eğer ders çarşamba sabahı olsun diye yazmışsam, bu, işler yolunda, demektir; yok eğer çarşamba akşamı diyorsam, sonuç olumsuz demektir. Ama, dersin ‘sabah’ olacağına hiç kuşkum yok. Mariya Alekseyevna mektuptan Fedya’yı, sizi ve Pavel Konstantiniç’i haberdar edecektir.”

“Mektup ne zaman gelir?”

“Akşam.”

“O kadar geç mi! Hayır, akşama kadar sabredemem! Hem mektuptan öğreneceğim ne olacak ki? Yalnızca bir ‘evet’. Sonra işin yoksa çarşambayı bekle! Dayanılmaz bir işkence bu benim için! Sonuç eğer ‘evet’ olursa ben hemen bu hanımın evine gitmek isterim. Bunun için de sonucu anında öğrenmeliyim... Acaba nasıl yapabiliriz? Bakın aklıma ne geldi, siz bu hanımın evine girdikten sonra ben sizi sokakta bekleyeyim.

“Bu benim size gelmemden de sakıncalı bir şey olmaz mı dostum? O zaman ben size geleyim daha iyi.”

“Hayır! Burda konuşma olanağı bulamayabiliriz. Öte yandan annem kesinlikle kuşkulanacaktır. Onun için benim dediğimi uygulayalım. Koyu renk bir tülüm var, onu örterim yüzüme, kimse tanımaz.”

“Bakın bu olabilir gibi... Ama yine de bir düşünelim.”

“Düşünecek zamanımız yok. Annem her an içeri girebilir. Nerde oturuyor bu hanım?”

“Galemaya’da, köprünün hemen yanında.”

“Saat kaçta orada olacaksınız siz?”

“Saat on iki diye sözleştik.”

“Öyleyse saat on ikide ben de Konnogvardeyski bulvarının köprüye en yakın ucundaki son banka oturup bekleyeceğim. Dediğim gibi, yüzümde koyu renk bir tül bulunacak, elimde de rulo haline getirilmiş notalar. Beni göremezseniz, bilin ki evden kurtulamadım... Ama siz yine de bu banka oturup beni bekleyin. Gecikebilirim, ama ne yapıp edip gelirim. Doğrusu iyi aklıma geldi bu! Ah, size ne kadar gönül borçlusuyum! Ve nasıl, nasıl mutluyum! Nişanlınız nasıl, Dmitri Sergeyiç? Gördüğünüz gibi rütbenizde indirim yapıldı: ‘Dost’tunuz, yeniden Dmitri Sergeyiç oldunuz. Ah, çok mutluyum! Çok, çok mutluyum!”

Veroçka koşarak piyanoya gitti ve çalmaya başladı.

“Ama dostum siz sanatınızda da indirim yaptınız! Beğeniniz birden nasıl da aşağılara düşüverdi! Operalardan galoplara düşüş!”

“Düşüş, düşüş!”

Birkaç dakika sona Mariya Alekseyevna girdi içeri. Dmitri Sergeyiç onunla preferans oynadı, önce yendi, sonra bile bile yenildi, hatta 35 kapek kaybetti. Böylece Mariya Alekseyevna’ya ilk kez zafer sevinci yaşattı; evden ayrılırken arkasında çok sevinçli bir Mariya Alekseyevna bırakıyordu, paradan değildi kadıncağızın sevinci, kazandığı zaferdendi. Demek ki, materyalizmin çirkefine bulanmış yüreklerin bile saf, ideal sevinçlerle doldukları oluyor... Bundan çıkan sonuç da, hayata getirilen materyalist açıklamanın yetersizliği, öyle değil mi!

XII

Veroçka’nın İlk Düşü

Veroçka düş görüyor:

Islak, karanlık bir bodruma kapatılmış. Birden kapı ardına kadar açılıyor ve Veroçka kendini engin kırlarda, yemyeşil çimenlerin üzerinde buluyor. Sevinç içinde koşarken bir yandan da ‘Nasıl oldu da o karanlık bodrumda ölmedim ben?’ diye düşünüyor. ‘Ölmedim, çünkü daha önce bu engin kırları görmedim; görseydim dayanamaz, o bodrumda ölürdüm.’ Mutluluktan uçarcasına yeniden koşmaya başlıyor. Sonra birden kendini inmeli gibi görüyor. ‘Nasıl olur da inme iner bana?’ diye düşünüyor. ‘İnme yaşlılarda görülür. Genç kızlara inme indiği nerde görülmüş?’ ‘Hayır, Veroçka, genç kızlara da inme iner, hem de pek sık –tanımadığı bir ses söylüyor bunları–. Ama bak şimdi, ben senin eline dokunacağım ve sen hemen iyi olup ayağa kalkacaksın. Bak, gördün mü! Hadi, ayağa kalk!’ ‘İyi ama bu konuşan kim? Nasıl da hafifleyiverdim! Bacaklarımdaki bağlar uçup gitti sanki!’ Ve Veroçka kalkıp yürüyor, koşuyor, yeniden kırlarda mutluluktan uçuyor. ‘İyi ama ben bu inmeye nasıl dayandım?’ diye düşünüyor. ‘Dayandım, çünkü inmeli olarak doğmuştum ben, yürümek nedir, koşmak nedir bilmiyordum. Bilsem dayanamazdım.’ Yine mutluluktan uçarak koşuyor kırlarda. Birden kendisi gibi bir genç kız görüyor –ne tuhaf!– kızın yüzü de, yürüyüşü de durmadan değişiyor: İşte demin İngilizdi, şimdi Fransız oldu; bir bakıyorsun Alman, bir bakıyorsun Polonyalı; ve bir bakıyorsun Rus! Sonra yine İngiliz, yine Alman ve yine Rus! Ama bir tek yüzde bunca değişiklik... Nasıl olur? İngiliz Fransız’a, Alman Rus’a benzemez! Onunsa hem yüzü değişiyor, hem de değişmesine karşın aynı yüz bu! Ne tuhaf! Sonra yüzünün anlamı da değişiyor, durmadan değişiyor; nasıl da güzel, nasıl da içtenlik dolu bir yüz bu! İşte demin, hüzünlüydü, şimdiyse neşeli, durmadan değişiyor! Ama her zaman iyi... İyilik anlamı hiç değişmiyor; kızgın olduğunda da iyi, sevinçli olduğunda da! Ne kadar da güzel! Her değişmeyle güzelliği daha da artıyor! Derken birden Veroçka’ya yaklaşıp soruyor:

“Sen kimsin?”

“O eskiden bana Vera Pavlovna derdi, şimdiyse ‘dostum’ diyor.”

“Desene şu ünlü Veroçka sensin. Beni sevmeye başlayan...”

“Evet, sizi çok seviyorum. Yalnız siz kimsiniz?”

“Ben senin nişanlının nişanlısı olan kızım.”

“Hangi nişanlının?”

“Bilmem. Ben nişanlılarımı bilmem. Onlar beni bilirler ama ben onları bilmem, öyle çokturlar ki! Sen kendine nişanlı olarak benim nişanlılarımdan birini seç! Başka birini değil, yalnız benim nişanlılarımdan birini!”

“Ben seçimimi yaptım. Kim biliyor musunuz?..”

“Adını söyleme, ben nişanlılarımın adlarını bilmem. Yalnız dediğim gibi, kesinlikle benim nişanlılarımdan birini seç. Kız kardeşlerim ve nişanlılarım birbirlerini –yalnızca birbirlerini– seçsinler istiyorum ben. Sen bodruma kilitlenmiştin değil mi? Sonra inmen de vardı?”

“Evet.”

“Şimdi özgürsün değil mi?”

“Evet.”

“Bendim seni özgürlüğüne kavuşturan. Bendim seni sağaltan. Yalnız unutma, daha özgürlüğüne kavuşturulacak, sağaltılacak çok insan var. Kurtar, sağalt bunları! Dediğimi yapacak mısın?”

“Evet. Yalnız, adınız ne sizin? N’olur söyleyin, çok istiyorum bilmeyi!”

“Benim pek çok adım var, birbirinden başka, bir sürü adım... Kim nasıl isterse öyle çağırır beni. Sen de istersen bana ‘insan sevgisi’ de. Aslında gerçek adım da budur. Çoğunluk beni bu adımla bilir. Sen de bu adımla bil.”

Derken, Veroçka kentte yürümeye başlıyor, işte bir bodrum. Bodruma kızlar kapatılmış. Veroçka kilide şöyle bir dokunuyor, kilit açılıveriyor: ‘Çıkın!’ Kızlar çıkıyorlar. İşte bir oda. İnmeli kızlar yatıyor odada: ‘Kalkın!’ Kalkıyor inmeli kızlar, yürüyorlar. Kızların hepsi, hep birlikte

kırlardalar; yürüyorlar, mutluluktan uçarcasına koşuyorlar! Ah, bu ne büyük bir sevinç! Ne büyük bir mutluluk! Çok olmak, tek olmaktan kat kat iyi! Bir tek Veroçka yerine, yığınla Veroçka! Ah, bu ne büyük bir mutluluk! Ne büyük bir sevinç!

XIII

Lopuhov son zamanlarda fakültedeki arkadaşlarıyla görüşemez olmuştu. Onlarla görüşmeye devam eden Kirsanov'sa, Lopuhov'un neden ortalarda görünmediğini soranlara, arkadaşının nasıl bir dertle uğraşmakta olduğunu anlatmış, bunun üzerine de, ortak dostlarından biri, Lopuhov'un ziyaretine gitmeye hazırlandığı –ve bizim de artık bildiğimiz– hanımın adresini vermişti.

Lopuhov kendisine verilen adrese giderken bir yandan da düşünüyordu: 'Şu iş bir olursa eğer, her şey o kadar güzel olacak ki! İki, hadi bilemedin iki buçuk yıl sonra fakültede bir kürsüm olacak. O zaman durumumuz daha iyi olur. Bu süre içinde o, yerleştiği B'lerin evinde rahat, sakin bir yaşam sürecek. Tabii bayan B. gerçekten dedikleri kadar iyi bir kadınsa... Ama iyi olduğuna hiç kuşkum yok.'

Gerçekten de Lopuhov Bayan B.'yi akıllı, iyi yürekli, kocasının görevi, sahip olduğu servet ve ailesinin soyluluğu nedeniyle burnu büyük olabilecekken tam tersine alçakgönüllü bir kadın olarak buldu. Önerdiği koşullar da iyiydi; ailenin ortamı Veroçka'nın burada çok sakin bir yaşam sürmesine uygundu, kısacası her şey tam Lopuhov'un umduğu gibiydi. Öte yandan Bayan B. de Veroçka'nın karakterine ilişkin sorularına Lopuhov'un verdiği yanıtları doyurucu bulmuştu. Yarım saat bile sürmeyen bir görüşmeden sonra anlaşmış bulunuyorlardı.

"Eğer halanızın kızı bu koşullarımı kabul ederse gelip hemen evimize yerleşebilir; ne kadar çabuk gelirse, bizim için o kadar iyi olur."

"Koşullarınız kabul edilmiştir. Çünkü o bana kendisi adına anlaşma yetkisi vermişti. Yalnız size söylemek istediğim bir şey var. Anlaşmaya varmamızdan önce söyleyemedim bunu, çünkü anlaşmamamız durumunda gereksiz bir bilgi olacaktı bu sizin için. Bu kız benim akrabam falan değil. Küçük çocuklarına ders verdiğim bir memur ailesinin kızı. Bu işle uğraşmak için benden başka kimsesi yoktu. Ama dediğim gibi, kendisiyle en ufak bir yakınlığım yok."

"Bu konudan haberim vardı Mösyö Lopuhov. Siz, Profesör N. (Bayan B. adresin alındığı tanıdık profesörün adını söyledi), ve profesöre sizin bu

sorununuzu aktaran arkadaşınız, birbirinizi çok iyi tanıyorsunuz, birbirinizin dürüstlüğünden hiç kuşku duymuyorsunuz, o kadar ki, içinizden birinin genç bir kızla kurduğu ilişki, öbür ikisinin gözünde bu kızın küçük düşmesine yol açmadan aranızda konuşma konusu olabiliyor. Profesör N. benim hakkımda aynı düşüncelere sahip olacak ki, bir mürebbiye aradığımı duyunca gelip bana bu kızın durumunu, aslında sizin akrabanız falan olmadığını anlatma hakkını görmüş kendinde. Onu gereksiz gevezelik yapmış olmakla suçlamamanızı rica ederim; kendisi beni çok iyi tanır. Ben de dürüst bir insanım Bay Lopuhov ve inanın kimlere saygı gösterilmesi gerektiğini çok iyi bilirim. Ben Profesör N.'ye kendime inanır gibi inanırım, o da sizlere kendisine inanır gibi inanıyor. Yalnız Profesör küçük hanımın adını bilmediği için bana söyleyemedi. Şu anda anlaşmış bulunduğumuza ve kendisi bugün yarın ailemizin içine gireceğine göre herhalde adını sormamda bir sakınca yoktur?"

"Adı Vera Pavlovna Rozalskaya'dır."

"Güzel. Şimdi size bir açıklama yapmam gerekiyor: Çocuklarıma bu kadar düşkün olduğum halde, onlarla çok yakından ilişkileri olacak birini yüzünü bile görmeden evime sokmaya karar vermem size biraz şaşırtıcı gelebilir. Yalnız ben sizin çevrenizi çok, ama çok iyi biliyorum. Sizden birinin böylesine candan ilgi gösterdiği bir kızın, annesi için de bulunmaz bir hazine olabileceğini tahmin etmem de güç değil. Böyle bir kıza sahip olan anne, doğal olarak onun esaslı biriyle evlenmesini arzu edecektir. Bu bakımdan söz konusu genç kızı ille de görmek istemek bana doğrusu kabalık gibi göründü. Bu kompliman size değil, kendimedir."

"Şimdi Matmazel Rozalskaya adına daha da sevindim. Baba evinde dayanılmaz bir yaşamı olduğu için, hangi aileye düşerse düşsün memnun olacaktı. Ama sizin evde bulacağı güzel yaşamı ben bile hayal edemezdim doğrusu."

"Evet, Profesör N. bana evinde çok güç koşullar altında bulunduğunu söylemişti."

Lopuhov Veroçka'nın gerçekten de dayanılmaz koşullar altında bulunduğunu söyledikten sonra, ilerde kendisiyle yapacağı konuşmalarda genç kıza yaşadığı eski tatsız günleri anımsatmaması yönünden ne gibi

konulara değinilmemesi gerektiğini anlatmaya başladı. Bayan B. büyük bir ilgiyle dinliyordu, sonunda Lopuhov'un elini sıktı:

"Lütfen Bay Lopuhov, bu kadarı yeter... Kendimi tutamayabilirim... Bu yaşımdan sonra da (kırkında sayılırım artık) genç kızlığımda benim de çok çektiğim aile zorbalıkları hikâyelerini gözlerim yaşarmadan dinleyemediğimi göstermem çok gülünç olur herhalde."

"Son bir şey daha söylememe izin verin. Bu aslında çok önemsiz bir şey, belki size söylememe hiç gerek de yok, ama ne olur ne olmaz, bilmenizde yine de yarar olabilir. Bu genç bayan aynı zamanda annesinin kendisini evlendirmek istediği nişanlısından da kaçıyor."

Bayan B. düşünceye daldı. Lopuhov ona şöyle bir baktı, bir daha baktı, sonra o da düşünceye daldı.

"Galiba bu durum size benim sandığımdan daha önemli göründü?"

Bayan B.'nin gerçekten de çok üzülmüş bir hali vardı. Onun üzüntüsünün gitgide arttığını gören Lopuhov:

"Bağışlayın beni," dedi, "Lütfen bağışlayın... Görüyorum ki bu sizi epey güç bir durumla karşı karşıya bıraktı."

"Evet, Bay Lopuhov, iş çok ciddi. Anne baba istemediği halde evden ayrılmak da kuşkusuz epey çatışma gerektirecek bir güçlük değil. Eğer yalnızca ana babasının zorbalığından dolayı evinden ayrılıyor olsaydı, şöyle ya da böyle bir uzlaşma yolu bulabilirdik, daha olmadı mı ellerine biraz para tutuştururduk ve iş kapanır giderdi. Ama bu... Anne kızını zorla evlendirmek istediğine göre damat zengin, yani onlar için epeyce elverişli biri olmalı."

Lopuhov umutsuzca:

"Kuşkusuz,"dedi.

"Hiç kuşkusuz, Bay Lopuhov, hiç kuşkusuz böyle olmalı... Beni umutsuzluğa düşüren de bu. Bu durumda anneyi yola getirmek olanaksızdır, zengin damadı kaçırmak istemez. Öte yandan ana-baba haklarını bilirsiniz! Bunlardan sonuna dek yararlanacaklar, işi mahkemeye döküp tüm haklarını sonuna dek kullanacaklardır."

Lopuhov ayağa kalktı.

“O zaman bana, size bütün söylediklerimi unutmanızı rica etmek kalıyor.”

“Hayır, oturun. Bir parçacık da olsa kendimi haklı göstermem için fırsat vermelisiniz bana. Ah, tanrım! Kim bilir şimdi size nasıl da kötü görünüyorum! Her aklı başında, ne yaptığını bilen insanı başkasının acısını paylaşmaya, hakkını savunmaya zorlayan şey beni böyle bir savunmadan alıkoyuyor. Ah, nasıl da acınası yaratıklarız!”

Gerçekten de yüzüne acımadan bakabilmek olanaksızdı; rol yapmıyordu, yüreğinin derin bir acıyla burkulduğu belliydi. Uzunca bir süre birbirinden kopuk bir sürü şey söyledi, öylesine büyük bir utanç duyuyordu ki ne dediğinin kendi de pek farkında değildi sanki!.. Sonra kendini toparladı, ama söylediklerinden yine de bir anlam çıkarabilmek olanaksızdı, bunlar hâlâ Lopuhov’a yeni hiçbir şey söylemiyordu. Aslında o da bayan B. kadar sarsılmış durumdaydı. Kadının kendisine söylediği sakınca kafasını o kadar uğraştırıyordu ki, bütün bu özür niteliğindeki açıklamaları doğru dürüst dinleyemiyordu bile. İçini dolduran her şeyi söylemesine olanak tanıdıktan sonra:

“Özür niteliğindeki bu açıklamalarınız inanın boşunaydı,” dedi. “Benim için ‘ne kaba bir insanmış!’ diye düşünmemeniz için, size kızdığımı, sizi suçladığımı sanmamanız için, oturun dediğinizde elbette oturmak zorundaydım. Ama itiraf etmek zorundayım ki sizin söylediklerinizi dinlemedim bile. Ah, keşke böylesine haklı olduğunuzu bilmeseydim! Ona, anlaşamadığımızı, ya da sizin benden hoşlanmadığınızı söylerdim, olur biterdi. Böylece onu mürebbiye olarak kabul edecek bir başka ev bizim için kurtuluş umudu olarak kalırdı. Ama şimdi ona ne söyleyebilirim?”

Bayan B. ağlıyordu.

Lopuhov’sa merdivenleri inerken aynı sözleri yineliyordu:

“Evet, ona ne söyleyebilirim? Ne yapacak şimdi?”

Galernaya’dan Konnogvardeyski bulvarına açılan yolda ilerlerken tek düşündüğü buydu: ‘Ne yapacak şimdi?’

Bayan B. hiç kuşkusuz, örneğin çocuklara elimizi uzatınca aya dokunmamızın olanaksız olduğunu anlattığımızda olduğu gibi, kayıtsız

şartsız haklı değildi. Kendisinin sosyetedeki durumu, kocasının yüksek görevi dolayısıyla sahip olduğu ilişkiler gözönüne alındığında, Veroçka'nın evlerinde mürebbiye olarak çalışmasına kimsenin engel olamayacağı kesindi. Mariya Alekseyevna Veroçka'yı koparıp alamazdı onlardan, koparıp almak şurda dursun, ciddi bir biçimde baş ağrıtacak bir tatsızlık bile yaratamazdı. O çok korktuğu mahkeme işinin muhatabı ise zaten kendisi olmayacaktı, mahkeme resmen kocasını muhatap alacaktı. Ama yine de Bayan B.'nin bu iş için sağa sola koşturması, tatsız birtakım görüşmeler yapması, hatta kendi işleri için kullanabileceği etkili tanıdıklarının yardımlarına böylesi bir iş için başvurması bile gerekebilecekti. Hangi aklı başında insan Bayan B.'den farklı davranırdı? Bizim onu kınamaya hiçbir şekilde hakkımız yok. Veroçka'nın kurtuluşundan umudunu kesen Lopuhov'a gelince... Acaba o da bu umutsuzluğunda haksız mıydı?

XIV

Veroçka ne zamandır kararlaştırdıkları bankta oturup duruyordu. Kaç kez köşeden askeri şapkalı birini görmüş ve her seferinde de yüreği nasıl... nasıl çarpmıştı! İşte, nihayet o! Dostu! Yerinden fırlayıp karşılamaya koştu...

Belki banka doğru yürürken geçecek süre içinde kendini toparlayabilirdi Lopuhov, ama Veroçka ansızın karşısına çıkıverince bir karış suratıyla gafil avlandı.

“Olumsuz, değil mi?”

“Olumsuz, dostum.”

“Ama çok emindiniz? Nasıl olumsuz olur? Nedeni nedir, dostum?”

“Eve gidelim, yolda anlatırım, dostum. Konuşuruz. Her şeyi anlatırım size. Şimdi izin verin biraz düşüneyim. Hâlâ kafam karmakarışık. Daha başka bir şeyler bulmalıyız. Umutsuzluğa kapılmayalım, düşünürsek bir şeyler buluruz elbet.”

Bu son sözleriyle biraz toplanır gibi olmuştu, ama yine de hiç iyi değildi durumu.

“Hayır, şimdi söyleyin, beklemek dayanılır gibi değil. Daha başka bir şeyler düşünmeliyiz diyorsunuz. Demek ki daha önce düşündüklerimiz gerçekleşebilecek gibi değil? Yani mürebbiye olarak çalışabilmem olanaksız? Ah, ne kadar talihsizim, ne kadar mutsuzum!”

“Sizi nasıl aldatayım? Evet, mürebbiyelik olanaksız. Ama sabır, sabır dostum! Metin olun! Kim metin olursa başarı da onundur!”

“Ah, dostum, metinim, ama buna katlanmak öyle zor ki!”

Birkaç dakika hiç konuşmadan yürüdüler.

Ama o da ne? Veroçka paltosunun altında torba gibi bir şey taşıyor galiba.

“Dostum, elinizde bir şey var galiba, verin ben taşıyayım.”

“Hayır, hayır, ben taşırım, ağır değil.”

Yeniden susuyorlar. Uzunca bir süre hiçbir şey konuşmadan yürüyorlar.

“Gece saat ikiye kadar sevinçten uyuyamadım, dostum. Uyuduğumda ise öyle hoş bir düş gördüm ki! Boğucu bir bodrumdan kurtuluyormuşum. Sonra felçliymişim ve sağalıp ayağa kalkıyormuşum. Öyle hoştu ki, birden kırlarda koşmaya başladım! Benimle birlikte bodrumdan kurtulan, bacaklarından felcin bukağısını kırıp kırlarda koşan pek çok kız vardı. Engin kırlarda koşmak öyle güzel, öyle mutluluk vericiydi ki! Düşüm gerçekleşmedi! Bir daha eve dönmem sanıyordum!”

“Dostum, verin bohçanızı alayım, artık onun ne olduğu anlaşıldı!”

Yeniden susup yürüyorlar. Uzun sürüyor suskunlukları.

“Bu hanımla konuşmamızın sonucu şu, dostum: Mariya Alekseyevna’nın izni olmaksızın evden ayrılmanız olanaksızmış. Ama bir dakika... Olmaz böyle şey! Sizin için korkmaya başlıyorum! Kolunuza gireceğim!”

“Yok! Bir şeyim yok! Bu tülün altında çok bunaldım!”

Veroçka tülünü geri attı.

“Şimdi iyiyim! Daha iyiyim!”

(‘Nasıl da solgun!’) “Size söylediklerimi büyütmeyin, dostum! Aslında benim söylemek istediğim o değildi... Elbette bir şeyler yapacağız!”

“Canım benim! Ne yapacağız? Salt beni avutmak için söylüyorsunuz bunu! Hiçbir şey yapamayız!”

Lopuhov susuyor. Veroçka da susuyor.

(‘Nasıl da solgun! Nasıl da solgun!’) “Yapabileceğimiz bir şey var, dostum.”

“Canım benim! Nedir?”

“Bunu size biraz yatıştığınız zaman söyleyeceğim, çünkü üzerinde soğukkanlılıkla düşünmeniz gereken bir konu...”

“Hemen şimdi söyleyin! Yoksa hiçbir zaman yatışamam!”

“Hayır, dostum, şu anda aşırı heyecanlısınız. Şu anda önemli bir konuda karar verecek durumda değilsiniz. Bir süre sonra... İşte evinize geldik. Hoşça kalın, dostum. Sizi soğukkanlılıkla karar verebilecek durumda gördüğüm an bu çarenin ne olduğunu söyleyeceğim.”

“Ne zaman?”

“Öbür gün, derste.”

“Çok geç!”

“Yarın özel olarak bu iş için uğrarım öyleyse.”

“Hayır, daha çabuk!”

“Peki, bu akşam.”

“Hayır, sizi bırakmıyorum, benimle eve geleceksiniz. Sakin olmadığımı, soğukkanlılıkla karar veremeyeceğimi söylüyorsunuz... Pekâlâ! Öyleyse yemeği bizde yersiniz. O zaman nasıl sakinleştiğimi göreceksiniz. Yemekten sonra annem odasına uyumaya çekilir, o zaman konuşabiliriz.”

“İyi ama durup dururken size nasıl gelebilirim şimdi? İçeri birlikte girersek anneniz kuşkulanmaz mı?”

“Kuşkulanırsa kuşkulansın! Umurumda değil! Özellikle birlikte girelim! Gelirken tülümü kaldırmıştım, herhalde gören olmuştur bizi.”

“Haklısınız.”

XV

Mariya Alekseyevna kızının Lopuhov'la birlikte içeri girdiğini görünce çok şaşırdı. Gözlerini hiç kımıltısız onlara dikip bakmaya başladı.

"Size öbür gün akşam bir işim olduğunu ve derse yarın gelebileceğimi söylemek için uğradım Mariya Alekseyevna. Oturmama izin verir misiniz? Çok yorgunum, canım da çok sıkkın. Biraz dinlenmek istiyorum."

"Gerçekten de neyiniz var Dmitri Sergeyiç? Yüzünüzden düşen bin parça oluyor."

Bunlar aşna fişne işlerinden mi dönüyorlar, yoksa öylesine mi karşılaştılar? Ama ortada amor durumu olsa yüzü bu kadar asık olmazdı, baksana şundaki surata! Ya da amor durumu yüzünden mi kavga ettiler acaba? Bizimki herifin isteklerine karşı çıkmıştır?.. O zaman tabii canı sıkılacak. Yalnız o zaman da ne diye kızı geçirmeye buraya kadar gelsin? Kavga ettikleri yerde bırakır, çeker giderdi. Hem bizimki her zaman olduğu gibi doğruca odasına gitti, ortada da herhangi bir kavga belirtisi yok. Herhalde öylece karşılaştılar... Her neyse, gözümü üzerlerinden ayırmamalıyım.

"Bende pek bir şey yok, Mariya Alekseyevna, yalnız Vera Pavlovna'nın yüzü biraz solgun gibi, yoksa bana mı öyle geliyor?"

"Veroçka'nın mı? Olur onda bazen."

"Belki de bana öyle gelmiştir. Kafamın içi öyle karışık ki, hiçbir şeyi ayırt edecek halim yok."

"Ne oldu size böyle Dmitri Sergeyiç? Yoksa nişanlınızla mı başınız dertte?"

"Hayır, Mariya Alekseyevna, nişanlımla aramız iyi, yalnız ailesi yok mu?.."

"Dmitri Sergeyiç, anam babam, neler diyorsunuz siz öyle? Hiç insan nişanlısının ailesiyle kavga eder mi? Doğrusu böyle bir şeyi sizden hiç beklemezdim."

“Ailenin böylesiyle kavgasız bir ilişki yürütmek olanaksız, Mariya Alekseyevna. İnsandan öyle şeyler istiyorlar ki... Nasıl anlatayım size, altından kalkabilmek mümkün değil.”

“Ha, o başka. Herkesin her an huyuna gitmek de kolay değil tabii. Bunun için karşı tarafın da ölçü bilmesi gerek. Durum böyleyse, yani kavganızın nedeni paraya dayanıyorsa diyecek sözüm yok.”

“Belki nezaketsiz bir davranış olacak ama kızmamanızı rica edeceğim, Mariya Alekseyevna; sinirlerim öylesine bozuk ki, güzel insanlar, saygıdeğer insanlar arasında biraz soluk almak istiyorum; böylesi insanları ise sizin evden başka hiçbir yerde bulamam. Bu öğle yemeğine sizde kalmama ve yemek için Matryona’ya bazı siparişlerde bulunmama izin verin. Denker’in mahzenleri bu yanda olacaktı galiba... Şarapları çok iyi cinsten olmasa da, yine de içilebilir.”

Öğle yemeği sözünü duyan Mariya Alekseyevna’nın yüzünü bir anda bir öfke dalgası kapladıysa da, ardından Matryona’ya sipariş sözünü duyunca öfkenin yerini bir bekleme aldı: ‘Hadi bakalım güvercinim! Öğle yemeğine kendi cebinden ne katacaksın bakalım? Denker dediği herhalde iyi mezeler satan bir yer olsa gerek..?’ Ama ‘güvercin’ onun yüzüne bile bakmadan cebinden sigaralığını çıkardı, içinde unutulmuş bir mektubun kenarından bir parça kâğıt kopardı ve yazmaya başladı.

“Daha çok hangi tür şarabı sevdiğinizi sorabilir miyim, Mariya Alekseyevna?”

“Dmitri Sergeyiç, anam babam, ben şaraptan pek anlamam, aslında pek içki de içmem, kadın işi değil ne de olsa.”

(‘Değil mi ya! Suratından belli ağzına damla içki koymadığın!’) “Elbette öyle. Mariya Alekseyevna, ama artık ‘Maraskin’e de hayır diyemezsiniz!.. Genç kızların bile rahatça içebildikleri bir şaraptır bu. İzin verir misiniz yazayım?”

“Maraskin dediğiniz de nedir, Dmitri Sergeyiç?”

“Şaraptan çok şerbete, şuruba benzeyen bir şey.” –Cüzdanından on rublelik bir banknot çıkardı– “Herhalde bu yeter?” –Sipariş listesine bir göz attı–: “Ne olur ne olmaz, bir beş ruble daha vereyim.”

Üç haftalık geliri, bir aylık geçim parasıydı bu. Ama Mariya Alekseyevna'ya yüklüce bir rüşvet vermeden olmayacaktı.

Mariya Alekseyevna'nın gözleri buğulandı, yüzüne tatlı, şeker gibi bir gülümseme yayıldı.

"Bu yakınlarda bir pastane var mı? Bilmem cevizli pasta bulunur mu? Bana sorarsanız, Mariya Alekseyevna, pastaların kralıdır cevizli pasta. Ama eğer cevizli yoksa, ne yapalım, kusura bakmazsınız artık, olanların en iyisi hangisiyse ondan alsın Matryona."

Mutfağa gidip Matryona'ya sipariş listesini verdi.

"Bugün esaslı bir meclis kuracağız, Mariya Alekseyevna. Nişanlımın ailesiyle olan kavgamızı içki kadehlerinde boğup unutmak istiyorum. Hem ne diye içip eğlenmeyelim ki? Nasılsa nişanlımla aram iyi... Yeni ve neşeli bir hayata başlayacağız onunla... Öyle değil mi Mariya Alekseyevna?"

"Öyle tabii Dmitri Sergeyiç. Yalnız bakıyorum paraya hiç acıdığınız yok. Herhalde nişanlınızdan ufak çapta kaparo gibi bir şeyler aldınız?"

"Kaparo falan almış değilim Mariya Alekseyevna, ama madem cebimizde paramız var, öyleyse ne diye oturup kafa çekmeyeceğiz? Kaparo dediğiniz nedir ki? Hiç kaparoyla falan iş yürür mü? Hem işi temiz yürütmek gerek, yoksa hemen kuşkulanmaya başlarlar. Sonra böylesi soylu bir davranış da olmaz, öyle değil mi Mariya Alekseyevna?"

"Doğru Dmitri Sergeyiç, soylu bir davranış olmaz. Zaten bana sorarsanız insan yaptığı her işte soylu olmaya özen göstermeli."

"Çok haklısınız Mariya Alekseyevna."

Yemeğe kadar olan yarım saat ya da üç çeyreklik süre, bu şekilde soylu konular üzerinde sevecen konuşmalar yaparak geçti. Bir ara iyice coşan Dmitri Sergeyiç, düğününün de artık bu yakınlarda olacağını söyleyiverdi. "Ya Vera Pavlovna'nın düğünü, o ne zaman?" Mariya Alekseyevna bir şey söyleyemezmiş, çünkü o kızını zorlayan annelerden değilmiş. Elbette öyle bir anne değil Mariya Alekseyevna, ama onun gözlemlerine göre Vera Pavlovna yakında evlenmeye razı olacakmış; kendisine bu konuda bir şey söylememiş Vera Pavlovna, ama o, onun gözlerinden okuyormuş bunu. "Ee Mariya Alekseyevna, ne de olsa biz sizinle eski kulağı kesiklerdeniz, öyle

değil mi? Evet, benim yaşım fazla sayılmaz, ama yine de bu yollarda epey görüp geçirmişliğim var, öyle değil mi?” “Öyle anam babam, pişkinliğine diyecek yok!” Sözün kısası Mariya Alekseyevna’yla tutturduğu bu içten konuşma Dmitri Sergeyiç’i öyle neşelendirdi ki eve geldiğindeki üzüntüsü bir anda yok oldu gitti. Mariya Alekseyevna onu hiç böyle neşeli görmemişti. ‘Vay anasına, herif meğer malın gözüymüş de benim haberim yokmuş! Kızdan birkaç binliği içetmiş olmalı. Kızın anası babası da durumu anlayıp bastırmaya kalkışınca, yo, peder bey, valide hanım! Oğlunuz olarak size saygı duymaya hazırım, ama bende size koklatacak metelik yok! demiştir. Pes doğrusu! Tam malın gözüymüş hergele! Böyle adamla oturup söyleşmek güzel olur doğrusu, hele Matryona’nın döndüğünü duyunca, yatak odasına mendil almaya gitme bahanesiyle mutfağa uğrayıp şarabın 12 ruble 50 kapik tuttuğunu (yemekte bunun ancak üçte biri içilebilir), pastanınsa 1 ruble 50 kapik tuttuğunu (bir pastaya bu kadar para ödenir mi? Parayı sokağa atmaktan başka nedir bu?) öğrenirse sohbetin tadına tad katılmaz mı? Pastayı da yiyip bitiremeyiz. Dedikodu kumkumaları ziyaretimize geldiğinde kendilerine reçel yerine bu pastadan veririm. Bu öğle yemeğinden zarara uğramak şurda dursun, resmen kârdayız.’

XVI

Veroçka ise odasında oturuyor.

‘Onu ille de bize gelmeye zorlamakla iyi mi yaptım? Annem nasıl da gözlerini dikmiş bakıyordu!’

‘Ve kendisini ne kadar güç duruma soktum! Nasıl kalabilir bizde yemeğe?’

‘Ah, zavallı ben! Ne yapacağım, ne olacak halim?’

‘Bir çare var, diyordu. Hayır, canım benim, hiçbir çare yok.’

‘Hayır, bir çare var, pencere. Bıçak kemiğe dayandığında kendimi pencereden aşağı atacağım.’

‘Nasıl da gülünç olabiliyorum: Ne demek bıçak kemiğe dayandığında? Sanki şimdiki durumum da öyle değil mi?’

‘Pencereden kendimi attığımda düşüyormuşum gibi değil de hızla uçuyormuşum gibi olacaktır herhalde? Hoş bir duygu olmalı bu... Ama sonra olanca hızımla, koca bir kütle olarak kaldırıma çarparım! Çok mu acı duyarım acaba? Hayır sanmam, acı duymaya bile zaman bulamaz insan herhalde? Yalnız koca bir kütlenin olanca ağırlığıyla taşlara çarpması! Sonra bu çok kısa bir an, göz açıp kapayıncaya dek olup bitecek bir şeydir, bundan sonra ise hava kuştüyünden bir döşek gibi yumuşacık, tatlı tatlı her yanımı saracaktır... İşte bu iyi bir duygu olmalı...’

‘Peki ya sonra? İnsanlar birikecek... Kafam parçalanmış, yüzüm kan, çamur içinde... Hayır, yere tertemiz bir kum dökülmüş olsa ne güzel olurdu! Ama burada kumlar bile kirlidir... Bembeyaz, tertemiz bir kum şöyle... O zaman yüzüm de parçalanmaz, tertemiz kalırdı ve bakanlar korkmazdı.’

‘Paris’te zavallı kızlar tam yanmamış kömürden çıkan gazla boğuyorlarmış kendilerini. İşte bu iyi bir yol, çok, çok iyi. Kendini pencereden atmak güzel değil. Kömür gazı ise güzel.’

‘Nasıl da yüksek sesle konuşuyorlar içerde! Ne konuşuyorlar acaba? Hiçbir şey anlaşılmıyor burdan.’

‘Sonra ona bir mektup bırakıp, kendisine her şeyi, her şeyi anlatırdım. O gün ne demiştim hele: ‘Bugün benim doğduğum gün!’ O sıralar nasıl da cesaretliymişim! Nasıl diyebilmişim böyle bir şeyi? O sıralar aptaldım, pek çok şeyi anlayamıyordum.’

‘Zavallı Parisli genç kızlar! Bayağı akıllıca bir buluş doğrusu! İyi ama ben de aynı şeyi yapamam mı? Bayağı gülünç bir manzara doğrusu; odama giriyorlar, görünürde hiçbir şey yok, yalnız içerisi kömür gazı kokuyor, havada bir yeşillik... Korkuyorlar... Veroçka! Veroçka nerde? Annem babama bağırıyor, ne bakınıp duruyorsun, camı kırsana! Camı kırıyorlar... Derken beni görüyorlar; tuvalet masamın önünde oturuyorum, başımı masaya dayamışım, ellerimle de yüzümü kapamışım.’ ‘Veroçka! Kömür mü tuttu?’ Bende ses yok. ‘Veroçka, niçin konuşmuyorsun? Ah! Kendine kıymış! Bağırmaya, ağlamaya başlıyorlar. Annem herkese durmadan beni nasıl sevdiğini anlatıyor... Oldukça gülünç bir manzara doğrusu...’

‘Evet ama o bana gerçekten acıyacaktır... Bir mektup bırakırım ben de ona.’

‘İyice bir öğrenmeli zavallı Parisli kızların bu işi nasıl yaptıklarını... Sonrası kolay. Yaparım dedim mi yaparım ben. Korkmuyorum.’

‘Hem korkacak ne var bunda? Çok hoş bir şey bu! Yalnız, dediği çare neymiş, onu bir öğrenmeli... Hayır, neyi öğreneceksin, çare falan yok, beni avutmak için öylesine söyleyiverdi o sözü.’

‘İnsanı ne diye avuturlar ki? Ne gereği var avutmanın? Hem birine yardım etmek olanaksızsa onu avutabilir misin?’

‘O akıllı bir insan, ama o da böyle yaptı. Niçin avutmaya kalkıştı beni? Ne gereği vardı?’

‘Ne konuşuyor böyle bağıra bağıra? Sanki neşeli gibi...’

‘Gerçekten bir çare bulmuş olmasın sakın!’

‘Yok! Çare falan yok?’

‘İyi ama bir çare bulmuş olmasa böyle neşeli olabilir mi?’

‘Acaba ne buldu?’

XVII

“Veroçka, yemeğe gelsene!”

Mariya Alekseyevna’ydı bağıran.

Pavel Konstantiniç işten dönmüştü, börek de çoktan hazırdı. Pastane böreği değildi bu. Matryona’nın dünden kalma çorbanın etini kıyarak yaptığı kıymalı ev böreğiydi.

“Mariya Alekseyevna, yemekten önce bir kadeh votka içmeyi denediniz mi? Çok yararlıdır... Hele bundan, acı turunç votkasından oldu mu! Size bunları bir doktor olarak söylüyorum. Lütfen bir deneyin. Yo, muhakkak denemelisiniz. Doktor olarak reçete yazıyorum size, yemeklerden önce bir kadeh acı turunç votkası.”

“Sırf hekim sözünün dışına çıkmamış olmak için... Yarım kadehcik...”

“Olmaz, Mariya Alekseyevna, yarım kadehin şifa verici etkisi yoktur.”

“İyi ama ya kendiniz Dmitri Sergeyiç? Siz içmiyor musunuz?”

“Sormayın, Mariya Alekseyevna... Yaşlandık artık... Ağırbaşlı olmamız gerekir... Sonra tövbe de ettim.”

“Şu işe bak... Gerçekten de insanın içini ısıtıyor sanki!”

“İşte yararı da burda ya Mariya Alekseyevna! İnsanın içini ısıtır.”

‘Nasıl da neşeli! Gerçekten bir çıkış yolu buldu mu acaba? Annemle de nasıl dost oluvermiş? Bana da hiç baktığı yok! Çok kurnaz!’

Masaya oturdular.

“Biz de Pavel Konstantiniç’le şundan içelim... ‘Eyl’in biradan hiçbir farkı yok. Siz de bir tadına bakmaz mıydınız Mariya Alekseyevna?”

“Madem biradır diyorsunuz, hay hay! Artık bira da içmeyecek değiliz ya!”

‘Aman tanrım, şu şişelere bak! Ne aptalım! Dostluk dediğin böyle olur işte!’

‘Kerata, kendisi içmiyor! Eyl’iyle dudaklarını şöyle bir ıslattı, o kadar. Ama bu ‘Eyl’ midir ne karın ağrısıdır, esaslı şeymiş doğrusu. Hafiften bizim kvas gibi kokuyor, ama sert, hem de bayağı sert. Güzel, çok güzel!.. Bizim kızı Mişka’yla evlendireyim, votkayı bırakıp hep bu Eyl’den içeceğim. Herifi görüyor musun, hiç içmiyor! Düzenbaz! Daha tek yudum koymadı ağzına! Ama bu benim için daha iyi... Yoksa içeyim dese, içki miçki bırakmaz ortalıkta bu herif!’

“Siz de bir şeyler içseydiniz, Dmitri Sergeyiç?”

“Ömrümüz içki masalarında geçti. Mariya Alekseyevna! Hem o günlere, hem de kalan ömrüme yetecek kadar depoludur bu meret bende! İşim yoktu, param yoktu, içiyordum; şimdi işim de var, param da... Şaraba gerek kalmadı artık, böyle de neşeli oluyor.”

Yemek bu hava içinde geçerken masaya pastaneden alınan pasta geliyor.

“Sevgili Matryona Stepanovna! Yanında ne getirecektiniz bunun? Unuttunuz mu?”

“Şimdi, Dmitri Sergeyiç, hemen getiriyorum!”

Matryona bir şişe şampanyayla dönüyor.

“Vera Pavlovna, deminki içkilerden siz de içmediniz, ben de içmedim. Şimdi sıra bizde... Hadi bakalım, benim nişanlımın sağlığına ve... sizin nişanlınızın sağlığına!”

‘Ne oluyor? Demek istediği yoksa... şey mi?’

“Tanrı sizin nişanlınıza ve Veroçka’nın nişanlısına mutluluklar versin! Biz kocamışlar da Veroçka’nın düğününü çabucak görürüz inşallah!”

“Göreceksiniz, çok yakında göreceksiniz, Mariya Alekseyevna! Öyle değil mi, Vera Pavlovna? Evet! deyin.”

‘Gerçekten de bu... şeylerden söz ediyor galiba?’

“Evet, Vera Pavlovna, evet! Hadi siz de ‘evet’ deyin.”

“Evet!” diyor sonunda Veroçka.

“İşte böyle, Vera Pavlovna, gereksiz yere annenizi kuşkuya düşüreceksiniz. Bir tek ‘evet!’ yetiyor. Şimdi bir kez daha kadeh kaldırmamız gerekiyor. Vera Pavlovna’nın yakında olacak düğünü şerefine! İçin, Vera Pavlovna! Üzülmeyin, her şey çok güzel olacak! Hadi bakalım, kaldırın kadehlerinizi! Yakındaki düğününüz şerefine!”

Kadehler kalkıyor.

İngiliz ‘Eyl’i ve maraskinle iyice duygulanan Mariya Alekseyevna gözyaşlarını silerken:

“İnşallah! İnşallah!” diyor. “Yaşlı ananın gönlünü hoş tuttuğun için tanrı ne muradın varsa versin Veroçka!”

Pavel Konstantiniç de:

“İnşallah! İnşallah!” diye tekrarlıyor.

Yemek bittikten sonra Mariya Alekseyevna:

“Sizden çok, ama pek çok hoşnutuz Dmitri Sergeyiç,” diyor. “Evimize konuk geldiğiniz ve kendi evimizde bize bayram sofrası kurduğunuz için...” Gözleri artık şeytanca değil, tatlı tatlı bakıyor.

Bazen de işler her türlü kurnazlıktan ve hileden uzak tasarlanmasına karşın, sanki binbir tuzak kurmuşcasına başarılı sonuçlar veriyor. Lopuhov şarap aldırırken kesinlikle böylesi bir sonucu aklından geçirmiyordu. Onun niyeti, kendi kendini yemeğe davet etmekle Mariya Alekseyevna’nın gözünde olumsuz bir nitelik kazanmamak için ufak bir rüşvet vermekti. Sevecenlik duymakla birlikte hiç güvenmediği yabancı birinin yanında onun böylesine içebileceğini kestiremezdi doğrusu. Mariya Alekseyevna’nın kendisi bile kendisinden böylesine hızlı bir davranış bekleyemezdi. Onun da niyeti, asıl keyfi çaydan sonraya bırakmaktı. Ama işte her insanın bir zayıflığı oluyor. Votkaya ve damağının yabancısı olmayan başka birtakım lezzetlere karşı belki direnebilirdi, ama ‘Eyl’ ve benzer nefis şeylere karşı deneyimsiz olduğundan birkaç şişe yabancı içki kendisini kolayca ayartmıştı.

Yemek, soyluların şölen yemeğine dönüşmüştü, bu bakımdan Mariya Alekseyevna bu işte de soylulara uymak için yemekten sonra Matryona’ya semaveri kurmasını emretti, ama onun bu inceliğinden yalnız kendisi ve

Lopuhov yararlandı. Veroçka çay içmek istemediğini söyleyerek odasına çekildi. Pavel Konstantiniç cahil bir adamdı, her zaman yaptığı gibi yemeğin üzerine biraz kestirmek için o da odasına çekildi. Dmitri Sergeyiç çayını ağır ağır içiyordu, bir fincan içti, bir fincan daha rica etti. Ama Mariya Alekseyevna'nın artık dayanacak gücü kalmamıştı, sabahtan beri kendini iyi hissetmediğini söyleyerek özür diledi ve odasına çekilmek için izin istedi. 'Rica ederim, yabancı mıyız?' diyen konuk böylece salonda yalnız kaldı. İkinci fincan çayını içti, üçüncüyü içti ve koltuğunda ufaktan ufaktan kestirmeye başladı. Matryona'nın düşüncesine göre 'bizim altın' gibi bu da kafayı iyice tütsülemişti. 'Bizim altın'sa horlamaya başlamıştı bile. Matryona semaver ve çay takımlarını kaldırıp da bir daha dönmemek üzere mutfağa gidince Dmitri Sergeyiç'i uyandıran da herhalde 'bizim altın'ın bu horlamaları olmuştu…

XVIII

Lopuhov Veroçka'nın odasına girerken:

"Özür dilerim Vera Pavlovna," dedi. Sesi nasıl da yavaş ve titrek. Oysa yemekte resmen bağırarak konuşuyordu. Ve "dostum benim," değil, 'Vera Pavlovna'. "Böylesine başımdan büyük sözler söylediğim için bağışlayın beni. Ama demek istediğim şuydu, bir kadını kocasından ayıramazlar. O zaman da siz özgürsünüz demektir."

"Birtanem benim! içeri girdiğinde ağlıyordum, gördün... Ama inan sevinçtendi ağlamam."

Lopuhov onun ellerini tuttu, öptü, öptü, pek çok kez öptü.

"İşte böyle birtanem, beni bodrumdan özgürlüğe çıkarıyorsun, ne kadar akıllısın, ne kadar iyi yüreklisin! Nasıl, ne zaman düşündüm bunu?"

"Taa dans ettiğimiz sıra, o zaman düşündüm."

"Canım benim! Ben de o zaman senin ne iyi yürekli bir insan olduğunu düşünmüştüm. Beni özgürlüğüme kavuşturuyorsun, birtanem! Artık her şeye dayanabilirim, artık bodrumdan çıkacağımı biliyorum ya, bodrum o kadar boğucu olmayacak benim için. Peki, canım benim, nasıl çıkacağım bu bodrumdan?"

"Anlatayım, Veroçka. Şimdi nisan sonlarındayız. Temmuz başlarına fakülteyi bitiriyorum. Yaşayabilmemiz için benim fakülteyi bitirmem gerek. O zaman sen de bu bodrumdan çıkacaksın. Yalnız üç ay, belki daha bile az, dayanman gerekiyor. Çıkacaksın bu bodrumdan. Ben bir hastanede doktor olarak çalışmaya başlayacağım. Maaşım öyle fazla yüksek olmayacak... Ama gerekirse, özel hasta da kabul ederim. Böylece yaşar gideriz."

"Ah, canım benim, o kadar az şeye ihtiyacımız olacak ki! Ama yine de ben böyle istemiyorum, senin paranla yaşamak istemiyorum. Şu anda verdiğim dersler var. Bunları herhalde yitireceğim; çünkü annem herkese benim bir canavar olduğumu söyleyecektir. Ama başka dersler bulabilirim sanıyorum. Kendi geçimimi sağlayabilecek dersler... Böyle yapmamız gerekir, değil mi? Yani ben senin gelirinle yaşamamalıyım..?"

“Bunları sana kim anlattı, tatlı dostum Veroçkam?”

“Bir de soruyor! Bütün bunları sen anlatmadın mı bana? Sonra kitapların!.. Kitaplarının yarısı bunlarla dolu değil miydi?”

“Kitaplarım mı? Ben mi? Ne zaman anlattım bunları ben sana Veroçka?”

“Demek ne zaman! Her şeyin temelinin para olduğunu söyleyen kimdi? Kimdi ha, Dmitri Sergeyiç?”

“N’olmuş her şeyin temeli paraysa?”

“Dinlediklerimden ve okuduklarımdan gerekli sonucu çıkaramayacak kadar aptal biri mi sandın beni yoksa?”

“Ne sonucu, canım dostum Veroçkam? Sen nelerden söz ediyorsun allahaşkına?”

“Ah, nasıl da kurnaz! Besbelli despot olmak istiyor, kendisinin kölesi olayım istiyor! Ama hayır, bu isteğiniz gerçekleşemeyecek, anlıyor musunuz Dmitri Sergeyiç?”

“Hayır anlamıyorum, anlat da anlayayım.”

“Şimdi sizin söylediğiniz şu, Dmitri Sergeyiç: Her şeyin temeli paradır; kimin parası varsa hak ve egemenlik de onundur. Kitaplarınız da böyle yazıyor. Demek ki, bir kadın kocasının kazandığı parayla geçiniyorsa, ona bağımlı durumda demektir, öyle değil mi Dmitri Sergeyiç? Siz benim bunları anlamadığımı sanıyor ve beni kendinize köle yapmak istiyordunuz. Ama hayır, üzerimde despotluk kurmanıza izin veremem; ama benim iyiliğimi isteyen, iyi yürekli bir despot olacakmışsınız, varsın olsun, ben bunu da istemiyorum! Her neyse canım benim, şimdi söyle bakalım sen bana, yaşamımız daha daha nasıl olacak? Sen hastalarının kollarını bacaklarını keseceksin, onlara iğrenç birtakım ilaçlar vereceksin, ben de piyano dersleri vereceğim. Peki daha başka?”

“Evet, evet Veroçka. Varsın herkes kendi bağımsızlığını korusun. Bütün gücüyle korusun. Herkesten, en çok sevdiklerinden, en çok inandıklarından bile korusun... Söylediklerini yapmayı başarabilecek misin, bunu bilemem. Ama başarsan da başarmasan da sonuç değişmez, çünkü bir kez böyle bir şeye karar vermiş bir insan, kendisini oldukça sağlam bir korumaya almış

demektir; böyle bir insan, başkalarının yardım ve desteğini geri çevirebileceğini, kendi kendine yeter bir insan olduğunu duyumsar; gerek olduğunda da tek başına bu duygu bile yeter insana. Ama güzel Veroçkam biz de az gülünç insanlar değiliz hani! Sen bana ‘senin paranla yaşamak istemiyorum’ diyorsun, ben de seni böyle düşündüğün için övüyorum. Öyle değil mi, canım?”

“N’apalım birtanem! Bu bizim kendi sorunumuz. Kendi yaşamımızı, en iyi bildiğimiz biçimde yaşayacağız... Sen onu bırak da söyle bakalım, daha daha nasıl olacak yaşamımız?”

“Vera Pavlovna, ben size yaşamımızın bir yanına ilişkin düşüncelerimi sundum, ama siz kendi planlarınıza göre bunları tepetaklak ettiniz, benim ne tiranlığımı, ne köleciliğimi bıraktınız! Bu durumda ilişkimizin öteki yanlarının nasıl olacağını varın kendiniz düşünün! Benim bunlara ilişkin yapacağım öneriler de öncekiler gibi tepetaklak edilecekse size bunları açıklamam gereksiz olacaktır... Veroçka! Dostum benim! Bundan sonra nasıl bir yaşam sürmek istediğini sen kendin söyle, bana da, ‘canım benim! Her şeyleri nasıl da güzel, nasıl da akıllıca düşünüyor!’ demek kalsın.”

“Bu da ne? Yoksa bana iltifat mı ediyorsunuz? Yoksa birdenbire sevecen ve nazik olmaya mı karar verdiniz? Ama ben öyle pohpohlamaların gerçek nedenini bilirim! Boyun eğmiş gibi görünürler, ama gönüllerinde yatan egemen olmaktır... Sizden benimle ilerde daha yalın bir dille konuşmanızı rica ediyorum! Canım benim, çok fazla pohpohluyorsun beni; utanıyorum. Böyle okşayıcı sözler söyleme bana, övme beni, yoksa aşırı bir gurura kapılabilirim.”

“Pekâlâ Vera Pavlovna, madem böylesi sizin daha hoşunuza gidiyor, ben de sizinle kaba bir dille konuşacağım. Sizde, Vera Pavlovna, o kadar az kadınsılık var ki, dile getireceğiniz şeyler de herhalde tümüyle erkekçe düşünceler olacaktır.”

“Birtanem! Lütfen söyler misin, nedir şu ‘kadınsılık’ dediğin şey? Tamam, kadın kontralto, erkek bariton sesle konuşur... İyi ama bundan ne çıkar? Bizim sesimizin kontralto olmasından çıkarak birtakım yorumlar yapılabilir mi? Neden sırf sesimiz kontralto diye bizi kandırmak için yalvarıp yakarırlar? Neden bize hep kadınsı olmamızı, kadınsı kalmamızı söylerler? Aptallık değil mi bütün bunlar birtanem?”

“Aptallık, Veroçkam, hem de bayağılık!”

“Demek ki, birtanem, benim kadınsılık falan gibi tasam olmayacak, bu duruma göre, sayın Dmitri Sergeyiç, işte size bundan sonraki yaşamımızın nasıl olacağına ilişkin son derece erkekçe düşünceler: Biz iki dost olacağız. Yalnız ben senin tek ve en büyük dostun olmak isterim. Ah, daha sana söylemedim değil mi? Ben senin şu sevgili Kirsanov’undan nefret ediyorum!”

“Hayır, Veroçka, Kirsanov çok iyi bir insandır.”

“Olsun, ben yine de nefret ediyorum ondan ve sana da onunla görüşmeyi yasaklıyorum.”

“Bu başlangıcın güzelliğine diyecek yok doğrusu! Benim despotluğumdan öylesine korkmuş ki, kendisi beni bir kukla yapmak istiyor! Hem nasıl görüşmeyebilirim ki onunla..? Birlikte yaşıyoruz biz...”

“Evet... Ve hep kucaklaşmış durumdasınız değil mi?”

“Tabii. Sabah kahvaltısında da, öğle yemeğinde de... yalnız ellerimiz meşgul olduğu için kucaklaşmak biraz zor oluyor.”

“Ve bütün gün kopamıyorsunuz...”

“Haklısın, o kendi odasından kopamıyor, ben de kendi odamdan.”

“Madem durum böyle, onunla görüşmeyi büsbütün kessen neolur?”

“Ama biz arkadaşız; insan bazen konuşmak ister; birbirimize yük olmadan konuşuyoruz biz de.”

“Sürekli birlikte oturuyorlar, kucaklaşıyorlar, kavga ediyorlar, kucaklaşıyorlar, kavga ediyorlar... Nefret ediyorum ondan!”

“Veracığım, nerden çıkartıyorsun bunları? Biz bir kez olsun kavga etmiş değiliz. O kendi yaşamını sürüyor, ben kendi yaşamımı... Dostuz, evet, ama ne çıkar bundan?”

“Ah, canım benim, nasıl da aldattım seni! Yaşamımızın nasıl olacağını anlatmak istemiyordun, ama her şeyi bir bir nasıl da anlatıverdin! Nasıl da aldattım seni! Deminki anlattıklarıma göre bak ben sana anlatayım

yaşamımızın nasıl olacağını: Evimizde iki odamız olacak, senin odan ve benim odam. Üçüncü bir odada ise çayımızı içip yemeklerimizi yiyeceğiz, konuklarımızı kabul edeceğiz, yalnız bu konuklar tek senin ya da tek benim konuğum olmayacaklar, ikimizin konuğu olacaklar; bu bir. İkincisi, seni rahatsız etmemek için odana asla girmeyeceğim. Kirsanov da girmiyordu ve siz bunun için hiç kavga etmiyordunuz... Tabii sen de benim odama giremeyeceksin; bu iki. Üçüncüsü de, ah canım benim, bunu sormayı unuttum: Kirsanov senin işlerine karışır mı, ya da sen onun? Yani birbirinize bir şeyler sormaya hakkınız var mı?"

"Ee Kirsanov lafının neden açıldığını artık biliyorum. Söylemem."

"Hayır, ben yine de ondan nefret ediyorum. Sen ne dersen de bu böyle. Aslında sen söylemesen de ben biliyorum, birbirinize hiçbir şey sormaya hakkınız yok; böylece üç: Benim de sana hiçbir şey sormaya hakkım olmayacak, canım. İşlerinden bana canın isterse ya da gerek duyarsan söz edeceksin. Tabii ben de sana öyle. İşte beraberliğimizin üç kuralı. Başka ne var?"

"Veroçka, ikinci kuralı biraz açıklaman gerekiyor. Biz seninle yatak odalarımız arasında kalan şu nötr odada çay ve yemek sırasında görüşüyorduk, değil mi? Şimdi şöyle bir durum düşün: Sabahleyin çayımızı içmişiz, herkes kendi odasına çekilmiş, birbirimizin değil odasına girmek, kapısına yaklaşmamız bile yasak... Bu durumda ben seni öğleye kadar göremeyeceğim demektir, öyle değil mi?"

"Evet, öyle."

"Çok güzel. Şimdi devam ediyorum. Bu arada bana bir arkadaşım uğruyor ve saat iki gibi bana bir başka arkadaşımın daha uğrayacağını söylüyor. Oysa ben saat birde bir işim için dışarı çıkmak zorundayım... Saat ikide gelecek arkadaşa iletmem için sana bir mesaj bırakabilir miyim? Eğer o sırada sen evde olacaksan tabii... Senden böyle bir ricada bulunabilir miyim?"

"Tabii bulunabilirsin. Yalnız ben bunu kabul eder miyim, etmez miyim, orası benim bileceğim bir iş. Eğer kabul etmezsem, buna herhangi bir itirazda bulunamaz, niçin kabul etmediğimi soramazsın. Ama genel olarak yardım ricasında bulunabilirsin."

“Çok güzel. Çay içtiğimiz sırada ben arkadaşımın falan geleceğini bilmiyordum. Derken öğrendim... Odana da giremem... Bu durumda, bana yardım eder misin etmez misin, nasıl soracağım sana?”

“Ah, Tanrım! Bu kadar saf olamazsın! Beş yaşında bir çocuk sanki! İşte size ne yapacağınızı söylüyorum Bay Dmitri Sergeyiç: Odalarımız arasındaki nötr odaya girip, ‘Vera Pavlovna!’ diye sesleneceksiniz. Ben de ‘Buyrun, bir şey mi vardı Dmitri Sergeyiç?’ diyeceğim. Siz de, ‘Biraz dışarı çıkıyorum, ben yokken arkadaşım A (arkadaşınızın adını söyleyeceksiniz) uğrayacak, acaba size söyleyeceğim şeyleri kendisine iletebilir misiniz?’ diyeceksiniz. Eğer ‘hayır’ dersem, konuşmamız orada bitmiş demektir; ‘evet’ dersem odamdam çıkar ve sizin yanınıza, nötr odaya gelirim, siz de bana arkadaşınıza iletmemi istediğiniz şeyleri söylersiniz. Şimdi anladın mı küçük bebecik nasıl davranman gerektiğini?”

“Canım Veracığım, şaka bir yana şu senin anlattığın biçimde yaşamak bence hiç de fena değil. Yalnız bu arada ilginç olan bir şey var, sen bütün bunları nerden, kimden nasıl öğrendin? Bu fikirler bana yabancı değil, ben onları biliyorum ve nerden okuduğumu da anımsıyorum. Bunlar henüz senin eline geçmiş kitaplar değil. Sana bugüne dek verdiğim kitaplarda ise bu ve benzeri konulara yer verilmiyordu. Birilerinden duymuş olabilirsin tabii; ama kimden duyacaksın? Sen bu kafa yapısındaki insanlardan bir tek beni tanıdın.”

“Ah, sevgilim, bunları düşünüp bulmak o kadar zor mu? Aile yaşamı denen şeye tanık olmuyor muyum ben? Burada sözünü ettiğim kendi ailem değil; benim ailemin farklı bir durumu var... Ama kız arkadaşlarımın ailelerinde karı-koca arasında geçen öyle çok kavgaya, didişmeye, tatsızlığa tanık oldum ki, anlatamam!..”

“Anlıyorum canım... Tahmin edebiliyorum...”

“Ne düşünüyorum biliyor musun sevgilim? İnsanların şu sürdürüp gittikleri yaşam biçimi çok yanlış, her zaman birlikte olmak!.. İnsanlar ya iş güç dolayısıyla, ya da birlikte dinlenmek, eğlenmek istedikleri zaman birlikte olmalılar. Her zaman şaştığım bir şey olmuştur, insanlar neden başkalarına karşı çok naziktir? Aile içindeki davranışlarından çok daha farklı, nazik, güzel görünmek ister başkalarına, neden? Ve gerçekten bunu başarırlar da, yabancıların yanındayken, ailesiyle olduğundan çok daha

nazik, sevecen, güler yüzlü olur. Kendinden olanları, kendi ailesinden olanları daha çok sevdiği halde insan niye onlara kabadır, kötüdür de, başkalarına karşı ince, sevecen ve iyidir? Benim senden ricam, sevgilim, bana karşı bugüne kadar nasılsan, bundan sonra da öyle ol; bu beni sevmene engel olmaz; çünkü biz birbirimiz için en yakın insanlarız; bana senden, sana da benden daha yakın biri yok. Bugüne dek sen bana karşı nasıldın? Hiç kaba karşılık verdin mi bana, hiç saygısız davrandın mı? Hayır! Tanımadığın bir hanıma, bir genç kıza kaba karşılık verilmez, saygısız davranılmazmış... Pekâlâ sevgilim, ben şu anda senin nişanlınım, yakında karın olacağım, ama olsun, sen yine de bana yabancı biriymişim gibi davran. Çünkü, canım benim, aramızda anlaşmazlık olmaması, aşkımızın güçlenmesi için bu bana en iyi yol gibi görünüyor. Öyle değil mi, sevgilim?”

“Vallahi Veracığım, senin için ne düşüneceğimi iyice şaşırdım: Sen zaten eskiden de şaşırtırdın beni.”

“Canım benim, beni yine iltifatlara boğmak istiyorsun... Hayır, sevgilim, bunu anlamak hiç de sandığın gibi zor değil. Çünkü bu düşüncelere sahip olan bir tek ben değilim; tıpkı benim gibi basit, sıradan pek çok genç kız, delikanlı aynı düşüncelere sahip. Şu var ki, onlar nişanlılarına ya da kocalarına bu düşüncelerini açamazlar. Açarlarsa kendileri için ‘ahlaksız’ diye düşünüleceğinden korkarlar. Ben seni işte bir de böyle düşünmediğin için sevdim sevgilim. Seni ben taa ne zamandır seviyorum, biliyor musun? Hani doğum günümde ilk kez konuşmuştuk... Ve sen kadınların acınası bir durumda bulunduklarını söylemiştin... İşte ilk o zaman sevgi ateşi düştü içime.”

“Peki ya ben seni ne zamandır seviyorum? Aynı günden beri, bunu zaten söylemiştim, ama tam olarak hangi andan beri?”

“Canım benim, ne kadar komiksin! Bunu bilmemek mümkün değil, demiştin, ama ben şimdi bir tahminde bulunacak olsam beni yine iltifatlara boğacaksın.”

“Olsun, sen yine de bir söyle bakalım.”

“Pekâlâ, işte söylüyorum: Ben, ‘bütün insanların mutlu olmaları sağlanabilir mi?’ diye sormuştum. İşte o zamandan beri.”

“Pes vallahi! Yine elini öpmem gerekecek!”

“Hayır sevgilim! Kadınların ellerinin öpülmesi benim hiç hoşuma gitmiyor.”

“Neden Veroçka?”

“Ah, sevgilim, sanki bilmiyorsun? Lütfen bir daha bildiğin şeyleri sorma bana.”

“Haklısın, canım, sormamam gerekirdi. Çok saçma bir şey bu. Bir daha yalnızca bilmediğim şeyleri soracağım sana, yani senin ne demek istediğini anlamadığım zaman... Oysa demin sen, yalnız kadınların değil, hiç kimsenin elini öpmemek gerek demek istedin, öyle değil mi?”

Veroçka bir kahkaha attı.

“İşte şimdi bağışlayabilirim seni. Çünkü şimdi sana gülebilirim... Şu işe bak, sanki kadınların ellerinin öpülmesinin güzel bir şey olmayışının nedenini bilmiyormuş gibi beni sınavdan geçirmeye kalktı. Elbette yalnız kadınların değil, hiç kimsenin elinin öpülmemesi gerekir, ama benim söylemek istediğim bu değildi. Yani genel olarak el öpülmemesi değil, özellikle erkeklerin kadınların elini öpmesinin güzel bir şey olmadığıydı vurgulamak istediğim. Bu kadınlar için aşağılayıcı bir şey, sevgilim. Bununla vurgulanmak istenen şu, bu kadınlar asla erkeklerin düzeyinde olamazlar, kadınlar o kadar aşağılıktırlar ki, bir erkek bir kadının önünde ne kadar eğilirse eğilsin, yine de onun önünde alçalmış olmaz, ona eşittir, hatta böylesi bir durumda bile ondan kat kat yücedir. Bu el öpmeyle söylenilmek istenen bu herhalde. Ama sen böyle düşünmüyorsun sevgilim, öyleyse neden öpecekmişsin benim elimi? Biliyor musun canım, birden sanki iki nişanlı değilmişiz gibi geldi bana?”

“Haklısın canım, pek nişanlıya benzer bir halimiz yok. İyi ama neyiz biz?”

“Tanrı bilir ne olduğumuzu... Ya da, biliyor musun, sanki çok uzun zamandır evliymişiz gibi?”

“İşte bu çok doğru canım, biz eski iki dostuz seninle ve değişen bir şey de olmadı.”

“Bir tek şey değişti sevgilim, şimdi ben bodrumdan özgürlüğe çıktığımı biliyorum.”

XIX

Bunları konuştular –nişanlılar arasındaki ilk konuşma olarak bayağı tuhaf şeyler doğrusu–, sonra el sıkıştılar ve Lopuhov evine gitti. Veroçka da onun arkasından kapıyı kendisi kilitledi. Çünkü Matryona ‘altını’nın daha uzun süre horlayacağını düşünerek, meyhaneye takılıp kalmıştı. Gerçekten de ‘altın’ bitmez tükenmez bir şekilde horladı durdu.

Saat yedi gibi evine dönen Lopuhov hemen çalışmaya oturmak istedi, ama uzunca bir süre masanın başına geçemedi. Kafası hep Semyonovski köprüsünden Vıborgs’a uzanan uzun yol boyunca düşündükleriyle meşguldü. Elbette aşkla ilgili hayallerdi bunlar. Aslında ne aşk, ne de tam hayal denebilirdi bunlara. Darlık içinde olan insanların tatsız, şiirsiz, soğuk birtakım dertleri vardır. Lopuhov’un kafasını meşgul eden de işte bu türden şeylerdi. Bunda şaşılacak bir şey yok, adam materyalist, tabii hep kazanç, çıkar gibi şeyler düşünecek. Gerçekten de böyle şeylerdi düşündükleri; şiirsel, plastik birtakım hayaller değil, kaba bir materyaliste yakışır aşk hayalleriydi kafasını dolduranlar.

‘Kendini benim uğruma feda ettin...’ İşte bu düşünceyi kafasından çıkarmak mümkün olmayacak. Çok kötü bir şey bu! Kendini şu ya da bu şekilde bir insana karşı borçlu hissettin mi, o insanla ilişkilerin gerginleşir. Muhakkak öğrenecek gerçeği... Arkadaşlar, ‘esaslı bir kariyer yapabilir ve yükselebilirdi’ diyecekler. Hadi onlar bir şey demediler, kendisi düşünüp bulacak bunu: ‘Demek dostum’ diyecek, ‘benim için kariyer yapmayı, mesleğinde yükselmeyi, parlak bir geleceği teptin?’ Hadi diyelim para bir sorun olmayacak... Bu yüzden arkadaşlarım da, o da bana tek kelime bir şey söyleyemezler... Gerçi bu da bir şeydir; ‘istese zengin olabilecekken, benim yüzümden yoksul kaldı’ gibi şeyler düşünmeyecek. Ama tanınmış bir bilim adamı olmak istediğimi ve istesem bunu başarabileceğimi öğrenecek ve o zaman da olanlar olacak: ‘Ah, benim için ne büyük bir fedakârlığa katlandı!’ Oysa fedakârlık benim aklımın köşesinden bile geçen bir şey değil. Bugüne dek fedakârlıkta bulunacak kadar aptal olmadım, bundan sonra da olmaya niyetim yok. Her zaman kendim için en iyisi neyse onu yaptım. Fedakârlık yapacak adam değilim ben. Hem fedakârlık diye bir şey yoktur, hiç kimse fedakârlık yapmaz; sahte bir anlayıştır bu, herkes kendisi için en iyisi neyse onu yapar. Ama gel de ona bunu anlat. Kuramsal olarak

gayet açık, anlaşılır bir şey bu; ama insan gerçekle karşı karşıya geldi mi, nasıl da duygusallaşıyor, ah efendim, büyük iyilik ettiniz, kurtarıcımsınız! İleride biçeceğim ekinin filizleri görünmüş oluyor böylece: ‘Sen beni bodrumdan kurtardın! Sen bana büyük iyilik yaptın!’ Bu iş bana zevk vermeseydi sanki seni bodrumdan kurtarırdım! Hem ben seni mi kurtardım sanıyorsun bodrumdan? Bu iş benim kendime zevk vermeseydi seni kurtarmak için parmağımı oynatır mıydım? Seni değil, kendimi kurtardım belki de bodrumdan? Evet, herhalde kendimi kurtardım, çünkü ben kendim yaşamak istiyorum, sevmek istiyorum, anlıyor musun? Yaptığım her şeyi kendim için yapıyorum. Onu bana karşı gönül borcu duymaktan, bu zararlı duygudan kurtarmak için ne yapmalıyım, bilmiyorum. Bir süre sonra bu duygu ona yük olmaya başlayacak. Neyse, bir şeyler yaparız herhalde, akıllı kızdır, bütün bunların önemsiz şeyler olduğunu nasılsa anlar. Hiç kuşkusuz benim tasarım böyle değildi. Ailesinden kurtulabilirse işi iki yıl kadar ertelemek niyetindeydim, bu sure içinde öğretim üyesi kadrosuna geçip para durumunu yoluna koyabilirim diye düşünüyordum. Ama olaylar işin ertelenmesini olanaksız kılacak bir biçimde gelişti. Peki bu işte benim zararım ne? Önce şu para işlerini bir yoluna koymak gerek diye düşündüğümde, aslında kendimi mi düşünüyordum? Erkek için ne olacak? Parasızlıktan ne olursa kadına olur. Ayağım çıplak, pantolonum yırtık değilse, ocakta çorbam kaynıyor, odam da sıcaksa, daha ne isterim? Çok şükür ne ayağım çıplak olacak, ne pantolonum yırtık, sıcak odamızda sıcak bir tas çorbamız da bulunacak... Öyleyse bu işten benim zararım ne? Hiç! Ama genç, güzel bir kadına yeter mi bunlar? Ona pahalı birtakım zevkler, sosyetede parlamak falan da gereklidir, ama bu işler için parası olmayacak. Hiç kuşkusuz o böylesi şeylerin eksikliğini duymayacak; akıllı, dürüst bir kızdır o, şöyle diyecektir: ‘Bunlar beş paralık önemi olmayan şeyler, ne önemi, çirkef şeyler, hepsinden iğreniyorum...’ Ve iğrenecek de. Ama insanın kendine ne gerektiğini bilmemesi ya da falan falan şeylere gereksinimi olmadığından emin olması meseleyi çözmeye yeter mi? Ancak düşlerde olabilir böyle bir şey. İnsan doğası tümüyle mantığın, yaşam koşullarının, gururun altına gömülmüş durumda ve hep susuyor, sesini bilince ulaştıramıyor, ben de varım, buradayım diyemiyor, ama yine de susarak da olsa çalışıyor ve hayatı kemirmeye devam ediyor. Genç bir kadın, güzel bir kadın böyle yaşamamalı; sosyetede parlayamamak genç, güzel bir kadına yakışmaz. Ah, zavallı yavrucağım benim; hayatın senin için bir parça daha iyi olabileceğini düşünüyordum. Yoksa benim için ne

olacak? Ben nasılsa kazançlı durumdayım, acaba iki yıl sonra benimle yine evlenmek ister miydin? Şimdiyse, bak, evleniyorsun...

“Dmitri, çay hazır!”

“Geliyorum.”

Lopuhov kalkıp Kirsanov’un odasına geçti. Bir yandan da düşünmeye devam ediyordu: İnsanda ben’in ön planda geldiği ne kadar doğru! Kendimle başladım, kendimle bitirdim. Üstelik de ‘fedakârlık’ deyip başladım... Sahtekârlığa bak sen! Ünlü bilim adamı olmalar; üniversite kürsülerine, kariyer yapmalara tekme atmalar!.. Bu ne saçmalık böyle! Değişen ne sanki? Yine çalışıp, bir kürsü sahibi olamaz mıyım, tıp bilimine hizmet edemez miyim? Egomuzun düşüncelerimizle pratikte nasıl oynadığını bir teorisyen gözüyle izlemek çok hoş doğrusu!

Okurumu her konuda önceden uyarıyorum ve diyorum ki: Sakın Lopuhov’un bu iç konuşmasından, yazarın Vera Pavlovna’yla Lopuhov arasındaki ilişkilerin gelişmesine gizemli bir serzenişte bulunduğu gibi bir anlam çıkarma! Vera Pavlovna’nın hayatı şık giyinmek ve sosyetede parlamak imkanlarından yoksun olmayacağı gibi, Lopuhov’la ilişkisi de gönül borcu denen ‘zararlı duygu’yla yozlaşmayacak. Her sözcüğün ardında gerilmiş bir yay gizleyen yazarlardan değilim ben, insanlar ne düşünmüşler, ne yapmışlar, ben yalnızca bunu anlatıyorum. Bir davranış, bir konuşma, bir monolog, eğer bir kişiliğin ya da durumun daha iyi açıklanabilmesi için gerekliyse, romanımın sonraki gelişmeleri üzerinde hiçbir etkisi olmasa bile, sırf bu yüzden onlara yer veriyorum.

“Aleksandr, çalışmamızda senden geri kaldığım için yakınmaların son bulacak. Sana yetişeceğim.”

“Demek o kızın işini hallettin?”

“Evet, hallettim.”

“Bayan B.’nin evine mürebbiye olarak giriyor yani?”

“Hayır, mürebbiye falan olmayacak. Başka bir biçimde hallettik işi. Kendi evindeki yaşamı da katlanılabilir bir duruma geldi şu anda.”

“Eh, bu daha iyi. Mürebbiyelik kolay iş değil... Ben göz sinirlerini bitirdim, kardeş. Şimdi öteki sinir çiftine geçiyorum. Sen en son nerde kalmıştın?”

“Benim daha çalışacağım çok şey var...”

Ve artık yalnızca anatomi ve fizyoloji terimlerinden söz etmeye başladılar.

XX

‘Bugün 28 Nisan, Temmuzun başında işlerim yoluna girer diyordu. Buna 10 Temmuz diyelim, çünkü ayın l0’u artık ayın başı sayılmaz. Ama daha garantili olsun diye 15’ini de alabiliriz. Hayır niye 15’i olsun, 10’u daha iyi! Böylece kaç günüm kalmış oluyor? Bugünü saymaya gerek yok, topu topu beş saat sonra bugün bitiyor çünkü; nisandan iki gün, mayıs otuz bir gün, etti otuz üç gün; haziran otuz gün, otuz otuz üç daha, altmış üç... Temmuzdan on gün, toplam yetmiş üç gün! Çok mu yetmiş üç gün? Özgürlük gelecek yetmiş üç gün sonra! Bu bodrumdan kurtulacağım! Ah, nasıl mutluyum! Canım benim, nasıl da akıllıca bir çözüm buluverdi! Ne kadar mutluyum!’

Pazar günü oluyordu bunlar, pazar akşamı. Pazartesi ders vardı, salıdan pazartesiye alınan ders hani.

“Canım benim, bir dakikacık için bile olsa, seninle birlikte olduğum için öyle mutluyum ki! Bu bodrumda daha ne kadar oturacağım, biliyor musun? Senin işler ne zaman yoluna giriyor? 10 Temmuz, öyle değil mi?”

“10 Temmuz, canım.”

“Bu durumda 72 günüm kalıyor bu bodrumda geçirecek, bir de bu akşam. Ama ben bugünü çoktan çizdim. Biliyor musun, günleri hesaplamak için bir çetele yaptım, hani emeklilerle ilkokul öğrencileri yaparlar ya... Ah, günleri silmek öyle keyif veriyor ki insana!”

“Canım Veroçkam, bir tanecik Veroçkam! Bu bodrumdaki çileli yaşamının bitmesine az kaldı. İki buçuk ay çok bir zaman değil, çabucak geçer. Ondan sonra özgürlük!”

“Ah ne büyük bir sevinç bu! Yalnız, canım, sen artık benimle hiç konuşma, yüzüme de bakma... Her gelişinde piyano da çalmayalım. Sonra, ben senin her gelişinde odamdan da çıkmayacağım. Ama hayır, dayanamam, çıkacağım, ama yalnız bir dakikacık için, onda da yüzüne çok soğuk bakacağım, hani buz gibi derler ya, öyle. Şimdi de odama gidiyorum. Hoşça kal, canım benim. Tekrar ne zaman görüşüyoruz?”

“Perşembeye.”

“Üç gün sonra ha! Ne kadar çok! O zaman altmış sekiz günümüz kalmış olacak.”

“Hesabı biraz geniş tutmuşsun. Temmuzun 7’sinde falan kurtulmuş olacaksın burdan.”

“7’sinde mi? O zaman bugünden başlayarak topu topu altmış dokuz günümüz kaldı! Ah, beni nasıl sevindirdin! Hoşça kal, canım benim!”

Perşembe.

“Canım benim, yalnızca altmış altı günüm kaldı!”

“Evet, Veroçka, zaman çok çabuk geçiyor.”

“Çabuk mu? Sen onu bir de bana sor. Hayır, canım, günler nasıl da uzadı bir bilsen! Başka zaman olsa, şu üç günün geçtiği süre içinde koca bir ay geçmiş olurdu. Hoşça kal, birtanem, konuşmalarımızı kısa kesmek zorundayız. –Nasıl da kurnazız, değil mi?– Hoşça kal. Ah, altmış altı gün geçer mi bodrumda!”

(‘Hmm, Ben fark etmiyorum tabii, çalışırken zaman geçip gidiyor. Hem bodrumda olan da ben değilim. Hmm... evet!’)

Cumartesi.

“Ah, canım benim, daha altmış dört günüm var! Öyle zor ki burda! Şu iki gün, önceki üç günden daha uzun geçti! Buranın nasıl iğrenç olduğunu bir bilseydin, canım! Hoşça kal, birtanem, gözümün ışığı! Salı günü görüşmek üzere! Ama biliyorum, bu üç gün, geçirdiğimiz beş günden daha uzun olacak. Hoşça kal, sevgilim!”

(‘Hmm, hmm... Evet! Hmm! Gözleri hiç iyi değildi. Oysa ağlamayı sevmez. Kötü! Hmm! Evet!’)

Salı.

“Sevgilim, artık günleri saymayı bıraktım. Geçmiyorlar bir türlü. Saysam ne olacak, saymasam ne!”

“Veroçka, minik güvercinim benim, senden bir ricam var. Oturup esaslı bir şekilde konuşmamız gerek seninle. Özgürlüğüne kavuşamamak çok acı

veriyor sana. Biraz kurtulabilir misin burdan, konuşmamız gerek?”

“Evet canım, konuşmamız gerek.”

“Öyleyse dinle, senden ricam, yarın, hangi saatte istersen, hangi saati uygun bulursan, gene aynı banka oturup bekle, hani şu Konnogvardeyski bulvarındaki banka... Tamam mı?”

“Tamam, canım, kesinlikle orda olacağım. Saat on bir iyi mi?”

“Çok iyi. Teşekkür ederim, minik dostum.”

“Hoşça kal, canım benim. Ah, bunu düşündüğün için nasıl mutluyum! Hoşça kal. Konuşalım tabii... Hiç değilse özgürce bir soluk almış olurum. Hoşça kal sevgilim. Saat on birde.”

Cuma.

“Hayrola Veroçka, nereye gidiyorsun?”

“Ben mi, anneciğim?” Veroçka kıpkırmızı kesildi. “Nevskiy bulvarına, anneciğim.”

“Dur, öyleyse, birlikte gidelim. Benim de Gostinnıy Dvor’da işim var. İyi ama Veroçka, bu halin ne? Nevskiy bulvarına giden insan böyle mi giyinir?”

“Bu elbisemi çok seviyorum, anneciğim. Bir saniye bekler misiniz, odamdan bir şey alacağım.”

Çıkıp yürümeye başlıyorlar. Gostinnıy Dvor’a geliyorlar. Sadovaya boyunca yürüyorlar. Caddenin Nevskiy bulvarıyla kesiştiği köşe burdan uzak değil. İşte Ruzanov’un mağazası.

“Anneciğim size bir şey söylemek istiyorum.”

“Ne oluyor, neyin var Veroçka?”

“Hoşça kalın anneciğim, hemen görüşemeyiz belki... Kızmazsanız eğer, yarın görüşebiliriz.”

“Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyorum Veroçka.” “Hoşça kalın anneciğim. Ben şimdi kocamın yanına gidiyorum. Önceki gün Dmitri

Sergeyiç’le nikâhlandık... Hadi bakalım arabacı, Karvannaya’ya çek!”

“Borcunuz bir çeyrek, hanımefendi.”

“Al bakalım, yalnız biraz çabuk... Kendisi bu akşam size uğrayacak, anneciğim. Lütfen bana kızmayın.”

Ama Mariya Alekseyevna bu sözleri duyamazdı, arabacı atlara kamçıyı çoktan çalmıştı.

“Arabacı dur! Karavannaya değil gideceğim yer. Bu hanımdan bir an önce kurtulmak istediğim için, öylesine söyledim Karavannaya diye. Sola, Nevskiy bulvarına sap. Karavannaya’dan çok daha uzak gideceğimiz yer. Vasilyevzki Adası’na gideceğiz. Beşinci hat. Srednıy bulvarının arkası. Hızlı gidersen fazla veririm.”

“Ah, hanımefendi, demek şakaydı söylediğiniz... O zaman bir elli kopek daha vereceksiniz.”

“Hızlı gidersen eğer.”

XXI

Düğünleri pek karmaşık olmamakla birlikte yine de alışılmışın dışındaydı.

Artık iki nişanlı olduklarını konuştukları günden sonraki iki gün, Veroçka iyice yaklaşmış olan özgürlüğü için sevinip durmuştu; ama üçüncü gün, kendi deyimiyle 'bodrum' yaşamı ona eskisine göre iki kat dayanılmaz gelmişti; dördüncü gün biraz ağladı, oysa ağlamayı hiç sevmezdi, ama yine de fazla ağlamamıştı; beşinci gün biraz daha çok ağladı; altıncı gün ise artık ağlamıyordu, ama tüm varlığını saran üzüntüden de uyuyamıyordu.

Lopuhov onu izliyordu –Hani ilk kez 'hmmm, hmm' demişti ya, o zaman–, sonra yine dikkatlice baktı ona ve yine 'hmm, hmm' dedi. İlk 'hmm, hmm'ında besbelli bir şeyler düşünmüştü, ama ne düşündüğünü kendisi de bilmiyordu; ikinci 'hmm, hmm'ında ise ilk 'hmm, hmm'ında neler düşündüğünü anladı. 'Bir insana özgürlüğün ucunu gösterip sonra onu tutsaklıkta bırakmak! Olmaz böyle bir şey!' Bunun üzerine tam iki saat yeniden düşündü; bir buçuk saat Semyonevski köprüsünden Vıborkskaya'ya uzanan yol boyunca ve yarım saat evinde divana uzanıp... Bu iki saatin ilk on beş dakikasını alnını kırıştırmadan, sonraki bir saat otuz dakikayı ise alnını kırıştırarak düşündü. İki saat tamamlandığında alnına bir yumruk attı ve 'Tuh sana öküz herif. Gogol'ün postacısı bile senden daha akıllıdır,' dedi. Saate baktı sonra: '... Daha geç sayılmaz.' Ve hemen çıktı.

Alnını kırıştırmadan düşündüğü ilk çeyrek saatte aklından geçenler şunlardı: 'Çok saçma bir şey bu! Tıp fakültesini bitirmem şart mı yani? Diplomam olmazsa ölecek değilim ya! Ders veririm, çeviri yaparım, kim bilir doktorluktan kazanacağımdan daha çoğunu bile kazanabilirim! Nasıl oldu da daha önce akıl edemedim bunu!'

Demek ki bütün bunları insan alnını hiç kırıştırmadan da düşünebilirmiş! İşin doğrusu konuşulacak olursa, bu böyle. Öte yandan son ders sırasında, bir önsezi ile, bunları düşüneceğini anlamıştı. Lopuhov'a 'kendini kurban etmek'le başlayan ve kadın tuvaletleriyle biten derin düşüncelerini anımsatacak olursak, buna benzer bir durumda karşılaşacağını daha o zamandan sezdiğini de ortaya çıkararak kendisini bir bakıma suçüstü yakalamış oluruz; yoksa daha o zaman 'bilimsel kariyerimden vazgeçiyorum' gibi bir düşünce ne diye aklından geçmiş olsun? Belki o

sırada kariyerden falan vazgeçeceğini pek sanmıyordu ama yine de içgüdüsü kendisine, 'göreceksin bak, vazgeçeceksin... erteleyemezsin bunu' diyordu. Lopuhov o sırada, 'hayır, kariyerimden falan vazgeçmiyorum' gibi bir düşünceyi savunmuş olsaydı ve biz kendisine bu düşüncesinin pratik bir düşünüre yakışmayacak çürük bir düşünce olduğunu söyleseydik, bir teorisyen olarak hemen sevinir ve, 'Alın size yeni bir örnek daha,' derdi, 'gördüğünüz gibi tüm düşüncelerimizi egomuz yönetiyor! Benim bunu önceden görmem gerekirdi, ama görmedim, çünkü görmek istediğim bu değildi. Egomuz yalnızca düşüncelerimizi mi yönetiyor? Hareketlerimize de yön veren o, yoksa olup bitecekleri o anda kestirip işleri yoluna koymak dururken, ne diye zavallı kızcağızı şu bodrumda bir hafta daha kalmak zorunda bırakacaktım?'

Ama bunlar onun hiç aklına gelmemişti. Çünkü onun bir saat kırk beş dakika boyunca kaşları çatık olarak, 'Nikâhı kime kıydırabiliriz?' diye düşünmesi gerekiyordu. Bu soruya bulduğu yanıtsa hiç değişmiyordu: 'Hiç kimseye!' Derken birden aklına bir ad geldi: 'Mertsalov', alnına bir yumruk atıp kendine bir kez daha 'öküz herif!' dedi. Eh, bunu yapmakta da haksız sayılmazdı, hiç insan işin taa başında Mertsalov'u hatırlamaz mıydı? Ama az da olsa haklıydı, çünkü Mertsalov'u nikâh kıyan biri olarak düşünebilmesi pek kolay değildi.

Tıp fakültesinde her türden insan bulunur, bunlardan ilahiyat fakültesi öğrencileriyle sıkı fıkı olanlar hiç de az değildir. Lopuhov'un da bunlar aracılığıyla tanıdığı ilahiyat öğrencileri olmuştu. Bunlardan biri –öyle çok yakın bir dost sayılmazdı ama yine de iyi bir arkadaştı– geçen yıl fakülteyi bitirmişti ve Vasilyevski adasında bitmez tükenmez koridorları olan iç karartıcı bir binada papazlık yapıyordu. İşte şimdi ona gidiyordu Lopuhov; durumun olağanüstülüğü ve vaktin de geç olması nedeniyle araba bile tutmuştu kendine.

Mertsalov evinde tek başına oturmuş yeni bir kitap okuyordu: XIV. Lui ya da aynı soydan bir başkasının kitabıydı bu.[19]

"İşte böyle, Aleksey Petroviç! Sizin için bayağı büyük bir tehlike bu... Eğer ailesiyle barışırsak mesele yok, ama ya annesiyle babası dava açmaya kalkışacak olursa? Başınız derde girebilir, girebilir de değil, kesinlikle girer... Ama..."

Lopuhov nice uğraştıysa da bu ‘ama’yı açıklayacak bir özür bulamadı, olacak şey mi bu? Bizim için gel başını ilmiğe sok denilir mi adama?!

Mertsalov uzun süre düşündü, böyle bir tehlikeye atılmak için kendini haklı gösterebilecek bir özür aradı, ama ne yazık ki Lopuhov’un ‘ama’sını haklı gösterebilecek bir gerekçe bulamadı.

“Ne yapsak acaba? Size yardım etmek isterdim... Aslında bu sizin yapmak istediğinizi bir yıl önce ben yaptım ve (sonuçta sizin de başınıza gelecek olan bu) özgürlüğümü kaybettim. Yine de vicdanım bana size yardım etmemi söylüyor... İşte böyle azizim, insan evli oldu mu bir işe girişmeden önce böyle enine boyuna düşünüp duruyor.”

Bu sırada odaya Mertsalov’un karısı girdi; ailesini ziyaretten dönüyordu; on yedi yaşında, sarışın, güzel, enerjik bir kadındı.

“Merhaba Alyoşa, bizimkilerin çok selamları var... Merhaba Lopuhov! Ne kadar oldu görüşmeyeli! Oturmuş yine bizi, karılarınızı mı çekiştiriyorsunuz? Size göre hep karılarınızdır değil mi suçlu olan?”

Mertsalov karısına kısaca durumu anlattı. Genç kadının gözleri ışıdı.

“Alyoşa yiyecek değiller ya seni!”

“Ama tehlikesi var Nataşa.”

“Hem de büyük tehlikesi var.” Lopuhov da arkadaşını destekledi.

“Eh, o zaman sen de tehlikeyi göze al Alyoşa... Lütfen!”

“Tehlikeyi göze alarak seni unuttuğumu başıma kakmayacaksan benim için mesele yok. Ne zaman nikahlanmak istiyorsunuz Dmitri Sergeyiç?”

Böylece son engel de ortadan kalkmış oluyordu.

Pazartesi sabahı Lopuhov Kirsanov’a şöyle dedi:

“Ortak çalışmamızdan benim payıma düşen bölümü sana armağan ediyorum Aleksandr. Bütün notlarım, preparatlarım, senin olsun. Ben fakülteden ayrılıyorum, işte dilekçem... Evleniyorum.”

Lopuhov kısaca olup bitenleri anlattı.

“Sen ya da ben, ikimizden biri aptal olsaydı, sana ‘bu yaptığını ancak deliler yapar’ derdim Dmitri. Ama böyle bir durum olmadığına göre hiçbir şey söylemiyorum. Sen her şeyi benim düşünebileceğimden çok daha etraflıca düşünmüşsündür. Eğer düşünmediysen de, zaten bir şey değişmeyecek. Bu yaptığın; akıllıca bir hareket midir, değil midir, bilmiyorum. Ama ben en azından, seni kararından caydıramayacağımı bile bile böyle bir caydırmaya girişme aptallığını yapmayacağım. Şimdi söyle bakalım, herhangi bir yardımım dokunabilir mi sana?”

“Ucuzca bir semtte üç odalı bir ev bulmamız gerek. Ben fakülteyle ilişiğimi kesme işiyle uğraşacağım, hemen yarın almak istiyorum belgelerimi. Ev işiyle sen uğraşabilir misin?”

Lopuhov salı günü belgelerini alır almaz nikahın yarın olacağını bildirmek için doğruca Mertsalov’a gitti: “Sizin için hangi saat uygun Aleksey Petroviç?” Aleksey Petroviç için fark etmezmiş, yarın bütün gün evdeymiş. “Ben yine de saat kaçta burada olacağımızı bildirmek için Kirsanov’u göndereceğim size.”

Lopuhov çarşamba günü saat on birde sözleştikleri bulvarda Veroçka’yı epey bekledi. Tam kaygılanmaya başlamıştı ki, Veroçka göründü. Nasıl da acele ediyordu Veracık.

“Veroçka, dostum, bir şey mi oldu?”

“Hayır, sevgilim, hiçbir şey olmadı, sadece uyuyup kalmışım.”

“Kim bilir gece kaça kadar gözüne uyku girmedi?”

“Sana söylemek istemiyordum sevgilim, ama ancak sabah yediye doğru dalabildim. Ya da biraz daha erken, altı falandı...”

“Şimdi, benim tatlı Veram. İkimizin de kaygılardan kurtulabilmesi için bir an önce konuşup bir karar vermemiz gerek.”

“Evet, sevgilim, tabii, bir an önce bitirmemiz gerek bu işi.”

“Öyleyse dört, hatta üç gün sonra...”

“Ah sevgilim, olabilir mi? Bir olursa dünyanın en akıllısı derdim sana.”

“Üç güne kadar bir ev bulur, gerekli eşyaları alırım, evimize yerleşiriz, tamam mı?”

“Tabii sevgilim, tabii.”

“Ama daha önce nikâhımızı kıydırmamız gerek.”

“Ah, öyle ya, unutup gitmişim nikâhı. Tabii, önce nikâhlanmamız gerek.”

“Nikâhımızı bugün kıydırabiliriz, senden bunu rica edecektim.”

“Oldu sevgilim, gidip hemen nikâhlanalım. İyi ama bütün bunları nasıl hallediverdin? Ne kadar akıllısın sevgilim!”

“Yolda hepsini anlatırım. Gidelim.”

Gittiler. Kilisenin bitmez tükenmez koridorlarında dolaşıp bekçiyi buldular, Mertsalov’a haber gönderdiler. Mertsalov’un oturduğu bölüm de bu bitip tükenmez koridorlu kilisenin içindeydi.

“Şimdi senden bir ricam daha var Veroçka. Biliyorsun, yeni evliler kilisede öpüşmek zorundadırlar.”

“Evet, sevgilim, ama ne kadar ayıp bir şey bu, öyle değil mi?”

“İşte o zaman fazla utanmamak için gel biz şimdiden öpüşelim.”

“Pekâlâ sevgilim, öpüşelim, ama gerçekten de bunsuz olmuyor mu bu iş?”

“Biliyorsun, kiliselerde bir zorunluluktur bu. Biz de hazırlıklı olmalıyız.”

Öpüştüler.

“Elimizi çabuk tuttuğumuz iyi oldu sevgilim, bak bekçi geliyor; artık mihrabın önündeki asıl öpüşme sırasında utanmayız, ne de olsa hazırlandık.”

Ama gelen bekçi değil –bekçi diyakozu çağırmaya koşmuştu– onları Mertsalov’un yanında beklemekte olan Kirsanov’du.

“Veroçka, işte onca nefret ettiğin ve benim kendisiyle görüşmemi yasaklamak istediğin Aleksandr Matyeviç Kirsanov!

“Vera Pavlovna, bu iki seven kalbi neden ayırmak istiyorsunuz?”

“Birbirlerini fazla sevdikleri için.” Vera Pavlovna Kirsanov’a elini uzatırken söylemişti bunu. Sonra yüzünde hafif bir gülümsemeyle bir süre dalgın durdu. “Acaba onu ben de sizin kadar çok sevebilecek miyim?”

“Ben mi onu seviyorum? Ben kendimden başka kimseyi sevmem Vera Pavlovna.”

“Onu da sevmiyor musunuz?”

“Birlikte aynı evde yaşadık ve hiç kavga etmedik; bu kadarı da yeter bence.”

“Peki o da sizi sevmiyor muydu?”

“Ben böyle bir şeyin farkına varmadım. Ama gelin kendisine soralım. Hey Dmitri, sen beni sevdin mi?”

“Sana karşı özel bir nefret beslemedim.”

“Eh, madem durum böyle, Aleksandr Matyeviç, ona sizinle görüşmeyi yasaklamayacağım ve ben de sizi seveceğim.”

“En iyisi de buydu zaten Vera Pavlovna.”

Bu sırada yanlarına Aleksey Petroviç geldi.

“Evet, baylar, ben hazırım! Buyrun kiliseye geçelim.”

Aleksey Petroviç neşeliydi, şakalar yapıyordu, ama nikâhı kıyarken sesi hafiften titremeye başladı. Ya dava açarlarsa? Nataşa, babanın evine dön, kocan sana bakamayacak... Kocasından ayrılıp baba evine dönen kadına hayat zehir olmaz mı? Bununla birlikte sesinin titremesi uzun sürmedi, ilk bir iki cümleden sonra yeniden kendine hakim oldu.

Törenin ortasına doğru Natalya Andreyevna ya da kocasının deyişiyle Nataşa, geldi; nikah bitince yeni evlileri evine davet etti, küçük bir masa hazırlamıştı evinde. Hep birlikte oraya geçtiler, güldüler, eğlendiler, hatta ikişer ikişer çiftleşip kadril yaptılar, vals bile yaptılar; Aleksey Petroviç dans etmeyi bilmediği için onlara keman çalarak eşlik etti; bir buçuk saat, neşe içinde çarçabuk geçti, oldukça neşeli bir düğün olmuştu. Derken Vera Pavlovna ayağa kalktı.

“Sanırım evde beni yemeğe bekliyorlardır, gitsem iyi olur. Şimdi, sevgilim, artık üç dört gün bodrumumda hiç kaygılanmadan yaşayabilirim, hatta daha bile fazla. Artık korkacağım bir şey yok. Beni geçirme, yalnız çıkayım, belki gören falan olur.”

Veroçka’nın uzaklaşmasını beklemek için evde birkaç dakika daha kalan Lopuhov’la Kirsanov’u geçiren Aleksey Petroviç:

“Korkmayın beyler, yiyecek değiller ya beni,” dedi, “hareketimi Nataşa da onayladığı için içim çok rahat.”

Ertesi gün, dört günlük uzun aramaların sonunda Vasilyevski adasında 5. hattın en ucunda güzel bir daire bulundu. Topu topu 160 ruble paraları olduğu için Lopuhov’la Veroçka’nın ayrı bir ev açmaları, bu parayla mobilya, kapkacak vb. alabilmeleri olanaksızdı. Bu bakımdan mobilyası ve başka her türlü eşyası olan dayalı döşeli üç oda kiralamayı uygun buldular. Ev sahipleri barışçıl, sakin bir yaşam süren esnaftan bir aileydi. İsportacılık yapan evin reisi, günlerini, Stednıy bulvarında, birinci ve ikinci hatlar arasındaki tahta perdenin dibinde, tablasındaki her türden düğme, kurdele ve benzeri ıvır zıvırı satmakla geçirirdi; akşamlarıysa evde, bütün gününü bitpazarından getirilmiş binlerce eski püskü giysiyi yamamakla geçirmiş olan kocakarıyla sohbet ederdi. Servis de ev sahiplerine aitti ve Lopuhovlar eve her şey içinde otuz ruble ödüyorlardı. O sıralar –on yıl önce–, Petersburg kendi ölçüleri içinde ucuz sayılırdı. Giderler böyle olunca –hadi çay için de ayda on ruble ekleyelim– ellerindeki parayla üç hatta dört ay geçinebilirlerdi. Bu dört aylık süre içinde de Lopuhov özel ders, yazınla ilgili herhangi bir iş ya da en azından bir tüccarın yanında rastgele bir iş bulabileceğini sanıyordu. Evin bulunduğu gün –ki ev gerçekten iyiydi; bunun için uzun süre aramışlar ve sonunda böyle bir yer bulabilmişlerdi– Lopuhov her zamanki gibi Veralara derse gitti. Bir ara Vera’ya yaklaşıp usulcacık:

“Yarın taşınabilirsin, dostum,” dedi. “İşte adres... Bir şey fark etmemeleri için fazla konuşmayacağım.”

“Sevgilim, kurtardın beni!”

Evden nasıl ayrılacaktı? Her şeyi açık açık söylese miydi acaba? Veroçka bunu düşünmedi değil, ama ailesinin üzerine atılıp kendisini döveceğinden,

odasına kilitleyebileceğinden çekindi. Sonunda odasına bir mektup bırakmaya karar verdi. Mariya Alekseyevna kızının Nevskiy bulvarı yönüne gideceğini duyup da birlikte gitmelerini önerdiğinde Veroçka'nın bir saniye izin isteyip odasından aldığı şey işte bu mektuptu. Her şeyi annesinin yüzüne karşı açıkça söylemek ona daha doğru, daha dürüst bir davranış gibi gelmişti. Annesi onu sokak ortasında da dövmeye kalkışamazdı ya? Yalnız, konuşurken ondan hafifçe uzakta durmalı ve kendisini yakalamasına fırsat bırakmadan faytona atlamalıydı.

Ruzanov mağazası önündeki o çok etkileyici sahnenin perde arkası işte böyleydi.

XXII

Ama biz bu sahnenin ancak yarısını görebildik. Hatta yarısı bile değil, daha da azını... Böyle bir şeyi hiç mi hiç beklemeyen Mariya Alekseyevna, kızının kendisine neler söylediğini, bu söyledikleriyle ne demek istediğini anlamaya çalışarak ama bir türlü akıl erdiremeyerek sersemlemiş bir halde öylece duruyordu. Ama duruyordu dediğime bakmayın siz, ancak bir dakika, hatta daha bile az sürdü Mariya Alekseyevna'nın bu şaşkınlığı. Sonra bir silkindi, bir küfür savurdu, ama kızının arabası çoktan Nevskiy bulvarı yönüne dönmüştü. Mariya Alekseyevna o yöne doğru atıldı. Bir araba gerek. Kaldırıma sıçradı. "Arabacı!" "Nereye emrediyorsunuz, hanımefendi?" Nereye emretse acaba? Kızı olacak cadı "Karavannaya" demişti, ama arabası nedense Nevskiy yönüne dönmüştü. Nereye emretse acaba? "Şu kahpenin peşinden!" "Takip etmemi mi istiyorsunuz, hanımefendi? Tam olarak nereye gitmek istediğinizi söyler misiniz lütfen? Her şeyin bir yolu yordamı vardır, nereye gideceğimizi bilemeden bütün gün at sürüp duramayız ki!" Mariya Alekseyevna çileden çıkarak arabacıya ağız dolusu bir küfür savurdu. "Sarhoşsun sen, hanım, hem de iyi sarhoşsun!" Arabacı böyle söyleyerek bastı gitti. Mariya Alekseyevna adama arkasından bir küfür daha savurdu, başka arabacılara da ağız dolusu sövdü, bir o yöne, bir bu yöne atıldı, ellerini kollarını sallaya sallaya çırpındı, sonra sütunların bulunduğu yana geçti, cinleri başına üşüşmüş gibi olduğu yerde tepindi, tepindi... Bu arada Gostinnıy Dvor'un sütunları arasında bin bir çeşit ıvır zıvır satan işportacı gençler çevresinde toplanmaya başladılar. Delikanlılar onun halini büyük bir keyifle izliyor ve aralarında pek de saygılı denilemeyecek bir dille görüş alışverişinde bulunuyorlardı. Bu görüş alışverişi az sonra nükteli övgülere ve iyi niyetli öğütlere dönüştü: "Günün bu saatinde bu kadar içmeyi nasıl başardın, hanım?" "Güzel limonlarım var, hanım, votkanın yanında iyi gider, dört beş tane alıver, ucuza veririm sana!" "Kulak asma hanım sen ona, limondan sana fayda gelmez, en iyi sen git iki kadeh daha at, üzerine de bir cila çek, göreceksin bak ne biçim ayılacaksın!" "Hanım, hanım, doğrusu küfüre esaslı yatkın bir ağzın var... Var mısın bir yarışa, kim kimi bastıracak küfürde?" Mariya Alekseyevna ne yaptığını kendi de bilmeden en yakınında duran delikanlının üzerine atıldı. On yedisinde anca görünen genç kendisine edepsizce dilini çıkarmıştı. Bir anda oğlanın şapkası havaya

uçtu ve saçları bütünüyle Mariya Alekseyevna'nın avuçları arasında kaldı. Olanca gücüyle asıldı Mariya Alekseyevna avuçlarını dolduran saçlara. Onun bu hamlesi gençlerin heyecanını doruğa ulaştırdı: "Helal, hanım! Bir kafa kol çekip silkeleyiver teresi!" Delikanlılardan kimi de arkadaşlarına sesleniyordu: "Uyumasana lan Fedka! Kündeye al hanımı!" Ama çoğunluk Mariya Alekseyevna'dan yanaydı: "Kim? Fedka mı alacak kündeye! Hadi ordan! Yapışkanım, sıkı yapış, çal teresi yere!" Bu arada seyirci kalabalığı iyice artmıştı; çevredeki arabacılar, hemen oradaki dükkânlardan fırlayan tezgâhtarlar, yakından geçmekte olan yayalar geniş bir çember oluşturmuşlardı. Mariya Alekseyevna birden kendine gelir gibi oldu ve son bir silkeleyişle Fedka'nın kafasını geriye doğru fırlattı ve karşı kaldırıma geçerek yürümeye başladı. Gençler hayranlık dolu övgülerle uğurladılar kendisini.

Askeri lisenin oraya vardığında evine doğru yürümekte olduğunu fark ederek bir araba çevirdi ve başkaca bir belaya uğramadan selametle evine ulaştı. Kendisine kapıyı açan Fedya'ya bir tokat patlattıktan sonra doğruca küçük dolabına gitti. Bu sırada gürültüye başını uzatan Matryona'ya da iki yumruk indirdikten sonra Veroçka'nın odasına atıldı, bir dakika sonra yeniden küçük dolabının başındaydı, sonra yeniden Veroçka'nın odasına koştu, bu kez epey uzun kaldı orada, sonra ağız dolusu küfürler savurarak tek tek bütün odaları dolaştı, ama ortalıkta yumruklayacak kimse kalmamıştı. Fedya yangın merdivenine sinmişti; Matryona, Veroçka'nın odasının anahtar deliğinden Mariya Alekseyevna'yı gözetlerken hanımın ayağa kalktığını görünce dört nala mutfağa doğru atıldı, ama kapıyı şaşırdı ve kendini Mariya Alekseyevna'nın karyolasının altında buldu ve burada emniyet içinde fırtınanın dinmesini bekledi.

Mariya Alekseyevna'nın bomboş odaları dolaşıp avaz avaz bağırarak küfür etmesi ne kadar sürdü? Bunun burası belli değil, ama besbelli çok uzun sürdü. Çünkü işte Pavel Konstantiniç bile işinden döndü ve payına düşeni o da aldı. Ama her şeyin bir sonu vardır. Sonunda Mariya Alekseyevna, "Matryona, yemeği hazırla," diye bağırdı, fırtınanın dindiğini gören Matryona da yatağın altından böylece çıktı ve yemeği hazırlamak için mutfağa geçti.

Yemek sırasında Mariya Alekseyevna gerçekten de kimseye sövmedi, yalnız hiçbir saldırı amacı taşımaksızın kendi kendine böğürdü durdu.

Yemekten sonra her zamanki gibi uyumaya çekilmedi, tek başına salonda oturdu, homurdandı, sonra homurdanmayı da kesti, yeniden sustu, en sonunda:

“Matryona!” diye bağırdı. “Beyi uyandır, söyle bana gelsin!”

Kendisine böyle bir emrin er geç verileceğini bekleyen Matryona korkusundan meyhaneye bile gidememişti, hemen emri yerine getirdi. Pavel Konstantiniç bir dakika sonra huzurdaydı.

“Hemen şimdi hanımına git ve kızın olacak kahpenin bu alçak herife senin emrinle vardığını söyle. Kızımın izdivacı konusunda karımla anlaşamıyorduk, de. Sizin arzunuzun da bu yönde olduğunu gördüğüm için böyle yaptım, de. Bütün suç karımda, de; seninse yalnızca kendilerinin arzularını yerine getirdiğini söyle. Bu evliliği ben gerçekleştirdim, de. Anladın mı ne demek istediğimi?”

“Anladım, Mariya Alekseyevna, vallahi çok akıllısın, çok iyi düşünmüşsün bunu.”

“Öyleyse hadi yallah! Yemekte olsalar bile sofradan kaldır, onlar kendiliklerinden gerçeği öğrenmeden elimizi çabuk tutmalıyız.”

Pavel Konstantiniç’in sözlerinde öylesine bir gerçek payı vardı ki, adamcağız sahip olduğu o olağanüstü ikna gücünden yoksun olsaydı bile hanımı kendisine yine de inanırdı. Pavel Konstantiniç’in sahip olduğu bu yeteneğin inandırıcılığı gerçekten çok güçlüydü, öylesine ki, onun bu tür konularda sürekli olarak karısından farklı düşünmesi, Mihail İvanoviç’in soylu olmayan bir kızla izdivaç yapmasına dayanamadığı için Veroçka’nın Lopuhov’la evliliğini kendisinin bilerek ve isteyerek düzenlemesi gibi son derece inandırıcı kanıtlar olmasa bile hanımı kendisini yine bağışlayacaktı. –Peki nasıl evlendiler?– Nasıl olacak, Pavel Konstantiniç kesenin ağzını açmış, Lopuhov’a nakit olarak verdiği beş bin rubleden ayrı olarak tüm düğün harcamalarını ve yeni bir ev kurulması için gerekli giderleri de üstlenmişti. Birbirleriyle pusulalar yoluyla haberleşmeleri bile onun sayesindeydi... Hani daireden bir arkadaşı vardı ya, masa şefi Flantyev... işte onun evinde... “Kendisi evlidir, ekselans... Bendeniz her ne kadar küçük bir insansam da, kızımın kızlık şerefini gözetir, yüksekte tutarım. Buluşmaları her zaman benim yanımda oldu... Biz aslında çocuğuna özel

öğretmenler tutacak falan adam değiliz, ama hani sırf bir bahane olsun diye... Ya, işte böyle ekselansları...” Karısının ne denli kötü amaçlar peşinde olduğunu Pavel Konstantiniç böylece karısını yerin dibine batırarak bir bir açıkladı...

Nasıl inanmazsın bu sözlere? İnanmaz ve nasıl bağışlamazsın Pavel Konstantiniç’i? En önemlisi de hiç, ama hiç beklenmeyen müthiş bir sevinç! Sevinçse, insan denilen yaratığın yüreğini yumuşatır. ‘Ekselansları’ sadık kâhyaları Pavel Konstantiniç’i bağışladıklarına ilişkin söylevlerine, Mariya Alevseyevna’nın düşünce ve davranışlarının ne denli iğrenç olduğuna ilişkin uzun bir söylevle başladılar, hatta ilkin Pavel Konstantiniç’ten karısını kovmasını bile istediler. Ama Pavel Konstantiniç bin dereden su getirip yalvardı. Kendileri de zaten bunu gerçekten değil, öylesine söylemiş oldukları için sonuç şu şekilde bağlandı: Pavel Konstantiniç kâhya olarak kalacak, ama caddeye bakan daireden ayrılıp arka avluya bakan daireye taşınacaktı. Ama bu durumda bile karısı, hanımefendinin gözünün değebileceği yerlerde dolaşmayacaktı; örneğin ön avludan geçmeye cesaret etmeyecekti, dışarı çıkacak oldu mu, hanımefendinin pencerelerine en uzak olan kapıları kullanacaktı. Aylığa eklenen yirmi rubleden on beşi geri alınacak, beş ruble hem hanımına gösterdiği bağlılığın bir ödülü, hem de kızının düğününe yaptığı harcamalara bir katkı olarak bırakılacaktı.

XXIII

Akşam Lopuhov kendilerine geldiğinde ona neler yapacağına ilişkin birkaç tasarısı vardı Mariya Alekseyevna'nın. Bunlardan en etkilisi, iri kıyım iki kapıcıyı mutfağa gizlemek ve vereceği bir işaretle adamları alçak herifin üzerine salıp bir güzel dövdürmekti. En yüreğe dokunanı ise, başkaldıran kızına ve o alçağa ana baba lanetini iletmekti; bu arada bu lanetin çok güçlü olduğunu, ana baba laneti almış çocukları toprağın bile bağrına kabul etmediğini söylemek de unutulmayacaktı. Ama bütün bunlar, ev sahibesi soylu hanımefendinin Pavel Konstantiniç'i karısından ayırmak istemesi türünden, gerçek yanı olmayan, laf olsun diye düşünülmüş şeylerdi. Böylesi düşünceler, bütün benzerleri gibi, uygulamada bir değeri olduğu için değil, salt kişinin kendi yüreğini ferahlatmak için geliştirilir ve kişi kendi başınayken kafasının içinden geçen sonu gelmez tartışmalara ve ileride karşı tarafla yapılacak olan konuşmalara temel olurlar: 'Ben istesem şöyle de yapabilirdim... Gel gör ki yüreğim böyle kötülükleri kaldırmadığı için acıdım, boşver, büyüklük sende kalsın, dedim!'

Lopuhov'u dövdürmek ve kızını lanetlemek Mariya Alekseyevna'nın düşünce ve duygularının ideal yönünü oluşturuyordu. Aklının ve ruhunun gerçek yönelişi ise böylesi yüceliklerden uzaktı ve çok daha pratik amaçlar peşindeydi. İnsan denen yaratığın zayıflığından doğan kaçınılmaz çelişki Mariya Alekseyevna için de söz konusuydu yani. Mariya Alekseyevna askeri lisenin orada kendine gelip de kızının artık gerçekten kendisiyle bir ilgisinin kalmadığını, evlenip yanlarından bütün bütüne ayrıldığını anlayınca bilinci bu gerçeği şöyle algıladı: 'Soyuldum!' Ve Mariya Alekseyevna yol boyunca gerek sesli, gerekse sessiz haykırışlarla yineledi durdu bunu: 'Soyuldum! Soyuldum!' Bu bakımdan, yine insan zayıflığının bir sonucu olarak, büyük acısını Fedya'ya, Matryona'ya iletmek için birkaç dakika duraladıktan sonra (bu her insan için böyledir, duygularını ifade ederken insan bazen aşırı bir coşkuya kapılır ve bu kendinden geçiş sırasında o anın yaşamsal çıkarını unutuverir), Mariya Alekseyevna doğruca Veroçka'nın odasına koştu, tuvalet masasının çekmecelerini çekti, gardroba bir göz attı: 'Yok, besbelli bir şey almamış, her şey yerli yerinde duruyor!' Yüreğine su serpen bu sonucu biraz sonra çok daha ayrıntılı denetlemeyle gözden geçirdi. Gerçekten de her şey, bütün giysiler yerli yerindeydi; yalnızca basit bir altın küpeyle, eski bir entari ve yine eski bir palto yoktu ki

bunlar da dışarı çıkarken Veroçka'nın üzerinde olan şeylerdi. Mariya Alekseyevna'nın bu konudaki ideal olmaktan uzak gerçek düşüncesi, Veroçka'nın Lopuhov'a bir liste vererek eşyalarını isteyeceği yolundaydı. Bunun için de, altın ve benzeri değerli süs eşyalarından hiçbir şey vermemeyi, giysilerden en basit olan dört tanesi dışında yine hiçbir şey vermemeyi, iç çamaşırlarından ise en eskimişleri seçip vermeyi kararlaştırdı; hiçbir şey vermemek de olmaz, en azından soyluluğa yakışmaz... Mariya Alekseyevna ise bilindiği gibi hep soylu davranışlardan yanadır.

Veroçka olayının gerçek yaşamla ilgili olarak yarattığı ikinci sorunsa, ev sahibesi hanımefendiyle olan ilişkiydi. Mariya Alekseyevna'nın bu sorunu nasıl başarılı bir şekilde çözdüğünü az önce hep birlikte gördük.

Üçüncü ve sonuncu sorun da şuydu: Kızı olacak şırfıntıya ve bu davetsiz damada, bu alçak herife ne yapmalı? Lanet etmek? Hiç zor değildi bu, ama yapılacak çok daha özlü ve ciddi bir şeyin yanında ancak, yemekten sonra yenen tatlı türünden bir şey olabilirdi bu. Çok daha özlü ve ciddi olan şeyse, dilekçe verip dava açmaktı. Sorunu bu şekilde çözmek, Mariya Alekseyevna'ya işin başındaki heyecan anında en ideal davranış gibi gelmişti, ideal olduğu için de tabii çok çekici bulmuştu bu yolu. Ama içindeki fırtına yatıştıkça bu ideal çözüme daha başka bir gözle bakmaya başladı. Bir kez dava denen şeyin parayla ve yalnızca parayla döndüğünü Mariya Alekseyevna'dan daha iyi kimse bilemezdi; bu bir. İkincisi, hele insanın bir inat uğruna açtığı davalara daha da çok para giderdi, hem çok uzun süredir bu tür davalar, çuvalla parayı çektikten sonra da genellikle elle tutulur hiçbir sonuç vermeden biterdi.

Öyleyse ne yapmalı? Doğrusunu söylemek gerekirse topu topu iki şey kalıyordu geriye: İlki, Lopuhov'a doyasıya, zevkin son doruğuna kadar küfretmek, ikincisi de Veroçka'nın eşyalarına ilişkin isteklerini geri çevirmek, bu konuda diretirlerse dava açma tehdidine başvurmak. Yalnız sövme işini kesinlikle baştan savma yapmamalı, eşiktekinden beşiktekine dört dörtlük kalaylamalıydı teresi!

Gel gör ki, doyasıya sövmek şurda dursun, yarım yamalak bile sövemedi Mariya Alekseyevna. Adam geldi ve gözlerinin içine baka baka söze başlayıverdi: 'Mariya Alekseyevna, Pavel Konstantiniç! Veroçka da, ben de, sizden izinsiz evlendiğimiz için bizi bağışlamanızı...' Mariya

Alekseyevna durur mu? ‘Lanet olsun o alçak karıya!’ diye bağırdı. Ama daha ‘alçak’ sözünü bile tamamlayamadan Lopuhov gümbür gümbür sesiyle onu bastırıverdi: “Ben buraya sizin küfürlerinizi dinlemeye değil, iş konuşmaya geldim. Şu anda çok kızgınsınız ve sakin konuşamıyorsunuz... Öyleyse biz de Pavel Konstantiniç’le baş başa konuşuruz... Sakinleştiğiniz zaman Fedya’yı ya da Matryona’yı gönderip, bizi çağırırsınız...” Bunları söylerken bir yandan da Pavel Konstantiniç’in koluna girmiş adamı çalışma odasına doğru sürüklüyordu; öylesine bağırarak konuşuyordu ki, Mariya Alekseyevna’nın onun sesini bastırabilmesi olanaksızdı, bu yüzden de söylemeye hazırlandığı laflar boğazına takılıp kaldı. Pavel Konstantiniç’i salonun kapısına kadar sürükleyen Lopuhov burada durdu ve dönüp Mariya Alekseyevna’ya baktı: “Artık sizinle de konuşabilirim, Mariya Alekseyevna... Yalnız sakin olmalısınız. İş konuşurken insan sakin olmalı.”

Mariya Alekseyevna haykırmak için yeni bir hamle yapacak oldu ama Lopuhov yine onu bastırarak: “Demek hâlâ sakinleşmediniz... Öyleyse biz gidiyoruz!” dedi.

Zavallı Mariya Alekseyevna’nın yapabildiği tek şey kocasına bağırmak oldu:

“Aptal herif! Sen niçin gidiyorsun?”

“Ben gitmiyorum ki! Görmüyor musun, sürüklüyor beni?”

“Ha, eğer Pavel Konstantiniç de soğukkanlılıkla konuşamayacaksa, ben gidiyorum... Benim için hiç fark etmez. Yalnız, Pavel Konstantiniç, anlayamıyorum doğrusu, nasıl oluyor da onun sizi böylesine aşağılamasına göz yumuyorsunuz? Mariya Alekseyevna bu işlerin yasal yanını bilmeyebilir... Kim bilir, canı istese bize neler yapabileceğini sanıyordur!.. Oysa siz devlet memurusunuz, yasaları bilmeniz gerekir. Söyleyin kendisine, Veroçka’ya hiçbir şey yapamaz! Bana da öyle!”

Mariya Alekseyevna, ‘Biliyor tabii alçak herif’ diye düşündü, sonra Lopuhov’a, bir anne olarak başta çok kızdığını, ama şimdi sakinleştiğini, konuşabileceklerini söyledi.

Lopuhov’la Pavel Konstantiniç döndüler. Üçü de oturduktan sonra Lopuhov önce kendisinin konuşacağını söyledi, o sözünü bitirmeden kimse konuşmayacaktı. Mariya Alekseyevna araya girip sözünü kesecek gibi oldu

mu, sesini iyice yükseltiyordu. Artık bizi birbirimizden ayıramazsınız diyordu. Böylece, Storeşnikov işi artık bitmiştir, bunu siz de biliyorsunuz... İşleri boşu boşuna zorlaştırmasanız daha iyi olur, ama yine de siz bilirsiniz, paranızı harcayacak yer bulamıyorsanız, buyrun, mahkemeye başvurun. Öte yandan ortada kızıp üzülecek bir durum yok. Çünkü Veroçka asla Storeşnikov'la evlenmek istemiyordu, sizin de çok iyi bildiğiniz gibi gerçekleşmesi olanaksız bir düştü bu. Yine öte yandan, kızları eninde sonunda bir kocaya vermek gerekir, bu ise ana babalar için büyük bir harcama kapısı açılması demektir; çeyiziydi, düğündü derken dünyanın parası gider. Hele çeyiz için... Bu bakımdan siz, Mariya Alekseyevna ve siz, Pavel Konstantiniç, size hiç yük olmadan evlenip gittiği için kızınıza teşekkür bile borçlusunuz!.. Söyledikleri özetle bunlardı. Ama yine de konuşması dolu dolu bir yarım saat çekmişti.

Bu konuşmayı dinleyen Mariya Alekseyevna, alçağın, haydutun böylesiyle konuşabileceği hiçbir şey kalmadığını iyice anladı, bu bakımdan da işi duygulara döktü: Efendim, Veroçka'nın ana baba rızasını almadan evlenip gitmesi onun duygulu ana yüreğini çok incitmişti... Söz ana yüreğine gelince, konuşma iki taraf için yalnızca nezaket gereği üzerinde bir iki söz edilecek bir biçim almış oldu. Onlar da bu nezaket gereğini yerine getirdiler, ana yüreği üzerine incelikli sözler edildi. Mariya Alekseyevna seven bir ana olarak elbette çok üzülmüştü... A, elbette, Lopuhov bunu anlıyordu, ama Mariya Alekseyevna özellikle de seven bir ana olduğu için üzülmeyebilirdi. Tabii tabii, Mariya Alekseyevna da buna çalışıyordu zaten... Neyse, duygular üzerine bu incelikli sözler gerektiği kadar söylenince, başka bir konuya geçtiler. Bu da nezaket faslından bir konuydu, efendim her ana baba çocuklarının mutlu olmasını ister... Tabii, Lopuhov bunu çok iyi anlıyor ve onların bu duygularını paylaşıyordu... Bu konu da, nezaket kuralları ne kadar uzun olmasını gerektiriyorsa o kadar uzayınca, yine nezaket kurallarının gerektirdiği uzunlukta açıklamalarla veda faslı başladı. Bu fasılda yapılan konuşmalardan ortaya çıkanlar da şunlar oldu: Lopuhov ana yüreğinin nasıl parçalandığını çok iyi anlıyordu, bunu anladığı için de Mariya Alekseyevna'dan kızının kendisiyle hemen şimdi görüşmesine izin vermemesini rica ediyordu, çünkü böyle bir görüşme henüz yaralı olan ana yüreği için ağır olabilirdi, ama Veroçka'nın nasıl mutlu olduğu er geç Mariya Alekseyevna'nın kulağına gelecekti –ki bir anne olarak kendisinin biricik isteği de bu değil miydi?– İşte o zaman içi

iyice rahat edecek ve kızıyla öfkelenip tartışmadan rahat rahat görüşebilecekti.

Son kararları bu oldu ve birbirlerinden barış içinde ayrıldılar.

Mariya Alekseyevna damadını geçirdikten sonra:

‘Vay haydut vay!’ diye mırıldanmaktan kendini alamadı.

Gece de şöyle bir düş gördü: Kendisi pencere önünde oturuyormuş. Yoldan gayet lüks bir fayton geçtiğini görüyor; faytondan şık mı şık bir hanımla bir bey iniyor ve doğruca onun odasına geliyorlar. Hanım kendisine, ‘Bakın anneciğim, kocam beni nasıl şık giydirip kuşatıyor!’ diyor. Meğer bu hanım Veroçka’ymış! Mariya Alekseyevna Veroçka’nın üzerindeki elbisenin kumaşına bakıyor, kumaş en pahalı cinsten. Veroçka da, ‘Yalnız kumaşı 500 rubledir, anneciğim,’ diyor. ‘Ama bu paranın bizim için hiç önemi yok: Bende kumaşı böyle olan bir düzineden fazla elbise var. Ama şunlar, şu parmaklarımdakiler çok daha değerlidir! Bakın!’ Mariya Alekseyevna kızının parmaklarına bakıyor, Veroçka’nın parmaklarında pırlantaları kocaman yüzükler var. ‘Şu yüzük, anneciğim, 2000 ruble ediyor; şuysa, daha da fazla, 4000 ruble... Göğsümdeki şu broşa gelince... en değerlisi bu. Tam 10.000 ruble ödedik bu broşa!’ Şık bayanın yanındaki bey de meğer Dmitri Sergeyiç’miş o da, ‘Bütün bunların bizim için hiç değeri yok, sevgili anneciğim, diyor. Asıl değerli olan şey benim cebimde, şu cüzdana bir bakın, sevgili anneciğim, ne kadar kalın, görüyorsunuz değil mi? Hepsi de yüzlük banknot! İşte ben bu cüzdanı size armağan ediyorum, anneciğim... Çünkü bizim için onun da değeri yok! Ama bakın şu cüzdana gelince iş değişir... Görüyorsunuz, ilkinden daha kalın! Yalnız, bunu size armağan edemem, çünkü bunun içi size verdiğim cüzdan gibi banknotla değil, kâğıtlarla, çekler, tahviller, senetlerle dolu! Bu kâğıtların her biri size verdiğim cüzdandan daha değerlidir! İşte böyle, sevgili anneciğim. Mariya Alekseyevna!’ ‘Kızımı ve tüm ailemi mutlu etmeyi başardınız, sevgili oğlum Dmitri Sergeyiç... Yalnız size bir şey sormak istiyorum, sevgili oğlum, bu serveti nasıl kazandınız?’ ‘Ben, sevgili anneciğim, açık artırmayla devletten içki tekeli hakkını satın aldım!”

Mariya Alekseyevna uyanınca düşünü hatırlayarak kendi kendine şöyle mırıldandı: ‘Gerçekten de, içki işine el atsaydı, kesin vurmuştu vurgunu!’

XXIV

Mariya Alekseyevna'ya Övgü

Artık Veroçka'nın yaşamında önemli bir kişi olmaktan çıkıyorsunuz, Mariya Alekseyevna ve bu kitabın yazarı, sahneyi epeyce elverişsiz bir biçimde terk ettiğiniz için sızlanmamanızı rica ediyor. Sahneyi terk edişiniz böyle oldu diye artık size saygı duyulmadığını sanmamalısınız. Evet, aptal yerine kondunuz, ama bu durum zekânız üzerine olan düşüncemizi asla değiştirmiş değil, çünkü yaptığınız yanlış aleyhinize bir kanıt oluşturmuyor. Daha önce hiç karşılaşmadığınız türden insanlarla karşılaştınız ve onlara karşı daha önceki deneyimlerinize göre bir tavır aldınız; bu durumda aldanmanız kaçınılmazdı, ancak bunda sizin hiçbir suçunuz yok. Bugüne kadarki yaşantınız insanların iki tür oldukları sonucuna götürmüştü sizi, enayiler ve üçkâğıtçılar. 'Eğer birisi enayi değilse, kesinlikle üçkâğıtçıdır, üçkâğıtçı olmayan biri ise kesinlikle aptaldır,' diye düşünüyordunuz. Aslında sizin bu görüşünüz tümüyle doğruydu, Mariya Alekseyevna; çok yakın bir zamana kadar tümüyle doğruydu. Karşılaştığınız insanlar çok güzel laflar ediyorlardı ve siz de doğal olarak bunların, ya insanların kafalarını güzel sözlerle dolduran üçkâğıtçılar, ya da yaşamı tanımayan, hiçbir işin hakkından gelemeyen yetişkin ama aptal kalmış çocuklar olduğunu düşünüyordunuz. Bu yüzden de, Mariya Alekseyevna, siz, güzel sözlere inanmaz ve bunları ya aptallık, ya da üçkâğıtçılık olarak görürdünüz; böyle görmekte haksız da sayılmazdınız. Üçkâğıtçı da, aptal da olmayan ilk kadınla karşılaştığınızda sizin insanlar üzerine olan düşünceleriniz artık tümüyle oluşmuş bulunuyordu, bu bakımdan ona karşı nasıl davranacağınızı, onun için ne düşüneceğinizi şaşırıp kalmanız çok doğal. Ne saf, ne de acınası bir çocuk olan, yaşamı en az sizin kadar tanıyan, yaşam üzerine değerlendirmeleri sizinkinden daha kötü olmayan ve işbilirlik konusunda sizden geri olmayan gerçekten soylu bir adamla ilk kez karşılaştığınızda, insanlar üzerine olan düşünceleriniz çoktan kemikleşmiş bulunuyordu; bu bakımdan yanılmanız ve onu da kendiniz gibi bir üçkâğıtçı sanmanız tümüyle doğal. Bu yanlışınız, akıllı ve işbilir bir kadın olarak size duyduğum saygıyı kesinlikle azaltmıyor. Kocanızı bir hiç olmaktan çıkaran da, yaşlılık günlerinizi güvence altına alan da hep sizsiniz. Bütün bunlar sizin için büyük emek gerektiren şeyler ve gayet güzel şeyler. Evet,

başvurduğunuz araçlar çirkindi, ama içinde bulunduğunuz koşullar size başka olanaklar sunmuyordu. Başvurduğunuz araçları içinde bulunduğunuz ortam belirliyordu, yoksa sizin kişiliğiniz değil, bu bakımdan bunların sizi şerefsiz yapmaması bir yana, zekânıza ve kişiliğinize şeref verdiğini belirtmemiz gerekiyor.

Nasıl? Meziyetleriniz üzerine yaptığım bu iltifatlardan memnun musunuz, Mariya Alekseyevna? Hiç kuşkusuz memnunsunuz, çünkü hayatta hiçbir zaman pek tatlı, pek iyi yürekli bir insan olduğunuza ilişkin bir iddianız olmadı. İstemeyerek içinizi açtığınız bir anda çirkef ve namussuz bir insan olduğunuzu siz kendiniz itiraf ettiniz. Ama içinde bulunduğunuz yaşam koşulları düşünüldüğünde çirkefliğin ve namussuzluğun sizin için bir şerefsizlik sayılamayacağını savunuyordunuz. Böylece, zekânız ve güçlü kişiliğinizle ilgili övgülere, nasıl iyiliksever bir insan olduğunuza ilişkin övgülerin eklenmesi sizi fazla ilgilendirmeyecektir, çünkü iyilikseverlik ve benzeri meziyetler sizce zaten aptallıktan başka bir şey değildir. Demek ki siz bu ilk övgüden başka herhangi bir övgü zaten beklemiyorsunuz... Ama ben yine de sizin lehinize sayılabilecek bir başka şey daha söylemek istiyorum burada. Hiç sevmediğim ve asla ilgimin, ilişiğimin olmasını istemediğim bütün öteki insanlar arasında, eğer ille de gerekiyorsa, ilkin ve özellikle sizinle ilişki kurmak isterdim. Çıkarınızın olduğu yerlerde fazlasıyla acımasız olduğunuza hiç kuşku yok. Ama yine de eğer birilerine zarar vermekte özel bir çıkarınız yoksa, aptalca birtakım tutkularınızdan dolayı bu insanlara ille de zarar vermek gibi bir amaç gütmezsiniz. Sonuçta bir çıkarınız yoksa, zaman, emek ve para harcamayı gereksiz bulan bir insansınız. Kızınızı ve kocasını ağır ateşte altlarını üstlerini kızarta kızarta kebap yapmayı hiç kuşkusuz çok isterdiniz, ama yine de öç duygularınızı gemlemeyi bildiniz ve soğukkanlılıkla düşünerek onları kebap yapmaktan elinize hiçbir şey geçmeyeceğini anladınız. İnsanın çaresizliğini, elinden hiçbir şey gelmeyeceği durumu anlayabilmesi de bir meziyettir, Mariya Alekseyevna! Siz de bunu anladınız ve dava açmadınız. Açsaydınız sizi üzen insanları yok edecek haliniz yoktu; belki onlara ufak tefek tatsızlıklar yaşatabilirdiniz, ama bunun size de epey koşturmalara, üzüntülere, kayıplara malolacağı açıktı. Eğer düşmanı yenemiyorsan, eğer yapacağın saldırıyla ona belki verdireceğin bir parça kayıp sana daha büyük kayıplara mal olacaksa savaşa hiç girişmeyeceksin. Siz bunu anladınız, çünkü sizde kendinize ve başkalarına önemsiz zararlar vermekten vazgeçecek sağduyu

ve olanaksızlıklara boyun eğecek cesaret var, ki bence bu da büyük bir meziyettir, Mariya Alekseyevna! Bana kalırsa sizinle ilişki kurulabilir, çünkü siz kendinize zarar verecek bir kötülük yapmak gibi bir kötülük peşinde değilsiniz. Bu da çok ender rastlanan büyük meziyetlerdendir Mariya Alekseyevna! Milyonlarca insan, sizin gibi korkunç görünmemelerine karşın, kendilerine ve başkalarına sizden çok daha büyük zararlar veriyor. İyi olmayan pek çok insan arasında siz mantıksız ve kavrayışsız olmayışınızla çok iyi sayılırsınız. Hiç kuşkusuz sizin gibi bir insanı yeryüzünden silip süpürmek isterdim, ama size saygı duyuyorum, çünkü siz hiçbir işi bozmuyorsunuz. Şimdilik kötü birtakım şeyler yapıyorsunuz, ama bu, içinde bulunduğunuz koşulların bir sonucu... Eğer başka birtakım koşullar içinde bulunsaydınız zararlı bir insan olmayacağınız gibi hatta yararlı bir insan bile olabilirdiniz, çünkü parasal birtakım çıkarlarınız olmadı mı kimseye kötülük etmek istemiyorsunuz. Bir işte çıkarınız varsa, her şeyi yapabilirsiniz; bu duruma göre, gerektiğinde son derece dürüst ve soylu şeyler de yapabilirsiniz. Siz böyle şeyler yapabilecek yetenekte bir insansınız, Mariya Alekseyevna; ama içinizdeki bu yetenek uyuşturulmuş, onun yerine olumsuz başka birtakım yetenekler harekete geçirilmişse bunun suçlusu siz değilsiniz. Önemli olan sizde bu yeteneğin bulunmasıdır; ama herkes için aynı şeyi söyleyemeyiz, ellerinden hiçbir şey gelmeyen, hiçbir yeteneği olmayan ne rezil insanlar var bu dünyada! Siz ise yalnızca kötüsünüz, rezil değilsiniz. Böylece ahlak yönünden de pek çok insandan üstünsünüz.

“Nasıl, memnun musunuz, Mariya Alekseyevna?”

“Nasıl memnun olayım, yazar efendi? Baksana şu halime!”

“Nesi varmış halinizin Mariya Alekseyevna? Bundan iyisi can sağlığı!”

Üçüncü Bölüm

EVLİLİK VE İKİNCİ AŞK

I

Veroçka bodrumdan kurtulalı üç ay olmuştu. Ekonomik durumları fena sayılmazdı artık. Lopuhov'un düzenli dersleri vardı, ayrıca kitapçının biri kendisine bir coğrafya ders kitabının çevirisi işini vermişti. Vera Pavlovna da iki öğrenciye ders veriyordu, bu derslerden eline fazla bir şey geçmiyorsa da yine de fena sayılmazdı. İkisi ayda toplam 80 ruble kazanıyordu. Bu parayla ancak alçakgönüllüce bir yaşam sürülebilirdi, ama onların bir şikâyeti yoktu, geçim sıkıntısı içinde değillerdi ve gelirleri günden güne artıyordu, hatta üç dört ay sonra (belki daha da çabuk) kendi evlerini dayayıp döşeyebileceklerini umuyorlardı (nitekim öyle de oldu). Yaşam düzeyleri, fantastik nişan günlerinde Vera Pavlovna'nın yarı şaka, yarı ciddi kurmak istediğini söylediği düzene pek benzemiyorsa da, ondan çok da uzak değildi. Evsahibi yaşlı karıkoca gençlerin sürdürdükleri bu tuhaf yaşam üzerine uzun uzun görüşüyorlar, şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüyorlardı, bu gençler sanki genç değillerdi, hatta karı koca bile değillerdi, sanki... ne bileyim neydiler işte.

“Demek, senin gördüklerin de benimkinin aynı, yani kız onun karısı değil de kız kardeşi gibi, ya da öteki onun ağabeyi?..”

“Yok artık, o kadar da değil! Hiç kardeşler arasında bunlarınki gibi törensel ilişki olur mu? Adam kalkıyor, üstünü giyiniyor, semaveri getirmemi bekliyor. Semaver geldi, su da kaynadı, çayı demliyor... Onu çağırıyor. O da giyinmiş olarak çıkıyor odasından. Hiç kardeşler arasında böyle mi olur? Sen kardeş de dur... Bana kalırsa... Hani yoksulluktan iki aile bir evi paylaşır ya... Bunlarınki işte ona benziyor.”

“İyi ama Petrovna, adam karısının odasına niçin giremiyor? Giyinik değil de onun için, öyle değil mi? Bu sence kimler arasında böyle olur?”

“Hayır, bence asıl önemlisi, akşamları nasıl ayrıldıkları. Kız ona, iyi geceler sevgilim diyor; ikisi de odalarına çekilip kitap okuyorlar, adam bir şeyler yazıyor. Bir gün... Hiç unutmam, kadın odasına çekildi, uzanıp kitap okumaya başladı; o gece nedense benim de uykum kaçmıştı, duvarın bu yanında sesleri olduğu gibi duyuyorum; kalkıp aynanın önüne geçti, saçlarını taramaya başladı, ama nasıl, sanırsın konuk önüne çıkacak... Sonra odasından çıktı, durur muyum, ben de hemen onun ardından koridora. Bir

iskemlenin üzerine çıkıp adamın oda kapısının üzerindeki camdan içeri bakıyorum. Geldi, adamın oda kapısını vurdu: ‘Girmeme izin verir misin sevgilim?’ ‘Tabii, Veroçka, biraz bekler misin?’ O da uzanmıştı, kalkıp üzerini giyindi, ceketini bile... Herhalde kravatını da bağlayacak, diye düşündüm, ama hayır, kravat takmadı şöyle bir toparlandı: ‘Tamam Veroçka, gelebilirsin!’ ‘Sevgilim, ben bu kitapta şurayı anlayamadım, lütfen sen açıklar mısın?’ Açıkladı. ‘Seni rahatsız ettiğim için özür dilerim sevgilim.’ ‘Hiç önemli değil Veroçka, önemli bir işim yoktu, öylece uzanmıştım.’ Ve kız yeniden odasına döndü.”

“Öylece döndü ha?”

“Evet, öylece döndü.”

“Ve o hiçbir şey yapmadı?”

“Evet, hiçbir şey. Ama burda asıl şaşılacak olan şu, kız üzerini giyinip ona gitti; o, az bekle, dedi, üzerini giyindi, girebilirsin, dedi. Neyin nesi bu ha?”

“Bu, Petrovna, bir mezheptir. Dünyada bir sürü mezhep var, bu da onlardan biri.”

“Doğru, bir mezhebe benziyor bu.”

Bir başka konuşma.

“Biliyor musun, Daniliç, bir gün mezhebini sordum ona. ‘Alınmazsanız bir şey soracağım size, hangi dindensiniz siz?’ dedim. ‘Bildiğiniz Rusuz biz de,’ dedi. ‘Kocanız da mı?’ ‘Evet, kocam da...’ ‘Peki bir mezhebiniz yok mu?’ ‘Yok... Ama nerden aklınıza geldi bütün bunlar?’ ‘Çünkü size hanımefendi mi, yoksa küçükhanım mı diyeceğimi şaşırdım ben... Siz kocanızla yaşıyor musunuz?’ Güldü, ‘Yaşıyoruz tabii,’ dedi.”

“Güldü ha?”

“Evet, güldü, ‘yaşıyoruz’ dedi. ‘İyi ama, mezhebiniz niye böyle sizin,’ dedim. ‘Sanki onunla birlikte yaşamıyormuşsunuz gibi, giyinik değilken kocanızı görmüyorsunuz?’ ‘Kocamın karşısına saçım başım dağınık, kılıksız bir biçimde çıkmak istemiyorum da ondan... Bunun mezheple falan bir ilgisi yok!’ ‘İlgisi yoksa, bütün bunlar nedir peki?’ ‘Ne mi? Böyle olunca hem birbirimizi daha çok seviyoruz, hem de hiç kavga etmiyoruz.’”

“Valla bu bana yerinde bir hareket gibi göründü, hanım. Demek ki ne zaman olursa üst baş düzgün olacak.”

“Dur daha sen, bir de ne dedi biliyor musun: ‘Başkalarının karşısına saçım başım dağınık, üstümde uyduruk giysilerle çıkmıyorum... Kocamı bu başkalarından daha çok sevdiğime göre, neden onun karşısına böyle çıkayım?’”

“Valla bana bu da doğru gibi görünüyor, hanım. Bir zamanlar Süleyman peygamber diye çok akıllı bir çar varmış, onun anlattığı öykülerde de buna benzer şeyler varmış.”

II

Lopuhovlar’ın güzel bir yaşamı vardı. Vera Pavlovna hep neşeliydi. Ama bir gün –evliliklerinin beşinci ayıydı– dersten dönen Dmitri Sergeyiç karısında bir olağanüstülük sezdi: Veroçka’nın gözlerinde ardı ardına gurur ve sevinç kıvılcımları tutuşuyordu. Dmitri Sergeyiç biraz düşününce, karısında birkaç günden beri tatlı bir heyecan, hoş bir dalgınlık, sevinçli gurur belirtileri bulunduğunu hatırladı.

“Dostum, senin bir sevincin var, niçin bunu benimle paylaş mıyorsun?”

“Galiba haklısın, sevgilim, ama biraz daha beklemelisin, gerçekleşebileceğine iyice inanayım, o zaman söylerim. Birkaç gün daha beklesen yeter. Gerçekten çok büyük bir sevinç bu benim için. Senin için de öyle olacak, eminim, Kirsanov’la Mertsalov için de öyle.”

“İyi ama nedir bu?”

“Anlaşmamızı unuttun mu sevgilim? Hani hiçbir konuda birbirimize üstelemeyecektik? Gerçeklik kazanınca sana anlatacağım.”

Bir hafta daha geçti.

“Sevgilim, işte sana sevincimi açıyorum. Yalnız bana o güzel öğütlerinden ver, çünkü sen bütün bunları çok iyi bilirsin... Ne zamandır bir iş yapmak istiyordum. Düşünüp taşındım ve bir konfeksiyon atölyesi açmaya karar verdim. Nasıl, yerinde buluyor musun bu düşüncemi?”

“Dostum, biliyorum, elinizi öpmeyeceğim konusunda anlaşmamız vardı, ama bunu genel olarak, öylece konuşmuştuk, böylesi özel durumlar için geçerli olamaz herhalde o anlaşmamız... Onun için, Vera Pavlovna, lütfen elinizi uzatın, öpeyim.”

“Sonra sevgilim, hele şu işi başarayım da.”

“İşi başardığında öpmeleri için elini uzatacağın çok kişi olacak. Kirsanov’dan tut, Aleksey Petroviç’e kadar... Herkes elini öpmek isteyecek. Şimdiyse ben tekim ve senin bu girişimin gerçekten el öpmeye değer bir girişim.”

“Demek zor kullanacaksın? Bağırırım o zaman!”

“Bağır da görelim.”

“Sevgilim, bak beni böyle şımartırsan utanırım ve bir daha sana hiçbir şey söyleyemem. Sanki o kadar önemli bir şey yapıyormuşum gibi!”

“Önemli olmaz olur mu sevgilim! Biz habire konuşuyoruz ama hiçbir şey yapmıyoruz. Sense bu işlere bizden çok sonra kafa yormaya başlamana karşın hepimizden önce eyleme geçtin.”

Veroçka kocasına sokulup yüzünü onun göğsüne bastırdı.

“Sevgilim ne kadar çok övüyorsun beni!”

Kocası da onun başını öptü:

“Akıllı kafacığım benim!”

“Yeter sevgilim, n’olur yeter! Hiçbir şey söylemeye gelmiyor sana, işi hemen nelere döküyorsun!”

“Peki kestim meleğim, hadi konuş.”

“Bana meleğim deme!”

“Peki, iblisim!”

“Ah, işin gücün dalga geçmek! Uslu uslu otur da dinle. Bence burada en önemli olan şey, ilk etapta, çalışacak kişilerin seçimi konusunda çok dikkatli olmak; bunların dürüst, aklı başında insanlar olmalarına özen göstermek... Hepsi de direngen ama yumuşak huylu olmalı... aralarında aptalca kavgalar çıkmaması için gerekli bu, sonra onlar da başkalarını seçebilmeliler... Birlikte çalışacakları arkadaşlarını... Öyle değil mi?”

“Öyle, dostum.”

“Ben işte böyle üç kız buldum. Ama onları bulana kadar neler çektim bir bilsen! Tam üç ay çeşitli konfeksiyon atölyelerini, mağazaları dolaştım, buralarda çalışan kızlarla dostluklar kurdum ve sonunda her biri ötekinden daha yaman olan bu üç arkadaşı buldum. Onları çok iyi tanıdığımı söyleyebilirim.”

“Bu arkadaşların aynı zamanda işlerinin ustası olmaları da gerek; yani yapılacak işler üstün nitelikli olmalı ve her şey ticari kurallara uygun olmalı.”

“Elbette, bunun tersini düşünemeyiz.”

“O zaman geriye ne kalıyor? Ne danışacaktın bana?”

“Ayrıntılar var, sevgilim.”

“Eh, ayrıntılara geçelim öyleyse... Sen her şeyi enine boyuna düşünmüş durumdasın, gelişebilecek koşullara uymayı da becerirsin. Bildiğin gibi burada önemli olan üç şey var: İlkelilik, beceriklilik, karakter sağlamlığı. Ayrıntılara gelince, bunlar her durumun kendi özel koşullarına göre kendiliğinden belirlenirler.”

“Biliyorum, ama bunu bir de senden duymak bana güven veriyor.”

Uzun uzun konuştular, danıştılar. Lopuhov’a göre karısının planında düzeltilecek bir yan yoktu; Vera Pavlovna için ise, kocasının açıklamasından sonra planı daha bir açıklık kazanmış, pürüzlerinden arınmıştı.

Ertesi gün Lopuhov Polis Haberleri Bülteni’ne bir ilan götürdü: “Vera Pavlovna Lopuhova, kadın üst ve iç giysileriyle ilgili her türlü siparişi kabul ediyor” vb. “Fiyatlar elverişlidir” vb.

Aynı gün sabah Vera Pavlovna, Jüli’ye gitti. “Şimdiki soyadımı bilmeyebilir. Onun için lütfen Matmazel Rozalskaya deyin.”

“Ah yavrum, yüz örtünüz olmadan, üstelik hizmetçiye adınızı açıkça söyleyerek bana gelmeniz ne çılgınlık!”

“Ama ben artık evliyim, canım nereye gitmek isterse giderim, istediğim her şeyi yapabilirim.”

“O zaman kocanız... Ya o öğrenirse..?”

“Kendisi bir saat sonra burada olacak.”

Bunun üzerine sorular başladı, nasıl olmuştu bu evlenme işi? Jüli taşkın bir sevinç içindeydi, Veroçka’yı kucaklıyor, öpüyor, ağlıyordu. Bu fasıl

bitince Veroçka ziyaretinin nedenini açıkladı.

"Biliyorsunuz, kendilerine gerek duyulmadıkça eski dostlar pek anımsanmazlar. Benim de sizin yardımınıza gereksinimim var. Bir konfeksiyon atölyesi açıyorum. Sizden bana siparişler vermenizi ve beni dostlarınıza salık vermenizi rica ediyorum. Ben çok iyi bir terziyim, yardımcılarım da işinin ustası kızlar. Hem siz onlardan birini tanıyorsunuz."

Gerçekten de Jüli bu usta terzi kızı tanıyormuş.

"Çalışmalarımdan birkaç örnek sunayım size. Şu üzerimdeki elbiseyi ben diktim, bakın ne güzel duruyor üzerimde."

Jüli, Veroçka'nın üzerindeki elbiseyi dikkatle inceledi. kesimini, dikişini, yakasını, kollarını... Ve çok beğendi.

"Canım yavrum, bu alanda büyük bir başarı kazanabilirsiniz... Hem ustalığınız, hem de zevkiniz yerinde. Yalnız bunun için Nevskiy bulvarında gösterişli bir mağazanız olmalı."

"Zamanla o da olacak, amacım bu. Ama siparişleri şimdilik evimde kabul ediyorum."

İş konuşması burada bitti. Yeniden Veroçka'nın evliliği üzerine konuşmaya başladılar.

"Storeşnik'i soracak olursan, iki hafta kendini bilmez bir biçimde içti, sonra Adel'le barıştı. Ben buna Adel adına sevindim tabii, iyi çocuktur çünkü, gel gelelim karaktersizin tekidir."

Söz Jüli'nin çevresindeki insanlardan açılınca Jüli'yi tutabilirsen tut artık, birbiri ardınca Adel'in ve ötekilerin serüvenlerini anlattı durdu: Matmazel Rozalskaya artık evli bir hanım olduğuna göre Jüli konuşmalarında ölçülülüğü bir yana bırakabilirdi. İlkin konuşmaları tutarlı gibiydi, sonra coştukça coştu ve restoranda yedikleri haltları, sarhoşluk serüvenlerini ballandıra ballandıra anlatmaya başladı. Vera Pavlovna utanç içinde dinliyordu onu, ama Jüli'nin bunu hiç fark ettiği yoktu. Vera Pavlovna yerinde hafifçe toparlandı ve sevilen bir insanın hastalıkla çarpılmış yüzüne baktığımız zamanki ağır ve keder verici bir ilgiyle dinlemeye başladı Jüli'yi. Tam bu sırada Lopuhov geldi ve Jüli bir anda ağırbaşlı, bütün davranışları ölçülü bir sosyete soylusu oluverdi. Ancak bu rolü fazla

yürütemedi. Lopuhov'u böylesine güzel bir hanımla evlenmiş olmasından dolayı kutladıktan sonra yeniden coştu: "Hayır, bu evliliği hemen şimdi burada kutlamamız gerek!" Şampanya getirmelerini ve küçük bir sofra hazırlamalarını emretti. Veroçka da yarım kadeh evliliği, yarım kadeh konfeksiyon atölyesi, yarım kadeh de Jüli'nin şerefine içmek zorunda kaldı. İçkiye alışkın olmadığı için başı hafiften dönmeye başlamıştı. Jüli bir yandan, o bir yandan bağrışıyor, gülüşüyor, tiz çığlıklar atıyorlardı; derken Jüli Veroçka'ya bir çimdik attı ve kaçmaya başladı. Veroçka da tabii onun peşinden... Odadan odaya koşuşturmalar, koltukların üzerinden atlamalar ve daha bir yığın şamata birbirini izlemeye başladı. Lopuhov oturduğu yerden onları izliyor ve hallerine gülüyordu. Son olarak Jüli güç denemesine girişti: "Sizi tek kolumla havaya kaldırabilirim," "Hayır, kaldıramazsınız!" Bunun üzerine güreşe tutuştular, ikisi birden divanın üzerine yıkıldılar ve artık buradan kalkamadılar, yalnız yattıkları yerden hâlâ gülüyor, bağırıyorlardı, sonunda oldukları yerde derin bir uykuya daldılar.

Lopuhov'un çok uzun bir zamandan beri ne yapacağını bilemediği ilk olaydı bu. Uyandırsa mı? Böylesine neşeli bir buluşmaya çok beceriksizce bir son veriş olurdu bu. Yerinden sessizce kalktı, odayı şöyle bir dolaşıp okuyacak bir kitap var mı diye bakındı. Vardı: Chronique de l'Oeil de Boueuf... Öyle bir şey ki, yanında Foblaz'ın[20] serüvenleri bile çocukça şeyler olarak kalır. Odanın öbür ucundaki divana oturup okumaya başladı, çeyrek saat kadar sonra da sıkıntıdan o da uykuya kaldı.

İki saat sonra Polina öğle yemeği için Jüli'yi uyandırdı. Serj'i beklemeden oturdular, Serj bir yerlerde ziyafetteydi. Jüli'yle Veroçka yine çıngıraklı kahkahalarla güldüler, bağrıştılar, sonra yine ciddi birer hanım oldular, ayrılırlarken ikisi de iyice ciddileşmişti. Bu arada Jüli Veroçka'ya konfeksiyon atölyesi açmasının nedenini sordu, daha önce bunu sormak hiç aklına gelmemişti. Eğer sorun para kazanmaksa, aktrislik, hatta şarkıcılık çok daha iyi olurdu, çünkü çok güçlü bir sesi vardı Veroçka'nın. Bunun üzerine yeniden oturdular ve Veroçka konfeksiyon atölyesi açarken neler düşündüğünü açıkladı. Veroçka'yı dinleyen Jüli yeniden coştu, ardı ardına kutsama sözleri döküldü ağzından, kutsamalar onun, Jüli Le Telye'nin mahvolmuş bir kadın olmasıyla ilgili sızlanmalara ve gözyaşlarına karıştı. Evet, Jüli mahvolmuş bir kadındı, ama yine de 'erdem' denen şeyin ne olduğunu biliyordu... Sonra yine gözyaşları, kucaklaşmalar, kutsamalar...

Dört gün sonra Jüli, Vera Pavlovna'ya uğradı ve kendi adına pek çok sipariş verdiği gibi, Vera'nın sipariş alabileceği kimi dostlarının da adreslerini bıraktı. Yanında Serj'i de getirmişti. "Senin de gelmen gerek," demişti. "Lopuhov benim ziyaretime geldi, sen de ona gideceksin!" Ziyaret süresince son derece ağırbaşlı davrandı, epey oturmalarına karşın en ufak bir falso yapmadı. Evin odalarının taş duvarlarla değil de tahta perdelerle ayrılmış olduğunu gördüğünde bile, başkalarının adlarına değer vermeyi sürdürerek açık vermedi. Hiçbir taşkınca harekette bulunmadı, coşmadı, Lopuhovlar'ın yoksulca yaşamlarının ayrıntılarını dinlerken, çobanların, köylülerin yoksul yaşamlarını yüceltenlere özgü bir hava içindeydi; Serj'e, gerçek yaşam denilen şeyin bu olduğunu, gerçek mutluluğun ancak böylesi koşullar altında yaşanabileceğini söyledi, bununla da yetinmedi. Lopuhovlar'ı da alıp hep birlikte İsviçre'nin küçük bir dağ köyüne yerleşmeyi, burada şirin bir göl kıyısındaki küçücük bir evde birlikte yaşamayı önerdi. Serj kendisine tümüyle katıldığını söyledi, ama bakalım üç dört saat sonra aynı şeyleri savunmaya devam edebilecek miydi?

Jüli'nin gösterişli arabasının gürültüsü ve olağanüstü atlarının nal sesleri Stednıy ve Malıy Prospekt arasındaki 5. Hat sakinlerini müthiş etkiledi. En azından Büyük Petro zamanından, hatta belki de daha eskilerden bu yana o yörelerde görülmüş bir şey değildi bu. Bu gözkamaştırıcı arabanın gelip gelip de tek katlı, tahta bir evceğizin önünde duruşunu ve arabadan inanılmaz şıklıkta bir hanımın, her halinden çok önemli bir görevde olduğu belli, pek gösterişli bir subayla birlikte inişini sayısız göz izlerdi. Yalnız bir dakika sonra avlu kapısı açılıp da araba içeri girince herkes büyük bir düş kırıklığına uğradı: Öyle ya, bu göz kamaştırıcı subayla yanındaki gösterişli hanımı ayrılırlarken bir kez daha görme umutları suya düşmüştü.

Akşam evsahibi kocakarı tezgahını kapatıp eve dönen kocasına şunları söyledi:

"Daniliç, bu bizim kiracılar bayağı önemli kişiler galiba. Bugün kendilerine bir paşayla karısı geldi. Paşanın karısının üstündeki giysileri anlatamam sana. Paşanın da iki yıldızı vardı."

Serj'in henüz sahip olmadığı, olsaydı bile Jüli'nin hizmetinde dolaşırken herhalde takmayacağı yıldızlarını ev sahibi kocakarının nasıl olup da gördüğü şaşılacak şey doğrusu. Yalnız kadıncağızın bu yıldızları gerçekten gördüğüne, yani ortada herhangi bir yanılma ve abartma olmadığına ben de

tanığım; gerçekten gördü kadın Serj'in iki yıldızını. Evet, biz biliyoruz, Serj'in üniformasında yıldız falan yoktu; ama adamın öyle bir görünüşü vardı ki, kendimizi kocakarının yerine koyacak olursak Serj'in apoletlerini süsleyen iki yıldızı görmememiz olanaksız bir şey olurdu; o da onları görmüştü işte; şaka ettiğimi sanmayın, görmüştü derken gerçekten gördüğünü söylüyorum.

"Uşaklarının sırtındaki giysi bile arşını beş rublelik hakiki İngiliz kumaşındandı. Asık yüzlü, ama çok ciddi, saygılı bir adamdı uşakları; saygılıydı çünkü sorularımıza karşılık veriyordu, hatta kolunu uzattı, üzerindeki giysinin kumaşını ellememe bile izin verdi, gerçekten mükemmel bir kumaştı bu. Paralarının hesabını bilmeyen insanlar oldukları besbelli. Bizimkilerde iki saat kaldılar. Bizimkiler de onlarla serbestçe konuştular, tıpkı bizim birbirimizle konuşmamız gibi; öyle saygılarını sunmak için yerlere kadar eğilmeler falar yok; konuştular, hatta onlarla birlikte güldüler. Bizim beyefendiyi soracak olursan, paşanın tam karşısındaki koltuğa yayılıp oturdu, hatta paşanın yanında sigara bile içti. Bir ara sigarası sönünce, belki inanmayacaksın ama, paşanın sigarasını alıp kendi sigarasını yaktı. Öte yandan paşanın bizim küçük hanımın elini nasıl büyük bir saygıyla öptüğünü görecektin... Şimdi sen bütün bunları nasıl yorumluyorsun, ne diyorsun bakalım, ha?"

"Ne diyeyim... Bana sorarsan her şey allahtan derim. Tanışıklık da, hısım da, hepsi allahtan."

"Doğrusu Daniliç, bana sorarsan da böyle bu. Bizimkilerin birinden biri paşanın ya da karısının akrabası herhalde... Ama bana daha çok kız, paşanın kız kardeşiymiş gibi geliyor."

"Olacak şey değil bu senin söylediğin. Hiç benzemiyorlar ki birbirlerine. Hem öyle olsa bizimkiler de paralı olurdu."

"Besbelli anası evlilik dışı doğurmuş kendisini. Birbirlerine benzememeleri bundan. Evet, gerçekten benzemiyorlar birbirlerine."

"Bak bu dediğin olur işte Petrovna... Evlilik dışı doğum... Evet, oluyor böyle şeyler."

Tam dört gün mahalle bakkalında Petrovna'nın havasından yanına varılmadı. Ve bu uyduruk dükkân, dört yol ağzındaki büyük dükkânın

müşterilerinden bir kısmını dört günlüğüne kendine çekti. Hatta Petrovna bu süre içinde bilgiye susamış insanları bilgiye kavuşturma uğruna yama ve dikiş işlerini bile bir yana bıraktı.

Bütün bunların sonucu olarak da bir hafta kadar sonra Pavel Konstantiniç kızıyla damadının evine bir ziyarette bulundu.

Mariya Alekseyevna kızıyla şu haydutun yaşamları üzerine bilgi toplamaktaydı, ama sistemli bir biçimde ve üzerine düşerek değil; öylesine, daha çok da bilimsel merak içgüdüsüyle... Vasilyevski'de oturan tanıdıklarından birine, Vera Pavlovna hakkında görüp duyduklarını kendisine iletmesini söylemişti; bu kadın da kimi kez ayda bir, kimi kez de daha sık Mariya Alekseyevna'ya uğruyor ve öğrendiklerini aktarıyordu. Efendim, Lopuhovlar'ın araları gayet iyiydi, öyle kavga gürültü gibi şeyleri yoktu. Yalnız bir şey vardı: Çok sayıda genç kendilerini ziyaret ediyordu, hepsi de erkek olan bu gençler, alçakgönüllü, aklı başında insanlardı. Yaşayışları öyle ahım şahım değildi, ama paralarının olduğu da besbelliydi. Evlerindeki eşyalardan satmak şurda dursun, zaman zaman yeni eşya alıyorlardı. Vera kendine iki ipek elbise dikmişti. Evlerine iki divan bir masa, altı tane de koltuk almışlardı, koltukları oldukça ucuza kapatmışlardı doğrusu, topu topu kırk ruble ödemişlerdi hepsine, mobilyaları ise kaliteliydi, rahatlıkla bir yüz ruble ederdi. Evsahiplerine de bir aya kadar kendi evlerine geçeceklerini, bunun için kendilerine yeni kiracı aramalarını söylemişlerdi. Bizi çok rahat ettirdiniz, size çok teşekkür ederiz, demişlerdi. Evsahipleri de, sağolun, asıl biz size teşekkür ederiz, diye karşılık vermişlerdi. İşte böyleydi.

Mariya Alekseyevna'yı yatıştıran sözlerdi bunlar. Evet, kaba, kötü bir kadındı, kızına çok çektirmişti, hatta kendi çıkarı için onu mahvetmeye bile hazırdı, onun yüzünden zengin olma planlarından vazgeçmek zorunda kalmış, bunun için de kızına lanetler yağdırmıştı... Bütün bunlar böyleydi, ama yine de bunlardan onun kızını sevmediği sonucu çıkarılabilir miydi? Hayır, hiç de çıkarılamazdı. İş olup bittikten ve kızı bir daha dönmemecesine elinden kaçıp gittikten sonra ne yapabilirdi ki? Olanla ölene çare bulunmaz demişler, ama yine de söz konusu olanı kızıydı ve artık kızının zararına olan herhangi bir şeyden kendisinin bir yarar beklemesi düşünülemezdi, oysa o her şeye karşın ve içtenlikle kızının iyiliğini istiyordu. Hem bu öylesine duyulan bir istek falan da değildi, ama yine de

fark etmez, en azından kızının peşine ispiyoncular takması öylesine düşünüverdiği bir şey değil miydi? Kızının izlenmesi yönünde başvurduğu önlemler yasak savma türünden şeylerdi, çünkü siz de kabul edersiniz ki bir ananın kızının iplerini büsbütün salıvermesi de olacak şey değildir. Kızının iyiliğini isteme konusu da böyle, çünkü söz konusu olan kızıydı, bir başkası değil. Ne diye barışmayacaklardı yani? Kaldı ki şu haydut damadın oldukça tutarlı biri olduğu her halinden belli oluyordu, bakarsın herif ilerde şu ya da bu şekilde gerekli olabilir. Böylece Mariya Alekseyevna yavaş yavaş da olsa kızıyla yeniden ilişki kurma düşüncesini benimsemeye başladı. Ancak bu düşüncesini gerçekleştirmede hiç acele etmiyordu, altı ay hatta bir yıl sonrası içindi düşündükleri. Ancak paşayla karısına ilişkin haberler, Mariya Alekseyevna'nın yolun kalan yarısını bir anda aşmasına neden oldu. Pes doğrusu! Bizim haydut gerçekten anasının gözüymüş! Üniversiteden bir diplomacık bile alamadan ayrılmış beş parasız bir herif, bu yüzden de belki çok önemli bir görevde bulunan zengin bir paşayla dostluk kuruyor, karısını da paşanın karısıyla arkadaş ediyor. Görürsünüz, bu herif millete parmak ısırtarak çok yükseklere tırmanır. Yoksa önce bizim Vera mı paşanın karısıyla tanıştı da sonra kocasını herifle ahbap etti? Neyse, fark etmez, o zaman da Vera çok yükseklere tırmanacak demektir.

Böylece paşanın ziyaret haberi alınır alınmaz Pavel Konstantiniç haberci olarak yollandı ve annenin kızını bağışladığı ve kendisini evinde görmek istediği iletildi. Vera Pavlovna ve kocası, Pavel Konstantiniç'le birlikte kalkıp bu ziyareti gerçekleştirdiler. Akşama kadar süren ziyaret epey soğuk ve yapmacık bir hava içinde geçti. Habire Fedya'dan konuştular, çünkü bunun dışındaki her konu nazikti, Fedya liseye gidiyordu, onu lisenin yatılı bölümüne vermesi için Mariya Alekseyevna'yı ikna ettiler; Dmitri Sergeyiç kendisini sık sık ziyaret edecekti; bayram günleri de Vera Pavlovna kardeşini yanına alacaktı. Böylece çay saatine kadar güçlükle de olsa oturabildiler, sonra akşama bir konukları olduğunu söyleyerek hemen kalktılar.

Binbir hesapla söylenmiş kurnaz sözlerin, üçkâğıtçılığın, aşağılık planların kokuşmuş atmosferinden altı aydır uzakta olan Vera Pavlovna, bütün bu süre içinde tertemiz bir havayı soluduğu için eski bodrumu kendisini çok kötü etkilemişti. Nicedir ilk kez duyuyor olduğu için bodrumundaki pislik, bayağılık, her türden utanmazlık şimdi bütün çıplaklığıyla gözüne batıyordu.

‘Bu bayağılıklar batağında yaşayacak gücü nasıl bulmuşum? Nasıl soluyabilmişim bu bodrumda? Sadece yaşamak da değil, nasıl sağlıklı kalabilmişim burada? Anlaşılmaz, inanılmaz bir şey.’ Akşam evine dönerken, boğulmaktan kurtularak yeniden soluk almaya başlayan bir insan gibi duyuyordu kendini Vera Pavlovna.

Evlerine vardıktan az sonra bekledikleri konukları geldi. O günlerin alışılmış konuklarıydı bunlar: Aleksey Petroviç’le Natalya Andreyevna ve Kirsanov. Birlikte geçirdikleri bütün akşamlar gibi geçti o akşam da. Tertemiz insanlar arasındaki tertemiz bir düşüncenin kuşattığı yeni yaşam, Vera Pavlovna’ya eskisinden bir kat daha güzel göründü. Her zaman olduğu gibi çeşitli konularda çok çeşitli konuşmalar... Hem neşeli anılar, hem dünyada olup biten her şeye ilişkin çok ciddi konuşmalar... Güncel dünya olayları (Kansas’taki içsavaş[21] Kuzey’le Güney arasında sürmekte olan şimdiki savaşın ilk habercisi; Kuzey Güney savaşını ise, yalnız Amerika’da değil, tüm dünyada çok daha büyük olayların habercisi olarak değerlendirmek gerekirdi). Bu küçücük topluluğun kafa yorduğu konular böyleydi işte. Günümüzde politikadan herkes konuşuyor, o zamanlarda politikayla pek az insan ilgilenirdi ve bu pek az insan arasında da Lopuhov, Kirsanov ve çevrelerindeki birkaç arkadaşları da vardı. Sonra, yine o zamanların tartışmalarından olan, Libich’in ‘Ziraatın Kimyasal Esasları’ kuramı;[22] o dönemlerde böylesi çevrelerin baş konularından olan ‘tarihsel ilerlemenin yasaları’ ve hangi isteğin gerçekçi, hangisinin fantastik olduğunu ayırdedebilmenin büyük önemi... Gerçekçi istekler tatmin yollarını arar ve bulurken, fantastik istekler tatmin yollarını bulamıyordu, hem onların bunu bulmaları da gerekmiyordu, çünkü bunlar, sıtmadaki sahte susuzluk gibiydi ve bunlar için de tıpkı sıtma için yapılanlar yapılmalıydı, yani hastalıklı olan ve bu yüzden de bunları gerçekçi isteklerin çarpıtılmış biçimi olarak doğuran organizmanın tedavisi… Her iki isteği birbirinden ayırdedebilmenin büyük önemi, antropolojik felsefede ele alınıyordu... Bunlar ve benzerleri Lopuhovlar’ın küçük topluluğunda sık sık ele alınan, tartışılan konuları oluşturuyordu. Hanımların bu bilimsel konuşmalara arada bir kulak kabarttıkları, bazen de bir iki soruyla konuya katıldıkları olurdu, ama çoğunlukla dinlemezler, hatta mineral gübrenin büyük önemine duydukları hayranlığı biraz aşırı bir biçimde dile getiren Lopuhov’la Aleksey Petroviç’in üzerine su püskürtürlerdi. Ama Aleksey Petroviç’le Lopuhov bilgince tartışmalarını yılmadan sürdürürlerdi.

Kirsanov pek katılmazdı onlara, o daha çok, daha çok da değil, tümüyle kadınların yanında yer alırdı; üçü birlikte gecenin geç vaktine kadar şarkılarla, oyunlarla eğlenirler, iyice yorgun düştüklerinde de ciddi konuların yılmaz konuşmacılarını birbirinden ayırırlardı.

III

Vera Pavlovna'nın İkinci Düşü

Vera Pavlovna uyuyor ve bir düş görüyor.

Aleksey Petroviç ile kocası, yani 'birtanem' bir tarladalar. 'Birtanem' konuşuyor: "Çamurun birinde temiz, bembeyaz bir buğday olurken, öbür çamurda neden olmadığını merak ediyordunuz, değil mi! Aleksey Petroviç? Şimdi bu farkı kendi gözlerinizle göreceksiniz. Şu güzel başağın köküne bakın, çamurlar var kökünde, ama bu çamur taze, hatta, nasıl diyeyim, temiz bir çamurdur; nem kokusunu duyuyor musunuz? Hoş olmayan bir koku, ama kesinlikle bozulmuş, çürümüş, ekşimiş şeylerin kokusuna benzemiyor. Felsefe dilinde –ki ikimiz de aynı felsefenin yandaşıyız– bu temiz çamura gerçek çamur denir. Çamur; evet, pistir, ama ona da daha dikkatli bakın, çamuru oluşturan ögelerin hepsi aslında son derece sağlıklı. Onlar bu bileşim içinde çamur haline geliyorlar, ama atomların konumu birazcık değişsin, bambaşka bir oluşum karşımıza çıkar. Oluşan şey ne olursa olsun, sağlıklı olacaktır, çünkü temel ögeler sağlıklıdır. Peki bu çamurun sağlıklılık niteliği nerden geliyor? Şimdi şu tarlanın durumuna bir bakın, ne görüyorsunuz? Suların akıp gittiği bir akaç var, değil mi? İşte bu yüzden de bu tarlada kokuşma, çürüme olmuyor."

"Evet," diyor Aleksey Petroviç "hareket gerçekliktir, çünkü hareket yaşamdır, gerçeklikle yaşam ise aynı şeydir. Yaşamın en temel ögesi emek olduğuna göre gerçekliğin de en temel ögesi demektir; gerçekliği en şaşmaz biçimde belirleyen şeyse onun akla dayalı oluşudur."

"Şimdi, Aleksey Petroviç, güneş bu çamuru ısıtmaya başlayıp ısının etkisiyle çamuru oluşturan ögeler daha karmaşık, başka bir deyişle daha üstün bir kimyasal bileşime dönüştüklerinde, güneşin etkisiyle bu çamurdan gelişecek olan başaklar çok daha sağlam yapılı olacaklardır."

"Evet," diye onaylıyor Aleksey Petroviç, "çünkü bu çamur gerçek hayatın çamurudur."

"Şimdi de şu yana geçelim ve burdan da bir bitki alıp kökünü inceleyelim. Görüyorsunuz, bu kök de çamurlu, ama çamurun niteliğine dikkat edin,

bunun çürük bir çamur olduğunu fark etmek hiç zor değil.”

“Yani bilimsel bir adlandırma yapacak olursak, fantastik bir çamur,” diye ekliyor Aleksey Petroviç.

“Evet. Bu çamurun ögeleri sağlıklı durumda değil. Dolayısıyla da bunlar ne denli birbirlerine karışırlarsa karışsınlar ve ne denli çamura benzemeyen yeni bir şey oluştururlarsa oluştursunlar, bu yeni ürün de hastalıklı, işe yaramaz bir şey olacaktır.”

“Neden? Çünkü çamuru çamur yapan ögeler sağlıksız,” diyor Aleksey Petroviç.

“Ve bu sağlıksızlığın nedenini bulmamız hiç zor değil...”

“Bu fantastik çürümüşlüğün, demek istiyorsunuz...”

“Evet, ögelerdeki çürümüşlüğün... Tarlanın durumuna dikkat etmemiz yeter bunun için. Bakın, görüyor musunuz, suyun bir çıkış yolu yok, su tarlada birikip kalıyor ve çürümeye neden oluyor.”

“Evet, hareketin olmaması, emeğin olmaması demektir,” diyor Aleksey Petroviç. “Çünkü antropolojik tahlilde emek, hareketin en köklü biçimidir, bu öylesine bir biçimdir ki, diğer bütün biçimlere içerik kazandırır, onlara temel görevi görür; eğlence, dinlence, neşe, coşku... Eğer bunlarda öncelik olarak bir emek söz konusu değilse gerçeklikten yoksun olurlar. Öte yandan hareket yoksa yaşam, yani gerçeklik yoktur, bu durumda söz konusu olan fantastik, yani çürümüş çamurdur. Kısa süre öncesine dek bu tür tarlaların sağlıklarına nasıl kavuşturulacakları bilinmiyordu, ama bugün bunun yolu bulundu; bu yol, akaçlamadır. Akaçlama yoluyla fazla su akıtılır ve tarlada ona ne kadar su gerekiyorsa o kadarı kalır; bu su hareket halinde olduğu için de tarla gerçeklik kazanır. Ama bu yola başvurulmadıkça çamur fantastik, yani çürümüş çamur olarak kalır ve böylesi bir çamurda da doğru dürüst hiçbir bitki yetişmez. Gerçek bir çamurda ise güzel bitkiler yetişir, çünkü gerçek çamur sağlıklı çamurdur. Bunun kanıtlanması gerekiyordu, Latince söylenişiyle: o-e-a-dum![23]”

Vera Pavlovna kanıtlanması gereken şeyin Latince nasıl söylendiğini iyi duyamıyor. Bu arada ‘birtanem’, yani kocası şunları söylüyor:

“Aleksey Petroviç, bakıyorum mutfak Latincesi[24] ve sillogistiğe[25] bayağı meraklısınız!”

Vera Pavlovna onlara yaklaşıyor:

“Ah, baylar, yetmeli artık bu tahliller, özdeşlikler, antropolojizmler?.. Konuşmalarınıza benim de katılabilmem için lütfen başka şeylerden söz açın... Ya da en iyisi bir oyun oynayalım.”

“İşte bu güzel,” diyor Aleksey Petroviç; “hadi günah çıkarma oyunu oynayalım.”

“Herhalde çok eğlenceli bir şey olacak,” diyor Vera Pavlovna, “ama mademki bu oyunu aklımıza getiren sizsiniz, ilk siz başlayın günah çıkarmaya.”

“Seve seve, ama söyler misiniz güzel bacım, yaşınız kaç sizin? On sekiz mi?”

“Yakında on dokuzumu dolduracağım.”

“Ama daha doldurmadınız, değil mi? Öyleyse on sekiz yaşı esas alacağız, koşulların eşit olması için on sekiz yaşına kadar olan günahlarımızı çıkaracağız. Ben hem kendi adıma, hem de karım adına günah çıkaracağım. Babam taşradaki il merkezlerinden birinin kilisesinde mukaddes eşya muhafızı idi, bunun dışında bir de mücellitlik yapardı; anneme gelince ruhban okulu öğrencilerine daire kiralardı. Her ikisi de sabahtan akşama kadar didinirlerdi ve tek düşündükleri şey bir lokma ekmekti. Babam içerdi, ama yalnız iki durumda, ya geçim derdi dayanılmaz bir hal aldığı zaman –ki bu gerçek bir dertti– ya da eline doğru dürüst bir para geçtiği zaman –ki bu da gerçek bir sevinçti–. Böyle durumlarda eline geçen bütün parayı anneme verir ve, ‘Eh, anacık, Allah’a şükür iki ay sıkıntı çekmeyecek bir para var artık elimizde. Ben kendime elli kopek ayırdım, bu kazancın sevinci şerefine iki kadeh atacağım,’ derdi. Bu da gerçek bir sevinçti. Annem sık sık öfkelenir, arada bir beni döverdi; ama bu daha çok, ağır kazanlar taşımaktan, biz beş kardeşin üzerine bir de beş öğrencinin çamaşırlarını yıkamaktan, galoş nedir bilmeyen yirmi ayağın kirlettiği döşemeleri silmekten, kendi deyişiyle beline iğne iğne ağrılar girdiği anlarda olurdu. Bu da, hiç soluklanmadan sürdürülen ağır bir çalışmanın yarattığı gerçek bir sinir bozukluğuydu. İşte bütün bu korkunç çalışmaya karşın –yine kendi

deyimiyle– ‘yama deliğe küçük geldi miydi’, içimizden birine bir çift çizme almaya ya da kız kardeşlerimden birine bir çift pabuç almaya para yetmedi miydi, bizi döverdi. Bizi döverdi ama, severdi de... Biz, onun aptal çocukları, ona yardımı olabilecek bir şey yaptığımızda ya da genel olarak akıllıca bir şey yaptığımızda ya da pek seyrek de olsa dinlenme anı bulabildiği ve –kendi deyimiyle– ‘belinin azıcık rahatlar gibi olduğu’ anlarda yüzü sevinçle aydınlanırdı. Bu da gerçek bir sevinçti...”

“Gerçek acılar, gerçek sevinçler... Yeter bunları dinlediğimiz,” diyor Vera Pavlovna.

“O zaman izninizle Nataşa’nın günahlarına geçeyim.”

“Hayır hayır, onu da istemem; biliyorum, onda da gerçek acı ve sevinçler var.”

“Çok doğru.”

Bu arada nasıl olduysa birden Serj çıkıveriyor ortaya ve:

“Belki benim günahlarımı dinlemek ilginç gelebilir size,” diyor.

“Bir bakalım,” diyor Vera Pavlovna.

“Annemle babam varsıl kişiler olmalarına karşın hep para için didinirler, hep paradan söz ederlerdi; demek ki bu dert varsıl kişiler için de söz konusu...”

Aleksey Petroviç sevecenlikle:

“Günah çıkarmayı bilmiyorsunuz Serj,” diyor. “Neden para için didinirdi sizinkiler, hangi harcamalarına para bulamayacakları için tedirgin olurlardı, hangi gereksinimlerini karşılamakta zorluk çekerlerdi?”

“Bunları niye sorduğunuzu anlıyorum,” diyor Serj. “Ama konunun bu yanını bırakalım ve onların çocuklarına ilişkin düşüncelerine geçelim... onlar da çocukları için kaygı duyarlardı...”

“Çocuklarının yiyeceği bir lokma ekmeği nasıl bulacakları konusunda değildi herhalde bu kaygıları?” diye soruyor Aleksey Petroviç.

“Elbette... Ama yine de onların da...”

“Vazgeçin günah çıkarmaktan Serj. Sizin hikâyenizi her yönüyle biliyoruz biz, elinde olanın daha fazlasını istemek, gereksiz şeyleri düşünmek... İşte sizin üzerinde yetiştiğiniz toprak! Fantastik bir toprak bu... Kendinize bir baksanıza; siz ne aptal, ne de kötü bir insansınız, bu bakımdan bizden bir farkınız yok. Çok iyi insansınız... Ama söyleyebilir misiniz, ne işe yararsınız siz, kime bir yararınız dokunur sizin?”

“Ne işe mi yararım? Ardı sıra beni sürekleyip götürdüğü yerlerde Jüli’ye eşlik etmeye yararım. Kime mi yararım dokunur? Vur patlasın çal oynasın bir yaşam sürmesini sağladığım için Jüli’ye yararım dokunur.”

“Bütün bunlardan da anlaşılıyor ki, toprağın fantastik ve sağlıksız oluşu...”

Vera Pavlovna:

“Ah, bu gerçek ve fantastik toprak hikâyeniz bıktırdı artık!” diyor. “Anladık beyler bu örnekle ne demek istediğinizi, ama siz hâlâ aynı şeyleri yineleyip duruyorsunuz!”

Bu kez de birden Mariya Alekseyevna çıkıveriyor ortaya ve:

“Belki de benimle konuşmak isterdin?” diyor kızına. “Evet beyler, siz biraz uzaklaşın bakalım, biz şöyle ana kız baş başa bir konuşalım.”

Herkes çekiliyor, Veroçka, annesiyle yalnız kaldıklarını görüyor. Mariya Alekseyevna’nın yüzünde alaycı bir anlatım var.

“Vera Pavlovna,” diye başlıyor kızıyla konuşmaya, sesi öfkeden titriyor, “siz öyle aydın, öyle temiz, öyle soylu, öyle iyi bir kızsınız ki, benim gibi kaba, sarhoş bir kadın sizinle nasıl konuşabilir? Sizin, Vera Pavlovna, çok kötü, rezilin rezili bir ananız var... Ama izin verir misiniz sorayım, neydi bu ananın bütün çabası, kaygısı, hep peşinde koşturup durduğu şey? Bir lokma ekmek, değil mi? Bu, sizin aydın dilinizde gerçek, doğru ve insanca bir kaygı oluyor herhalde, ananızdan sövgüler duydunuz, onun pis aşağılık işler yaptığını gördünüz... Ama izin verir misiniz sorayım, neydi acaba amacı bunların? Boş, saçma şeyler mi sizce? Hayır, hanımefendi, hayır efendim, ailenizin hayatı için ne derseniz deyin, ama bunun boş, fantastik bir hayat olduğunu söyleyemezsiniz. Görüyorsunuz ya saygıdeğer Vera Pavlovna, ben de sizler gibi, aydın ağzıyla konuşabiliyorum. Ananızın kötü, rezil bir

kadın olmasını utanç verici, aşağılayıcı buluyordunuz siz, öyle değil mi? Benim iyi, dürüst bir kadın olmamı isterdiniz herhalde? Ben bir cadıyım Vera Pavlovna, büyü yapmasını bilirim, dolayısıyla da arzunuzu yerine getirebilirim. Şimdi dikkat, Vera Pavlovna, arzunuz yerine geliyor; ben, kötü karı kayboluyorum... İyi yürekli bir anneyle kızı var karşınızda."

Bir oda. Kapının eşiğinde sarhoş, saçı sakalına karışmış hırpani bir adam horluyor. Bunun kim olduğunu anlamak olanaksız, çünkü yüzünün bir yarısını eli örtüyor, öteki yarısını da mor lekeler kaplamış. Karyola. Karyolada bir kadın. Evet, evet, Mariya Alekseyevna bu... Yalnız iyi yürekli bir kadın o artık! İyi yürekli ama, yüzü nasıl da sarı, daha kırk beş yaşında olmasına karşın nasıl da yıpranmış, çökmüş! Yatağın yanında on sekiz yaşında bir genç kız var... Aaa, bu da Veroçka olmasın sakın! Evet, ta kendisi! Ama okumuş insan demeye bin şahit ister bu kız için. Yüzü sapsarı, hatları kaba. Odada göze çarpan ilk ve tek şey yoksulluk. Bir tek koltuk bile yok nerdeyse.

"Veroçkam, melek yavrum," diyor Mariya Alekseyevna. "Uzan şuraya, dinlen biraz... Yeter bana bakıp durduğun, biraz da sen uzan şuraya, üç gündür gözünü kırpmadın.. Ben başka bir yere yatabilirim."

Veroçka:

"Yok, anneciğim, yorgun falan değilim," diyor.

"Benden hayır yok artık, Veroçka... Bensiz halin ne olacak, onu düşünüyorum. Babanın emekli aylığı ne kadar bir şey ki... Hem kendisi de sana sağlam bir destek olacak halde değil. Sen güzel bir kızsın, dünya ise kötü insanlarla dolu. Seni koruyacak kimsen yok. Ah yavrum ah, nasıl korkuyorum senin için bir bilsen!.."

Veroçka ağlıyor.

"Canım, yavrum benim, şimdi sana söyleyeceğim şey için kızma, seni paylamak için değil, seni korumak istediğim için söylüyorum, cuma günü, hani ben yatağa düşmeden bir gün önce, evden çıkıp nereye gitmiştin kızım?"

Veroçka ağlıyor.

"Aldatır o adam seni Veroçka. Bırak onu."

“Hayır, anneciğim.”

İki ay sonrası. Şaşılacak şey, bir dakika içinde iki ay nasıl geçer? Ama geçti işte. Bir subay görüyoruz. Subayın önündeki masada açık bir şişe. Subayın dizlerindeyse o, Veroçka...

Yine bir anda geçen iki ay.

Soylu bir hanım. Hanımın önünde de o, Veroçka...

“Ütü de bilir misin güzelim?”

“Bilirim.”

“Peki aslınız ne sizin güzelim? Toprağa bağlı kölelerden misiniz, yoksa özgür bırakılmışlardan mı?”

“Babam memur.”

“Ay sen basbayağı... Yani bizim gibi ha? Hayır güzelim, seni tutamam. Senden, iyi hizmetçi olmaz. Hadi canım, işine...”

Veroçka bir sokak ortasında duruyor.

“Matmazel, hey matmazel!” Peşine takılan sarhoş bir genç sesleniyor kendisine: “Nereye gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsanız ben eşlik edeyim size.”

Veroçka Neva’ya doğru koşuyor.

“Nasıl, birtanem, gördün mü iyi yürekli, namuslu bir annenin kızı olmak nasılmış,” diyor eski, gerçek Mariya Alekseyevna. “Büyücülüğüme ne diyorsun? Başarılıyım değil mi? Ne o, beklemiyor muydun benden? Ne susuyorsun, konuşsana! Dilini mi yuttun! Aa, konuşmuyor kız, dili tutuldu sanki! Ama ben seni konuşturmayı bilirim! Mağazaları dolaştın mı?”

“Dolaştım,” diyor Veroçka; bunu söylerken titrediği görülüyor. “Öyleyse gördün ve duydun?”

“Evet.”

“Nasıl, güzel miymiş yaşamları? Okumuş, aydın kişiler miymiş? Kitap okuyorlar ve sizin şu yeni düzeninize göre, hani insanlara nasıl iyilik

yaparız diye, düşünüyorlar mıymış? Ha, söylesene, düşünüyorlar mıymış? Konuşsana!”

Veroçka susuyor ve titremeye devam ediyor.

“Şuna bak, konuşmayı unuttu sanki! Yaşamları güzel miymiş diyorum sana!”

Veroçka susuyor; eli ayağı buz gibi.

“Resmen dilini yutmuş! Söylesene, yaşamları güzel miymiş? Yaşamları güzel miymiş, diyorum sana? Onlar gibi olmak ister miydin? Susuyorsun, değil mi! Şundaki surata bak! Bana bak Vera olacak karı, senin okuyup bilgin olman neyin üzerine biliyor musun? Benim hırsızlık paralarım üzerine! İşin gücün başkalarına nasıl iyilik yaparım diye düşünmek, değil mi? Eğer ben kötü olmasaydım, sen iyi denen şeyin ne olduğunu bile bilmeyecektin! Anlıyor musun beni? Sendeki her şey benim, sen benim kızımsın, ben de senin ananım!”

Veroçka hem ağlıyor, hem titriyor, hem de elinin ayağının buz kestiğini duyuyor.

“Anneciğim! Ne istiyorsunuz benden? Sizi sevemem ben!”

“Deme yahu! Ben de beni sev diye yalvarıyordum sana!”

“Hiç değilse saygı duyabilseydim size! Bunu bile yapamıyorum.”

“Şu işe bak! Ben de kızım beni saymazsa kahrımdan ölürüm diye düşünüyordum sanki!”

“Öyleyse ne istiyorsunuz benden anne? Niçin bana böyle korkunç şeyler söylüyorsunuz? Niçin geldiniz bana? Ne istiyorsunuz benden?”

“Kıymet bil, kıymet! Başka bir şey isteyen yok senden! Sevmezsen sevme, saygı duymazsan duyma, ama gönül borcu diye bir şey var, onu duy! Ben kötüyüm, ne diye seveceksin beni? Beş para etmez bir karıyım, ne diye saygı duyacaksın bana? Ama şunu kafana sok, ben böyle olmasaydım, sen de böyle olamazdın. Senin iyiliğin benim kötülüğümden, senin yüceliğin, benim beş para etmezliğimden! Anlıyor musun? Kıymet bil, gönül borcu duy!”

“Çekilin Mariya Alekseyevna, bacımla biraz da ben konuşmak istiyorum.”

Mariya Alekseyevna ortadan kayboluyor.

Nice delikanlının nişanlısı, nice genç kızın bacısı olan genç kız Veroçka’nın elini tutuyor...

“Veroçka, ben sana karşı her zaman iyi olmak isterim, çünkü sen iyi bir kızsın, bana gelince, konuştuğum insan nasılsa, ben de öyleyimdir. Örneğin şimdi sen üzgünsün, görüyor musun, ben de üzgünüm. Bak bakalım, üzgünlük yakışıyor mu bana?”

“Yine de dünyada herkesten güzelsiniz.”

“Öp beni Veroçka, ikimiz de üzgünüz şu anda. Ama annen gerçeği söylüyordu. Ben senin anneni sevmem, ama o bana gerekli.”

“Gerçekten onsuz yapamaz mısınız?”

“Daha sonra, insanların artık kötü olmalarına gerek kalmadığı zaman mümkün bu dediğin. Şimdiyse imkânsız. Görüyorsun, iyiler kendiliklerinden ayağa kalkamıyorlar, kötülere gelince, onlar güçlü ve kurnaz oluyorlar. Yalnız bir şey var Veroçka, kötüler çeşit çeşittir. Kimi kötü, dünyanın kötüye gitmesini ister, kimi kötü ise iyiye gitmesini; çünkü böylesi onların çıkarınadır. Anneni alalım; senin okumuş, aydın bir kız olman onun çıkarınaydı. Verdiğin özel derslerin paralarını cebine indiriyordu, bir; ikincisi ve daha önemlisi de senin kendisine zengin bir damat getirmeni istiyordu, bunun için de senin okumuş olman gerekiyordu. Gördüğün gibi düşünceleri kötüydü, ama bu kötü düşüncelerden insanlar için yararlı şeyler çıktı. Örneğin sen çıktın! Başka kötüler içinse durum farklıdır. Eğer Anna Petrovna senin annen olsaydı, sanıyor musun ki seni okutur, aydın bir insan yapar, iyilik nedir bilmeni, onu sevmeni sağlardı? Hayır! Senin iyi ve güzel herhangi bir şey öğrenmene olanak tanımaz, seni bir bebek gibi yetiştirirdi. Öyle analara bebek gibi kızlar gereklidir, çünkü onların kendileri bebektir ve işleri güçleri bebeklerle bebek oynamaktır. Senin annene gelince, evet, kötü bir insan, ama insan! Ve bu insana senin de insan olman gerekliydi, bebek olman değil. Görüyor musun, kötüler nasıl çeşit çeşit olabiliyormuş? Bunlardan bir bölüğü bana epey engel oluyor, çünkü ben insanlar insan olsun istiyorum, onlarsa, hayır, insanlar bebek

olsun diyorlar. Bir bölüğü ise bana yardım ediyor. Aslında bunlar bana yardım etmek falan istemiyorlar, ama işte insanlara insan olmaları için gereken serbestliği sağlıyorlar, hatta insanların insan olmaları için gerekli araçları buluyorlar. Bana da gerekli olan bundan başka bir şey değil. İşte böyle Veroçka, başka birtakım kötülere karşı olan bu kötüler olmadan benim işim zor. Benim kötülerim, evet kötüdürler, ama elleri altında iyilik biter. Böylece, Veracığım, annene gönül borcu duymalısın. Onu sevme, kötü bir insan çünkü, ama her şeyini ona borçlu olduğunu, o olmadan senin de olmayacağını unutma."

"İyi ama bu hep böyle mi olacak? Böyle olmayacak, değil mi?"

"Zamana gereksinimimiz var bunun için Veroçka. İyiler güçlü oldukları zaman ben kötülere gereksinim duymayacağım. Yakında bu iş böyle olacak. Kötüler, kötü olamayacaklarını görecekler ve insan olan bu kötüler, iyi olacaklar, çünkü onların kötü olmalarının tek nedeni, iyi olmanın kendileri için kötü olacağını bilmeleridir; iyi olmanın kötü olmaktan daha iyi olduğunu gördüklerinde ve herhangi bir zarara uğramadan iyiliği sevmenin mümkün olduğunu anladıklarında, iyiliği seçeceklerdir."

"Ya bebek olan kötüler, onlar ne olacaklar? Acıyorum ben onlara."

"Onlar başka bebeklerle oynayacaklar, ancak bu başka bebekler artık zararsız şeyler olacaklar, çünkü artık onların kendilerine benzer çocukları olmayacak, benim egemenliğimde bütün insanlar insan olacak, bebek değil... İnsan olmayı onların çocuklarına da öğreteceğim."

"Ah, ne güzel bir şey bu!"

"Şimdi de pek fena sayılmaz durum. Veroçka. Çünkü şimdi de senin o 'ne güzel' dediğin şeyin hazırlıkları var; en azından bu hazırlıkları görenler için şimdinin de güzel olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle düşün Veroçka, mutfakta yemek hazırlayan aşçıya yardım ediyorsun. Mutfakta yemek kokuları, duman, is vardır, kimileyin solumak bile zordur, ama sen bundan yakınmıyorsun. Sofraya oturup yemek yemek herkes için güzeldir, ama o yemeğin hazırlanmasına katılanlar için bir kat daha güzeldir, yemek onlara bir kat daha tatlı gelir. Sen de tatlıyı seviyorsun, değil mi Veroçka?"

Tatlıyı da, mutfakta tatlı yapımına katılmayı da seven Veroçka, sanki sevgisinde suçüstü yakalanmış gibi gülümseyerek:

“Evet,” diyor.

“Madem öyle neden hâlâ üzgünsün? Dur bakayım, meğer üzgünlüğün geçip gitmiş!”

“Ne kadar iyisiniz!”

“Ve neşeli. Veroçka... Ben her zaman neşeliyimdir, üzgün olduğum zaman bile... Öyle değil mi?”

“Evet, ben üzgün olduğum zaman bakıyorum siz de üzgün gibisiniz, ama hemen sonra bu üzüntüyü dağıtmayı başarıyorsunuz. Sizinle insan nasıl da neşeli oluveriyor!”

“Şarkıcığımı hatırlıyor musun Veroçka! Donc vivons?..”

“Hatırlıyorum.”

“Hadi birlikte söyleyelim.”

“Hadi.”

“Veroçka! Yoksa uyandırdım mı seni? Çay hazır demeye gelmiştim... Önce inlediğini sandım, korktum, içeri girdim ki, şarkı söylüyorsun!”

“Hayır sevgilim, uyandırmadın, zaten uyanmıştım ben. Öyle bir düş gördüm ki birtanem... Neyse, kahvaltıda anlatırım. Şimdi çık da üstümü giyineyim. Hem, iznim olmadan odama nasıl girdiğinizi öğrenebilir miyim, Bay Dmitri Sergeyiç? Bazen kendinizi unutuyorsunuz... Benim için çok mu korktun sevgilim? Gel de seni bunun için öpeyim. İşte öptüm. Hadi şimdi çık da giyineyim.”

“Madem öpüldüm, oda hizmetçinmiş gibi giyinmene yardım etsem olmaz mı?”

“Pekâlâ sevgilim, yalnız çok utanıyorum.”

IV

Vera Pavlovna'nın atölyesi iyice yerine oturdu. Kuruluş temelleri, hele de başlangıçta o kadar basitti ki, üzerinde durmamız bile gerekmiyor. Vera Pavlovna ilk üç terzisine, kendilerine başka terzihanelerde aldıklarından biraz daha fazla ücret ödeyeceğinden başka bir şey söylememişti, işin öyle özel bir yanı yoktu; terzi kızlar Vera Pavlovna'nın aklı bir karış havada boş kadınlardan olmadığını görmüşler ve kendisiyle çalışmaları önerisini ikiletmeden kabul etmişlerdi. Sonra, ortada kuşkulanılacak bir durum da yoktu, zengin olmayan bir hanımın böyle bir dikiş atölyesi açması normal sayılabilirdi. Bu ilk üç kız da üç dört kız buldular; bunların seçiminde, Vera Pavlovna'nın özen gösterilmesini rica ettiği noktalara özellikle dikkat etmişlerdi; Vera Pavlovna'nın rica ettiği şeylerde de kuşku çekecek bir yan yoktu. Genç ve gösteriş sevmeyen, alçakgönüllü bir kadının, yanında çalışacak kimselerde dürüstlük, temizlik, uysallık gibi birtakım özellikler aramasında şaşılacak ne vardı. Demek ki kavga gürültü gibi şeyler istemiyordu, hepsi bu. Bu konuda ince eleyip sık dokuması da onun akıllı olduğunu gösterirdi. Vera Pavlovna sonradan gelen bu kızlarla da tanıştı, hatta kendilerini işe aldığını söylemeden önce onları iyice tanıdı; bunda da şaşılacak bir yan yoktu, çok doğaldı. Olsa olsa onun ne kadar aklı başında bir insan olduğunu gösterirdi.

Böylece belirlenen zamanlarda belirlenen ücretlerini alarak bir ay kadar çalıştı kızlar. Vera Pavlovna sürekli olarak atölyedeydi, böylece kızlar onun çok iyi bir insan olmasının yanı sıra, hesabını bilen, ne yaptığını, ne ettiğini bilen, dikkatli, aklı başında bir insan olduğunu da anlamak olanağını buldular. Sonuç olarak da Vera Pavlovna kızların büyük güvenini kazandı. Eh, bunda da şaşılacak bir yan yoktu; iyi bir iş sahibiydi, işini yönetmesini biliyordu, bu yüzden de işleri iyi gidiyordu.

Bir ay dolduğunda Vera Pavlovna atölyeye bir hesap defteriyle geldi, kızlardan işlerini bırakmalarını ve kendisini dinlemelerini rica etti.

Çok yalın, çok anlaşılır bir dille konuşuyordu. Kızlar daha önce hiç kimseden, hiçbir zaman böyle sözler duymamışlardı.

"Artık birbirimizi iyi tanıyoruz," diyordu. "Örneğin benim için siz çok iyi işçiler, çok iyi kızlarsınız. Siz de benim saçma işler peşinde koşan aptal bir

kadın olduğumu söyleyemezsiniz. Demek oluyor ki, ben artık sizinle kafamdan geçen düşüncelerin neler olduğunu konuşabilirim. Söylediklerimde size tuhaf gelen yanlar olursa, bunlara hemen ilk ağızda karşı çıkmayın, önce etraflıca bir düşünün, çünkü benim boş sözler eden aptal bir kadın olmadığımı biliyorsunuz.”

“Şimdi gelelim düşüncelerime: Birtakım iyi insanların dediklerine bakılırsa, daha önce hep bildiğiniz atölyelerden çok daha kârlı çalışan atölyeler kurulabilir. Benim de gönlümden geçen, böyle bir atölye kurmak. İlk ayki çalışmalarımızın sonucu bunun olanaksız olmadığını gösteriyor. Siz benden bu bir ay içinde ücretlerinizi düzenli olarak aldınız. Yalnız size söylemek istediğim bir şey var, sizlere ödediğim ücretlerden ve yaptığım tüm öteki harcamalardan sonra benim elimde, bakın, şu kadar daha para kaldı.”

Vera Pavlovna elindeki defterden o ayın gelir ve gider rakamlarını okudu. Defterde ödenen ücretler dışında, oda kirası, aydınlatma, hatta Vera Pavlovna’nın atölyenin işleri için harcadığı bir ruble araba parası gider olarak gösterilmişti.

“Gördüğünüz gibi,” diye sürdürdü sözlerini, “bütün bunların üzerine elimde yine para kalmış. Şimdi bu parayı ne yapalım? Terzilerimin emekleriyle kazanılan paranın yine emek sahiplerine dönmesi, benim bu atölyeyi kurarken güttüğüm ilk amaçtı. Bu bakımdan şimdi bu parayı sizlere dağıtıyorum. Bu ilk paylaşmada herkes eşit pay alacak. Dağıtımın böylesinin mi, yoksa bir başka biçimde olmasının mı sizin çıkarınıza olacağını daha sonra işin kendisi gösterecektir.”

Bunları söyledikten sonra herkese parayı eşit olarak dağıttı.

Kızlar şaşkınlıktan donakalmış gibiydiler. İlk şaşkınlıkları geçince teşekkür etmeye başladılar. Vera Pavlovna onların düşüncelerine ve kendisine içtenlikle duydukları gönül borcuna karşı kayıtsız görünmüş, saygısız davranmış olmamak için, teşekkürlerini dinledi. Sonra yeniden konuya döndü:

“Şimdi sıra geldi en zor konuya. Daha sonra da sık sık ele almamızın gerekebileceği bu zor konuyu size açıklamayı başarabilecek miyim, bilmiyorum. Başarırım ya da başaramam, ama bu konuyu etraflıca

konuşmamız gerekiyor. Şimdi, bir; neden bu parayı kendime alıkoymuyorum ve iki; eğer bir kazanç elde etmeyecek idiysem neden bir atölye açtım? Kocamla birlikte, biliyorsunuz, ele güne muhtaç olmadan yaşayıp gidiyoruz. Zengin değiliz, ama gerekli hiçbir şeyden de yoksun değiliz. Herhangi bir şeye gereksinim duyduğumda bunu kocama söylemem yeter; hatta söylememe bile gerek yok, o benim daha fazla paraya gereksindiğini anlar ve bunu bana hemen sağlar. Kocam kendisine fazla kazanç sağlayacak işlerle değil, hoşlandığı işlerle uğraşıyor. Kocamla birbirimizi çok seviyoruz, bunun için de onun yapmaktan en hoşlandığı şeyler, benim hoşuma giden şeylerdir. Bu durum benim için de böyledir. Diyeceğim şu ki, eğer benim paraya gereksinimim olsa, o hemen kendisine şu andaki işinden daha çok kazanç sağlayacak bir iş bulur ve bana bu parayı sağlar. Kocam böyle bir işi bulabilir, çünkü, kendisini az çok tanıyorsunuz, akıllı, elinden iş gelen bir insandır. Eğer kocam böyle bir şey yapmıyorsa, demek ki şu anda kazanmakta olduğumuz para bize yetiyor, çünkü ben para canlısı bir insan değilim. Bilirsiniz, insanların çok çeşitli tutkuları vardır... Herkesin tutkusu ille de paraya değildir; kimi balolara düşkündür, kimi şık giyinmek ister, kimi kumar der başka bir şey demez... Ve bütün bu insanlar bu tutkuları uğruna ellerinde avuçlarında ne varsa savururlar. Hiç kimse de bu insanların tutkuları uğruna bütün paralarını harcamalarına, yani tutkularının paradan daha değerli olmasına şaşmaz. Benim tutkumsa, sizlerle kurmaya çalıştığım şu iştir. Ancak ben bu tutkum uğruna elimde avucumda ne varsa yitirmek şurda dursun, hiç para harcamıyorum. Ben bu işle uğraşmayı seviyorum; hiç çıkarım olmasa yine uğraşırım bu işle. Sanırım bunun şaşılacak bir yanı yoktur; bir insan hem bir tutkusunu gerçekleştirsin, hem de ondan bir gelir beklesin? Kabul edersiniz ki olacak şey değildir bu. Dediğim gibi insanlar salt tutkularının gerçekleşmesi için avuç dolusu para harcıyorlar. Bense para falan harcamıyorum. Demek ki, başkalarıyla kıyaslandığında benim durumum çok iyi. Herkes düşkünü olduğu şeyi, zevkini, tutkusunu parayla elde ederken, benim için böyle bir şey söz konusu değil. Peki bendeki bu tutku, nerden kaynaklandı, nasıl gelişti? Açıklayayım... Birtakım iyi insanlar, akıllı insanlar yazdıkları kitaplarda dünyada herkesin güzel yaşaması için nelerin yapılması gerektiğini açıkladılar. Onların düşüncelerine göre, örneğin, bir atölye kurulacaksa, bu yeni düzene göre kurulmalıdır. İşte ben, sizinle birlikte böyle yeni düzene uygun bir atölye kurup kuramayacağımızı öğrenmek istiyorum. Benim bu arzumun, güzel bir ev yapmak, evinin önündeki

bahçeyi işlemek, serada çiçek yetiştirmek isteyen ve bunları gerçekleştirdikten sonra emeğinin ürününü görerek sevinç, mutluluk duyan bir insanın durumundan hiçbir farkı yoktur. Güzel bir atölye kurmak, bu atölyenin iyi işlediğini görmek de beni mutlu edecektir.

“Hiç kuşkusuz, bugün yaptığım gibi, elde edilen kazancı size bölüştürmek de başlı başına dürüst ve onurlu bir iş olurdu. Ama sözünü ettiğim akıllı insanlar diyorlar ki, kârı daha da artırmak için pek çok şey yapılabilir, bu bir; ikincisi de, bu kârın işletilmesi, işi daha da kazançlı hale getirebilir. Dediklerine göre, böylece çok kazançlı bir iş kurulabilirmiş. Bakalım, göreceğiz. Ben size her gün biraz biraz, akıllı insanların dediklerine göre nelerin yapılabileceğini anlatmaya çalışacağım, ama siz de işe sahip çıkacaksınız ve işi daha da eksiksiz hale getirebilecek şeyler bulursanız, bunlara da uygulamayı deneyeceğiz. Tabii yavaş yavaş, elimizdeki olanaklara göre. Yalnız size şu kadarını söyleyeyim ki, ben sizi de katmadan, sizin de düşüncenizi almadan kendiliğimden hiçbir yeniliğe girişmeyeceğim. İşimize, işletmemize yeni olarak girecek şeyler, yalnızca sizin istediğiniz şeyler olacaktır. Akıllı insanlar diyorlar ki, insanların yalnızca isteyerek yaptığı şeyler iyi sonuç verir. Bence de böyle bu. Demek oluyor ki, korkmanızı, ürküp çekinmenizi gerektirecek bir şey yok, her şey bildiğiniz eski usullerle olacak, yalnızca sizin, kendinizin değişsin dediği şeyler değişecek. Yani sizin onayınız olmadan hiçbir şey değişmeyecek.

“Şimdi de, iş sahibi olarak, sizlere danışmadan sizden istediğim son şeye geçiyorum. Gördüğünüz gibi, gereksiz harcamaların olmaması bakımından hesap tutmak, bu işin üzerine titizlikle eğilmek gerek. Geçen ay bu işi ben tek başıma yaptım, bu aysa tek başıma yapmak istemiyorum. Bu işi benimle birlikte yapmaları için aranızdan iki kişi seçin. Ben onların bilgisi dışında hiçbir şey yapmayacağım. Çünkü söz konusu olan benim değil, sizin paranız; demek ki paranıza sahip çıkmanız gerek. Şimdi, iş daha yeni olduğuna göre altından en iyi kimin kalkacağı belli değil, bunun için seçeceğiniz kişileri kısa süreli seçin, diyelim bir haftalığına, böylece en iyi kimin yapabileceğini anlarız ve böylece istersek eskiler görevlerinde kalır, istersek yerlerine yenilerini seçeriz.”

Bu alışılmamış sözler uzun tartışmalara yol açtı. Ama Vera Pavlovna hepsinin sonsuz güvenini kazanmış bir insandı; öte yandan çok yalın konuşmuş, geleceğe yönelik göz boyayıcı hiçbir söz vermemişti. Bu tür

sözler anlık bir coşku yaratabilir belki, ama sonuçta asıl yaratacakları şey düşkırıklığı ve bundan kaynaklanan kuşkudur. Kızlar Vera Pavlovna için “deli mi ne, ne biçim şeyler söylüyor” diye düşünmemişlerdi ve şu an için önemli olan da buydu. Böylece işler yavaş yavaş yoluna girmeye başladı.

Hiç kuşkusuz yavaş yavaş. İşte size, Vera Pavlovna’nın yaşam öyküsünün en önemli yanını oluşturmakta olan bu atölyenin üç yıllık kısa öyküsü:

Atölyenin bel kemiğini oluşturan kızlar ince elenip sık dokunarak seçilmişti, hepsi iyi terziydi ve işin başarıya ulaşmasına büyük özen gösteriyorlardı. Bunun çok doğal sonucu olarak da iş başarıyla gelişiyordu. Bir kez sipariş veren hanımlar artık atölyenin sürekli müşterileri oluyordu. Birkaç mağazayla terzi atölyesi Vera Pavlovna’nın atölyesini kıskanmaya başladı, ama bunun, herhangi bir tatsızlık çıkmaması için Vera Pavlovna’nın bir an önce ruhsat alıp tabela asmasından başka bir sonucu olmadı. Kısa sürede siparişler, atölyeye ilk alınan kızların yetiştirebileceklerinden daha fazla olmaya başladı, böylece de kadro genişletildi, birbuçuk yıl sonra atölyede yirmi kız çalışmaya başladı. Daha sonra bu sayı daha da arttı.

Atölyenin yönetimi konusunda son sözün terzi kızlarda olmasının ilk sonuçlarından biri, beklenen bir karar oldu: Kızlar yönetimi ele aldıklarının daha ilk ayında, Vera Pavlovna’nın hiç karşılıksız çalışmasının doğru olmayacağına karar verdiler. Kararlarını kendisine açtıklarında Vera Pavlovna da onlarla aynı düşüncede olduğunu söyledi. Kızlar kârın üçte birini ona vermek istediler. Vera Pavlovna bu parayı bir süre ses çıkarmadan aldı ve bir köşeye koydu, daha sonra ise bunun, kurdukları düzenin temel düşüncesine aykırı olduğunu açıkladı. Ama kızlar uzunca bir süre hangi sebeple ortada böyle bir aykırılık olduğunu anlayamadılar; en sonunda Vera Pavlovna’nın kendisine ayrılan bu özel payı onur meselesi yaptığı için değil, işin özü böyle gerektirdiği için almadığını anladılar. Bu arada atölyede işler öyle büyüdü ki, Vera Pavlovna makasçı olarak tek başına bütün işlere yetişemez oldu, bir başka makasçının daha alınması gerekti. Vera Pavlovna’ya da bu ikinci makasçıya verilen ücretin verilmesini kararlaştırdılar. Kendisine daha önce kârdan verilen pay, ricası üzerine makasçı olarak hak ettiği ücret ayrıldıktan sonra tekrar kasaya alındı ve bu paralarla bir banka kuruldu. Aşağı yukarı bir yıl boyunca Vera Pavlovna gününün büyük bölümünü atölyede geçirdi ve işe ayırdığı zaman öteki kızlarınkinden daha az olmadı. Artık tüm gününü atölyede geçirmesine

gerek kalmadığını gördüğünde de, ücretinden, gelmediği iş saatlerine uygun olarak kısıntı yapıldı.

Peki ama kâr nasıl bölüştürülmeliydi? Vera Pavlovna işi kârın herkese eşit olarak bölüştürülmesine kadar vardırmak istiyordu. Buna ancak üçüncü yılın ilk yarısında ulaşabildiler, daha önce ise kârın herkesin ücretine oranlı olarak bölüştürülmesinden başlamak üzere çeşitli aşamalardan geçtiler. Her şeyden önce, hastalık ve benzeri geçerli nedenlerle birkaç gün işe gelemeyen bir kızın kazançtan aldığı payın azaltılmasının doğru olmadığını anladılar; çünkü kazanç, bu kızın işe gelmediği bu birkaç gün içinde değil, atölyenin genel durumu ve işin normal akışı sonucu olarak sağlanıyordu. Sonra makasçılarla siparişlerin yerlerine teslimi gibi görevler gören kızlara bu görevleri karşılığı zaten fazla ücret ödendiği için de kazançtan pay dağıtımında fazladan ödeme yapılmasının hakkaniyete uygun olmayacağını gördüler. Özel görevleri olmayan, yalnız dikişle uğraşan kızlar öylesine hoşgörülü ve özveriliydilerki, kendilerince belirlenmiş olan bu koşulların hakkaniyete uymadığını görmelerine karşın herhangi bir değişiklik isteminde bulunmadılar. Öte yandan özel görev yapanlarla asıl işlerine ek işler yapan kızlar da yeni düzenin özünü ve ruhunu kavradıktan sonra, bu işlerinin karşılığı olarak almakta oldukları fazla ücretin dışında kârdan da fazla pay almalarının dürüstlükle bağdaşmayacağını gördüler ve bunu artık almayacaklarını söylediler. Burada hemen belirtmemiz gerek ki bu karşılıklı hoşgörü ve özveri –bir tarafın haksızlığa katlanması, bir tarafınsa haksızlığa son vermek istemesi–, öyle olağanüstü bir kahramanlık sayılmazdı, çünkü her iki tarafın da işleri günden güne iyiye gidiyordu. Onlar için anlaşılması en zor olan şey, yalnızca dikiş işi yapan sıradan terzilerin de kazançtan eşit pay almaları konusuydu. Oysa terzilerden kimisi daha çok iş çıkarabiliyor, bu yüzden de arkadaşlarından daha çok ücret alıyordu. Yani ötekilerden daha başarılı olan terziler, daha çok ücret alarak bu başarılarının ödülünü de almış oluyorlardı. İşte ancak üçüncü yılın ilk yarısında, kârın, şu ya da bu terzi kızın özel hünerinin, üstün sanatının bir ödülü değil, atölyenin yapısına, onun kuruluşuna, amacına –ki bu amaç, kişilerin özel nitelikleri ne olursa olsun, işe katılan herkesin, işin sonuçlarından eşit bir biçimde yararlanmasıydı– bağlı bir öge olduğunu anladılar ve kârın bölüşümünde bir değişiklik daha yaparak bu son aşamaya geçtiler. Atölyenin, kişilerin özel nitelikleri ne olursa olsun, işe katılan herkesin işin sonuçlarından eşit olarak yararlanması biçimindeki amacı, bütün çalışmaların kâra eşit olarak

katılmalarını gerektiriyordu. Atölyenin niteliğini, yapısını, düzenini, kısaca ruhunu, özünü oluşturan şey, çalışanların tam bir oybirliği içinde olmalarıydı. Oybirliği sözkonusu oldu mu da, ister istemez atölyede çalışan herkes ama herkes tek tek önemli oluyordu; herkes için yararlı olan bu düzenin korunması ve geliştirilerek sürdürülebilmesi için, çok hünerli ya da ateş gibi bir kızın canla başla çalışması kadar, sıkılgan bir kızın sessiz onayı ya da en beceriksiz kızın çıkardığı kıytırık iş de önemliydi.

Pek çok ayrıntıyı es geçiyorum, çünkü amacım atölyeyi anlatmak değil; atölye ancak Vera Pavlovna'nın yaşamında oynadığı rol kadar konumuz oluyor. Eğer birtakım ayrıntılara giriyorsam, bu yalnızca Vera Pavlovna'nın belirli bir durumda nasıl davrandığını göstermek, işini nasıl adım adım, sabırla, dirençle kurduğunu, koyduğu kurallara nasıl şaşmaz bir biçimde uyduğunu göstermek içindir. Vera Pavlovna'nın işini kurarken koyduğu kurallar; işi tek başına yönetmemek, danışmak, açıklamak, topluluğun aldığı kararların hayata geçirilmesine yardım etmekti.

Kârı her ay aralarında bölüşüyorlardı. Önce her kız payına düşen parayı tek başına harcıyordu; öyle ya, herkesin vazgeçilmez birtakım gereksinimleri vardı ve kimsede birlikte davranma alışkanlığı yoktu. Kızlar atölyede işlerin içine girip de siparişlerin genel akışını kavradıklarında Vera Pavlovna onların dikkatini bir noktaya çekti: Siparişler yılın belirli aylarında çoğalıyor, kalan aylarda ise bu düzeyi sürdüremiyordu; bu bakımdan kâr dağıtımında yılın kazançlı aylarıyla durgun sayılan aylarını denkleştirmek için kârın bir bölümünün bu durgun aylara aktarılması fena olmayacaktı. Hesaplar büyük bir özenle tutuluyordu ve her kız eğer bir gün atölyeden ayrılacak olursa, hakkı olan parayı kasadan son kuruşuna kadar alacağını biliyordu. Bunun için Vera Pavlovna'nın önerisi hemen benimsendi. Böylece gitgide büyüyen bir yedek sermayeleri oldu ve kızlar bunu nasıl kullanabileceklerini düşünmeye başladılar. İşin daha en başında, beklenmedik birtakım durumlarla karşılaşan ve paraya ihtiyacı olan arkadaşlarının bu paradan yararlanabileceğini düşündüler. Doğaldır ki, ödünç alınan bu para için faiz istemek kimsenin aklının köşesinden bile geçmedi. Yoksul insanlar, gerçek para yardımının ancak faizsiz olan bir yardım olacağını çok iyi biliyorlar. Bu ufak bankanın kurulmasını bir tüketim kooperatifinin kurulması izledi. Kızlar alacakları çay, kahve, şeker, ayakkabı ve pek çok başka şeyi atölyenin aracılığıyla, toptan almanın perakende almaktan daha hesaplı olacağını düşündüler. Sonra bir adım daha

ileri gittiler; her gün tükettikleri ekmek ve benzeri şeyleri de toptan almalarının daha uygun olacağını gördüler. Ama bu noktada toplu halde yaşamaları gerektiğini anladılar. Böylece atölye yakınlarında buldukları evlere taşınmaya, aynı apartmanlarda oturmaya başladılar. Bir buçuk yıla kalmadan da hemen bütün kızlar atölye yakınındaki büyük bir apartmana taşındılar; yiyeceklerini büyük işletmelerde olduğu gibi toptan alıyorlar, yemeklerini hep birlikte yiyorlardı.

Kızların yaklaşık yarısı bekâr ve kimsesizdi. Kimininse yaşlı akrabaları, anneleri, teyzeleri vardı. Kızlardan ikisi yaşlı babalarına bakmak zorundaydı; pek çoğunun da küçük kardeşi vardı. Bu akrabalık ilişkileri, kızlardan üçünün ortak apartmana taşınmasına engel oldu; kızlardan birinin annesi huysuz, geçimsiz bir kadındı; başka bir kızın annesi memurdu ve basit köylülerle bir arada yaşayamayacağını söylüyordu; bir başka kızınsa babası sarhoşun tekiydi. Ancak bu üç kız kooperatif hizmetlerinden yararlanıyordu; evli oldukları için ortak apartmanda oturmayan terzi kızlar için de söz konusuydu bu. Sözünü ettiğimiz bu üç kız dışında, akrabası olan bütün öteki kızlar ortak apartmanda kalıyorlardı. Kızlar ikişer üçer olarak bir arada; yakınları da özel durumlarına göre kendi aralarında; iki kocakarı ayrı odalarda olmak üzere, öbür yaşlı kadınlar ise bir arada kalıyorlardı; erkek çocuklar için bir oda ve kız çocuklar için iki oda ayırmışlardı. Erkek çocuklar burada sekiz yaşlarına kadar kalıyorlar, daha sonra bir sanat öğrenmeleri için çeşitli atölyelere yerleştiriliyorlardı.

Kimsenin, hakkının yendiğini sanmaması, gücenip kırılmaması, bu konuda tam bir güven içinde bulunması için bütün hesaplar büyük bir titizlikle tutuluyordu. Yalnız yaşayan kızların kira ve mutfak giderleri hesabı çok basitti. Durumu biraz tartıştıktan sonra, sekiz yaşına kadar olan çocuklara yapılan harcamaları, yetişkin kızlara yapılan harcamanın dörtte biri saymaya karar verdiler. On iki yaşına kadar olan kızların harcamaları ise ablalarına yapılan harcamanın üçte biri sayılıyordu. On iki yaşından büyük kızların giderleri, ablasının giderinin yarısı sayılıyordu; ama zaten kızlar on üç yaşlarını doldurdular mı, eğer bir başka işe heves etmemişlerse, atölyeye terzi olmak üzere giriyorlardı ve on altı yaşına gelip de dikiş dikmesini iyice öğrendiklerinde atölyenin tam ortağı oluyorlardı. Öte yandan yetişkin akrabalara yapılan harcamalar, doğal olarak, terzi kızlarınkine eşit sayılıyordu. Tek odada kalanlardan ayrı kira alınıyordu.

Yaşlılar mutfakta, çeşitli ev işlerinde çalışıyorlar ve tabii bunun için ayrı ücret alıyorlardı.

Bütün bunları anlatması kolay tabii, aslında uygulamada da fazla zorluk çekilmedi, elbette ki işler iyice rayına oturduktan sonra. Ama işlerin rayına oturması yavaş yavaş oldu; her yenilik büyük tartışmalardan, çetin uğraşlardan sonra uygulama alanına girebiliyordu. Atölyedeki öteki uygulamalar üzerinde de, kâr dağılımı üzerinde durduğumuz kadar durmamız öykümüzü gereksiz yere uzatacağından okurlarımızı sıkmamak için pek çok şeyi es geçecek ve ancak bazı şeylere değineceğiz. Örneğin, atölye henüz bir satış mağazası açacak durumda olmadığından, sipariş olmadığı zaman dikilen giysilerin satılması için bir temsilcilik kurdu ve Gostinnıy Dvor’da küçük bir dükkânla anlaştı, artık apartmanda oturan kocakarılardan ikisi de bu dükkânda tezgâhtarlık yapmaya başladı.

Yalnız burada atölyeyle ilgili gelişmelerden birini biraz daha ayrıntılı anlatmam gerektiği kanısındayım.

Vera Pavlovna kuruluşlarının daha ilk günlerinden başlayarak atölyeye kitap taşımaya başladı. O günkü işlerle ilgili yönergelerini verdikten sonra yüksek sesle kitap okumaya başlıyordu. Eğer yapılan işlerle ilgili herhangi bir müdahalede bulunması gerekmiyorsa, ara vermeden yarım saat, bir saat kadar okuyordu. Sonra kızların dinlenmesi için bir süre ara veriyor, sonra yine okuyordu. Daha ilk günden başlayarak kızların bu okuma saatlerine büyük bir ilgi duyduklarını söylemek gereksiz olacak. Zaten aralarından birkaçının daha önceden de okuma alışkanlığı vardı. İş akışı sırasındaki bu kitap okumalar birkaç hafta sonra düzenli bir niteliğe büründü. Üç dört ay sonra ise kızların arasında da okuma ustaları bulunduğu anlaşıldı ve bunlar Vera Pavlovna’dan nöbetleşe sırayı devralmaya başladılar. Bu kızların kitap okudukları yarım saat bir saatlik süre onlar için yine iş zamanı yazılacaktı. Vera Pavlovna kitap okuma işinden tümden ayrıldığı zaman ise, eskiden de yaptığı gibi kızlara birtakım öyküler anlatmaya başladı. Gitgide bu öyküler hayatın çok çeşitli alanlarını kapsayan kolay anlaşılır kurslar halini aldı. Daha sonra, bu artık bayağı büyük ve önemli bir adımdı. Vera Pavlovna bu rastgele derslerin düzenli bir eğitim biçimine dönüştürülebileceğini gördü, kızların bu bilgi saatlerine ilgileri öylesine yoğun olmuştu ve atölyenin işleri öylesine yolundaydı ki, işgünü içinde öğle arasından hemen önce özel bir ders arası vermeyi kararlaştırdılar.

Bir gün Mertsalovları ziyaret eden Vera Pavlovna:

“Aleksey Petroviç,” dedi, “sizden bir ricam olacak. Nataşa’nın benden yana olduğuna eminim. Atölyem çok çeşitli bilgi alanlarında bir lise olmaya başlıyor. Lisemizin öğretmenlerinden biri de lütfen siz olun.”

Aleksey Petroviç gülümseyerek:

“Peki ama ne dersi vereceğim ben on lara?” dedi. “Latince, Eski Yunanca, mantık, güzel konuşma?.. Hangisini? Hem size göre, hem de hepimizin bildiği bir başka adama göre benim uzmanlık alanımı oluşturan bilimler hiç de ilginç şeyler değil!”

“Hayır, siz bize uzman olarak gereklisiniz. Hem ahlak öğretmenimiz olacaksınız, hem de eğitimimize genel yönünü vereceksiniz.”

“Desenize ben olmadım mı ahlak mumla aranır bir nesne oluyor? Pekâlâ, lütfen kürsümü belirleyin.”

“Hay hay! Rusya tarihiyle dünya tarihinden özetlere ne dersiniz?”

“Harika! Ben bunları kitaplardan okuyacağım, herkes de beni bu işin uzmanı bilecek. Aman ne güzel! Hem uzmanlık, hem de ahlak vaizliği gibi iki görev birden kazandık!”

Okulun öteki öğretmenleri –ki birbirlerine şaka yollu ‘profesör’ diyorlardı– Natalya Andreyevna, Lopuhov, tanıdıkları birkaç üniversite öğrencisi ve Vera Pavlovna’ydı.

Derslerin yanı sıra akşam toplantıları, kır gezileri gibi çeşitli eğlentiler de düzenlemeye başladılar; başlangıçta seyrek, sonra gitgide daha sık. Tiyatrolardan localar ayrıldı. Üçüncü yıl, bütün kış oyunları için İtalyan Operası’ndan on yer kapatıldı.

Bu büyük çabalar, çetin uğraşlar sonunda Vera Pavlovna’nın payına düşen sevinç ve mutluluk da büyük oluyordu. Ancak birtakım can sıkıntıları ve üzüntüler de eksik değildi. Atölyenin en iyi kızlarından birinin başına gelen acı bir olay yalnız onu değil, tüm yakın çevresini üzmüştü. Vera Pavlovna’nın bizzat kendisinin bulduğu, atölyenin ilk üç kızından biri olan Saşenka Pribıtkova, kibar, aklıbaşında bir kızdı ve iyi yürekli, genç bir memurla nişanlıydı. Saşenka bir gün geç bir saatte sokakta giderken peşine

giyimi kuşamı yerinde bir adam takıldı. Saşenka adımlarını hızlandırdı, adam da arkasından hızlandı ve gelip kızın elini tuttu. Bunun üzerine Saşenka sert bir hareketle kolunu silkeledi ve bu arada eli adamın göğsüne çarptı, çarpmasıyla da nazik beyefendimizin kösteğinden kopan saati kaldırıma düştü. Nazik beyefendi Saşenka'yı yakaladı ve o anda içinde bulunduğu heyecanın ve yasaların kendisine verdiği hakla "Hırsız var! Adam soyuyorlar! Bekçi!" diye bağırmaya başladı. Adamın bağırtısına koşup gelen iki bekçi Saşenka'yı çalyaka edip karakola götürdü. Tam üç gün atölyede Saşenka'nın nereye kaybolduğu bilinemedi. Dördüncü gün karakoldaki polislerden iyi yürekli birisi Vera Pavlovna'ya Saşenka'nın yazdığı bir pusulayı getirdi. Lopuhov hemen işin peşine düştü. Karakolda kendisine epey hakaret ettiler, o da altta kalmadı, onlara katıyla karşılık verdi ve doğruca Serj'in evine yollandı. Serj'le Jüli uzakça bir yere pikniğe gittikleri için ancak ertesi gün dönebildiler. Dönüşlerinden iki saat sonra da komiser, Saşenka'dan özür dilediği gibi nişanlısından da özür dilemeye gitti, ancak Saşenka'nın nişanlısı evde değildi. Nasıl olsun? Saşenka'yı nezaretteki ziyareti sırasında bekçilerden nişanlısının peşine takılan züppenin adını ve adresini sorup öğrenmiş ve doğruca aldığı adrese giderek adamı düelloya davet etmişti. Züppe düello davetinden önce sırıtarak üstünkörü bir özür dilemiş, düello davetini duyunca da kahkahalarla gülmeye başlamıştı. "Demek düello davetime gülüyorsunuz?" demişti nişanlı. "Bakalım bu davetime ne yapacaksınız?" Ve olanca gücüyle züppenin suratına bir yumruk indirmişti. Züppe bastonuna sarılacak olmuş, bunun üzerine de nişanlı kendisini göğsünden itivermişti. Adam yere düşerken gürültüye hizmetçiler koşup gelmişler ve efendilerinin kımıldamadan boylu boyunca yere serilip kaldığını görmüşlerdi. Adam yere düşünce başının yan tarafı, oymalı yemek masasının ayağının çıkıntısına çarpmış ve hazret ölmüştü. Nişanlı zindana atılmış, hakkında soruşturma başlatılmıştı. Soruşturmanın sonucunun hayırlı olmayacağı belliydi.

Daha sonra neler oldu? Neler olacak. Saşenka'nın yüzüne bakmaya yürekler dayanamaz oldu diyeyim, siz anlayın.

Atölyede böyle ağır cezalık değilse de birkaç tatsız olay daha oldu. Hani kızlara uzun süre gözyaşı döktüren, genç ya da orta yaşlı erkeklere ise kısa süreli hazlar yaşatan şu herkesin bildiği olaylardan... Vera Pavlovna, bu tür olayların bugünkü koşullarda önlenmesinin olanaksız olduğunu, bu konuda yakınlarının kızları koruma altına almasının ya da bizzat kızların dikkatli

olmasının da etkili bir sonuç vermeyeceğini çok iyi biliyordu. Aşısının bilinmediği eski günlerde çiçek hastalığı neyse, bugün de bu durum öyleydi. Bugün bir insan çiçeğe yakalanıyorsa, bu işin suçlusu kendisi ve daha geniş ölçüde de yakınlarıdır. Eskidense durum çok farklıydı; esen pis rüzgârlar, pis kentler, pis köyler ya da çiçeğe yakalanan ve iyileşene kadar kendini karantinaya alacak yerde pis elini sağlıklı kişilere süren insanlar suçlanıyordu. Bugünkü bu olaylar da eskinin çiçek hastalığına benziyor, insanlar bir gün zamanımızın bu çiçek hastalığından da kurtulacaklar, hatta bunun ilacı şimdiden biliniyor, ama tıpkı eskiden çiçek hastalığının ilacını kullanmamakta direndikleri gibi bugün de bu ilacı uygulamamakta direniyorlar. Vera Pavlovna esen pis rüzgârların, daha çok kentler, köyler dolaşacağını ve nice güzel insanı kurban alacağını biliyordu. Ama bunu bilmek bir avuntuysa eğer, çok kötü bir avuntuydu. Yani, 'senin bu felaketinin suçlusu ben değilim canım ve bu felaketin suçlusu sen de değilsin.' Nasıl bir avuntuydu bu böyle?

Bu tür olaylar Vera Pavlovna'nın çokça üzülmesine ama belki bundan da çok canı çıkasıya koşturup uğraşmasına neden oluyordu. Kimi zaman kaybolan kızı arayıp bulmak, bazen ve daha çok da felakete uğrayan kızcağıza moral vermek gerekiyordu; avutmak, yatıştırmak, onurunu cesaretini ona yeniden kazandırmak, akıl vermek, yol göstermek: "Hadi, ağlama artık. Ağlamayı kestiğinde ortada ağlanacak bir neden kalmadığını göreceksin."

Üzüntüler… Evet. Ama bunlardan çok daha fazla gerçekten çok daha fazla da sevinçler, mutluluklar vardı. Üzüntüler dışındaki her şey sevinçti, mutluluktu. Hem üzüntüler o kadar tek tük olaylardı ki... Bugün bir şeye üzülürsen, bir dahaki üzüntü kim bilir ne zaman gelirdi? Beş ay sonra mı, altı ay sonra mı?.. Oysa bu arada sevinç verecek ne çok olay olurdu! Sonra aradan birkaç hafta geçer, olay unutulur, üzüldüğün o tek kişi için yeniden sevinç verecek bir şeyler yaşanır. Yaşamın genel gidişi Vera Pavlovna'ya sürekli sevinç verecek biçimdeydi. Bu sevinçli yaşamı bozacak birtakım üzüntüler doğduğunda ise, sıradışı denilebilecek olağanüstü birtakım mutluluklar o üzüntüyü kat kat bastırıveriyordu, örneğin bir bakıyordun kızların küçük kardeşlerinden birkaçı iyi bir işe yerleştirilivermiş; bir bakıyordun –üçüncü yılda olmuştu bu– kızlardan ikisi ev öğretmenliği sınavını verivermiş! Az mutluluk mu bunlar! Bunlara benzer daha pek çok sevinç yaşanıyordu. Ama en sık yinelenen ve tüm atölyeyle birlikte Vera

Pavlovna'yı da mutluluktan uçuran sevinçler, düğün sevinçleriydi. Her biri bir öncekinden daha güzel pek çok düğün yaşamışlardı. Hem düğünden önce, hem düğünden sonra eğlenti geceleri düzenliyorlar, atölye arkadaşları gelini sürpriz armağanlara boğuyordu; üstelik gelinin çeyizi de oluşturdukları fondan karşılanıyordu. Ama yine de her düğün Vera Pavlovna için bir yığın koşuşturma, telaşlı uğraş demekti. Yalnız atölye bir olayda –o da başlangıçta– Vera Pavlovna'nın tavrını ona yakıştıramamış ve kaba bulmuştu. İlk gelin, Vera Pavlovna'dan düğünde kendisine düğün analığı etmesini rica etmiş ancak ricası geri çevrilmişti. İkinci gelin ricayı yinelemiş, onun da ricası geri çevrilmişti. Düğün analığı görevini daha çok Mertsalova ya da onun annesi –aman Tanrım! Ne tatlı bir kadındı o da– üstleniyordu. Vera Pavlovna gelini giydiriyor, kiliseye kadar götürüyor ama bu işi yalnızca gelinin arkadaşı olarak yapıyordu. Kızlar önce Vera Pavlovna'nın isteklerini geri çevirmesini herhangi bir şeye gücenmiş olmasına yordular. Ama hayır. Vera Pavlovna davete çok memnundu, ama kabul edemezdi işte. İkinci davet geri çevrildiğinde kızlar bunun Vera Pavlovna'nın gücenmişliğinden falan değil, alçakgönüllülüğünden kaynaklandığını anladılar: Vera Pavlovna gelinin patronu gibi görünmek istemiyordu, o kadar. Aslında Vera Pavlovna genel olarak kızları en küçük bir biçimde etkileyebilecek her tür davranıştan kaçınıyor, hiçbir şekilde ön planda görünmemeye çalışıyordu. Bunda da öylesine bir başarı sağlamıştı ki, sipariş vermeye atölyeye gelen hanımların çoğu onu makasçı kızlardan ayıramıyordu. Vera Pavlovna'ya atölyenin verdiği sevinçler içinde en büyüğü de buydu işte; bu atölye ve bu atölyenin düzeni doğrudan doğruya çalışanlarca kurulmuştur, onlar tarafından korunmakta, sürdürülmektedir! Başkalarına yaptığı bu açıklamayla aslında gerçekleştirmek istediği şeyin doğruluğunu kanıtlamak istiyordu: Bu atölye artık o olmasa da yürüyebilir, hatta kendiliğinden, buna benzer yeni yeni atölyeler kurulabilir... Ne yani, olmayacak şey mi? Ah! Bir olursa yok mu! İşte sevinçlerin en büyüğü bu olurdu! Hele hele bunlar terzi çevresinden olmayan biri tarafından değil de, bizzat terzilerin düşünceleri, becerileriyle kurulur ve yönetilirse..! Vera Pavlovna'nın asıl düşü buydu işte!

V

Ve işte atölye kurulalı üç yıl, Vera Pavlovna evleneli ise üç yıldan biraz daha fazla oluyor. Nasıl da sessiz, nasıl da çalışıp didinmeyle dolu dolu geçti bu yıllar; huzur dolu, sevinç dolu, pek çok iyi ve güzel şeylerle dolu...

Vera Pavlovna uyandı mı, yatağında uzun süre keyif çatıyor; yatak keyfini çok seviyor, uyandı mı yatağında tatlı tatlı kestirmeye başlıyor, ya da hayır, kestirme değil bu, daha neler yapabileceğini düşünüyor. Uyanıyor ve… Hayır ne kestiriyor, ne de düşünüyor... Ya da, evet, düşünüyor: 'Sabah sıcacık bir yatakta uyanıp keyif çatmak ne güzel, ne hoş bir şey!' Ne kadar zaman sürüyor bu yatak keyfi? Taa ki nötr odadan pardon, nötr odadan değil, nötr odaların birinden, çünkü artık iki nötr odaları var; unutmayalım evliliklerinin dördüncü yılı bu! evet, taa ki nötr odaların birinden kocası, yani 'bir tanesi', "Veroçka! Uyandın mı?" diye seslenene kadar, "Evet birtanem, uyandım." Demek kocası çayı demlemiş –sabahları çayı o demliyor!– ve Vera Pavlovna, hayır, kendi odasında o yalnızca Veroçka'dır giyinmeye başlıyor. Ne kadar da uzun sürüyor giyinmesi! Hayır, hiç de uzun sürmüyor, çok çabuktur giyinmesi, bir anda bitirir bu işi. Yalnız yıkanması uzun sürüyor, suyla uzun süre oynuyor, çok seviyor suyu. Sonra uzun uzun saçlarını tarıyor, hayır taranma işi de uzun sürmüyor, saçlarını çok sevdiği için oynuyor onlarla. Yalnız bazen tuvaletinin önemli bir ögesi olan pabuçlarını giyerken epey oyalanıyor, pabuç onda bir tutku... Giyim kuşamı aslında çok sadedir, ama pabuçları her zaman harikadır!..

İşte çay için odasından çıkıyor, kocasını kucaklıyor. "Nasıl uyudun, birtanem?" Çay içerken kocasına bir yığın boş şeylerden ve boş olmayan şeylerden söz ediyor. Vera Pavlovna –ama o, sabah çayı sırasında da Veroçka'dır– çaydan çok kaymağa yöneliyor, çay onun için kaymak yemeye bahanedir; bardağının yarıdan çoğunu kaymakla dolduruyor; kaymak onun tutkusudur. Petersburg'da kaymağın iyisini bulmak epey zor, ama Veroçka katkısız gerçek kaymağın nerde satıldığını buldu, kaymağını hep ordan alıyor. Düşlerinden biri de bir ineğinin olması. Neden olmasın? İşler şimdi gittiği gibi giderse bir yıla kalmaz bu düşü de gerçekleşir. Ama işte bu arada saat on oluyor. 'Birtanem' derslerine ya da işine gidiyor, bu sıralar bir fabrikatörün bürosunda bir işi var. Vera Pavlovna –artık o ertesi sabaha kadar değişmez bir biçimde yalnızca Vera Pavlovna'dır–, kendini ev

işlerine veriyor, evet, yanında genç bir kız çalışıyor, ama ona çeşitli işleri öğretmek gerekiyor. Tam kızın birine her şeyi öğretiyor, sıra bir başkasının yetiştirilmesine geliyor. Vera Pavlovna'da hiçbir kız uzun süreli kalmıyor, en çok altı-yedi ay, sonra kızlar evleniyorlar, Vera Pavlovna'ya da yeni pelerinler, bluzlar dikmek düşüyor... Sonra düğün analıkları olmak. Artık geri çeviremiyor bu isteği: 'Hayır diyemezsiniz Vera Pavlovna, her şeyi yapan kotaran sizsiniz, kesinlikle sizden başkası olamaz!' Evet, ev ve evle ilgili bu tür işler başlıbaşına bir uğraştır. Sonra derslerine gitme zamanı geliyor. Dersleri de az sayılmaz, haftada on saat kadar, fazlası gerçekten fazla oluyor, hem zamanı da yetmez. Derslere gitmeden önce uzunca bir süre için atölyeye uğramak gerekiyor, ders dönüşü yine atölye. En azından bir göz atmak için. Bu arada öğle oluyor ve 'birtanem'le yemeğe oturuluyor. Yemekte sık sık konukları oluyor; bir, en çok iki kişi. Daha fazla olursa yemek yetmeyeceği için yeni yemek pişirmeye mutfağa geçmek ve telaşlı bir koşturmaca gerekiyor. Eğer eve yorgun dönmüşse yemekleri oldukça basit oluyor. Çünkü böyle durumlarda odasına girip dinleniyor ve yemek de sabah kendisinin başladığı, ama yardımcısının tamamladığı biçimiyle sofraya geliyor. Ama eğer yorgun dönmemişse, mutfakta müthiş bir çalışmadır başlıyor ve var olan yemeğe ek bir şey hazırlanıyor, hamur işi bir tatlı, ama en çok da kaymakla yenecek bir tatlı; kaymak yemeye bahane olsun da ne olursa olsun Vera Pavlovna için. Yemek sırasında Vera Pavlovna gene bir şeyler anlatıyor, bir şeyler soruyor, ama daha çok anlatıyor; nasıl anlatmasın, yalnızca atölyede olup bitenler bile yeter. Yemekten sonra 'birtanem'le on-on beş dakika kadar daha oturuluyor, sonra 'haydi hoşça kal', herkes odasına çekiliyor. Böylece Vera Pavlovna yeniden kendi yatağındadır. Kitap okuyor, yatak keyfi yapıyor, uyuduğu bile oluyor, hatta sık sık yapıyor bunu, hatta haftanın üç dört günü bu uykuların bir, bir buçuk saat sürdüğü bile oluyor; bu da onun zayıflığı, bir tür alışkanlık işte, hatta belki kaba bir alışkanlık ama Vera Pavlovna öğle yemeklerinden sonra uyku bastırdı mı, uyuyor, hatta bu amaçla odasına çekiliyor. Ve o bu kaba diye nitelenebilecek alışkanlığından hiç utanmıyor. Birbuçuk, iki saat kadar uyuduktan ya da yatak keyfi yaptıktan sonra kalkıyor, giyiniyor ve yine atölyeye gidip akşam çayına dek orda kalıyor. Akşam konukları yoksa yine 'birtanem'le çay sohbeti yapılıyor, atölyede olup bitenler anlatılıyor ve karı koca nötr odada yarım saat kadar oturuyorlar. Sonra... Sonrası... Allah rahatlık versin birtanem!.. Birbirlerini öpüyorlar ve ertesi sabahki çay beraberliğine kadar ayrılıyorlar. Vera Pavlovna artık odasındadır. Burada

sabahın ikisine kadar çalışıyor, okuyor, okumaktan yoruldu mu piyano başında dinleniyor. Piyano onun odasında duruyor. Yeni aldılar piyanolarını. Daha önce kiralık bir piyanoları vardı; yeni bir piyano almak da onlar için büyük bir sevinç oldu; üstelik de oldukça ucuza almışlardı, topu topu yüz rubleye... Erar marka, küçük, eski bir piyanoydu. Yetmiş ruble de akorduna ödemişlerdi ama sesi bir harikaydı piyanonun. Arada bir 'birtanem' onun odasına gelip piyano eşliğinde söylediği şarkıları dinliyor: Ama bu gerçekten pek seyrek oluyor, çünkü 'birtanem'in işleri çok. İşte akşamları böyle geçiyor; iş, okuma, piyano, şarkı, ama daha çok okuma ve şarkı. Bu tabii evde konuk yoksa böyle. Ama çoğu kez konukları oluyor; genç insanlar bunlar, 'birtanem'den, hatta Vera Pavlovna'dan bile genç insanlar. Aralarında atölyede öğretmenlik yapan üniversite öğrencileri de var. Tümü de Lopuhov'a hayran, büyük saygı duyuyorlar ona ve kendisini Petersburg'un en mükemmel kafalarından biri sayıyorlar; bunda da belki yanılmıyorlar; Lopuhov'la ilişkilerinin asıl nedeni de bu zaten. Dmitri Sergeyiç'le konuşmaktan çok yararlandıklarını söylüyorlar. Vera Pavlovna'ya karşı sınırsız bir saygı ve hayranlık duyuyorlar. Vera Pavlovna da onların elini öpmelerine hiçbir alçalma duygusuna kapılmadan izin veriyor. Coşmadığı zamanlar, onlara karşı tavırları hepsinden on beş yaş büyük bir abla gibi... Ama coşmadığı zamanları var mı Vera Pavlovna'nın? Doğrusunu söylemek gerekirse sürekli olarak onlarla birlikte koşturuyor, binbir çeşit 'yaramazlık' yapıyor. Onların da bundan yakındıkları yok, tam tersine olanca gençlikleri, olanca heyecanlarıyla katılıyorlar her tür 'yaramazlığa'. Galoplar, valsleri, valsler basbayağı koşturmaları izliyor, Sonra piyano, sonra şarkılar, sonra kahkahalar, her türden gevezelikler, ama ille de piyano ve şarkılar... Ve bütün bu 'çocukça' şeyler gençlerin Vera Pavlovna'ya duydukları saygı ve hayranlığı kesinlikle azaltmıyor. İnsanın, keşke herkes ablasına böyle saygı duysa, ya da çok iyi olduğu halde böylesi sevgilerden saygılardan uzak olan annesine aynı duyguları duysa diyesi geliyor... Bununla birlikte, şarkı söylemeye de 'yaramazlık' diyemeyiz herhalde, gerçi bazen yaramazca söylenen şarkılar da olmuyor değil, ama bu yine de böyle... Öte yandan Vera Pavlovna çoğu zaman ciddi şarkılar söylüyor, şarkı söylemiyorsa eğer piyanosu 'ciddi' oluyor... Doğrusu dinleyicileri de kendisini en ufak bir taşkınlık yapmak şurda dursun, nerdeyse soluk almaya korkarcasına dinliyorlar. Bu gençlerden biraz daha yaşlı, yani kendi yaşlarında konukları da oluyor arada bir, çoğu Lopuhov'un eski arkadaşları ya da arkadaşlarının arkadaşları... Bunların arasında iki de

genç profesör var. Tanıdıkları bu insanlar arasında hemen herkes bekâr, bir tek Mertsalovlar evli. Lopuhovlar pek sık konukluğa gidemiyorlar, nerdeyse bir tek Mertsalovlar var gidip geldikleri, bir de Mertsalova'nın annesi-babası; bu temiz yürekli ihtiyarcıkların, hepsi de önemli görevlerde olan bir sürü oğulları var, bu bakımdan Vera Pavlovna onların evinde hemen her çevreden çeşit çeşit insan görüyor.

Ufukları geniş, özgür, eylem dolu bir yaşam... Ve galiba biraz da zevkine düşkünlük var; uyandıktan sonra yumuşacık bir yatakta keyifli keyifli bir süre daha yatmalar, kaymaklar, kaymaklı turtalar... Bu yaşamı çok seviyor Vera Pavlovna.

Ama dünyada bundan daha iyi bir yaşam olur mu? Vera Pavlovna'ya da henüz olmazmış gibi geliyor.

Gençliğin bu başlangıç döneminde ben de hiç sanmam ki bundan daha iyi bir yaşam olsun.

Ama yıllar geçiyor ve yaşam daha da güzelleşiyor; şimdilik pek az insana böyle şeyler sunan yaşam gelişmesini gerektiği biçimde sürdürürse, bir gün bütün insanlar aynı güzellikleri yaşayacak.

VI

Bir gün –artık yaz sonlarıydı– kızlar hep yaptıkları gibi pazar günü kent dışına bir piknik yerine gitmeye hazırlandılar. Yazın hemen her bayram kayık kiralayıp adalara giderlerdi. Vera Pavlovna da bu gezilerinde onlara katılırdı; ama bu kez Dmitri Sergeyiç de geliyordu, bu nedenle de gezi birdenbire olağanüstü bir nitelik kazanmıştı; onun bu gezilere katılması pek seyrek görülen bir olaydı; bu yaz bu ikinci gezisi olacaktı Dmitri Sergeyiç'in. Atölye çalışanları durumu öğrenince çok sevindi, demek ki Vera Pavlovna her zamankinden daha neşeli olacak ve gezi bu kez çok eğlenceli geçecekti. O pazar gününü bir başka biçimde geçirmeyi tasarlayanlar planlarını değiştirdiler ve ne yapıp edip bu eğlenceli geziye katılmayı kararlaştırdılar. Katılanların çokluğu nedeniyle dört yerine beş büyük kayık tutmak zorunda kaldılar, hatta bu da az geldi, altıncı bir kayık daha kiraladılar. Topluluk elli kişiden fazlaydı; yirmiden fazla terzi kız –kızlardan yalnızca altısı katılmamıştı geziye–, üç yaşlı kadın, on kadar çocuk, analar, bacılar, erkek kardeşler, kızlardan üçünün nişanlısı, biri bir saatçinin yanında kalfa, biri esnaftan bir genç, biri de taşra okullarından birinde öğretmen. İlk iki nişanlı davranışları ve görgüleriyle üçüncüden hiç de geri kalmıyordu. Ayrıca her meslekten beş genç daha, aralarında iki subay bile var –sekiz kadar da üniversitenin çeşitli fakültelerinden– bu arada tıp fakültesinden de, öğrenci. Yanlarına dört büyük semaver, bir sürü ekmek ve başka unlu yiyecekler, inanılmaz miktarda soğuk dana söğüş ve daha bir yığın başka yiyecek almışlardı; şaşacak bir şey yoktu bunda, hepsi genç insanlardı, açık havada koşup oynayacaklar ve kurt gibi acıkacaklardı. Yarım düzine kadar da şarapları vardı, on beşini gençlerin oluşturduğu elli kişilik bir topluluk için bu hiç de fazla sayılmazdı.

Gerçekten de piknik tam bekledikleri gibi neşeli oldu. 16 çift olup danslar yaptılar; 12, 18 hatta bir kezinde 20 çift olup kadril yaptılar; 22 çift oluşturmayı bile başararak çeşitli açıkhava oyunları oynadılar; ağaçlar arasına üç salıncak kurdular; bütün bunlar arasında bol bol yediler çay içtiler; bu arada topluluğun yarısı Dmitri Sergeyiç'in iki genç üniversite öğrencisiyle başlattığı bir tartışmayı bile dinledi. Ancak, yarım saat, yo daha az, çok daha az dinleyebilmişlerdi bu tartışmayı. Dmitri Sergeyiç ve bütün genç dostları arasında en samimi olduğu bu iki genç, birbirlerinde sekterlik, reformistlik ve burjuva ideolojisi arıyorlardı. Bunlar genel

kusurlardı, ayrıca herkesin de bir özel kusuru bulunduğu ortaya çıktı. Öğrencilerden biri romantizmle, Dmitri Sergeyiç şematizmle, öteki öğrenci ise rigorizmle suçlandı. Tartışmaya katılmayan kimselerin böylesi keşiflerin yapıldığı bir ortama beş dakikadan fazla dayanamayacağı açıktı (bu kimi zaman tartışanlar için bile böyleydi); nitekim romantizmle suçlanan öğrenci de ancak birbuçuk saat dayanabildi ve apar topar dans edenlerin yanına kaçtı, ancak kaçması tartışmada yenilgiye uğramasından değildi. Reformistin birine, hatta orada olmadığım halde galiba bana öfkelenerek ve bu arada öfkelendiği kişinin yaşının pek genç olmadığını da bilerek, bağırdı: “Bakın aklı başında, çok dürüst bir kadından geçenlerde duyduğum bir sözü aktarayım. Bu hanıma göre, bir insan düşünce dürüstlüğünü, yüce ülkülere bağlılığını ancak 25 yaşına kadar koruyabilirmiş.” Romantik gencin şansı yokmuş anlaşılan, çünkü tam o sırada tartışmacılara yaklaşan subay, “Sözünü ettiğiniz hanımın kim olduğunu biliyorum ben,” dedi. Bayan N. değil mi bu..? Ben de vardım kendisi bu sözü söylerken. Evet, dediğiniz gibi aklı başında, dürüst bir insandır kendisi, ama işte o anda foyasını meydana çıkarıvermişler ve kendisinin daha yarım saat önce 26 yaşına girmekle övündüğünü açıklamışlardı. Herkesle birlikte nasıl kahkahalarla güldüğünü hatırlıyorsunuzdur herhalde?” Bayan N. ile ilgili bu küçük öyküye dört tartışmacı da güldü ve romantizmle suçlanan genç de bu sırada kahkahalar ata ata dans edenlerin yanına kaçtı. Gelgelelim bu kez de subay onun yerini aldı ve taa çay zamanına kadar öncekini de bastıran ateşli tartışmalar sürüp gitti. Üstelik subay romantikten de acımasız çıktı, rigoristle şematik üzerine yüklendikçe yüklendi. Ancak bütün bu ataklığı, kendisinin de Auguste Comte’çulukla suçlanmasına engel olamadı. Çaydan sonra subay, henüz düşünce dürüstlüğü ve ülkülere bağlılık yaşını geride bırakmamış bir insan olarak kendi yaşıtları arasına katılmak istediğini söyledi; onu Dmitri Sergeyiç izledi, rigorist de ister istemez onlara katıldı. Tartışmacılar gerçi danslara katılmadılar, ama onlar da açıkhava oyunları oynadılar. Bu arada erkekler arası engelli koşu düzenlendiğini gören üç düşünürümüz spor alanında gerçekten başarılı olduklarını kanıtladılar, subay hendek atlamada birinci oldu, Dmitri Sergeyiç bunca güçlü olmasına karşın subayın gerisinde kalmayı kendine bir türlü yediremedi. Derecelemede rigoristten sonra yer almayı umuyordu Dmitri Sergeyiç. Rigoristten sonra, çünkü bu adamı yenebilmek olanaksızdı; subayla kendisini bir arada rahatça havaya kaldırıyor ve yere yatırıyordu. Ama bu, ne Dmitri Sergeyiç, ne de subay için onur sorunu oluyordu, çünkü rigorist

tanınmış bir atletti. Dmitri Sergeyiç'e yalnızca subaya yenilmek dokunuyordu, aşağılanmış duyuyordu bu yüzden kendini; belki beş kez art arda güreş tuttu subayla ve beş kezinde de yenildi, gerçi subay da az zorlanmamıştı onu yenmek için, ama sonuç; Dmitri Sergeyiç için yenilgiydi. Nihayet altıncı tuştan sonra Dmitri Sergeyiç en güçsüzleri olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Artık hiçbirinde kıpırdayacak hal kalmayınca, düşünürlerimiz çimenlere uzanıp tartışmalarını kaldıkları yerden sürdürdüler. Bu kez Comte'çulukla suçlanan Dmitri Sergeyiç, şematizmle suçlanansa subaydı. Rigorist yine rigorist olarak kalmıştı.

Gecenin 11'inde dönüş yolunu tuttular. Yaşlılar ve çocuklar kayıklarda uyuyup kalmışlardı; bereket versin yanlarında kalın hırkalar ve sıcak tutan giyecekler vardı. Uyumayanlar kayıklarda da sürdürdüler şamatalarını ve taa evlerine varana kadar kahkahalar, şakalar bitmek bilmedi.

VII

İki gün sonra sabah çayında Vera Pavlovna kocasına yüzünün rengini beğenmediğini söyledi. O da, gerçekten de bu gece pek iyi uyuyamadığını, dün akşamdan beri de kendini iyi hissetmediğini söyledi; ama bir parça üşütmenin dışında bir şeyi olduğunu sanmıyordu, piknikte koşu ve güreşten yorgun düşüp çimenlerin üzerine yattığı sırada üşütmüştü herhalde; dikkatsizliğinden dolayı kendine sövdü, Vera Pavlovna'ya da gerçekten meraklanacak bir durum olmadığını, içinin rahat etmesini söyledi ve her günkü gibi dersleri için evden çıktı. Akşam çayında rahatsızlığının galiba geçtiğini söylediyse de, ertesi sabah düşüncesini değiştirdi; birkaç gün evde yatıp dinlense hiç fena olmayacaktı. Zaten dün gece de telaşlanmış olan Vera Pavlovna bu kez iyice korktu ve hemen bir doktor çağırmayı önerdi. Ama Dmitri Sergeyiç, kendisinin de doktor olduğunu, eğer bir tedavi gerekiyorsa bunu kendisinin de yapabileceğini, ama şimdilik tedaviye falan gerek olmadığını söyleyerek ona engel oldu. Yine de Vera Pavlovna ayak direyince Kirsanov'a bir pusula göndererek önemli bir rahatsızlığının olmadığını, yalnızca karısının arzusunu yerine getirmiş olmak için kendisinin bir zahmet onlara kadar uğramasını rica ettiğini yazdı.

Pusula böyle olunca Kirsanov da onlara gitmekte hiç acele etmedi; öğleye kadar hastanede kaldı, Lopuhovlar'a ise ancak akşam saat altıya doğru gelebildi.

"Hayır, Aleksandr, meğer seni çağırmakla çok iyi etmişim," dedi Lopuhov. "Evet, bir tehlike yok ve galiba olmayacak da, ama ciğerlerimde iltihap var. Kuşkusuz sen olmasan da iyileşebilirim, ama yine de bana gözkulak olsan fena olmaz. Vicdanımın rahat olması için gerekiyor bu, çünkü ne de olsa senin gibi yapayalnız yaşayan kaşarlanmış bir bekâr değilim."

Kirsanov arkadaşını uzun uzun muayene etti, göğsünü dinledi, sonunda ikisi de aynı sonuca vardılar; evet, Lopuhov yanılmıyordu. Gerçi tehlike yoktu ve herhalde ilerde de olmayacaktı, ama yine de ciğerler bayağı iltihaplıydı. Lopuhov'un sekiz on gün kadar evde yatması gerekiyordu. Evet, hastalığını biraz ihmal etmişti, ama yine de tehlikeli bir durum yoktu.

Kirsanov'un Vera Pavlovna'yı teselli etmek için epey dil dökmesi gerekti ve sonunda Vera Pavlovna kendisine yalan söylemediklerine inandı; hastalık herhalde tehlikeli değildi, hatta tehlikeli olmak şurda dursun, herhalde ağır bile sayılmazdı. Ama dikkatinizi çekerim, 'kesinlikle' değil de 'herhalde'... 'Herhalde' denen pek çok şeyin tatsızlıkla sonuçlandığına az mı rastlanıyor?

Kirsanov hastayı günde iki kez yoklamaya başladı. İkisi de hastalığın tehlikeli olmadığını görüyordu. Dördüncü gün sabah Kirsanov Vera Pavlovna'ya:

"Dmitri'nin durumu gayet iyi, Vera Pavlovna," dedi. "Belki üç dört gün daha bu ağır durumunu sürdürür, ama korkmayın, dünden daha ağır olmaz, sonra da yavaş yavaş iyileşir gider. Yalnız Vera Pavlovna size çok ciddi bir şey söylemem gerekiyor, sizin hakkınızda... Durumunuz kaygılandırıyor beni. Kaç gecedir uyumamakla hiç doğru yapmıyorsunuz. Ona gece boyunca başucunda oturacak bir refakatçi gerekmiyor. Hatta artık ben bile gerekli değilim. Böyle yapmakla boş yere kendinizi harap ediyorsunuz. Baksanıza sinirleriniz şimdiden perişan olmuş durumda."

Kirsanov nice haklı gerçekler sıraladıysa da Vera Pavlovna bildiğinden şaşmadı. Hayır, dünyada kabul edemezdi böyle bir şeyi, asla kabul edemezdi. Evet, kendisi de görüyor durumu, ama kocasını gece boyunca nasıl yalnız başına bırakabilirdi? En sonunda da şunları söyledi: "Bütün bu söylediklerinizi bana daha önce kocamın da söylediğini biliyorsunuz. Eğer elimden geliyor olsaydı, sizin değil, herhalde onun sözünü dinlerdim, ama yapamıyorum işte!"

Gerekçenin böylesine verilebilecek bir yanıt olamazdı. Kirsanov da ne yapsın, başını salladı ve gitti.

Akşam saat onda yeniden geldiğinde, Vera Pavlovna'yla birlikte yarım saat kadar hastanın başında oturdu, sonra: "Hadi bakalım Vera Pavlovna," dedi, "siz artık yatmaya gidin. Bu ikimizin de ricası sizden. Hastanın başında bu gece ben kalacağım."

Vera Pavlovna utanmıştı, çünkü kendisi de az çok, ne az çoğu, doğrusu biliyordu, hastanın başucunda gece boyunca oturmasına gerek kalmadığını. Oysa şimdi, işi başından aşkın bir adam bu görevi üstleniyordu. Evet, nasıl

açıklanacak bu durum? Madem beklemek gerekmiyormuş?.. ‘Gerekmiyor’ ha..? Kim bilir belki de.. Hayır, ‘birtanem’i yalnız bırakamazdı. Gece boyunca neler olabileceğini kim bilebilirdi? Hem her şey bir yana, canı çay çekebilirdi, su içmek isteyebilirdi; kibar insandır, arkadaşını uyandırmaya çekinebilir. Hayır, kendisi oturacak kocasının başında, başkasına bırakamaz onu. Kirsanov’a buradan bir yere gitmeyeceğini, yorgun olmadığını, hem gündüzleri dinlenmeye bol bol fırsatı olduğunu söyledi.

“Madem öyle, sizi buradan götürmek zorundayım. Bağışlayın, ama yapmak zorundayım bunu.”

Ve Kirsanov kendisini elinden tutup nerdeyse çekercesine yatak odasının kapısına kadar götürdü.

“Sana karşı çok mahcubum, Aleksandr,” dedi Lopuhov. “Gerekli olmadığını bildiğin halde bir hastanın başucunda bütün gece oturmak... Çok sağ olasın dostum... Madem yalnız bırakmaya korkuyorsun, bari bir hastabakıcı tutalım dedim, ama kendisini buna bile ikna edemedim. Kimseye güvenemiyor.”

“Sana bakmak için kendinden başka kimseye güvenemediğini görmeseydim, rahatımı bozup da buraya gelir miydim sanıyorsun? Ama şimdi uyuyacaktır sanırım.”

Gerçekten de Vera Pavlovna’nın kendini yatağa bırakmasıyla uyuması bir oldu. Üç gece uykusuz kalmak o kadar önemli olmayabilirdi, kaygılanmak da tek başına o kadar önemli değildi, ama uykusuzluk kaygıyla birleşince ve buna bir de gündüzleri yeterince dinlenememek eklenince durum değişirdi. Vera Pavlovna bu şekilde iki üç uykusuz gece daha geçirse herhalde kocasından daha ağır hasta olacaktı.

Kirsanov hastanın başında üç gece daha geçirdi, bu süre içinde yatıp güzelce uyuduğu için de hiçbir yorgunluk duymadı. Yalnız Vera Pavlovna’nın ani bir baskınla kendisini uyurken yakalamaması için kapıyı içerden kilitliyordu. Aslında Vera Pavlovna onun nöbetlerinde uyuduğundan kuşkulanıyordu, ama yine de içi rahattı; doktor değil miydi, ne zaman uyuyup ne zaman uyanması gerektiğini herhalde ondan daha iyi bilirdi. Vera Pavlovna şimdiki sakinliğine daha önce kavuşamadığı için utanıyordu, böylece işi başından aşkın bir adamı hiç rahatsız etmemiş

olurlardı. Bir daha hastanın başında beklemeyeceğine, yatıp dinleneceğine ilişkin nice yeminler ettiyse de artık Kirsanov ona inanmıyordu: “Suçlusunuz Vera Pavlovna, bu yüzden de cezanızı çekmelisiniz. Artık size inanmıyorum.”

Ama dört gün sonra hasta artık Vera Pavlovna’nın da iyice inanabileceği biçimde değişti ve hasta olmaktan çıktı. Vera Pavlovna’nın, kocasının hastalığı konusundaki kuşkularında ne denli ileri gittiği gün gibi ortadaydı. O akşam üçkâğıt oynadı. Lopuhov yarı yatar, yarı oturur durumdaydı. Sesi bile eski gümbürtüsüne kavuşmuştu. Kirsanov artık gece nöbetlerini bırakabilirdi, nitekim Lopuhovlar’a bundan böyle nöbete gelmeyeceğini söyledi.

Vera Pavlovna:

“Aleksandr Matyeviç,” dedi, “sorabilir miyim size, beni neden unuttunuz? Evet, özellikle beni?.. Dmitri’yle aranız iyi, o size sık sık uğruyor... Ama siz nerdeyse altı aydır bize hiç uğramadınız. Ancak bu hastalık işi çıktı da görüşebildik. Oysa ilk günlerde sizinle dostluğumuz çok iyiydi.”

“İnsanlar değişiyor Vera Pavlovna. İşlerim korkunç yoğun; ancak benim için övünç verici bir şey bu. Hemen hemen kimseye gidip gelmiyorum. Zamanım yok, biraz da tembellik var... Sabahın dokuzundan akşamın beşine kadar hastanede ve fakültede o kadar yoruluyorum ki, üzerimden resmi elbiseyi çıkarıp rahat bir sabahlık giymekten başka hiçbir şey düşünemiyorum. Dostları ziyaret güzel bir şey, ama sabahlığımı giyip bir sigara tüttürerek divana uzanmak çok daha güzel bir şey... Lütfen bana kızmayın.”

Gerçekten de Kirsanov iki yılı aşkın bir süredir Lopuhovlar’a hemen hiç uğramamıştı. Nitekim siz okurlarım da, Lopuhovlar’ın sık ziyaretçileri arasında da, seyrek ziyaretçileri arasında da onun adının geçtiğini görmediniz. Seyrek ziyaretçilerin de seyreği, en seyrek ziyaretçiydi çünkü Kirsanov.

VIII

Sezgisi güçlü okurum (okur derken yalnızca erkek okurumu kastediyorum, çünkü hanım okurum hem çok akıllıdır, hem de sezgisi kuvvetlidir, bu yüzden insana usanç vermez ve bu yüzden –ilk ve son kez söylüyorum– hanım okurumla bir derdim yok benim. Okurlarım arasında hiç de aptal olmayan pek çok kişi var; benim derdim onlarla da değil, onlara da söyleyeceğim hiçbir şey yok. Ama okurlarımın çoğu, ki bunların arasında hemen bütün yazarlar, kalem sahipleri de bulunuyor, keskin zekâlı, sezgisi güçlü insanlardır ve ben onlarla konuşmayı çok seviyorum). Evet, sezgisi güçlü okurlar, şimdi, ‘tamam tamam, işlerin nereye varacağını anladık’ diyorlar; bu okurlarımdan kimisi ‘Vera Pavlovna’nın hayatında yeni bir roman başlıyor’ diyor, kimisi ‘evet ama bu romanda Kirsanov’un çok önemli bir rolü olacak’ diyor. Bir tanesi de: ‘Ben daha da fazlasını anlıyorum, diyor, Kirsanov Vera Pavlovna’ya taa ne zamandır âşık! Uzun süredir onların evine gelip gitmeyişinin nedeni de bu!’ Aşkolsun sana sezgisi güçlü okurum, gerçekten aşkolsun! Ben daha ağzımı açıp bir söze başlarken, sen ordan atılıp ‘anladım!’ diyorsun. Haklısın, zekânın keskinliğine, sezgine ne kadar hayran kalsam azdır. Aslında ben de hayranım sana, sezgisi güçlü okurum.

Evet, demek ki Vera Pavlovna’nın hikâyesine yeni bir kişi katılıyor, ancak biz bu kişiyi daha önce anlatmış olduğumuz için şimdi ondan burada söz etmemize gerek bulunmuyor. Lopuhov’u anlattığım sırada onu bu candan arkadaşından hangi özellikleriyle ayırmam gerektiği ve daha sonra Kirsanov’u anlatmam gerektiğinde bir kez daha yinelememin gerekmeyeceği şeyleri nasıl bulup söyleyeceğim konusunda epeyce şaşırmış, çokça zorlanmıştım. Gerçekten de okurum, Kirsanov’a ilişkin olarak şimdi okuyacağı her şeyin, Lopuhov’a ilişkin olarak öğrendiklerinin bir yinelemesi olduğunu görecektir. Lopuhov, hali vakti yerinde sayılabilecek, yani çorbasına sık sık et girebilen esnaftan bir adamın oğluydu. Kirsanov’sa bir taşra mahkemesinde zabıt kâtipliği yapan, dolayısıyla da çorbasına pek sık et girmemesi gereken, ama yine de çorbasında et eksik olmayan bir adamın oğluydu. Lopuhov çok erken yaşlardan, nerdeyse çocukluğundan başlayarak para kazanmaya başlamıştı. Kirsanov da 12 yaşından beri babasına mahkeme kâğıtlarını temize çekmede yardım ediyordu; lisenin dördüncü sınıfına geldiğinde ise o da

Lopuhov gibi ders vermeye başlamıştı. Her ikisi de kimseden kayırma, yardım, destek görmeksizin kendi yollarını kendileri açmıştı.

Lopuhov nasıl bir insandı? Okuduğu lisede Fransızca öğretilmiyordu, Almanca ise der, die, das çekimlerinden ibaretti ve bunda bile ufak tefek yanlışlar yapılıyordu. Yabancı dil durumu bu şekilde olan Lopuhov'un tıp fakültesine girince, yalnız Rusça bilmekle fazla ileri gidemeyeceğini anlaması fazla uzun sürmedi. Kendine bir Fransızca sözlük, birkaç el altında bulunan kitaplardan aldı. Bu el altındaki kitaplar Telemaque,[26] Bayan Janlis[27]ten birkaç öykü kitabı ve bizim her sayfasından akıllar fışkıran 'Revue Etrangere'imizin birkaç sayısından ibaretti, Bu kitapların pek cazip şeyler olduğu söylenemez, ama Lopuhov bunları aldı ve okumaya aşırı düşkün bir insan olmasına karşın, "Fransızcayı rahatça okur hale gelmeden, elime tek Rusça kitap almayacağım," dedi. Ve gerçekten de Fransızcayı rahatça okur hale geldi, Almancanın hakkından ise başka bir yöntemle geldi: Alman ustaların oturduğu bir dairede bir oda kiraladı. Berbat bir odaydı bu. Almanlar da katlanılacak gibi değillerdi, üstelik tıp fakültesine de uzak bir yerdeydi ev, ama yine de dişini sıktı ve ne kadar gerekiyorsa o kadar kaldı bu evde. Kirsanov'a gelince, o yabancı dil işini bambaşka bir biçimde çözümledi: Almancayı tıpkı Lopuhov'un Fransızca öğrendiği gibi sözlük ve kitaplardan, Fransızcayı ise hiç sözlüksüz olarak tek bir kitaptan öğrendi. Bu kitap çok iyi bildiği bir kitaptı: İncil, Kutsal Kitabın Cenevre'de yayınlanmış bu Fransızca nüshasını tam sekiz kez okudu. Dokuzuncuda artık hepsini anlıyordu. Demek hazırdı.

Lopuhov nasıl bir insandı? Bir gün üzerinde lime lime olmuş üniforması, lisenin taa üç verst ötesinde bir yerde saati elli kopekten verdiği dersten dönüyordu. Yemekten sonra yağlarını eritmek için dolaşmaya çıkmış kalantorun birinin, karşıdan heybetle üzerine doğru geldiğini ve kalantor olduğu için de kendisine yol vermek gibi bir niyeti olmadığını gördü. O sıralar Lopuhov'un hanımlardan başka hiç kimseye ilk yol veren olmamak gibi bir kuralı vardı. Böyle olunca da kalantorla birbirlerini omuzlayıverdiler. Kalantor hafif yan dönerek "Hayvan herif," dedi ve belki başladığı bu güzel söylevi biraz daha sürdürecekti, ama Lopuhov geri döndü ve adamı kaldırdığı gibi hemen oracıktaki kanalın içine yatırıverdi, ama öyle kabaca değil, pek özenerek ve kibarca. Kendisi de adamın başına dikilip "Hiç kıpırdama," dedi, "kıpırdarsan çamurun derin yerine basarım seni!" O sırada ordan iki köylü geçiyordu, köylüler kanala şöyle bir

gözattılar ve Lopuhov'u övdüler; derken bir memur göründü, o da kanala bir gözattı, ama Lopuhov'u övmedi, tatlı tatlı gülümsemekle yetindi; yoldan arabalar geçiyordu, arabalardan kimse kanala bakmadı, kanalda kimin yattığı belli değildi. Lopuhov adamın başında gerektiği kadar bekledikten sonra, elinden tutup çamurun içinden çıkardı ve "Ah, bayım, nasıl oldu da düştünüz bu pis kanala? İnşallah bir yerinizi incitmemişsinizdir? Durun da üzerinizi temizlemenize yardım edeyim!" dedi ve gene oradan geçen bir köylüyle birlikte adamın temizlemesine yardım ettiler; böylece pisliğe batmış kalantoru silip temizlediler ve herkes yoluna gitti.

Kirsanov'unsa başına böyle bir şey gelmedi. Onun başına gelen şuydu: Kimi insanları elinin altında bulunduran, emrinde çalıştıran bir hanımefendi, Voltarier'cilerden olan ve yirmi yıl önce ölen kocasından kalan kitaplığının bir kataloğunu yaptırmayı düşünmüştü. Yirmi yıldır öylece duran kitaplığa yirmi yıl sonra bir katalog neden gerekmişti, burası belli değildi. İşi haber alan Kirsanov hanımla 80 rubleye anlaştı. Tam birbuçuk ay kitaplar, kartlar arasında boğuştu. Derken bir gün hanımefendi gelip "Ben bu katalog işinden vazgeçtim. Daha fazla uğraşmanıza gerek yok. Buyrun bugüne kadarki emeğinizin karşılığı," dedi ve kendisine on rublelik bir banknot uzattı. "İzin verin... hanımefendi –Kirsanov hanımefendinin bütün unvanlarını saydı– ben işin yarısından fazlasını bitirmiş durumdaydım. Bakın, 17 dolaptan, 10 dolap düzenlendi, bitti". "Ne yani, hakkınızı yediğimi mi söylemek istiyorsunuz? Nicolas! Buraya gel ve şu beyle anlayacağı dille konuş!" Uçarcasına içeri dalan Nicolas Kirsanov'un üzerine yürüyerek "Maman'la böyle saygısız konuşmaya nasıl cesaret edersin?" diye bağırdı. "Bana bak süt kuzusu!" Kirsanov'un kullandığı bu deyim gerçeğe epeyce aykırıydı, çünkü süt kuzusu dediği Nicolas kendisinden beş yaş daha büyüktü. "Önce olup biteni anla, ondan sonra konuş!" Derken Nicolas'ın yeniden bağırdığı duyuldu: "Hey, oradakiler, ne duruyorsunuz, yardım etsenize!" "Yardım, ha? Dur ben sana göstereyim yardımın ne olduğunu!" Ve göz açıp kapayana kadar geçen bir sürede olanlar oldu, hanımefendi tiz bir çığlık koparararak yere yığıldı. Nicolas, değil karşı koyabilmek, kollarını bile kıpırdatamayacağını anladı, çünkü iki kolu demir bir kıskaçla iki yanına yapışıp kalmıştı: Bu demir kıskaç Kirsanov'un sağ koluydu. Nicolas'ın anladığı bir başka şey daha vardı: Kirsanov'un sol eli az önce kendisini kâhkülünden tutmaktayken, şimdi boğazına, tam gırtlağının üzerine inmişti; adam bir yandan gırtlağını

sıkarken, bir yandan da kulağına, “Seni ne kadar kolayca boğabileceğimi görüyorsun değil mi?” diyordu. Ve Nicolas’ın son anladığı şey, adamın kendisini gerçekten de kolayca boğabileceği oldu; ama bereket versin boğazını sıkmakta olduğu elini biraz gevşetmişti ve şimdi Nicolas soluk alabiliyordu. Elini biraz gevşetmişti ama bu el hâlâ Nicolas’ın gırtlağı üzerinde duruyordu. Bu arada kapıda çam yarması gibi birtakım adamlar belirmişti. Kirsanov bu adamlara, “Olduğunuz yerde kalın! Bir adım atacak olursanız beyzadenizi boğarım!” diye bağırdı. Nicolascık galiba bunu da anlamış olacak ki, burnuyla adamlarına “Bu haydut ne diyorsa yapın, çünkü beni gerçekten boğacak,” gibilerden bir işaret yaptı. Kirsanov, Nicolas’a hep böyle sarılmış olmayı sürdürerek, “E, kardeşlik, hadi bakalım, şimdi de beni merdivene kadar geçiriver!” dedi ve Nicolas’ı önü sıra itekleyerek önce antreye çıktı, oradan da kapıda biriken ‘çam yarmaları’nın sevecen bakışları altında merdiveni indi; son basamağa geldiğinde Nicolas’ın boğazını bıraktı. Sonra da kendisini itekleyiverdi. Oradan da doğruca bu mücadelede Nicolas’a ganimet kalan emektar şapkasının yerine yenisini almak için şapkacı dükkânına yollandı.

Şimdi söyleyin, bu adamlar arasında bir fark var mı? Varsa, ne? Onların en belirgin bir şekilde ortaya çıkan yanları, tek tek, yani birey olarak özellikleri değil, tipleridir ve bu tip, ey benim sezgisi güçlü okurum, ondaki genel özelliklerin, kişisel farklılıklarla örtülmüş olmasıyla senin alıştığın tiplerden tümüyle farklıdır. Bu insanlar başkaları arasında, tıpkı Çinliler arasında yaşayan birkaç Avrupalı gibidir; Çinliler asla onları birbirinden ayıramazlar. Çinlilere göre onların tümü de ‘incelikten yoksun kızıl saçlı barbarlar’dır; öyle ya, Çinlilerin gözünde Fransızlar da tıpkı İngilizler gibi ‘kızılsaçlı’dırlar, onlar için İngilizmiş, Fransızmış fark etmez. Aslında haksız da sayılmaz Çinliler, onlarla kurdukları ilişkiler bakımından Avrupalılar ister tek tek olsun, isterse tümü birden, birey değil, belirli bir tipin temsilcisi olan insanlardır; tümü de ne hamamböceği yer ne tespihböceği, sonra insanları ince ince doğramayı da bilmezler, pirinç rakısı içecek yerde votka ve üzüm şarabı içerler, hatta Çinlilerin onlarda kendilerine yakın ve benzer buldukları biricik şey olan çay içme konusunda bile tutumları farklıdır; çayı Çinliler gibi şekersiz değil, ille de şekerle berbat ederek içerler. Lopuhov’la Kirsanov’un tipinden olan insanlar için de durum böyledir; bunlar da farklı tipten olanlara, hep birbirlerinin aynısı insanlarmış gibi görünürler. Bunların hepsi de yüreklidir, korku nedir,

ikirciklenme, kararsızlık nedir bilmezler, hiçbir engel karşısında gerilemezler, ellerinden iş gelir, bir işe sarıldılar mı, tamam artık, o iş kesinlikle sonuçlandırılacaktır; bu onların özelliklerinin bir yanıdır; bir başka özellikleriyse son derece namuslu olmalarıdır, öylesine ki, hiç kimsenin kafasında, örneğin şöyle bir soru doğmaz: ‘Ben bu adama her konuda kayıtsız şartsız güvenebilir miyim? Elbette güvenebilirim. Çünkü bu öylesine apaçık bir şey ki... Tıpkı onun soluk alması gibi... Soluk alıp verdikçe bu göğüs sıcaktır ve şekli değişmez... Başını rahatlıkla bu göğse dayayıp dinlenebilirsin. Bu genel özellikler öylesine belirgin, öylesine baskındır ki geri kalan bütün kişisel özellikler bunların ardında yitiyor, siliniyor, seçilmez oluyor.’

Bu tip bizde daha yeni doğdu. Eskiden böyle bir tipin gelişeceğini muştulayan tek tük insanlar vardı. Bunlar, bütün ayrıksı olanlar gibi, kendilerini hep yalnız duyarlardı; sonra güçsüzdüler, bu yüzden de harekete geçemezlerdi, böylece de ya derin bir hüzün içinde yaşarlar, ya da sürekli heyecan duyarlar, romantikleşirler, hayaller dünyasında yaşarlardı. Yani kendilerinde bu tipin ana çizgilerini öne çıkaramazlardı; soğukkanlı bir pratiklik, düzenli, hesaplı bir hareketlilik, eyleme dayalı bir mantık yoktu onlarda. Belki yapı olarak bu tipin aynısıydılar, ama henüz bunlar kadar gelişmemişlerdi. Ben daha yaşlı bir adam sayılmam, hatta ne yaşlısı, genç sayılırım, ama bu tip benim zamanımda da yoktu. Ben bu tip gibi yetişemezdim. Başka bir dönemin insanıyım ben. Evet, ben bu tiplerden değilim, ama görüyorsunuz, hiçbir utanç, eziklik duymadan onlara olan derin saygımı, hayranlığımı dile getirebiliyorum. Ve bu insanlar için mükemmel insanlar, elleri öpülecek insanlar dediğim zaman, ne yazık ki kendimi de övmüş, kendimi de yüceltmiş olmuyorum.

Bu tip daha yeni doğdu ama hızla çoğalıyor. Zamanımız doğurdu bu tipi ve şimdi zamanımızın simgesi bu tiptir. Ve... Acaba söylemeli mi, zamanın değişmesiyle birlikte bu tip de yok olup gidecek ve ne yazık ki zamanları çok kısa sürecek bunların. Bu tipin daha yeni başlayan hayatı ne yazık ki çok kısa bir hayat olmaya mahkûm. Altı yıl önce bu insanlar ortada hiç yoktular, üç yıl önce herkes kendilerini hor görüyordu, şimdi ise... Neyse, onlar için şimdi ne düşünüldüğü hiç önemli değil; çok değil birkaç yıl sonra herkes onlara yalvaracak, ‘kurtarın bizi’! Ve onlar ne derse şaşmaz bir biçimde uygulanacak. Biraz daha zaman geçecek –birkaç yıl bile değil, belki birkaç ay– herkes onlara lanet yağdıracak ve onlar yuhalanarak,

ıslıklanarak sahneden kovulacaklar. Eh, ne yapalım, ıslıklayın onları, yuhalayın, aşağılayın, lanetleyin, onlar size yararlı oldular ya, bu kadarı onlara yeter. Islıklar, yuh sesleri, lanetler arasında tıpkı eskiden olduğu gibi alçakgönüllü, vakur, ciddi, iyi yürekli olarak sahneden inecekler...

“Demek onlar artık sahnede olmayacaklar?”

“Evet, olmayacaklar.”

“Peki onlarsız nasıl olacak?”

Kötü... Ama onlardan sonraki hayat her şeye karşın onlardan önceki hayattan daha güzel olacak. Yıllar geçecek... Ve insanlar, ‘Evet, onlardan sonra hayatımız daha güzel oldu, ama bu hayat yine de kötü’ diyecektir. Bu söz söylenildiği zaman bu insanların yeniden doğma zamanları gelmiş olacak ve bu kez artık eskisinden çok daha fazla olarak görünecekler ve eskisinden çok daha güzel olarak... Çünkü o zaman güzel şeyler daha çok olacak, güzelliklere güzellikler katılmış olacak. Ve aynı döngü bu kez yeni bir biçim altında yeniden başlayacak: Bu iş taa insanlar, ‘artık her şey güzel, kötü hiçbir şey yok’ diyene kadar böylece sürüp gidecek... Tüm insanlardan ayrı olan bu tipe ancak o zaman gerek kalmayacak; çünkü o zaman bütün insanlar bunlar gibi olacak ve yeni kuşaklar, bu tipin ayrıksı bir tip sayıldığı, bütün insanların onlar gibi olmadığı zamanı anlamakta güçlük çekecekler.

IX

Nasıl ki Çinlilere göre bütün Avrupalılar davranışları ve kişilikleriyle tek bir tipi oluşturuyorsa ama gerçekte aralarında Çinlilere göre çok daha fazla farklılıklar bulunuyorsa, sözünü ettiğimiz bu tipte de kişilikler, bütün öteki tiplerdeki kişilikleri birbirinden ayıran özelliklerden daha fazla ayırtkan özelliklere sahiptir. Ne çok farklı insan vardır bu tip içinde! Sibaritler[28] mi istersiniz, asketleri[29] mi, sert olanları mı, yumuşak olanları mı, hatta karıncayı incitmekten korkacak denli yufka yürekli, sevecen olanları mı!.. Ama nasıl Çinliler için Avrupalının en acımasızı masum bir yavrucak, en ödleği yiğit, en şehvet düşkünü ahlak timsali ise, bunlar için de durum öyle, en asketçe yaşayanlar, başka tiplerden olan insanların; düşünebileceklerinden çok daha fazla konfor dilerler insanlara; en şehvet düşkünü olanlar, ortalıkta dolaşan ahlakçı taslaklarından çok daha üstün ahlaki değerlere sahiptir. Ama onlar bütün bu özellikleri kendilerine göre anlarlar; ahlaklılık, konfor, şehvet düşkünlüğü, iyilik... Onların çok değişik biçimde algıladıkları özelliklerdir. Öylesine ki, bütün bunlar, yani ahlaklılık da, konfor da, şehvet düşkünlüğü de, iyilik de bir ve aynı şeymiş gibi görünür onlara. Ama burada yine Çinlilerin Avrupalıları kavrayışlarındaki durum söz konusudur. Bu tipler kendi aralarında çok büyük yapı ve kavrayış farklılıkları görürler. İyi ama onların kendi aralarında gördükleri bu yapı ve kavrayış farkını biz nasıl ayırt edeceğiz?

Kendi aralarında işlerinden söz ederken –ama yalnızca kendi aralarında, yoksa Çinlilerin arasındayken değil– onların birbirlerinden farklı Avrupalı nitelikleri ortaya çıkmaya başlar. Böylece de biz bu insanların birbiriyle olan farklarını ancak kendi aralarındaki ilişkilerinde –ama yalnızca kendi aralarındaki ilişkilerinde– görebiliriz. Şu ana dek önümüzde bu tipten iki insan vardı: Vera Pavlovna ve Lopuhov. Ve biz onlar arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu gördük. Şimdi üçüncü bir kişi çıkıyor ortaya. Şimdi bu üç insandan birini öbür ikisiyle karşılaştırmak gibi bir olanak var elimizde; bakalım bu karşılaştırma bize nasıl birtakım farklılıkların ipuçlarını verecek? Vera Pavlovna önünde iki kişiyi görüyor: Louphov’u ve Kirsanov’u. Daha önce seçim yapabilme durumunda değildi Vera Pavlovna; şimdi ise seçme olanağı var.

X

İyi ama Kirsanov’un dış görünüşüne ilişkin olarak bir iki kelime olsun bir şey söylemeyelim mi?

Onun da Lopuhov’unki gibi düzgün, güzel bir yüzü vardı. Kimine göre Lopuhov daha yakışıklıydı, kimine göreyse Kirsanov, Lopuhov daha esmerdi, saçları koyu kestane, gözleri nerdeyse siyaha çalan koyu elaydı. Tabloyu tamamlamak için oval bir yüze kalın dudaklarla kartal bir burnu da eklemek gerek. Kirsanov ise sarı saçlıydı, ancak saçları yer yer koyulaşmıştı; gözleri koyu maviydi; yüzü uzunca, teni inanılmayacak denli düzgündü; düzgün bir Grek burnu ve küçük, biçimli bir ağzı vardı. Her ikisi de uzun boyluydu, vücutları düzgündü. Yalnız Lopuhov biraz daha kemikli olduğu için Kirsanov ondan hafif uzun görünürdü.

Kirsanov’un iş durumu da oldukça iyi sayılırdı. Artık fakültede bir kürsüsü vardı. Seçici kuruldaki oyların büyük çoğunluğu ona karşıydı; onlara kalsa Kirsanov’a değil kürsü vermek, doktorluk diploması bile vermezlerdi, ama yapamamışlardı işte. Seçici kuruldaki iki genç üyeyle, Kirsanov’un fakültedeki hocalarından yaşlı bir profesör, yani Kirsanov’un dostları, bin dereden su getirerek işi yoluna koymuşlardı. Kirsanov’a karşı oyları ondan yana çevirmek için neler neler anlatmamışlardı bu dostlar?

Dünyada Virchow[30] diye bir adam vardı. Berlin’de yaşardı bu Virchow, sonra Claude Bernard[31] diye bir adam vardı, bu da Paris’te yaşardı, sonra yine dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan –adları insanın aklında kalmıyor ki!– başka Virchowlar, Bernardlar vardı... İşte bu adamlar ve onlar gibi olan başka birkaç kişi tıp biliminin yıldızlarıydı. Bütün bunlar inanılacak şey mi allahaşkına? Biz bilmez miyiz tıp bilimini ışıtan yıldızların kim olduğunu? Bunlar Boerhaavelar[32], Kuferiandlar[33] değil midir? Sonra kan dolaşımını bulan Havier[34], sonra çiçek aşısına büyük hizmetleri geçen Jenner? Biz bunları bilir, bunları tanırız; Virchow, Claud Bernard da kim oluyormuş? Yine de şeytan bilir bu adamların neyin nesi olduğunu. Ama işte bu Claude Bernard, Kirsanov’un tez çalışmasındaki araştırmalarından övgüyle söz etmiyor muydu? Dolayısıyla Kirsanov’a olanak tanımamak olmazdı...

Böylece Kirsanov’a hem doktorluk diploması hem de, bir buçuk yıl sonra fakültede kürsü verdiler. Öğrenciler, onun üniversiteye alınmasıyla birlikte fakülte öğretim üye kadrosunun güçlenmeye başladığını söylüyorlardı.

Muayenehane açmamıştı ve pratisyen hekim olarak çalışmak istemediğini söylüyordu. Hastaneye ve hastane çalışmalarına veriyordu bütün zamanını, kimi zaman yemeklerini bile orada yiyor, hatta orada gecelediği oluyordu. Ne yapıyordu peki hastanede? Kendi söylediğine göre hastalar için değil, bilim için çalışıyordu: ‘Ben tedavi yapmıyorum, yalnızca bilimsel gözlemler ve deneyler yapıyorum.’ Öğrenciler de onun bu sözlerini doğruluyorlar, bugün tedaviyle uğraşmanın saçmalık olduğunu, tıp biliminin bugünkü düzeyinde tedavinin olanaksız olduğunu söylüyorlardı. Hastane görevlilerinin düşünceleri ise daha farklıydı: ‘Kirsanov hastayı kendi bölümüne yatırıyor... Demek ki durumu ağır bir hasta bu.’ Kendi aralarında böyle konuşuyorlar, hastaya ise, ‘İçin rahat olsun hemşerim, tam adamının eline düştün. Bu doktorun elinden hiçbir hastalık kurtulamaz, işinin ustası, hastaların babası bir adamdır o,’ diyorlardı.

XI

Vera Pavlovna'yla Lopuhov'un evliliklerinin ilk yıllarında Kirsanov arkadaşlarını sık sık ziyaret ediyordu; hemen hemen günaşırı, hatta nerdeyse her gün. Vera Pavlovna'yla da tıpkı Lopuhov'la olduğu gibi yakın dost olmuştu. Altı ay kadar durum böyle gitti. Bir gün üçü birlikte oturuyorlar ve hep olduğu gibi resmiyeti falan bir yana bırakmış olarak konuşuyorlardı. En çok konuşan Kirsanov'du, ama nedense birdenbire susuvermişti.

"Ne oldu Aleksandr?"

"…"

"Niye sustunuz Aleksandr Matyeviç?"

"Hiç... Öyle... İçimde bir sıkıntı var."

"Sizde görmeye pek alışık olduğumuz bir şey değil bu Aleksandr Matyeviç?"

Vera Pavlovna'nın bu sözüne Kirsanov sesinde tuhaf bir gerginlikle karşılık verdi:

"Eğer bir nedeni yoksa içim hiçbir zaman sıkılmaz."

Az sonra da kalktı gitti; kalkışı her zamankinden erken olmuştu. Yalnız vedalaşması yine eskisi gibiydi; merasimsiz, dostça.

İki gün sonra Lopuhov Vera Pavlovna'ya, Kirsanov'a uğradığını, ama arkadaşının kendisine karşı davranışlarında bir tuhaflık sezer gibi olduğunu anlattı. Kirsanov dostlar arasında yadırganacak bir biçimde nazik davranmaya çalışıyordu Lopuhov'a. Lopuhov arkadaşının yüzüne dikkatle baktıktan sonra, doğruca:

"Sen birine kırılmışsın Aleksandr!" demişti. "Söyle, bana mı kırıldın?"

"Yo..."

"Öyleyse Veroçka'ya?"

“Ne münasebet!”

“Öyleyse bu halin nedir?”

“Ne varmış halimde? Sana öyle geliyor herhalde.”

“Hayır, hiç de değil! Bugün bana karşı davranışların bir tuhaf. Gerginsin, soğuk ve resmisin. Bir şeye alındığın apaçık ortada.”

Kirsanov bin dereden su getirerek ona kimseye alınmamış olduğunu kanıtlamaya çalışmışsa da bu aşırı çabasıyla ortaya koyduğu tek şey, gerçekten bir şeylere küsüp dert ettiği olmuştu. Sonra, herhalde halinden utanmış ve eski yalın, içtenlikli durumuna dönmüştü. Lopuhov onun aklının başına gelir gibi olduğu bu andan yararlanmaya çalışarak:

“Hadi söyle bakalım Aleksandr,” demişti “neye küstün?”

“Ben kimseye küs değilim.”

Ve yeniden yapmacık, kuru, resmi, gergin bir hava.

Allah Allah! Ne oluyordu böyle? Lopuhov arkadaşını kıracak bir şey yaptığını hatırlamıyordu. Hem birbirlerine karşı böylesine derin bir sevgi ve saygı duyarken, aralarında böylesine yakın bir dostluk varken onu kıracak bir şey yapabilmesi de olanaksızdı. Vera Pavlovna da acaba kendisinin mi bir şey yaptığını kafasını patlatırcasına düşündü, ama o da bir şey bulamadı; üstelik kocası için söz konusu olan nedenler onun için de geçerliydi, yani aralarındaki derin sevgi ve yakınlık Kirsanov’u kıracak bir şey yapmasına engeldi.

İki gün daha geçti; Kirsanov’un dört gün üst üste Lopuhovlar’a uğramaması olacak şey değildi. Vera Pavlovna’nın aklına ‘sakın hasta olmasın?’ düşüncesi bile geldi. Lopuhov yoklamaya gitti, hayır hasta falan değildi, adam resmen küsüyordu. Lopuhov bu kez yakasını kolay bırakmamaya kararlıydı, konuşturmak için asıldıkça asıldı, o da uzun birtakım kıvırtmalardan, yan çizmelerden sonra, Lopuhov’a ve Vera Pavlovna’ya karşı olan duygularına ilişkin saçmanın saçması bir söyleve başladı; efendim onları nasıl sevdiğini, saydığını bilmezler miymiş, falan filan... Bütün bunlardan anlamaları gereken de şuymuş, her ikisi de ona karşı davranışlarında çok dikkatsizlermiş... Ancak bu tumturaklı söylevde bu dikkatsizliklerin neler olduğuna ilişkin en ufak bir ima bile yer

almıyordu. Bununla birlikte şu apaçıktı, hazret besbelli bir şeyleri onur meselesi yapmış ve alınmıştı. Lopuhov'un dostum diye bildiği, Kirsanov diye bildiği birinden böylesi saçmalıklar duymak öylesine inanılmayacak bir şeydi ki, konuk dayanamadı ve evsahibine:

"Biz seninle dostuz be!" dedi. "Utan şu yaptıkların için!"

Kirsanov alabildiğine yapmacıktı, olup bitenler ona önemli gibi görünmeyebilirdi, ama her ikisi de kendisini kıracak öyle çok şey yapmışlardı ki, o da ne yapsın, alınmıştı işte.

"Peki yahu ne yapmışız? Şunu açıkça söyle de anlayalım."

Bunun üzerine Kirsanov kendisini kıran davranışların neler olduğunu sayıp dökmeye başladı. Söyledikleri şuna benzer şeylerdi: "Sen bir gün, bir insanın saçları ne kadar sarıysa, o insan renksizliğe o kadar yakın demektir, demiştin. Vera Pavlovna da durduk yerde çaya yapılan zamdan söz açtı. Aslında bununla saçlarımın rengine laf çarpıyordun. Tabii Vera Pavlona da çay içmeme."

Lopuhov kulaklarına inanamıyordu, herif ya özsaygısıyla kafayı bozmuş, alınganlık hastalığına tutulmuştu, ya da ve daha doğrusu sersemlemiş; ahlaksız, aşağılık bir şey olmuştu.

Lopuhov evine derin bir üzüntüyle döndü; bu kadar çok sevdiği bir arkadaşından böylesi sözler duymak ne acıydı! Evde Vera Pavlovna'nın, Kirsanov konusunda bir şeyler öğrenip öğrenmediğine ilişkin sorusuna, büyük bir üzüntüyle çok kısa bir karşılık verdi, Kirsanov tatsız bir şeyle suçlamıştı, onun için bu konuda hiç konuşmamaları daha iyiydi, herhalde hastaydı Kirsanov.

Aklı başına gelmiş ve yaptığı inanılmaz bayağılığı anlamış olacak ki Kirsanov üç dört gün sonra onlara uğradı. Önce her zamanki gibi sakin ve kendi halindeyken sonra birden kendisinin aşağılık bir adam olduğunu söylemeye başladı. Vera Pavlovna'nın sözlerinden, kocasının, ona yaptığı saçmalıklara ilişkin hemen hiçbir şey anlatmadığını anlayınca, bu ciddi, alçakgönüllü tutumundan dolayı Lopuhov'a içtenlikle teşekkür etti, sonra da, (herhalde kendini cezalandırmak için) Lopuhov'a nasıl bayağı davrandığını Vera Pavlovna'ya kendisi anlatmaya başladı. Bu arada aşırı duygulandı, ardı ardına özürler diledi, hasta olduğunu söyledi, sonra gene

tatsız tutsuz bir havaya girdi, yavanlaştı. Vera Pavlovna kendisine böyle boş şeylerle uğraşmamasını, bunların önemsiz şeyler olduğunu söyleyecek oldu, ama bu kez de ‘önemsiz’ sözcüğüne yapıştı ve daha önce Lopuhov’a verdiği söyleve benzer bayağının bayağısı bir söyleve başladı; özenle seçtiği sözcüklerle ve aşırı bir incelikle, bunların önemsiz şeyler olduğunu belirtmelerine hiç gerek bulunmadığını, çünkü kendisinin Lopuhovlar için ne kadar ‘önemsiz bir varlık’ olduğunu çok iyi bildiğini, eğer sözü buraya getireceklerse açıkça söyleyebileceklerini, hiç alınmayacağını vb. vb. söyledi. Sevgi, saygı, dostluğa bağlılık gibi kavramlara alabildiğine derin ve soylu anlamlar yükleyerek, haksızlığa uğramış bir insanın boyun eğmeyi kabullenmiş havası içinde arkadaşlarını ince ince iğneleyerek konuşuyordu. Daha önce kocası nasıl şaşırdıysa, şimdi de Vera Pavlovna aynı durumdaydı; kulaklarına inanamıyordu. Kirsanov gidince, karı koca, onun bayağılığını böylesine açık bir biçimde ortaya koymasından birkaç gün önce de davranışlarında bir tuhaflık olduğunu hatırladılar; yalnız, ikisi de o sırada bunların nedenini anlayamamışlardı, şimdiyse her şey apaçık ortadaydı; adamın o sıralar söylediği de aynı bayağı şarkıydı, belki sesi biraz daha cılızdı, ama söylediği şarkı aynı şarkıydı.

O günden sonra Kirsanov onlara oldukça sık uğramaya başladı; ama o eski yalın, içtenlikli ilişkinin yeniden kurulması artık olanaksızdı; ciddi, aklı başında bir insan maskesinin altında öyle upuzun bir eşek kulağı görünüvermişti ki, bu kulak eğer tümden yitip gitmecesine gizlenmeseydi Lopuhovlar eski dostlarına duydukları saygıyı büyük ölçüde yitireceklerdi. Ancak yine de büsbütün kaybolana dek bu kulak zaman zaman gizlendiği yerden çıkmayı sürdürdü. Gerçi eskisi kadar uzun değildi ve uzun süre görünmüyordu, ama yine de çıkıyor ve şöyle bir göründükten sonra çabucak gizleniyordu. Kulağın görünüp yitmesinin ardından duyulan ise bir burukluk, yavanlık ve bayağılıktı.

Bir süre sonra Kirsanov’a ikisi de soğuk davranmaya başladı. Artık Kirsanov’un Lopuhovlar’dan hoşnut olmaması için gerçek bir nedeni vardı. Çok geçmeden ayağını büsbütün kesti Lopuhovlar’dan.

Ama ortak bir dostun evinde karşılaşmaya devam ettiler. Bir süre sonra da Lopuhov ona karşı duyduğu tiksintinin azalmaya başladığını fark etti ve yeniden ona uğramaya başladı. Bir yıl sonra ise Kirsanov’un Lopuhovlar’ı ziyaretleri yeniden başladı; bu ziyaretlerinde Kirsanov tıpkı eskiden olduğu

gibi içten, dürüst, gerçek bir dosttu. Ancak Kirsanov ziyaretlerini sıklaştıramıyordu, oynadığı o saçma oyunları hatırlamaktan utandığı besbelliydi. Lopuhov olanları tümüyle unutmuş gibiydi, Vera Pavlovna da öyle. Ama bağlar bir kez kopmuştu ve ilişkileri bir türlü eski havasına giremiyordu. Dışardan bakıldığında dostluklarına diyecek yoktu, gerçekte de Lopuhov arkadaşına eskiden olduğu gibi saygı duyuyor, hatta kendisini sık sık ziyaret ediyordu. Vera Pavlovna'ya gelince ona karşı eski dostça duygularını kısmen duymakla birlikte, kendisini pek gördüğü yoktu.

XII

Şimdiyse Lopuhov'un hastalığı, daha doğrusu Vera Pavlovna'nın kocasına aşırı düşkünlüğü, Kirsanov'u bir haftayı aşkın bir süre için Lopuhovlar'la her gün görüşmek ve yakın ilişkide bulunmak zorunda bırakmıştı. Vera Pavlovna'dan hasta nöbetini devralarak gece onlarda kalmakla tehlikeli bir yola girdiğini anlıyordu. Oysa üç yıl önce Vera Pavlovna'ya karşı içinde ilk duygular belirmeye başladığından bu duyguları bastırmak için gereken kararlılığı ve cesareti gösterebildiği için nasıl da gururlanmış, mutlu olmuştu. İlk üç hafta boyunca Lopuhovlar'a gitmek için içinde yenilmez bir arzu duymuş, ama bu arzusunu yenecek kararlılığı göstermenin verdiği haz, Vera Pavlovna'yı görememenin verdiği acıdan çok daha güçlü olmuştu. Bir ay sonra acı tümden silinip gitmiş, geride yalnızca dürüst, onurlu bir davranışın verdiği haz kalmıştı. Nasıl da huzur doluydu içi, ruhu nasıl da dinginliğe kavuşmuştu, her şey ne kadar da güzeldi!

Şimdiyse o zamankinden çok daha büyümüş olarak karşı karşıyaydı tehlikeyle; üç yıl öncesine göre Vera Pavlovna çok daha gelişmiş, olgunlaşmıştı; üç yıl önceki çocuk değildi artık. Ve onun yüreğine saldığı duygu da; hem çocukça hallerine güldüğü hem de kendisini yarı şaka yarı ciddi sevdiği bir kız çocuğuna duyulan sevecenlikle karışık duyguya benzemiyordu. Hem söz konusu olan yalnızca ruhsal olgunlaşma, ahlaki mükemmelleşme de değildi; kadının güzelliği eğer gerçek bir güzellikse, özellikle de bizim Kuzeyde bu güzelliğe geçen her yıl biraz daha güzellik ekler. Ve bu üç yıl, eğer kişi güzelse, eğer yaşam güzelse, ruhta da, gözlerde de, yüzün çizgilerinde de pek çok yeni güzellikler yaratır, güzelliklere güzellikler ekler.

Evet, tehlike büyüktü, ama yalnızca Kirsanov için. Vera Pavlovna için ne tehlikesi olacak? O kocasını seviyor. Kirsanov kendini Lopuhov'a tehlikeli bir rakip sayacak kadar aptal değil. Sahte bir alçakgönüllülükten kaynaklanmıyor bu düşüncesi, çok daha sağlam bir temele dayanıyor, kendisini de Lopuhov'u da tanıyan bütün aklı başında insanlar onların birini öbüründen daha üstün görmüyorlar. Kaldı ki Lopuhov'un sevgiyi hak etmiş olma gibi hiçbir şeyle kıyaslanamayacak bir üstünlüğü var. Evet o sevgiyi de, karısının kalbini de hak etmiş ve hak ettiği şeyi ele geçirmiş bir insan. Seçen seçimini yapmış durumda ve seçiminin sonucundan da çok memnun;

daha iyi birini aramak gibi bir şey aklının köşesinden bile geçemez. Hem neden arasın ki, elindeki de iyi olduktan sonra? Böyle şeylerin olabileceğini düşünmek bile gülünç. Vera Pavlovna ve Lopuhov için böyle bir tehlikenin olabileceğini düşünmek, Kirsanov yönünden aptalca bir böbürlenmeden başka bir şey olamaz.

Öyleyse böyle bir saçma kuruntu yüzünden, salt Kirsanov ona bir ay, hadi bilemediniz iki ay hasret çekecek diye kadıncağızın sinirlerinin perişan olmasına, hastanın başında geceler boyunca gözünü kırpmadan otura otura kendisinin ciddi bir biçimde hastalanması tehlikesine göz mü yumulsun? Kendi hayatındaki sükûn ve huzurun kısa bir süreyle ve önemsiz bir şekilde bozulmasını önlemek için, sırf bu yüzden, en az kendisi kadar değerli başka bir insanın ciddi bir biçimde zarara uğramasına izin mi verilsin? Hayır, böyle bir tutumun dürüstlükle ilgisi olamaz! Böylesine dürüstlükten uzak bir davranış kendi nefsi ile yapacağı ve herhalde fazla da zorlu olmayacak bir mücadeleden çok daha kötü değil mi? Hele de insanın, nefsiyle girişeceği mücadeleyi kazanacağından ve sonuçta kararlığından, azminden dolayı kendisiyle gurur duyacağından en ufak bir kuşkusu yoksa?..

Vera Pavlovna’nın yerine gece nöbetlerini kendisi tutmaya karar verirken Kirsanov’un düşündükleri işte bunlardı.

Ama artık gece nöbetlerine gerek kalmamıştı. Böylece Kirsanov keskin bir dönüşle dikkatleri çekmemek için birkaç gün daha Lopuhov’a uğramaya devam etti, sonra ziyaretlerinin arasını açtı; önce haftada bir, sonra ayda bir, daha sonra da altı ayda bir... Arayı böylesine uzatmasının bahanesi de hazırdı, işleri çok yoğundu şu sıralar.

XIII

Her şey tam düşündüğü gibi olmuş ve Kirsanov'un hayatı yoluna girmişti. İçindeki ateşin külleri deşilmiş ve eskisinden daha güçlü bir biçimde yanmaya başlamıştı, ama bu ateşle mücadele çok da fazla acı vermiyordu. İşte tedavinin sona ermesinden sonra Kirsanov ikinci kez Lopuhovlar'da... Saat dokuza kadar sürecek ziyareti; her şeyin usulüne uygun olması için bu kadarı yeter. Onlara bir dahaki gelişi iki hafta sonra olacak, böylece de uzaklaşma yavaş yavaş gerçekleşecek. Ama şimdi bir saat daha oturmak gerek. Bu hafta, içindeki ateşi yarı yarıya bastırdı sayılır. Bir ay sonra tümüyle bastırmış olacak. Kirsanov çok sevinçli. Konuşmalara içinde en ufak bir zorlama duymaksızın katılıyor. Gösterdiği başarılardan dolayı sevinçli. Ve bu sevinç, duyduğu rahatlığı daha da artırıyor.

Lopuhov yarın ilk kez dışarı çıkacak. Vera Pavlovna bu yüzden nerdeyse sokağa çıkacak olan eski hasta kadar, hatta belki ondan bile fazla seviniyor. Konuşma konuları hastalık. Ama şimdi şakayla söz ediyorlar ondan; Vera Pavlovna'nın hiç de gerekmediği halde sağlığını bozarcasına gösterdiği özveriden de şakayla söz ediyorlar. “Gülün bakalım,” diyor Vera Pavlovna, “ama ben, yerimde olsaydınız sizin de benden farklı davranmayacağınızı çok iyi biliyorum.”

Lopuhov:

“Çevresindekilerin kendisi için kaygılandıklarını bilmesi insanı nasıl da etkiliyor!” diyor. “Onları daha fazla kaygılandırmamak, üzmemek için insan ne yapması gerekiyorsa büyük bir özenle yapıyor. Örneğin ben üç gün önce de çıkabilirdim evden, ama çıkmadım, yatmaya devam ettim. Bu sabah çıkayım dedim, ama herhangi bir tehlikeli durum doğmasın diye yarına erteledim.”

“Taa ne zamandır sokağa çıkabilecek durumdasın sen,” diye doğruluyor Kirsanov onu.

“Birtanem benim, sırf beni rahatlatmak için yapıyorsun bu kahramanlığı değil mi? Eğer karantinada kalmaktan bu kadar bıktıysan, hemen şimdi çıkalım dışarıya. Benim yarım saatliğine atölyeye uğramam gerekiyor, isterseniz hep birlikte gidelim, hastalığından sonra ilk ziyaretini bizim

atölyeye yapman, çok hoş bir şey olur. Bu ince davranışın için bizimkiler nasıl sevinir, mutlu olurlar, bilemezsin!”

Taze havayı bugünden soluyabilme olanağının doğmasına çok sevinen Lopuhov:

“Aman ne iyi! Hemen çıkalım!” diyor.

“Ben de ne ev sahibiyim ya!” diyor Vera Pavlovna Kirsanov’a dönerek, “size bizimle gelmek isteyip istemediğinizi sormadım bile.”

“Rica ederim... Benim için çok ilginç bir ziyaret olacak bu. Ne zamandır görmek istiyordum atölyenizi. Düşünceniz çok yerinde.”

Gerçekten de yerinde bir düşünceydi bu. Hasta yatağından kalkar kalkmaz Lopuhov’un ilk ziyaretini atölyelerine yapması kızları çok sevindirmişti. Öte yandan Kirsanov da gerçekten merak ediyordu atölyeyi; zaten onun düşünce yapısında olan bir insan için böyle bir kuruluşu merak etmemek olacak şey değildi. Eğer şu malum duyguları olmasaydı, daha ilk günden atölyenin öğretmen kadrosu içinde yer almaya hazırdı... Böylece yarım saat, hatta bir saat nasıl geçti, kimse fark edemedi. Vera Pavlovna onu oda oda dolaştırıyor, her şeyi anlatıyor, gösteriyordu. Yemek salonundan ana atölye bölümüne geçerlerken, o ana kadar atölyede olmayan bir kız Vera Pavlovna’ya yaklaştı. Kızla Kirsanov bakıştılar:

“Nastenka!”

“Saşa!”

Ve ikisi birbirine atıldı; kucaklaştılar.

“Saşa, canım benim, seni burda böyle görüvermek ne hoş!” Genç kız Kirsanov’u öpüyor, gülüyor, ağlıyordu. İlk sevinç taşkınlığı geçip de biraz yatışınca Vera Pavlovna’ya döndü:

“Hayır Vera Pavlovna! İşe ilişkin bir şey söyleyecektim ama şimdi kalsın. Daha sonra konuşuruz. Şimdi ondan ayrılamam. Gel Saşa, benim odama geçelim.”

Kirsanov’un sevinci de onunkinden daha az değildi. Ama Vera Pavlovna, kızı gördüğü anda Kirsanov’un gözlerinde nasıl derin bir keder pırıltısının

belirdiğini de fark etmişti. Vera Pavlovna'nın bunu fark etmesine şaşmamak gerek, çünkü genç kız veremin son aşamasındaydı.

Kryukova atölyeye bir yıl önce girmişti; bir yıl önce de hastalığı ağırdı. Eğer daha önce çalıştığı atölyede kalsaydı, dikiş dikmekten herhalde çoktan ölürdü; ama burada yaşamı biraz uzatılabilmişti. Arkadaşları ona düşen bütün dikiş işlerini kendi üzerlerine almışlar, ona da sağlığına fazla zarar vermeyecek başka bir iş ayarlamışlardı. Kryukova şimdi atölyede ufak tefek işler görenlere yardım ediyor, depolarla ilgileniyor, sipariş alıyordu; yaptığı bu işlerle de onun atölyeye öteki arkadaşlarından daha az yararlı olduğunu kimse söyleyemezdi.

Lopuhovlar, Kirsanov-Kryukova görüşmesinin sonunu beklemeden atölyeden ayrıldılar.

XIV

Kryukova’nın Öyküsü

Ertesi gün sabah erkenden Vera Pavlovna’ya gelen Kryukova:

“Sizinle dün gördükleriniz hakkında konuşmak istiyorum Vera Pavlovna,” dedi; sonra sözünü nasıl sürdüreceğini bilemiyormuş gibi biraz duraklayarak, “onun hakkında kötü bir şey düşünmenizi istemedim de onun için...” diye ekledi.

“Ne yapıyorsunuz Nastasya Borisovna? Onun hakkında kötü bir şey düşünebileceğimi söylemekle asıl siz benim hakkımda kötü düşünmüş oluyorsunuz.”

“Hayır, söz konusu olan ben değil de bir başkası olsaydı bunlar hiç aklıma gelmezdi. Ama ben... ben başkaları gibi değilim.”

“Hayır, Nastasya Borisovna, kendiniz için böyle sözler söylemeye hakkınız yok. Biz sizi bir yıldır tanıyoruz, hatta arkadaşlardan sizi daha öncesinden tanıyanlar da var.”

“Şimdi anlıyorum ki siz benim hakkımda hiçbir şey bilmiyorsunuz.”

“Hayır, hiç de değil, hakkınızda çok şey biliyorum. Siz son zamanlarda N. adlı aktrisin yanında oda hizmetçisiydiniz. Bu hanım evlenince, kayınpederinin size askıntı olması üzerine onlardan ayrıldınız ve N. mağazasında terzi olarak çalışmaya başladınız, ordan da bize geçtiniz. Öykünüzü bütün ayrıntılarıyla biliyorum.”

“Geçmişimi bütün ayrıntılarıyla bilen Maksimova ile Şelna’dan yana hiçbir kuşkum yoktu, onlar bildiklerini başkalarına anlatacak insanlardan değildir. Ama yine de birileri size ya da öteki arkadaşlara hakkımda bildikleri şeyleri gelip yetiştirirler sanıyordum, ama görüyorum ki yanılmışım. Ah, arkadaşlarımın geçmişimi bilmemeleri beni ne kadar mutlu etti, anlatamam Vera Pavlovna! Ama ben size onun ne kadar iyi bir insan olduğunu anlatmak istiyorum, Vera Pavlovna... Şöyle başlayayım, ben çok kötü bir insandım, Vera Pavlovna...”

“Siz mi Nastasya Borisovna?”

“Evet, ben. Ama eskidendi bu. Utanma nedir bilmez, yırtık, küstah bir kızdım, üstelik de gece gündüz içerdim. Hastalığımı da bu yüzden kaptım ya zaten. Ciğerlerim onca zayıf olduğu halde, durmadan içtim.”

Vera Pavlovna’nın karşılaştığı üçüncü örnekti bu. Her bakımdan tümüyle mazbut görünen kızlar, onunla tanıştıktan sonra gelip bir zamanlar kötü yola düşmüş olduklarını anlatıyorlardı. Bu şekilde kendisine gelip günah çıkarırcasına öyküsünü anlatan ilk kızın anlattıkları onu adeta şaşırtmıştı, ama duydukları üzerinde birkaç gün enine boyuna düşündükten sonra, vardığı sonuç şu olmuştu: ‘Ya benim hayatım? Ben de bir çirkefin içinde büyümedim mi? Ne var ki bu çirkef bana bulaşmadı. Benimkine benzer koşullarda yetişmiş binlerce kadın hiçbir pisliğe bulaşmamayı, tertemiz kalmayı başarmıyor mu? Eğer bir insan içinde bulunduğu çirkef ortamından şansının yardım etmesiyle pisliğe bulaşmadan kurtulabilmişse bunda olağanüstülük aramak gerekir mi?’ Bu bakımdan gelip kendisine günah çıkaran ikinci kızın öyküsü Vera Pavlona’yı hiç şaşırtmamıştı, o kız da rezilin rezili ortam içindeydi, ama her şeye karşın bütün insanca niteliklerini, bütün soylu niteliklerini koruyabilmişti; bencil değildi, vefasız değildi, sadık bir dost olabiliyordu... hatta saflığından bile pek bir şey yitirmemişti.

“Nastasya Borisovna, şimdi sizin söylemeye hazırlandığınız şeylerin benzerlerini daha önce birkaç kez dinledim ben. Biliyor musunuz, hem anlatan, hem de dinleyen için oldukça zor bir konuşmadır bu. Çok acı şeyler yaşadığınızı öğrendikten sonra size duyduğum saygının azalacağını sanmayın, hatta belki daha da çok sayacağım sizi. Ama ben siz anlatmadan da, inanın, her şeyi biliyor, anlıyorum. Onun için bu konuyu hiç açmayalım; bana herhangi bir açıklamada bulunmanız gerekmiyor. Benim de nice yıllarım acı içinde geçti ve şimdi o yılları düşünmeyi de, onlar üzerinde konuşmayı da sevmiyorum. Gerçekten ağır bir şeydir bu.”

“Hayır, Vera Pavlovna, benim duygularım daha başka. Ben size onun ne kadar iyi insan olduğunu anlatmak istiyorum; ona benim ne çok şey borçlu olduğumu birileri bilsin istiyorum; sizden daha iyi kime anlatabilirim bunları? Bu beni çok rahatlatacak. Sürdüğüm yaşam konusunda anlatacak fazla bir şey yok, çünkü bu yaşam biz zavallı kızlar için hep aynıdır. Ben size yalnızca onunla nasıl tanıştığımızı anlatacağım. Onun hakkında

konuşmak beni nasıl da mutlu ediyor tanrım! Biliyor musunuz Vera Pavlovna, ben onun yanına taşınıyorum, size nasılsa atölyeden neden ayrıldığımı anlatmam gerekecekti.”

“Pekâlâ Nastasya Borisovna, anlatacağınız şeyler size mutluluk verecekse, anlatın. Yalnız, izin verin, elime bir iş alayım.”

“Ne yazık ki bana dikiş yasak. Atölyedeki arkadaşlarım ne iyiler! Bana hep sağlık durumuma uygun işler verdiler. Ayrılırken hepsine tek tek teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca siz de, Vera Pavlovna, sizden de benim adıma teşekkür etmenizi rica ettiğimi iletir misiniz kendilerine?”

“Bir gün Nevskiy bulvarında dolaşıyordum Vera Pavlovna, daha yeni çıkmıştım sokağa, erken bir saatti; baktım bir üniversite öğrencisi geliyor, askıntı oldum kendisine. Hiçbir şey söylemeden karşı kaldırıma geçti. Peşinden gittim ve elini tuttum, ‘Yo, sizin gibi yakışıklı bir delikanlı kolay kurtulamaz elimden!’ dedim. ‘Ben de sizden bunu rica edecektim, lütfen bırakın peşimi,’ dedi. ‘Hayır, benimle geleceksiniz.’ ‘Olmaz, dedim size!’ ‘Öyleyse ben sizinle gelirim. Ne yana gidiyorsunuz?’ Ben işte böylesine utanmaz, sıkılmaz bir kızdım, Vera Pavlovna, hiç kimseler benim gibi olamazdı.”

“Bu belki de sizin çok sıkılgan bir insan olmanızdandı, Nastasya Borisovna, çok utangaç bir insan olmanızdan...”

“Evet olabilir tabii. En azından bunun başka kızlarda böyle olduğunu gördüm. O sıralar değil ama, çok sonra anladım bunu. Neyse... Kendisine onunla birlikte gelmek istediğimi söyleyince, güldü. ‘Eh, gelmek istiyorsanız gelin, ama bu boşuna bir zahmet olacak,’ dedi. Daha sonra anlattığına göre, niyeti bana ders vermekmiş; kendisine askıntı olduğum için çok kızmış. Peşine takıldım, birlikte yürümeye başladık. Ben durmadan saçma sapan bir şeyler anlatıp duruyordum, o ise susuyor, hiç konuşmuyordu. Neyse, sonunda evine geldik. Bir öğrenci için hiç de fena yaşamıyordu doğrusu. Derslerden ayda eline 20 ruble geçiyordu ve yalnız oturuyordu. Ben hemen divana yayıldım ve ‘Hadi bakalım, şarap getir!’ dedim. ‘Hayır,’ dedi, ‘şarap veremem, ama çay isterseniz, hay hay.’ ‘O zaman punç,’ dedim. ‘Hayır,’ dedi, ‘punç da değil, yalnız çay.’ Bunun üzerine arsızlığı iyice ele aldım. Hiç aldırış etmedi, öylece oturup yüzüme bakmaya başladı. Artık bu kadarına dayanamazdım. O sıralar böyle gençler

pek azdı, Vera Pavlovna, şimdi daha sık rastlanıyor böylelerine; o yıllardan bu yana genç kuşak çok gelişti... Sövmeye başladım kendisine: ‘O zaman sen bir kütükten başka bir şey değilsin! Ben gidiyorum.’ ‘Gitmeseydiniz’ dedi, ‘evsahibi kadın az sonra semaveri getirir, çay içersiniz. Yalnız lütfen artık sövmeyi kesin.’ Bütün bu konuşmamız boyunca bana hep ‘siz’ dedi. ‘En iyisi siz bana kim olduğunuzu, bütün bunların başınıza nasıl geldiğini anlatın,’ dedi. Ben de ona kendimle ilgili bir hikâye anlatmaya başladım. Bizim gibi kızlar sık sık böyle birtakım hikâyeler uydururlar, uydurduğumuz için de kimse hikâyelerimize inanmaz. Oysa aramızda hikâyeleri gerçek olanlar da vardır; soylu ailelerden gelen, eğitim görmüş, okumuş kızlar da vardır aramızda. Neyse, hikâyemi dinledikten sonra, ‘Hayır, hiç iyi bir hikâye uyduramadınız,’ dedi, ‘inanmak isterdim ama kusura bakmayın inanılacak gibi değil anlattıklarınız.’ Bu arada semaver gelmişti, çayımızı içiyorduk. ‘Beden yapınız, dış görünüş olarak bile içkinin sizin için çok zararlı olduğunu gösteriyor,’ dedi, ‘baksanıza göğüs diye bir şey kalmamış sizde... İster misiniz sizi bir muayene edeyim?’ İnanır mısınız, Vera Pavlovna, utandım... Oysa sürdüğüm hayat ortadaydı, az önce kendisine söylediğim utanmazca sözler ortadaydı! O da bunu fark etti galiba. ‘Yok, sandığınız gibi değil, yalnızca göğsünüzü dinleyeceğim,’ dedi. O sıralar ikinci sınıftaydı, ama, yine de çok şey biliyordu. Bilimde çok ileri gitmiş bir insandı. Göğsümü dinlemeye başladı. ‘Evet,’ dedi, ‘kesinlikle içmemeniz gerek, göğsünüz hiç iyi değil.’ ‘Bizim meslek içkisiz yürümez aslanım,’ dedim, ‘ille de içki denen meret olacak.’ Gerçekten de Vera Pavlovna, içki olmadı mı olmaz o iş. ‘Bırakın bu hayatı!’ dedi. ‘Bırakmak mı? Hiç böyle neşeli hayat bırakılır mı ayol?’ dedim. ‘Hiç sanmam dediğiniz gibi neşeli olduğunu,’ dedi. Sonra da benden artık gitmemi istedi, işi varmış. Dediği gibi yaptım. Gittim. Akşamımı boşu boşuna geçirdiğim için lanetler savuruyordum. Sonra yanımda kılı kıpırdamadan, öyle duygusuzca oturuşuna da içerlemiştim; öyle demeyin Vera Pavlovna, o işin de bir namusu vardır, o iş için de söz konusudur gurur, özsaygı gibi şeyler. Aradan bir ay geçti, yine Nevskiy’de, onunla karşılaştığım yerde dolaşıyordum, birden onu hatırladım. ‘Dur şu kütüğe uğrayıp biraz dalga geçeyim kendisiyle,’ dedim. Vakit akşam yemeğine yakın. O gece iyi uyumuştum, bütün gün de içki içmemiştim. Oturmuş kitap okuyordu, ‘Selam, kütük!’ dedim. ‘Merhaba,’ dedi, ‘bakalım şimdi neler söyleyeceksiniz?’ Ben gene arsızlığı ele aldım. ‘Bana bakın,’ dedi, ‘kesin saçmalamayı, yoksa kovarım sizi. Bu tür şeylerden hoşlanmadığımı size

daha önce de söylemiştim. Üstelik bu kez sarhoş da değilsiniz, ne dediğimi anlamanız gerekir. Böyle saçmalayacağınıza şu halinize bakın, yüzünüz öncekinden de süzülmüş. Derhal içkiyi bırakmanız gerek. Haydi üstünüzü başınızı düzeltin de güzel güzel konuşalım sizinle.' Haklıydı, göğsümde ağrılar başlamıştı. Beni yeniden dinledi, ciğerlerimin eskisinden de kötülemiş olduğunu söyledi, daha pek çok şey söyledi. Dediğim gibi göğsümde de ağrılar başlamıştı. Bunun üzerine duygulandım, ağlamaya başladım, ölmek istemiyordum. O ise hastalığımın verem olduğunu söyleyip duruyordu. 'Bırak bu hayatı diyorsun,' dedim, 'nasıl bırakayım? Ben bıraksam patron bırakmaz, 17 ruble borcum var kendisine. Çekip gidemeyelim, kendilerine başkaldıramayalım diye bizi hep borçlu tutarlar.' Vera Pavlovna, 'Demek 17 ruble', dedi. 'Şimdi bu kadar param yok, ama bir iki gün içinde bulurum. Siz öbür gün bir uğrayın bana...' Sözleri çok tuhaftı, çünkü ben bunu ona bana para versin diye söylememiştim ki! Bu hiç beklemediğim bir şeydi, kulaklarıma inanamıyordum. Daha çok ağlamaya başladım, benimle alay ettiğini düşünüyordum: 'Karşınızda ağlamakta olan bir kızla alay etmeye utanmıyor musunuz?' dedim. Bana alay etmediğini, sözlerinin ciddi olduğunu söyledi, ama uzun süre ona inanamadım. Sonra ne olduğunu biliyor musunuz? Toplamış parayı, iki gün sonra çıkarıp verdi. Ben hâlâ olanlara inanamıyordum. 'Ama nasıl olur?' diyordum, 'Ne diye veriyorsunuz bana bu parayı? Benimle şey yapmak bile istemiyorsunuz...' Uzatmayayım... Patrona borcumu ödedim, kendime ayrı bir oda kiraladım. Ama yapabileceğim başka bir iş yoktu. Biliyorsunuz, bize vesika diye bir kâğıt verirler, elimde bu vesikayla ne yapabilirdim, nereye gidebilirdim ki? Para derseniz, o da yok... Bunun üzerine ben de eskisi gibi yaşamaya başladım. Daha doğrusu işin özü belki aynıydı, ama eskisiyle kıyas kabul etmezdi! Yalnız tanıdıklarımı kabul ediyordum, iyi olduğunu bildiğim, beni dövmeyeceklerini bildiğim erkekleri... İçkim de yoktu... Bu nedenle diyorum öncekiyle kıyaslanmayacak kadar güzeldi bu hayatım diye. Ama hayır, yine de zor bir hayattı bu. Tanıdıklarımın çok olmasından, gelenimin gidenimin çok olmasından değildi bu zorluk, hayır, böyle düşünmemelisiniz. Topu topu beş kişiydi bütün ziyaretçilerim ve ben onlara gerçekten yakınlık, sevecenlik duyuyordum. Hayır, zorluk burda değildi... Beni bağışlayın, Vera Pavlovna, ama bunları ancak size anlatabilirdim. Bu konudaki düşüncem şimdi de değişmiş değil. Siz beni tanıyorsunuz, nasıl bir insan olduğumu biliyorsunuz; ağzımdan kötü bir söz çıktığını kimse duymamıştır, atölyede çocuklara bakıyorum, bütün çocuklar

beni sever; kocakarılar da onlara kötü bir şey öğrettiğimi söyleyemezler. Evet, bu konudaki düşüncem şimdi de değişmiş değil; eğer karşındakine yakınlık, sevecenlik duyuyorsan, mesele yok, yeter ki ortada yalan olmasın. Yalan oldu mu, iş değişir elbette.

Böylece üç ay geçti. Bu süre içinde oldukça dinlenmiştim, çünkü hayatım artık sakindi. Kazandığım paranın kaynağı gerçi hâlâ utandırıyordu, ama nasıl diyeyim, kendimi ahlaksız, kötü bir kız olarak görmüyordum.

Derken Saşenka ziyaretime gelmeye başladı, ben de ona uğruyordum. İşte şimdi asıl anlatmam gereken yere geldim. Onun bana geliş nedeni diğer ziyareçilerimden farklıydı. Eskisi gibi zayıflamış mıyım, içki içiyor muyum diye görmeye geliyordu beni. Gerçekten de ilk günler çok zorluk çektim, canım sürekli içki istiyordu, ama o da destek oldu bana ve bu işi çözümledik. Bir de, ondan utanıyordum; ansızın geliverir ve içtiğimi görürse diye... Düşünüyorum da bu utanç olmasaydı, belki de bırakamazdım içkiyi. Çünkü dostlarım, iyi insanlar, arada bir 'Getirteyim mi bir şişe?' diyordu. Ama bu utanç beni durduruyor ve 'Hayır, kesinlikle!' diyordum. Yoksa, içkinin sağlığıma zararlı olduğu düşüncesi tek başına bir sonuç sağlayamazdı. Sağlıma zararlı olduğunu bile bile kolayca kapılır giderdim içkiye. Üç hafta kadar sonra artık kendiliğimden içkiye karşı koyabilecek gücüm vardı, o eski sarhoş tavırlarımdan kurtuldum... Bir yandan da sürekli para biriktiriyordum, 17 rubleyi kendisine geri vermek için. İki ay sonra parayı tamamladım ve götürüp kendisine verdim. Parayı geri vermeme çok sevinmişti. Ertesi gün elbiselik bir tül ve başka bir sürü hediyeyle geldi, hepsini bu parayla almış... Sonraki günlerde de uğramaya devam etti bana, ama tıpkı bir doktorun hastasını yoklaması gibiydi ziyaretleri. Bir ay kadar bir zaman geçti. Yine bir gün geldiğinde, 'İşte şimdi hoşuma gitmeye başladınız Nastenka,' dedi. Yalan da değil hani, içki insanın yüzünü bile bozuyor ve bu bozukluk öyle çabucak geçmiyor. Ama bende artık geçmişti, yüzüme renk gelmiş, gözlerim parlamaya başlamıştı. Davranışlarımdaki sarhoşlara özgü hava da kalmamıştı, ağırbaşlı, aklı başında bir insan olmuştum. Biliyor musunuz, içkiyi bırakınca insanın kafası çabucak toparlanıyor da, dilinin toparlanması pek kolay olmuyor. Benim de, bilincim düzelmişti, ama dilim... arada bir ağız alışkanlığıyla eskisi gibi konuştuğum oluyordu. Ama zamanla bu da geçti ve ben aklı başında bir insan olmanın yanı sıra aklı başında konuşmayı da öğrendim. 'İşte şimdi hoşuma gitmeye başladınız Nastenka,' dediğinde koşup onun

boynuna atılmayı öyle istedim ki, ama cesaret edemedim, tuttum kendimi... Daha sonra da, ‘Görüyorsunuz ya Nastenka, hiç de duygusuz bir insan değilmişim!’ dedi.

Bana güzelleştiğimi, aklı başında, ağırbaşlı bir kız olduğumu söyledi ve beni okşamaya başladı. Ama nasıl bir okşamaydı bu? Elimi alıp kendi eline koydu ve öbür eliyle okşamaya başladı. Bir yandan da sürekli olarak ellerime bakıyordu. İçkiyi bıraktıktan sonra ellerim de güzelleşmişti, bembeyaz, yumuşacık olmuşlardı... Onun elimi eline almasıyla yüzüm nasıl kızardı, anlatamam Vera Pavlovna! Düşünün, yaşadığım o hayattan sonra!.. İnanılacak gibi değil ama gerçekten masum bir aile kızı gibi kızardım. ‘Beni niçin okşadınız Aleksandr Matyeviç, nasıl olur da içinizden böyle bir şey gelir?’ dedim. ‘Çünkü sen artık namuslu bir kızsın Nastenka,’ dedi. Bu sözler, bana namuslu demesi, beni öyle sevindirdi ki, bir anda gözümden sel gibi yaşlar akmaya başladı. İyice yanıma sokuldu. ‘Ne oluyor size Nastenkacığım?’ dedi ve beni öptü. İnanmayacaksınız belki, ama öptü! Bu öpücükten başım döndü, bayılacak gibi oldum... Yaşadığım hayattan sonra bütün bunların olması inanılmayacak gibi görünüyor, değil mi Vera Pavlovna?

Ertesi sabah odamda oturup ağlamaya başladım; ne yapacaktım, bundan sonra nasıl yaşayacaktım, ne talihsiz başım vardı böyle? Kendimi kaldırıp Neva’ya atmaktan başka çıkar yol göremiyordum. Başımı kesseler, etlerimi didik didik etseler önceki hayatımı sürdüremezdim; bu bütün varlığımla duyumsadığım bir gerçekti!.. Burdan şunu anladım, Vera Pavlovna: Ben onu çoktandır seviyordum, ama o, onu sevdiğimi fark etmemi sağlayacak hiçbir duygulu karşılık, dolayısıyla da umut vermediği için, sevgim içimde donup kalmış, içimde ona karşı sevgi var mı yok mu ben bile anlayamaz olmuşum. Şimdi ise işte bu donup kalan sevgi ortaya çıkıyordu. İçinde böyle bir sevgi olan insan hiç sevdiğinden başkasına bakabilir mi, baksa da sevdiğinden başkasını görür mü gözleri? Bunu siz de kendinizden bilirsiniz, Vera Pavlovna, olacak şey değildir bu. Çünkü her şey yok olur, yiter ve dünyada sadece o kalır, sevdiğiniz insan. Ağlayıp duruyordum, ne yapacaktım? Nasıl yaşayacaktım bundan sonra? Ona gideyim, son bir kez göreyim sevdiğimi, sonra kaldırıp kendimi Neva’ya atayım diye düşünüyordum. Öğleye kadar durmaksızın ağladım... Evet, oydu gelen... Koşup beni kucakladı, öptü, öptü... ‘Nastenkam’ dedi, ‘canım Nastenkam!’

Benimle yaşamak ister misin?' Ben de kendisine az önce düşündüğüm şeyleri anlattım. Ve birlikte yaşamaya başladık.

Ah, Vera Pavlovna, öyle mutlu bir yaşamdı ki bu! Sık sık, dünyada pek az insan yaşamıştır böylesi bir mutluluğu, diye düşünürüm. Beni seyretmeye doyamıyordu! Kaç kez rastladım, uyandığımda bir bakıyorum, başımda durmuş beni seyrediyor; hem de nasıl, kendinden geçercesine... yüzüme bakıp derin düşüncelere dalıyor. Ah, onun ne kadar ciddi, alçakgönüllü, ağırbaşlı bir insan olduğunu bilemezsiniz Vera Pavlovna. Ben bunu neden sonra anlayabildim. Yani kitaplar okumaya başladıktan sonra... Evet, okumaya başlamıştım, Vera Pavlovna; romanlarda aşkın nasıl anlatıldığını öğreniyordum; artık düşünmeye, pek çok şeyi kavramaya başlamıştım. O, bütün ciddiliğine, ağırbaşlılığına karşın başımda durur ve beni seyretmeye doyamazdı. Sevdiğin insanın sana sevgiyle bakmasından daha güzel bir duygu var mıdır dünyada? İnsanın kavrama gücünün dışında bir sevinçtir bu. Beni ilk kez öptüğü zamanki gibi; o zaman da başım dönmüş, yığılırcasına onun kollarına bırakıvermiştim kendimi, çok tatlı bir duygu tüm benliğimi sarmıştı. Ama hayır, bu çok daha başka bir şey. İnsanın kanı kaynıyor, tatlı bir sarsıntıyla içi bayılır gibi oluyor, ama bu tatlı duygunun içinde acıya benzer bir şeyler de oluyor, insana acı veren bir şeyler... Ama yine de bu öylesine bir mutluluk ki, bu mutluluk anı için insan hayatını da verebilir; biliyorsunuz, verenler de oluyor... Yok ama, böyle de değil, bambaşka bir şey bu. Bu daha çok neye benziyor biliyor musunuz? Tek başınıza oturup, 'Ah, onu ne çok seviyorum!' diye düşünmeye. Yalnız, bu ondan belki bin kat daha güçlü bir duygu. Bu boş duygunun içinde artık tedirginlik, acı gibi şeyler bulunmuyor; insanın ruhunu dolduran, sessiz, sakin, hoş bir duyumsama bu. Sevdiğin insanın sana sevgiyle bakması işte böylesi bir duygudur, Vera Pavlovna. Bu duyguda insanın yüreği deli gibi çarpmaz, sonsuz bir dinginlik vardır. İnsanın yüreğinin deli gibi çarpması telaş, tedirginlik demektir. Bunda böyle şeyler duymazsınız. Yürek son derece düzenli, sakin, yumuşacık çarpar. Göğsünüz genişler sanki, soluk alıp verişinize bir hafiflik gelir, evet, galiba en doğrusu bu; soluk alışınız kolaylaşır, hafiflersiniz. Ah, bu nasıl da uçarcasına bir hafifliktir! Bir saat, iki saat, dakika gibi, ne dakikası, saniye gibi geçer. Hayır, hatta saniyeler bile yoktur; zaman yoktur, zaman yiter gider. Uyuyup da uyanmış gibi tıpkı. Uyandığınızda bilirsiniz ki, uyuduğunuzdan bu yana şu kadar zaman geçti... peki ama nasıl geçti bu zaman, geride ne bıraktı? İşte tıpkı bunun gibi,

uykudan uyanır gibi; yorgunluk falan değil dinçlik, rahatlık, hafiflik duyarsınız, dinlenmişliğin erincini duyarsınız. ‘Hafiflersiniz, soluk alışınız kolaylaşır’ dedim ya, sanırım en doğrusu bu. Bu duyguyu en iyi bu anlatıyor. Bir tek bakışta böylesi bir güç nasıl oluyor Vera Pavlovna? Hiçbir okşama, tatlı bir bakış kadar okşayamaz insanı. Aşkta var olan bütün öteki şeyler, bu tatlı bakışın verdiği rahatlık kadar insan ruhunu okşayamıyor.

Evet, o günlerde işi gücü hayran hayran beni seyretmekti. Ah bu ne büyük bir hazdı! Bunu tatmayan bilemez... Ama siz bilirsiniz Vera Pavlovna.

Bitmez tükenmez bir biçimde ellerimi, gözlerimi öpüyordu, sonra göğüslerimi, bacaklarımı, her yerimi... Ve inanır mısınız, ben hiçbir utanma duymuyordum. Ben o sıralarda da şimdiki bendim artık. Bilirsiniz, ben kız arkadaşlarımdan bile utanırım Vera Pavlovna, isterseniz bizim kızlara sorun, nasıl utangaç biri olduğumu söyleyeceklerdir, ayrı bir odada kalmamın nedeni de bu zaten. Oysa ne tuhaf bir şey, o beni öptüğü, hem hayranlıkla seyrettiği zaman utanmak şurda dursun, içimi hoş bir duygu sarıyor, soluk alıp verişim rahatlıyordu. Kız arkadaşlarımdan bile utandığım halde, onun bakışlarından, öpüşlerinden utanmayışımın nedeni nedir Vera Pavlovna? Bunu ben şöyle açıklıyorum: O bana benden başka biri gibi gelmiyor, yani biz ikimiz tek bir insanız; bana bakan o değil, benim; beni öpen o değil, benim. Gerçekten ben böyle görüyorum olayı, ondan utanmayışımın nedeni başka bir biçimde açıklanamaz. Ama size bunları anlatmak gereksiz, sizin de bildiğiniz şeyler bunlar. Ne var ki insan bunu bir kez düşünmeye başladı mı, bir türlü kafasından bu düşünceyi uzaklaştıramıyor. Ben gideyim artık, Vera Pavlovna. Size sadece Saşenka’nın ne kadar iyi bir insan olduğunu söylemek istemiştim, o kadar.”

XV

Kryukova öyküsünün kalan kısmını daha sonra anlattı Vera Pavlovna'ya. Kirsanov'la şöyle böyle iki yıl daha birlikte yaşamışlardı. Hastalığın izleri kaybolmuş gibiydi. Ama ikinci yılın sonunda, ilkbaharda, verem yeniden kendini göstermişti, hem bu kez iyice ilerlemiş olarak. Kirsanov'la birlikte yaşamaya devam etmek, Kryukova için ölüme doğru koşmak demek olacaktı. İlişkilerine son verirlerse, hastalığını yine uzun bir süre için bastırabileceğini umuyordu. Böylece ayrılmaya karar vermişlerdi. Sürekli oturmayı gerektiren bir işte çalışmak Kryukova için yine ölüm demekti. Kâhyalık, hizmetçilik, dadılık gibi bir iş bulmaları gerekiyordu. Yalnız işin hem yorucu olmaması, hem de daha önemlisi, birtakım tatsızlıkların doğmasına neden olmaması gerekiyordu. Bu aranan koşullarda bir yer bulmaksa pek öyle kolay bir iş değildi. Ama yine de böyle bir yer bulundu. Kirsanov'un, sanat hayatına yeni yeni adım atmakta olan genç aktrisler arasında epey tanıdığı vardı, bunların yardımıyla Rus tiyatrosunun gerçekten hanımefendi sanatçılarından birinin yanında bir iş bulundu ve Kryukova aktrisin yanına oda hizmetçisi olarak girdi. Kirsanov'dan ayrılması pek kolay olmadı, vedalaşmaları bitmek bilmiyordu, 'Artık yarın başlıyorum işime,' diyor, ama bu yarını sürekli olarak yeni yarınlar izliyordu; sarmaş dolaş olmuş durumda oturuyorlar, ağlıyorlar, ağlıyorlardı. Kryukova'yı ille de oda hizmetçiliği gibi bir görevde çalışmaya zorlayan nedenin ne olduğunu bilen aktrisin onu kendi elleriyle alıp götürmesine kadar bu ağlaşma faslı sürüp gitti. İyi yürekli kadın veda olayının neden bir türlü bitmek bilmediğini tahmin etmiş ve Kryukova'nın sağlığı için çok zararlı olan bu duruma gelip kendi eliyle son vermişti.

Aktrisin sahne yaşamı devam ettiği sürece Kryukova onun yanında çok rahat etti; aktris, çok nazik bir kadındı; sonra böylesi bir işin bir daha eline geçmeyeceğini bilen Kryukova görevini severek yerine getiriyordu. Öte yandan hanımından en küçük bir kötü söz bile duymadığı için ona sevgiyle bağlanmıştı; onun kendisine olan bağlılığını ve sevgisini gören aktris de büsbütün iyi olmuş, onu bağrına basmıştı. Kryukova çok mutluydu, hastalığının gelişmesi durmuş ya da iyice yavaşlamıştı. Ama bir gün aktris evlendi ve sahneyi terk ederek gidip kocasının yanına yerleşti. Bu durum, daha önce Vera Pavlovna'nın da kulağına giden olayları başlattı; aktrisin kayınpederi Kryukova'yı rahatsız etmeye başladı. Bu yüzden Kryukova'nın

namusuna elbette gölge düşmüş değildi, ama evde aile kavgalarının başlamasına neden oldu. Kryukova'yı çok seven hanımı, kayınpederini davranışlarından dolayı ayıplıyor, kayınpeder de gelinine içerliyor, kızıyordu. İstese de artık eski huzurlu ortamın geri gelmeyeceğini anlayan Kryukova kendisi yüzünden bir tatsızlık çıkmasını önlemek için aktrisin yanından ayrıldı.

Kirsanov'dan ayrılıp da aktrisin yanında çalışmaya başlayalı iki buçuk yıl olmuştu. Kryukova bu süre içinde Kirsanov'u hemen hiç görmedi. Başlangıçta Kirsanov onu birkaç kez ziyaret edecek olduysa da, görüşme sevinci Kryukova'nın sağlığını öylesine sarstı ki, Kirsanov, onun sağlığını düşünerek bir daha kendisini ziyaret etmemesine izin vermesini istemek zorunda kaldı. Kryukova başka birkaç ailenin yanında daha çalışmayı denedi, ama her seferinde tatsızlıklar tedirginlikler birbirini izledi ve o da terzilikten başka çaresi kalmadığını görerek dikiş işine başladı. Evet, dikiş dikmek onun için hastalığını kamçılamaktan başka bir şey değildi, ama ailelerin yanında yaşadığı tedirginlikler, üzüntüler de hastalığına iyi geliyor değildi ki... Bu durumda zaten artacak olan hastalığının hiç değilse, huzursuzluklardan uzak bir biçimde artmasına göz yummaktan, başına geleceklere çalışarak katlanmaktan başka çaresi kalmıyordu. Bu durumda hiç değilse huzursuzluklarından, üzüntülerinden uzak olacaktı. Bir yıl dikiş dikmek Kryukova'ya çok pahalıya maloldu. Vera Pavlovna'nın atölyesine girdiğinde, atölyenin özel doktorluğunu yapan Lopuhov veremi durdurmak için her türlü özveriyle elinden ne geliyorsa yaptı. Ama bütün çabalarına karşın elde ettiği başarı o kadar önemsizdi ki!.. Kryukova'nın kaçınılmaz sonu yaklaşıyordu.

Kryukova son ana kadar veremlilere özgü mutlu bir yanılsama içindeydi; hastalığının henüz ileri bir aşamada bulunmadığını düşünüyor, bu nedenle de sağlığına zarar vermemek için Kirsanov'u aramıyordu. Ama iki aydır da, daha ne kadar yaşayabileceğini öğrenmek için Lopuhov'u ısrarla sorguya çekiyordu. Bunu bilmenin kendisi için neden önemli olduğunu açıklamıyordu. Lopuhov ise onun bu ısrarlı sorularının gerisinde herkes için doğal olan yaşama bağlılık dışında bir neden göremediğinden, ona açıkça sonunun yakın olduğunu söyleyemiyor, kendinde bu hakkı göremiyordu. Ama onu teselli etmeye, yatıştırmaya çalışıyordu. O ise yatışacak gibi değildi, ama her şeye karşın kendini tutuyor ve son günlerini sevince boğacak adımı atma konusunda içinde yükselen arzuyu bastırıyordu. İşin

sonuna yaklaştığını o da görüyordu, tüm duygularını belirleyen tek düşünce olmuştu bu; ama yine de doktor ona kendisini hâlâ koruyabileceğini ve koruması gerektiğini söylüyor, o da doktorun sözlerine kendi duygularından daha çok inanması gerektiğini düşünerek Kirsanov'u aramaya kalkışmıyordu.

Ama bu anlaşmazlık, bu karşılıklı aldatmaca uzun süre devam edemezdi. Sona doğru yaklaştıkça ya Kryukova sorularında daha bir ısrarlı olacak ve gerçeği bilmek istemesinin özel bir nedeni olduğunu açıklayacak, ya da Lopuhov'la Vera Pavlovna bu ısrarlı soruların ardında özel bir neden bulunduğunu fark edecekler ve Kryukova'nın hiç beklemediği bir anda Kirsanov'u atölyede görmesiyle ulaşılan sonuca iki üç hafta ya da hatta birkaç gün gecikilerek ulaşılacaktı. Ama artık anlaşmazlık bu rastlantı sonucu kendiliğinden çözümlenmişti.

Kirsanov'u atölyedeki odasına götüren Kryukova, sevinçten uçarcasına konuşuyordu:

"Ah, Saşa, canım benim! Nasıl sevinçliyim anlatamam! Biliyor musun, sürekli olarak sana gelmek istedim, ama hep kendimi tuttum!"

Kendini bir anda sevgisini kuşatan acıma duygusuna kaptıran Kirsanov:

"Canım Nastenkam! Ben de çok sevinçliyim. Artık ayrılmayalım canım, hemen benim yanıma taşın," dedi, ama der demez de Kryukova'nın durumunu hatırladı, 'ne yaptım! Besbelli zavallı kızcağız sonunun yaklaştığını daha bilmiyor?'

Ama Kryukova ya onun sözlerindeki anlamı hemen anlayamamış, ya da anlamış ama aldırmamıştı; aşkının yenilenmesinden duyduğu sevinç, ölümünün yakınlığından duyduğu acıya kıyasla öyle büyüktü ki, şimdi bu sevinç dışında hiçbir şeye yer olamazdı.

"Ne iyisin sevgilim!" diyordu gözleri sevinçten pırıl pırıl. "Beni yine eskisi gibi seviyorsun!"

Ama Kirsanov gittikten sonra ağlamaya başladı. Kirsanov'un gözlerindeki anlamı, yenilendiğini sandığı aşkın anlamını şimdi fark ediyordu. Şunu mu söylemek istedi: 'Artık seni koruyabilmek olanaksız, bari son günlerinde biraz mutlu ol."

Gerçekten de mutlu oldu Kryukova. Kirsanov hastanede ve fakültede bulunduğu saatler dışındaki bütün zamanını ona verdi, yanından bir an bile ayrılmadı. Kryukova böylece bir ay kadar daha yaşadı, sürekli birlikte oldular bu süre içinde, sürekli konuştular, konuştular... Anılarına daldılar, ayrıldıkları sırada her birinin neler duyduğunu bir kez daha hatırladılar, ama en çok da birlikteliklerine ilişkin anılarını tazelediler. Nasıl da sevinç dolu, mutluluk, huzur dolu günler oldu o günler! Birlikte yürüyüşlere çıktılar, Kirsanov bir araba kiraladı, hemen her akşam Petersburg'un bağlık bahçelik yerlerini dolaştılar ve gördükleri güzelliklere hayran oldular. Şaşılacak şey, insan doğayı nasıl seviyor, nasıl da kendine yakın buluyor! Uğruna milyonlar, on milyonlar heba olduğu halde, insan Petersburg denen şu acımasız, şu uğursuz kentin bile doğasını sevebiliyor, kendine yakın bulabiliyor!

Gezmenin dışında bol bol okuyorlar, oyunlar oynuyorlardı, papazkaçtı, tombala... hatta kızcağız sanki ömrü yetecekmiş gibi satranç öğrenmeye bile başlamıştı.

Vera Pavlovna birkaç kez onların ziyaretine gitti ve geç saatlere kadar Kryukova'nın yanında kaldı. Kryukova'yı oyalamak için, daha çok Kirsanov'un işe gittiği ve kızcağızın yalnız kaldığı sabah saatlerinde gidiyordu onlara. Baş başa kaldıklarında Kryukova'nın bitmez tükenmez konuşmalarının konusu hep aynı oluyordu: Saşenka ne iyi, ne sevecen bir insandı ve kendisini ne çok seviyordu!

XVI

Aradan dört ay geçti. Önce Kryukova'yı mutlu etmek için uğraşıp durması, ardından da, zavallı kızcağızı kaybettikten sonra, ona ilişkin anılarına dalması, Kirsanov'u bir süre için aldattı; artık Vera Pavlovna'yı düşünmekten kurtulduğunu sanıyordu. Vera Pavlovna Kryukova'yı ziyarete geldiğinde, kendisi de evdeyse ondan kaçmıyor, konuşuyordu. Bu, daha sonra, Vera Pavlovna'nın kendisini teselli etmek için yaptığı ziyaretlerinde de böyle oldu, konuştular. Yüreğinde Kryukova'nın acısı varken, bu acıyı içtenlikle paylaşan Vera Pavlovna'ya karşı yüreğinde, gösterdiği duyarlılıktan, ilgiden dolayı duyduğu dostluk ve gönül borcundan başka bir duygu yoktu.

Ama –okurum artık bu 'ama'ların anlamını da, kendisine, okumakta olduğu şu sayfadan sonra nelerin anlatılacağını da (her zaman olduğu gibi) gayet iyi biliyor–, ikinci karşılaşmalarında Kirsanov'un Kryukova'ya olan duyguları, Kryukova'nın ona olan duygularına hiç mi hiç benzemiyordu. Kirsanov'un Kryukova'yı sevmesi çok gerilerde kalmış bir olaydı. Onun Kryukova'ya olan duyguları, bir zamanlar sevilen bir kadına duyulan sevecenlikten öte bir şey değildi. Aslında bu 'bir zamanlarki sevgi' de, birini, ama kim olursa olsun birini sevmek isteyen bir delikanlının sevgiye duyduğu susuzluktan başka bir şey değildi. Kabul edersiniz ki Kryukova onun dengi değildi, onlar asla birbirlerine eş olamazlardı; yetişmeleri, kültürleri farklıydı. Delikanlılığını geride bıraktığında Kirsanov'un Kryukova'ya yönelik duygusu yalnızca acıma olabilirdi, bir de belki yine acımadan kaynaklanan sevecenlik... Hepsi bu. Aslında onu kaybetmekten duyduğu acı da fazla sürmedi. Ancak acısı tümüyle geçtiğinde bile düşüncelerinin hâlâ bu acıya takılı olduğunu fark etti. Kafasının da ruhunun da acıdan tümüyle kurtulduğunu, içinde Kryukova'ya ilişkin olarak anılardan başka bir şey bulunmadığını fark ettiğinde ise, kendisini felaketin tam ortasında buldu: Vera Pavlovna'yla ilişkilerinde öylesine ileri gitmişti ki...

Vera Pavlovna kendisini teselli etmeye, ona acısını unutturmaya çalışıyordu, o da artık Vera Pavlovna'ya olan duygularının tehlikeli bir yanı kalmadığını düşünerek kendini bu dostça sıcaklığın akışına bırakıvermişti; ya da belki de Vera Pavlovna'yı sevdiğini, onun da dostça ilgisine kapılıp

gitmekle kendini bir felakete sürüklediğini hiç düşünmemişti bile. İyi ama Vera Pavlovna'nın Kryukova'nın ardından onu teselli ettiği şu iki üç ay içinde felaket diye nitelenebilecek ne olmuştu ki? Kendisi hemen her akşam Lopuhovlar'a uğramış, bir de, zaman zaman, Vera Pavlovna'ya şuraya buraya gidişlerinde eşlik etmişti, hepsi bu! Vera Pavlovna'ya eşlik ettiğinde yanlarında Lopuhov'un olduğu da oluyordu, ikisinin yalnız olduğu da, ama galiba daha çok ikisi yalnız oluyordu. Evet, gerçekten hepsi bu! Hepsi bu ama, bu kadarı da hem Kirsanov'a, hem de Vera Pavlovna'ya yetti de arttı bile.

Vera Pavlovna eskiden günlerini nasıl geçirirdi, bunu biliyo ruz; peki şimdi nasıl geçiyordu Vera Pavlovna'nın günleri? Gü nün akşama kadar olan bölümünde bir değişiklik olmadı. Ama saat 6 dedi mi... Eskiden Vera Pavlovna bu saatte ya tek başına atölyeye gider, ya da yine tek başına odasına çekilip, çalışırdı. Şimdiyse, eğer yine atölyeye gitmesi gerekiyorsa, Kirsanov'a bir gün önceden haber verilmiş oluyor, o da gelip Vera Pavlovna'ya atölyeye kadar eşlik ediyordu. Atölyeye gidişlerinde ve ordan dönüşlerinde zaten ne kadarcık bir yol ki! Havadan sudan, daha çok da atölyenin işlerinden konuşuyorlardı. Kirsanov artık onun atölye işlerinde en büyük yardımcısıydı. Bilinen şey, Vera Pavlovna'nın atölyedeki işleri başından aşkın. Ama Kirsanov'un da işi hiç az değil; otuz kızın, herkesten iyi onun karşılayabileceği her türden sorularına, ricalarına yetişmek kolay mı? Bunun dışında çocukları başına toplayıp onlara birbirinden ilginç şeyler anlatıyor Kirsanov. Çocuklarla yaptığı bu ilginç söyleşilere kızlardan birkaçının da katıldığı oluyor. Neler konuşulmuyor, neler anlatılmıyor ki bu söyleşilerde! 'Binbir Gece Masalları', Hintlilerce kutsal bilinen beyaz fil (Hintlilerin beyaz fili kutsal bilmeleri, bizde çoğu kişinin beyaz kedileri sevmesine benzetiliyor): Ama burada topluluğun yarısı bu beyaz hayvan sevgisine burun kıvırıyor; beyaz filler, beyaz kediler, beyaz atlar, bunların tümü sağlıksız hayvanlardır, çünkü albinodurlar, gözlerine baktığınızda öbür hayvanlar gibi sağlıklı olmadıklarını hemen anlarsınız; öteki yarı ise beyaz kedi sevgisini destekliyor "Bize, kitabını uzun uzun anlattığınız Bayan Beecher Stowe'un[35] yaşam öyküsünü de anlatır mısınız?" Söyleşiye katılan terzi kızlardan biri istiyor bunu. Hayır, Kirsanov bilmiyormuş Stowe'un yaşam öyküsünü, ama kesinlikle öğrenecekmiş, çünkü o da çok merak ediyormuş. Ama eğer isterlerse Bayan Meecher Stowe kadar ilginç olan bir başkasının, Howard[36] diye birinin yaşam

öyküsünü anlatabilir. Çocukların oluşturduğu ilk yarısı hiç değişmeyen, büyüklerin oluşturduğu ikinci yarısı ise sürekli değişen topluluğuna Kirsanov'un anlattıkları işte bu türden şeyler oluyor. Ama artık Vera Pavlovna atölyedeki işlerini bitirdi. Şimdi çay içmek için eve gidilecek... üç kişilik çay masasının başındaki söyleşi geç saatlere kadar sürüyor. Vera Pavlovna'yla Lopuhov, Kirsanov olduğu zamanlar daha geç saatlere kadar oturuyorlar. Üçünün birlikte olduğu akşamlar bir saat, hatta iki saat müziğe ayrılıyor. Dmitri Sergeyiç piyano çalıyor, Vera Pavlovna şarkı söylüyor, Kirsanov da oturup onları dinliyor; bazen de Kirsanov piyano çalıyor, Dmitri Sergeyiç karısıyla birlikte şarkı söylüyor. Ama bu sıralar sık sık olan bir başka şey daha var. Vera Pavlovna atölyeden eve dönmek için acele ediyor; akşam operaya gidilecektir, giyinmek için kendine geniş zaman kalsın istiyor Vera Pavlovna. Evet, operaya gidiliyor bu sıralar sık sık. Bu opera akşamlarının yarısında Lopuhov da bulunuyor, ama yarısında Kirsanov'la Vera Pavlovna yalnızlar. Bu arada Lopuhovlar'a eskisinden daha çok konuk gelmeye başladı. Eskiden gençler dışında –yok artık gençlere de konuk diyecektik, hepsi yeğen onların– yalnız Mertsalovlar gelirlerdi. Şimdi ise onlar kadar candan, sevimli iki üç aile daha girdi Lopuhovlar'ın çevresine. Dostlar, haftada bir gün, sırayla birinin evinde toplanıp eğlenmeye karar verdiler. Bu eğlentilerde 6 hatta bazen 8 çift olup dans ediyorlar. Gerek opera akşamlarında, gerekse bu dost akşamlarında Lopuhov varken Kirsanov da muhakkak oluyor, ama Kirsanov'un bulunduğu kimi akşamlarda Lopuhov olmayabiliyor, böyle akşamlarda Kirsanov'la Vera Pavlovna yalnızlar. Lopuhov, üzerine rahat bir şeyler geçirip evinde divanına uzanmak istediğini söylüyor. Onun bu divan ve 'üzerine rahat bir şeyler geçirme' düşkünlüğü yüzünden, üç kişilik akşamlar bütün akşamların ancak yarısı kadar olabiliyor, ama bu akşamlarda birbirlerinden hemen hiç ayrılmıyorlar. Gerçi Lopuhov arada bir yine kaytarmaya çalışıyor, piyanonun bulunduğu salondan (evet, piyano artık Vera Pavlovna'nın odasında değil, salondadır), divanın bulunduğu kendi odasına sıvışmanın yollarını arıyor, ama isteğine pek erişemiyor; on beş dakika, hadi bilemediniz yarım saat sonra Kirsanov'la Vera Pavlovna da piyano çalmayı bırakıp, divanlı odaya geçiyorlar. Vera Pavlovna kocasını sevgili divanında fazla yalnız bırakmıyor, az sonra kendisi de divana, onun yanına geçiyor. Yarı oturur, yarı uzanır biçimdedir Vera Pavlovna divanda, ama olsun, yine de kocasına dünya kadar yer kalıyor, neden derseniz, divanları geniş mi, geniştir, şey, aslında pek de geniş değil galiba, ama Vera

Pavlovna tek koluyla kocasına sıkıca sarıldı mı, Lopuhov'a düşen yer bayağı artıyor.

Böylece, üç aydan biraz fazla zaman geçti.

İdil[37] artık günümüzde moda değil. Aslında ben de pek sevmiyorum idili. Bu benim kişisel beğenim. Tıpkı kent dışına yapılan gezintileri, kuşkonmazı sevmemem gibi. Ama benim de sevdiğim şeyler az değildir - hem bir insan dünyadaki bütün eğlenceleri, bütün yemekleri sevemez ki! Ama ben benim hoşuma gitmeyen şeylerin çok güzel şeyler olduklarını ve bunların benim gibi gezintiye satrancı, kuşkonmaza kendir yağıyla pişmiş lahanayı yeğleyenlerden çok daha fazla sayıda insan için, çok beğenilen şeyler olduklarını biliyorum; bu da bir yana, benim satranç tercihime katılmayan büyük çoğunluğun, kendir yağıyla pişmiş lahana tercihime de katılmayacağını ve bunun onlara üzüntü değil ancak zevk vereceğini de biliyorum ve yine biliyorum ki bu büyük çoğunluğun zevkleri benimkinden hiç de kötü değildir. Bu yüzden de diyorum ki, varsın dünyada bu büyük çoğunluğun zevklerine seslenen gezip tozma, kuşkonmaz gibi şeyler alabildiğine çok olsun, benim gibi bir avuç garip insanın zevkine seslenen kendir yağıyla pişmiş ekşi lahana gibi şeyler ise yok olup gitsin, çok değerli bir antika gibi kolay bulunmaz bir şey olsun bunlar.

Tıpkı bunun gibi, insanların benden hiçbir bakımdan hiçbir geri kalır yanları olmayan büyük çoğunluğu için özlenen mutluluğun idil karakterli bir mutluluk olduğunu da biliyorum ve bunu bildiğim için de haykırıyorum, varsın hayatın bütün alanlarına idil egemen olsun, idilden başka hiçbir şeye yer olmasın dünyada! İdilden bir şey anlamayan bir avuç garip insansa varsın başka nitelikte birtakım mutlulukların peşinde olsunlar! Değil mi ki insanlığın büyük çoğunluğu için idil gereklidir..! İdilin günümüzde artık moda olmamasına ve insanların da bu yüzden ondan vazgeçmelerine gelince... Bilinen sözdür, tilki uzanamadığı üzüme koruk dermiş. İnsanlar da idile erişemeyeceklerini anlayınca çareyi idili moda olmaktan çıkarmakta bulmuşlar.

Demek idil erişilmez bir şey öyle mi? Saçma çok saçma! İdil tüm insanlar için yalnızca çok güzel bir şey değil, aynı zamanda erişilebilir de bir şeydir, hem de kolaylıkla erişilebilir! Tek kişi ya da üç beş kişi için değil de herkes için gerçekleştirilmeye çalışıldığında idile kavuşmak hiç de zor değildir. Yalnızca beş kişi için kurulmuş bir İtalyan Operası düşünebilir misiniz?

Olacak şey değildir bu! Peki ya tüm Petersburg için? Bu mümkündür, bunun mümkün olduğunu da gidip İtalyan Operası'nı izleyen herkes görüyor! Başka bir örnek; 1861 yılında basılan Gogol'un Toplu Yapıtlar'ı... Herkes kabul eder ki, yalnızca on kişi için böylesi bir yapıtın yayımlanması olanaksızdır, ama tüm halk için hiç de olanaksız değildir, üstelik pahalıya da malolmaz. Ama şimdilik tüm kente seslenen bir İtalyan Operası yok, yalnızca bir avuç müzik tutkununun tek tük birkaç konserle yetinmesi sözkonusu; Gogol'ün Ölü Canlar'ının 2. cildi de henüz tüm halk için yayımlanamadı, ancak emeklerine acımayan birkaç Gogol tutkunu kendileri için kitabın elyazması kopyalarını çıkardılar. El yazısıyla çoğaltılmış bir kitap basılmış bir kitapla, şurda burda verilen tek tük konserler de İtalyan Operası'yla kıyas kabul etmez, ama olsun, yine de hiç yoktan iyidir; evet, yine de hiç yoktan iyidir.

XVII

Hiç tanımadığı biri, Kirsanov'un aklının başına gelip de içine düştüğünü gördüğü duruma benzer bir durumla karşılaşsa ve gelip ona bu işin içinden nasıl çıkacağı konusunda akıl danışsaydı, Kirsanov'un söyleyecekleri herhalde şunlar olacaktı: "İşi kaçarak düzeltmek için artık çok geç; sonu nereye varır bu işin, bilemem, ama sizin için artık kaçmak da kalmak da aynı ölçüde tehlikeli; huzurları bozulmasın diye kaygılanıp durduğunuz insanlar içinse, kaçışınız herhalde kalmanızdan daha tehlikeli olacaktır."

Hiç kuşkusuz, Kirsanov bunları ancak kendisi, ya da Lopuhov gibi sağlam karakterli, dürüst, namuslu bir insana söyleyebilirdi. Yoksa sıradan, bayağı insanlarla bu tür konuları konuşmanın hiçbir anlamı, yararı yoktur; çünkü bu insanların olay karşısındaki davranışları kesinlikle çirkefçe olacaktır, yani kadını yerin dibine batırıp kendi şereflerini de beş paralık ettikten sonra olayla ilgili kişileri tek tek dolaşarak ya salya sümük ağlayıp sızlanacaklar, ya da ancak kahramanlık olarak nitelenebilecek özverilerini, aşk işlerindeki cazibelerini anlatıp övüneceklerdir. Kirsanov da, Lopuhov da falanca olayda mert bir insanın tutumunun ne olması gerektiği gibi bir konuyu böyleleriyle kesinlikle konuşmazlardı. Ama eğer Kirsanov kendi gibi olan bir insana kaçmanın kalmaktan daha tehlikeli olabileceğini söyleseydi pek de haksız sayılmayacaktı. Çünkü bu sözden anlaşılması gerekenler şunlar olacaktı: 'Kalacak olsan tutumunun ne olacağını gayet iyi biliyorum; duygularını hiç belli etmeyeceksin, çünkü kalışının seni aşağılık bir insan yapmasını ancak böylelikle önleyeceğini bileceksin. Sakin, güzel bir yaşam sürmekte olan kadınla huzurunu bozmamak, konunun en önemli yanını oluşturuyor. Ama bu olanaksız gibi bir şey. Onun şu andaki durumuna, ilişkisine uygun olmayan duygu, herhalde ne herhaldesi hiç kuşkusuz onda da doğmuştur, ama o bunun henüz farkında değildir. O bu duygusunu, senin yönünden herhangi bir çağrı olmadan, kendiliğinden ne zaman fark eder, bunun burası belli olmaz. Ama senin ortadan kaybolman, bu duygunun açığa çıkmasına bir çağrı olacaktır. Demek ki senin uzaklaşman, kaçındığın sonucun ortaya çıkışını yalnızca çabuklaştırmış olacaktır.

Ama Kirsanov durumu dışardan biri gibi değil, işin içinde olan biri gibi değerlendiriyordu. Ona göre uzaklaşmak kalmaktan daha zordu. Duyguları

ona kalmasını söylüyordu, ama bu durumda, kalması duygularına yenilmesi demek olmayacak mıydı? Duygularını hiç belli etmeyeceğinden ağzından, bu yönde çağrı olabilecek tek bir sözcük çıkmayacağından, gözlerinde bu yönde hiçbir bakışın, pırıltının yer almayacağından nasıl bu kadar emin olabilirdi? Bu bakımdan uzaklaşmak çok daha güvenilir bir yoldu. Gönül akışlarımız, duygularımız, ilk ağızda doğru gibi görünen önermelerle mantığımızı ayartmaya çalışırlar, bu bakımdan insanın kendi işinde mantığının ne kadar ayartıldığını doğru olarak kestirebilmesi oldukça zordur, çünkü bu durumda namus sesini yükseltir, sakın ha! Gönül akışın ne yanaysa, duyguların sana neyi söylüyorsa, sen tam tersini yap; ancak bu durumda soylu bir davranışta bulunmuş olacaksın! Bu, teorik dilden günlük dile yapılmış bir çeviri oluyordu; Kirsanov'un benimsediği teoriye göreyse, soyluluk falan gibi gösterişli sözler birkaç anlamı belirsiz kavramı dile getirirdi. Bu bakımdan Kirsanov kendi terminolojisiyle durumu şöylece özetleyiveriyordu: 'Her insan bencildir, ben de öyle. Şimdi sorun şu, gitmek mi, yoksa kalmak mı benim için daha elverişli? Gitmekle içimdeki yalnızca bana ait özel bir duyguyu bastırmış olacağım; kalmakla ise, bu özel duygunun ayartmasıyla ağzından çıkacak herhangi bir söz ya da gözlerimde belirecek bir bakışla kendi insan değerimi ayaklar altına almış olacağım. Bu özel duyguyu bastırmak olanaksız değil, benim elimde; bir süre sonra yeniden huzura kavuşurum ve yaşamımı mutlu bir biçimde sürdürürüm. Ama insan değerimi, onurumu şuncacık zedelersem, huzur denen şeyi sonsuzcasına yitireceğim, ömrümün sonuna dek kendimle barışık olamayacağım, hayatım zehir olacak. Durumum galiba şu, şarabı seviyorum ve önümde son derece kaliteli şarapla dolu bir kupa duruyor; ama bu şarabın zehirlenmiş olduğuna ilişkin içimde bir kuşku var. Yersiz bir kuşku mu bu, yoksa kuşkumda haklı mıyım, hiçbir zaman öğrenemeyeceğim Şu şarabı içmeli miyim, yoksa böyle karşımda durup beni ayartmasını önlemek için yere mi dökmeliyim? Bu konuda vereceğim kararı soylu diye nitelememeliyim, hatta dürüst olarak bile nitelememeliyim, bunlar fazla gösterişli sözler; kararım için ancak hesaplı, mantıklı nitelemesinde bulunabilirim. Ve işte kupayı deviriyorum. Böyle yapmakla kendimi bir hazdan yoksun bırakıyorum, böyle yapmakla birtakım tatsızlıkları yaşayacağımı biliyorum, ama kendime sağlıklı kalma olanağını, yani zehirli olmadıklarını herhalde bildiğim pek çok güzel şarabı nice yıllar içme şansını sağlamış oluyorum. Aptalca davranmış olmuyorum; kararımdan dolayı bana yöneltilebilecek bütün övgü bu olabilir.'

XVIII

İyi ama nasıl uzaklaşmalı? Şu eski numara nasıl, alınmış görünmek, karakterinin aşağılık bir yanını sergileyerek, ne yapayım, huyum böyle benim, demek..? Hayır, hiç kimse aynı numarayla üst üste iki kez kandırılamaz. Bu yola başvurmak, birinci oyunu da açığa çıkarmaktan ve onu yalnızca şimdinin değil, geçmişin de kahramanı yapmaktan başka bir işe yaramaz. Aslında ilişkilerin birdenbire koparılmasından her zaman kaçınmak gerekir, böylesi belki kolay olur, ama etkisi de ona göre güçlüdür, dikkatleri üzerine çeker, yani sonuç olarak yalnızca alçaklık, bayağılık (Kirsanov'un bencillik kuramına göre aptallık, hesapsızlık) olur. Bu bakımdan en çapraşık ve çileli yola başvurmaktan başka çare yok; hiç kimseye hiçbir şey sezdirmeden, yavaş yavaş uzaklaşmak. Son derece kurnaz olmayı gerektiren çok çetin bir iş; herkes gözlerini ayırmış sana bakarken, sen o sırada manevra yaptığını sezdirmeden uzaklaşacaksın. Zor iş. Ama başka çare de yok. Öte yandan 'Kirsanov kuramı'na göre pek de zor bir iş değil, hatta zevkli bile, iş ne kadar zorsa, bunu başarıyla gerçekleştirmek de o kadar övünç vericidir; güçlüymüşüm, becerikliymişim diye övünürsün, özsaygın artar.

Uygulamada gerçekten de başarılı oldu. Ne yarım bırakılmış imalı bir söz, ne sınırı aşan gereksiz gevezelik ve ne de anlamlı bakışlar... Niyetini açığa çıkarabilecek her şeyden özenle sakındı. Vera Pavlovna'ya karşı davranışlarında çok rahattı, eskiden olduğu gibi onunla şakalaşıyordu ve yine eskiden olduğu gibi her halinde, onun yanında, onun topluluğunda bulunmaktan zevk aldığı anlaşılıyordu. Ancak Lopuhovlar'a eskisi kadar sık gitmesine, eskiden olduğu gibi bütün bir geceyi orada geçirmesine engel olan durumlar çıkmıştı ortaya. Kaldı ki Lopuhov da eskisinden daha sık kolundan ya da yakasından çekiştirerek, 'Yok, azizim, bu tartışmadan kaçacağını sanıyorsan aldanıyorsun, elimden kurtulamazsın!' diyerek onu kendi odasına sürüklüyor ve o da böylece Lopuhovlar'da geçirdiği zamanın çoğunu arkadaşının o ünlü divanının yanında oturmakla geçiriyordu. Gelişmeler öylesine yavaş, öylesine belirsizdi ki, hiç kimse bir şeylerin değişmekte olduğunu fark edemiyordu. Ortaya çıkan birtakım engeller nedeniyle eskisi gibi sık görüşemiyorlardı. Kirsanov bu engellere dört elle sarılmıyor, tam tersine beraber olamayacaklarına üzülmüş görünüyordu (ama ikide bir üzülmek de doğru olmaz, bu da kuşkuyu çeker). Üstelik de

bunlar öylesine doğal, öylesine zorunlu, kaçınılmaz engellerdi ki, çoğu zaman Lopuhovlar onu nerdeyse kendileri kapı dışarı ediyorlardı: ‘Unuttun mu, bugün filanca kişi uğrayacaktı sana, adamı bir türlü başından savamamıştın?’ Ya da: ‘Nasıl unutursun, bugün filancaya uğrayacaktın, gitmezsen çok ayıp olur, alınır adam...’ ‘Yoksa bu gece en aşağı dört saatini alacak işini unuttun mu?’ ‘Şu anda saat 10, bütün gece uykusuz kalmak niyetinde değilsin herhalde?.. Hadi bakalım, bırak burada gevezelik edip durmayı da, git işini bitir!..’ Kirsanov’un onların bu uyarılarını dinlemediği bile olurdu; canım, bugün o filancaya uğramazsa dünya batmaz ya! Alınırmış... Varsın alınsın! Ya da işin kaçtığı yok ya! Daha vakit var, geceyarısı olsun hele!.. Engeller ise çoğaldıkça çoğalıyordu, hele bilimsel çalışmaları nerdeyse bütün akşamlarında onu eve bağlar olmuştu. Olmaz olsundu emi şu çalışmaları! (sık sık değil, arada bir ve söz arasındaymış gibi bir yakınma)... Şu insanın yakasına yapışan, askıntı olan tanıdıklarından da bıkıp usanmıştı yani! Ne insanlar vardı yahu! (yine sık sık değil, arada bir ve söz arasındaymış gibi bir yakınma)... Yok, böyle düşünmesi doğru değilmiş; Lopuhovlar’a göre bütün bunlar çok doğalmış, çünkü gitgide ünlü bir insan oluyormuş, kendisine gereksinim duyan bir sürü insanın çevresinde toplanıp durması bu yüzdenmiş; işi tembelliğe vurmakla bir yere varılmazmış; şu son birkaç aydır işleri iyice boşladığı için şimdi çalışmaya başlamak kendisine biraz zor geliyormuş, hepsi buymuş! ‘Haydi bakalım Bay Aleksandr, doğru evine!’ ‘Aleksandr Matyeviç, artık evinize gitmelisiniz!’

Kolay manevra değildi doğrusu, hem soldan geriye çark gibi keskin bir dönüş yapacaksın, hem de bu keskin dönüşü haftalar sürecek bir yavaşlıkla, nerdeyse saatin yelkovanının ilerleyişi gibi gerçekleştireceksin; istediğiniz kadar gözünüzü dikip bakın yelkovana, kımıldadığını göremezsiniz, ama o, sessiz ve kımıltısız görüntüsünün altında ilerleyişini kesintisiz sürdürür. Öte yandan teorisyen Kirsanov için pratikteki becerisini izlemek de az keyifli olmuyordu. Malûm, egoistler ve materyalistler yalnızca kendi keyiflerini ve zevklerini düşünür. İşte, Kirsanov da elini vicdanına koyuyor ve bu numarayı yalnızca kendi keyfi için yaptığını söylüyor, ‘helal olsun bana! Az yiğitlik, az beceriklilik isteyen iş değildi doğrusu!’

Böylece bir aydan biraz fazla zaman geçti. İş hesaba dökülecek olsa, bulunacak sonuç şu olacaktı: Bu bir ay içinde Kirsanov’un Lopuhov’a duyduğu yakınlık bir milim azalmamış, buna karşılık arkadaşının evinde

geçirdiği süre eskisinin dört katı azalmıştı; hele Vera Pavlovna'ya bu beraberlikten ayrılan pay iyice azalmıştı. Kirsanov dörtte bire inen bu sürenin ancak yarısında onunla birlikte olabilmişti. Hele bir ay daha geçsin dostluklarındaki bütün değişmezliğe karşın, dostlar hele biraz daha seyrek görüşür olsunlar, bak işler nasıl yoluna giriyor!

İyi ama Lopuhov'un gözleri keskindir, hiçbir şey görmüyor mu? Hayır, görmüyor.

Ya Vera Pavlovna... o?

O da bir şey görmüyor.

Peki kendi içinde... kendi içinde de bir şeyler fark etmiyor mu?

Hayır, Vera Pavlovna kendi içinde de hiçbir olağanüstülük görmüyor. Yalnız bir düş görüyor Vera Pavlovna.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

[1]Olga Sokratovna Çernişevskaya: Çernişevskiy’in karısı –ç.n.

[2] S. Yujakov: Eski Bir Yazarın Anılarından Russkiye Vedomosti 1910, sf. 9

[3]Petersburg’da (Leningrad) Haziran boyunca ve Temmuz başlarında beyaz geceler hüküm sürer –ç.n.

[4]Fransız burjuva devrimi sırasında popüler olmuş bir şarkı. “Marseyez”in yazılıp, bestelenmesinden önce devrimin başlıca şarkısıydı – ç.n.

[5]Güzel, çok tatlı, aşk, mutluluk –ç.n.

[6]Karamzin N. M. (1766-1826): Rus yazar ve tarihçi –ç.n.

[7]Puşkin’in Yevgeni Onegin’i söz konusu edilmektedir –ç.n.

[8] Madam de Stael (1766-1817): Fransız yazar, barones, Fransız romantik okulunun kurucusu –ç.n.

[9]Kardinal Giuseppe Mezzofanti (1774-1849): İtalyan dilbilimci. Kardinal, elli sekiz dil biliyordu –ç.n.

[10]David Hume (1711-1776): İngiliz tarihçi ve filozof.

[11]Eduard Gibbon (1737-1794): İngiliz tarihçi ve politikacı.

[12]Leopold Ranke (1795-1886): Alman tarihçi.

[13]Ougusten Thierry (1795-1856): Fransız tarihçi –ç.n.

[14]Waterloo Savaşı: 18 Temmuz 1815’de İngiltere ve Prusya orduları Napolyon’u ağır bir yenilgiye uğrattılar. Mareşal Gruşi bu savaş boyunca I. Napolyon’un en yakın silah arkadaşıydı –ç.n.

[15]Marie-Joseph Lafayette (1757-1834): Fransız general, politikacı, 1789 ve 1830 devrimlerine katıldı. Genelkurmay'a üye oldu. İnsan haklarına ilişkin yasa tasarısı hazırladı. 1830'da Ulusal Muhafızların komutasını üzerine aldı. Tahta geçmesine katkıda bulunduğu Luis-Phillipe'in politikasından memnun kalmayınca istifa ederek görevinden ayrıldı –ç.n.

[16]La destin sociale (“Toplumun yazgısı”, 831): V. Konsideran’ın (1808-1893) yapıtı. Konsideran bu yapıtında üretimde en iyi örgütlenmenin emek-sermaye çelişkisine dayanan bir örgütlenme olacağını öne sürer ve toplumsal sorunlara kendisinin de bağlı olduğu Fourier’in tipik sosyalizminden kaynaklanan çözümler önerir –ç.n.

[17]Din Üzerine (1851): Ludwig Feuerbach’ın (1804-1872, Alman materyalist filozofu) yapıtı. Kitabın yazıldığı dönemde uygulanmakta olan katı sansür koşulları nedeniyle Feurbach’ın adı açıkça anılmıyor. Söz konusu yapıt Feurbach’ın Hegel’in düşüncelerini geliştirdiği ilk dönem çalışmalarını kapsamaktadır –ç.n.

[18]Çernişevskiy burada Danimarkalı vakanüvis Sakson Grammatik’in vakayinamesinde yer alan eski bir İskandinav söylencesine gönderme yapmaktadır. Kahramanı “Amlet” olan bu söylenceden, Shakespeare de “Hamlet” trajedisinde yararlanmıştır: Gorvendal, kardeşi Fengon’la birlikte Jvliand’ı yönetmektedir. Kardeşini kıskanan ve ülkeyi tek başına yönetmek isteyen Fengon, Forvendal’i haince öldürür ve karısıyla evlenir. Gorvendal’ın oğlu Amlet bu cinayetin öcünü almayı kafasına kor ve üzerinde toplanabilecek kuşkulardan kurtulmak için kendine çıldırmış süsü verir. Ama Fengon Amlet’in çıldırmışlığının sahte olduğundan kuşkulanır ve işin aslını anlamak için Amlet’i sınamaya karar verir. Amlet’in, çocukluğundan beri sevdiği kızla bir ormanda yalnız kalmasını sağlar. Böylece onun davranışlarını gözetleyecek ve çıldırma hikâyesinin aslını anlayacaktır. Ama kendisine kurulan tuzak konusunda uyarılan Amlet, düşmanının bütün planlarını bozar –ç.n.

[19]Çernişevskiy, Ludwig Feurbach'ın adını açıkça anamıyor ve Mariya Alekseyevna'nın XIV. Lui ile Ludwig Feurbach'ı karıştırarak yaptığı yanlışı okuyucunun sezgisine güvenerek komik bir biçimde tekrarlıyor –ç.n.

[20]XVIII yy. Fransız yazarı Luve de Qvre’nin Foblaz’ın Serüvenleri adlı romanının kadınları baştan çıkarmada usta bir tip olan kahramanı –ç.n.

[21]ABD'nin coğrafi merkezi olan Kansas'taki içsavaş, Kuzeyli burjuvalarla Güneyli büyük toprak sahiplerinin çıkarları arasındaki çatışmanın bir sonucuydu. Kuzey'in ticaret ve sanayi burjuvazisi iç pazarın genişlemesini istiyor, toprağa bağlı olmayan, serbest işçilere gereksinim duyuyordu. Bu çatışma daha sonra zencilerin özgürlük savaşlarına neden oldu (1861-1865) –ç.n.

[22]Alman Kimyacısı Justus Libich'in (1803-1873) Kültür Bitkileri Ziraatında ve Fizyolojide Organik Kimyadan Yararlanma adlı yapıtı Avrupa ve Rus sosyalistlerince, toplumsal yeniden yapılanış için geniş perspektifler sunan bir yapıt olarak görülmüştü. Çernişevskiy 1862 yılında, "Libich'in buluşu, üretimde gerçekleştirilecek köklü reforma doğru atılmış büyük bir adımdır" diye yazıyordu. Engels de 1873'de kaleme aldığı "Konut Sorunu" adlı makalesinde konuya değiniyor ve şöyle diyordu. "Kentlerle köyler arasındaki karşıtlığın giderilmesi, kapitalistlerle ücretli işçiler arasındaki karşıtlığın giderilmesinden ne daha çok ne de daha az ütopiktir. Söz konusu karşılığın giderilmesi gerek endüstriyel, gerekse tarımsal üretimin her gün biraz daha pratikleşen talepleri olmaktadır. Ama bunu Libich kadar direşkenlikle isteyen biri daha olmamıştır." –ç.n.

[23]o-e-a-dum: Skolastik mantıka 'kanıtlanması gereken' anlamına gelen bir terimin yalnızca sesli harfler ve son heceden oluşturulması kısaltılması – ç.n.

[24]Mutfak Latincesi: Ortaçağda, özellikle tıp bilimlerinde kullanılan bozulmuş Latince –ç.n.

[25]Sillogistika: Mantıkta önceden bilinen iki yargıdan üçüncü bir yargı (sonuç) çıkarmaya dayanan akıl yürütme (Çernişevskiy burada yapay bulduğu dedüktif (genelden özele) kanıtlama yöntemine imada bulunmaktadır) –ç.n.

[26]Fransız yazar François Fenelon’un (1651-1715) romanı.

[27]Çok sayıda duygusal, tarihsel romanlar yazmış olan bir Fransız kadın yazar (1746-1830) –ç.n.

[28]Sibarit: Çalışmakla başı pek hoş olmayan, nazlı büyütülmüş, zevkine düşkün kişi.

[29] Asket: Çileci, dünya zevklerinden el çekmiş kişi –ç.n.

[30]Virchow Rudolf (1821-1902): Ünlü Alman patalog.

[31]Claude Bernard (1813-1878): Deneysel fizyolojinin kurucusu, ünlü Fransız hekim.

[32]German Beorhaave (1668-1738): Hollandalı bir doktor, Leiden Üniversitesi profesörlerinden.

[33]Hristofor-Wilhelm Kuferiand(1762-1836): İnsan Hayatını Uzatma Sanatı adlı bir yapıtı olan ve çiçek aşısından bir kez söz eden ünlü Alman hekim.

[34]William Havier (1749-1823): Çiçek aşısını ineklerden elde eden ünlü İngiliz hekim –ç.n.

[35]1850’li yıllarda zencilerin hayatını anlatan Tom Amcanın Kulübesi adlı romanıyla ünlü yazar.

[36]Howard John (1726-1790): Avrupa hapishanelerinde yaptığı incelemelerle ünlü bir İngiliz. Mahkûmların topluma yeniden kazandırılabilmesi için hapisanelerde köklü reformlar yapılması gerektiğini savunmuştur –ç.n.

[37]Sessiz sakin, huzur dolu kır yaşamını idealize eden şiirler. Sözcük burada huzurlu, mutlu yaşam anlamında kullanılmaktadır -ç.n.